

İZMİR

Mevcut Durum Analizi

Haziran 2009

İZMİR

MEVCUT DURUM ANALİZİ

Haziran 2009

© 2009, İZKA

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 Sayılı Yasa ile değişik 5846 Sayılı FSEK uyarınca kullanılmadan önce hak sahibinden 52. maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekilde ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

İzmir Mevcut Durum Analizi

(Haziran 2009)

Birinci Baskı:
Ekim 2009

İkinci Baskı:
Kasım 2010

Baskı Yeri
İZMİR

Grafik Tasarım ve Uygulama:
Bia Halkla İlişkiler ve Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Baskı
Arkadaş Matbaası

İzmir Kalkınma Ajansı

Şehit Fethi Bey Cad. No:49/1 Birlik Plaza K:3
35210 Gümrük / İZMİR
T: (0232) 489 81 81 • F: (0232) 489 85 05
www.izka.org.tr • info@izka.org.tr

İZMİR

MEVCUT DURUM ANALİZİ

Haziran 2009

1. BÖLGEYE GENEL BAKIŞ

1.a.	İzmir'in Ülke ve Bölge İçerisindeki Konumu	4
1.b.	İzmir İçine Genel Bakış: İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyleri	6
1.c.	İzmir İlinin Küresel Konumu	7
1.d.	Rekabet Edebilirlik Açısından Türkiye ve İzmir	10

2. SOSYAL YAPI

2.a.	Nüfus Yapısı	14
2.a.1.	Yoğunlaşan Nüfus	16
2.a.2.	Artan Nüfus	17
2.a.3.	Kentleşen Nüfus	17
2.a.4.	Değişen Aile Yapısı	18
2.a.5.	Yaşlanan Nüfus	18
2.a.6.	Genç Nüfus	19
2.a.7.	Göç Eden Nüfus	20
2.b.	Eğitim	21
2.b.1.	Örgün Eğitim	21
2.b.1.a.	Okulöncesi Eğitim	21
2.b.1.b.	İlköğretim	22
2.b.1.c.	Ortaöğretim	23
2.b.1.d.	Mesleki Eğitim	25
2.b.1.e.	Yükseköğretim	25
2.b.2.	Yaygın Eğitim	26
2.c.	Kültür	27
2.c.1.	Müzeler	27
2.c.2.	Kültür ve Sanat Merkezleri	28
2.c.3.	Sinema ve Tiyatrolar	28
2.c.4.	Kütüphaneler	28
2.c.5.	Kültürel Etkinlikler	29
2.c.6.	Medya	29
2.d.	Sağlık	29
2.d.1.	Temel Sağlık Göstergeleri	29
2.d.2.	Sağlık Hizmetlerine Erişim	30
2.e.	Kurumsal Yapı	30
2.e.1.	Sivil Toplum	30
2.e.2.	Diğer Kurumlar	31
2.f.	İstihdam	31
2.g.	Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	33
2.h.	Dezavantajlı Gruplar	36
2.h.1.	Eğitimde Dezavantajlılık	36
2.h.2.	İstihdamda Dezavantajlılık	37
2.i.	Değerlendirme	39

3. EKONOMİK YAPI

	42
3.a. Genel Ekonomik Yapı	44
3.a.1. İzmir GSYİH Düzeyi	44
3.a.2. İstihdam	48
3.a.3. İzmir'e Yönelik Yatırımlar	50
3.a.4. İzmir'in Teknoloji ve Yenilik Kapasitesi	53
3.b. Tarım Sektörü	55
3.b.1. Bitkisel Üretim	57
3.b.2. Hayvansal Üretim	61
3.b.3. Su Ürünleri	62
3.b.4. Ormancılık	63
3.b.5. Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları	63
3.c. Sanayi Sektörü	64
3.c.1. İmalat Sanayi	68
3.c.1.a. İzmir Genelinde İmalat Sanayi	68
3.c.1.b. İlçeler Düzeyinde İmalat Sanayi	73
3.c.1.c. Organize Sanayi Bölgeleri	74
3.c.2. Enerji Sektörü ve Yenilenebilir Enerji	79
3.c.3. Madencilik Sektörü	82
3.d. Hizmetler Sektörü	82
3.d.1. Lojistik	85
3.d.1.a. Limanlar	85
3.d.1.a.1. İzmir Limanı	85
3.d.1.a.2. Aliğa-Nemrut İskeleleri	87
3.d.1.a.3. Çeşme Limanı	87
3.d.1.a.4. Dikili Limanı	87
3.d.1.a.5. Kuzey Ege (Çandarlı) Limanı	87
3.d.1.a.6. Dünyadaki Benzer Liman Şehirleriyle Karşılaştırma	87
3.d.1.b. Depolama Faaliyetleri	89
3.d.1.b.1. Antrepolar	89
3.d.1.b.2. Genel Amaçlı Depolar ve Soğuk Hava Depoları	89
3.d.2. Ticaret	90
3.d.2.a. Dış Ticaret	90
3.d.3. Turizm Sektörü	92
3.d.3.a. Konaklama Altyapısı	95
3.d.3.b. Turizm Çeşitliliği	96
3.e. Değerlendirme	99

4. ÇEVRE 104

4.a.	Su ve Atıksu Yönetimi	106
4.b.	Katı Atık Yönetimi	107
4.c.	Hava Kalitesi	108
4.d.	Endüstriyel Kirlilik ve Kontrolü	110
4.e.	Deniz ve Kıyı Alanları	112
4.f.	Havza Alanları	113
4.g.	Biyolojik Çeşitlilik ve Hassas Ekosistemler	114
4.h.	Değerlendirme	115

5. ULAŞIM ALTYAPISI 120

5.a.	İzmir'in Ulusal ve Uluslararası Bağlantıları	122
5.a.1.	Karayolu	122
5.a.2.	Demiryolu	123
5.a.3.	Havayolu	124
5.a.4.	Denizyolu	124
5.b.	Kent İçi Ulaşım	124
5.b.1.	Karayolu	125
5.b.2.	Raylı Sistemler	125
5.b.3.	Denizyolu	127
5.b.4.	Yaya ve Bisiklet Ulaşımı	127
5.c.	Değerlendirme	127

İzmir İli Temel Göstergeler	130
-----------------------------	-----

KAYNAKÇA	136
----------	-----

Tablo 1 : Ege Bölgesi İllerinin Bölge GSYİH'sine Oranı	5
Tablo 2 : İzmir'de Tarım Dışı Sektörlerdeki İstihdam Oranı	5
Tablo 3 : İzmir ve Türkiye'de Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	6
Tablo 4 : Ülkeler Arası Rekabet Gücü Sıralamasında Türkiye'nin Yeri	10
Tablo 5 : İzmir'de Cinsiyete ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam, 2008	31
Tablo 6 : İzmir ve Türkiye'de İşsizlik Oranı	32
Tablo 7 : İzmir'de İlkokul Mezunlarının Çeşitli Alt Sektörlerde İstihdamı	34
Tablo 8 : İzmir'de Hanehalkı Gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı, 1994 ve 2003	35
Tablo 9 : İzmir ve Türkiye'de Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	38
Tablo 10: İzmir'de Yıllar İtibariyle Sektörel Yoğunlaşmalar	48
Tablo 11: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Faaliyette Buldukları İllerde Sektörlere Göre Dağılımı (1954-2008)	52
Tablo 12: İzmir'de Yıllar İtibariyle Sanayi Sektörü Yoğunlaşmaları	66
Tablo 13: İmalat Sanayi Sektörlerinin Çeşitli Verilerle Değerlendirmesi, 2002	72
Tablo 14: OSB'lerde Sektörel Dağılım (İTOB-ALOSBI-KOSBI-BEGOS-TOSBI)	75
Tablo 15: İzmir Serbest Bölgeleri (ESBAŞ-İDESBAŞ) için Bazı Veriler	76
Tablo 16: TCDD Tarafından İşletilen Limanlarda 2007 Yılına Ait Liman ve Konteyner Trafik Bilgileri	86
Tablo 17: Ülkemizdeki PM ₁₀ ve SO ₂ Sınır Değerleri	109
Tablo 18: İzmir'de OSB'lerdeki Atık Su Arıtma Tesisi (AAT) Durumu	110
Tablo 19: Çevresel İhtiyaçların İlçelere Göre Dağılımı	118
Tablo 20: İzmir'deki Otoyol, Devlet ve İl Yolları Uzunluğunun Ege Bölgesi ve Türkiye ile Karşılaştırması	123
Tablo 21: İzmir'deki Motorlu Kara Taşıtı Sayısının Ege Bölgesi ve Türkiye ile Karşılaştırması	125

Şekil 1 : İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması	7
Şekil 2 : Küresel Kentlerin Ulusal Kişi Başına Düşen GSYİH'ye Oranı, 2002	8
Şekil 3 : Küresel Kentlerin Ulusal İşgücü Verimliliklerine Oranı, 2002	9
Şekil 4 : Yıllara Göre İzmir Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı	17
Şekil 5 : Farklı Yaş Gruplarının İzmir ve Ülke Nüfusuna Oranları	19
Şekil 6 : İzmir İlçelerinde 2008-2009 Öğretim Yılı İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	23
Şekil 7 : İzmir İlçelerinde 2008-2009 Öğretim Yılı Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	24
Şekil 8 : 2004-2008 Yılları Arasında Cinsiyete Göre İstihdam Değişimi	32
Şekil 9 : Lorenz Eğrileri - Türkiye Genelinde Hanehalkı Gelirlerinin %20'lik Dilimlere Göre Dağılımı	34
Şekil 10: Lorenz Eğrileri İzmir'de Hanehalkı Gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı	35
Şekil 11: 1987-2001 Dönemi Ankara, İstanbul ve İzmir'de GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)	45
Şekil 12: 1987-2001 Dönemi Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)	45
Şekil 13: İzmir, Ankara ve İstanbul'un Türkiye GSYİH'si İçindeki Payları (%)	46
Şekil 14: Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin Türkiye GSYİH'si İçindeki Payları (%)	46
Şekil 15: İzmir'de GSYİH'nin İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (%)	47
Şekil 16: İzmir'de İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)	47
Şekil 17: 2008 Yılında İzmir'de Sektörel İstihdam Payları (%)	48
Şekil 18: 2006 Yılında Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin Sektörel Yoğunlaşmaları	49
Şekil 19: 2002 Yılında Ege Bölgesi İllerinin Sektörel Yoğunlaşmaları (Tarım Hariç)	49
Şekil 20: İlçelerde Sektörel Yoğunlaşmalar	50
Şekil 21: Bazı İllerin Kamu Yatırımlarından Aldığı Pay (%)	50
Şekil 22: İzmir'in Kamu Yatırımlarından Aldığı Pay ve Vergi Tahsilatındaki Payı (%)	51
Şekil 23: İzmir'de Kamu Yatırımlarının Başlıca Sektörlere Dağılımı	51
Şekil 24: İzmir'de Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	52
Şekil 25: İzmir'de Marka/Patent/Faydalı Model/Endüstriyel Tasarım Başvuruları	53
Şekil 26: 1995-2008 Dönemi Patent Sayılarının Dağılımı	54
Şekil 27: 1995-2008 Döneminde Firmalara Verilen TÜBİTAK ve DTM Ar-Ge Hibe Desteklerinden En Çok Pay Alan 8 İl	54
Şekil 28: İzmir'de Tarımsal Üretim Değerlerinin Dağılımı, 2006	56
Şekil 29: İzmir İlçelerinin Arazi Kullanma Kabiliyetine Göre Toprak Varlığı	56
Şekil 30: İzmir'de Üretilen Başlıca Meyvelerin Üretim Değerindeki Payları (%), 2006	57
Şekil 31: İzmir'de Üretilen Başlıca Sebzelerin Üretim Değerindeki Payları (%), 2006	58
Şekil 32: İzmir'de Seçilmiş Sebze, Meyve ve Diğer Bitkisel Üretim Türkiye İçindeki Payı, 2006	59
Şekil 33: İzmir'de Üretilen Başlıca Tarla Bitkilerinin Tarla Bitkileri Ekilis Alanları ve Üretim Değerindeki Payları (%), 2006	60
Şekil 34: İzmir'de Hayvansal Üretim Değerlerinin Dağılımı (%), 2006	61
Şekil 35: Sanayi Sektörlerinin GSYİH Payındaki Değişimi	64
Şekil 36: Sanayi Sektörleri GSYİH'sinin Gelişme Hızındaki Değişimi (%)	65

Şekil 37: GSYİH'nin Yıllara Göre Değişimi	65
Şekil 38: Yıllara ve Sektöre Göre Sanayi Sektöründe Açılan Şirket Sayıları	66
Şekil 39: Yıllara ve Sektöre Göre Sanayi Sektöründe Kapanan Şirket Sayıları	67
Şekil 40: Sanayi Sektörü İhracat Değişimleri	67
Şekil 41: İllerde Kamu Yatırımlarının Yıllara Göre Değişimi	68
Şekil 42: İmalat Sanayinde Yıllara Göre İstihdamdaki Değişim	69
Şekil 43: İmalat Sanayinde Yıllara Göre İşletme Sayısındaki Değişim	69
Şekil 44: İmalat Sanayinde İstihdam Başına Düşen Katma Değer	70
Şekil 45: İmalat Sanayi Ana Sektörler Bazında Sektörel Yoğunlaşmalar ve Yoğunlaşma Farkları	71
Şekil 46: İmalat Sanayi Alt Sektörler Bazında Sektörel Yoğunlaşmalar ve Yoğunlaşma Farkları	71
Şekil 47: İmalat Sanayi Sektörlerinin İlçelerdeki Yoğunlaşmaları ve Yoğunlaşmadaki Değişimleri	73
Şekil 48: İzmir OSB'lerde İmalat Sanayinin İstihdam ve İşletme Sayısı Bakımından Sektörel Dağılımı	77
Şekil 49: İzmir OSB'lerde İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı	77
Şekil 50: İzmir Serbest Bölgelerde İmalat Sanayinin İstihdam ve İşletme Sayısı Bakımından Sektörel Dağılımı	78
Şekil 51: İzmir Serbest Bölgelerde İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı	78
Şekil 52: İzmir İli Rüzgar Haritası	80
Şekil 53: İzmir'de Jeotermal Kaynaklar, Mevcut Kullanım Durumları ve Potansiyelleri	81
Şekil 54: İlçelerdeki Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörlerinde Yoğunlaşma Düzeyleri, 2002	82
Şekil 55: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerinde GSYİH Dağılımı	83
Şekil 56: Hizmetler Alt Sektörlerinin 2001 Yılı Gelişme Hızları, 2001	83
Şekil 57: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerinde İstihdam Dağılımı, 2002	84
Şekil 58: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerindeki Uluslararası Sermayeli Firma Sayılarının Dağılımı, 2008	84
Şekil 59: Akdeniz'de ve Avrupa Kıtası'nda Yer Alan Ana Aktarma Limanları	88
Şekil 60: İzmir'de Ticaret Alt Sektörlerinin GSYİH İçindeki Payı, 2001	89
Şekil 61: İzmir İhracatının Türkiye İhracatındaki Payı	90
Şekil 62: Çeşitli İllerde İhracatın Türkiye İhracatındaki Payı	90
Şekil 63: Çeşitli İllerde İthalatın Türkiye İthalatındaki Payı	91
Şekil 64: Çeşitli İllerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	91
Şekil 65: 2008 Yılında İzmir'de İhracat Payı Yüksek Olan Ürünler (\$)	92
Şekil 66: 2008 Yılında İzmir'de İthalat Payı Yüksek Olan Ürünler (\$)	92
Şekil 67: İzmir'e Gelen Yabancı Sayısının Türkiye İçinde Oranı, 2000-2007	93
Şekil 68: İzmir ve Yakın Coğrafyasındaki Bazı Şehirlerin Nüfusları ve Bu Şehirlere Gelen Turist Sayısı, 2007	93
Şekil 69: İzmir'e ve Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı	95
Şekil 70: İzmir'in İlçelerine Göre Turizm Türleri	98
Şekil 71: So ₂ ve Partiküler Madde Konsantrasyonlarının Yıllık Ortalamaları	109
Şekil 72: İzmir'in Çevresel Mevcut Durumu	117
Şekil 73: KGM 2. Bölge Müdürlüğü Bünyesinde Bulunan Yol Ağı	122
Şekil 74: İzmir Metrosu ve Banliyö Hatları, 2005	126

İZMİR

MEVCUT DURUM ANALİZİ

İzmir Kalkınma Ajansı'nın 2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı hazırlık çalışmaları kapsamında ilk sırayı İzmir'in mevcut durumunun tespiti ve analizi almıştır. Stratejik planlama sürecinin temel adımlarından birisi mevcut durumun analiz edilmesidir. Geleceğe yönelik amaç, hedef ve stratejiler geliştirilebilmesi için öncelikle "Neredeyiz?" sorusuna cevap verilmesi gereklidir. Bu nedenle *İzmir Bölgesi (TR31) Mevcut Durum Raporu* hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

Mevcut durum analizi çerçevesinde paydaş analizi yapılmış, yaklaşık 500 kurum ve kuruluş doğrudan ve dolaylı paydaş olarak tespit edilmiş, önceliklendirilmiş, görüş ve önerileri alınmış ve değerlendirilmiştir. İzmir'in mevcut durumunun tespiti, bölgenin sahip olduğu potansiyel ve fırsatlar ile eksik ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmaktadır. *İzmir Mevcut Durum Analizi* çalışmasında belirlenmiş olan İzmir'in güçlü yönleri gelecekte yöneleceğimiz hedeflere ışık tutacak, zayıf yönler ise alınacak tedbirlere baz teşkil edecektir.

İzmir Mevcut Durum Analizi çalışması İzmir Kalkınma Ajansı uzmanları tarafından kamu, özel ve sivil toplum kesimleri ile yüz yüze mülakatlar, odak grup çalışmaları, çalıştaylar ve anket uygulamalarına dayalı olarak ilerlemiştir. Çalışmanın yapıldığı tarih olan Haziran 2009'da erişilebilen en güncel veriler kullanılmıştır. Zaman içinde belli verilerin güncellenmesi, resmi doğru görmek ve doğru stratejilerle ilerlemek adına önem arz etmektedir.

Söz konusu çalışma *İzmir 2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı* için temel dayanaklardandır. İzmir'in sosyoekonomik ihtiyaçlarının saptanması, stratejik öncelik ve hedeflerin

doğru tespiti ve mali destek programlarının doğru tasarlanması açısından yön gösterici olacaktır.

28 ilçede yaklaşık 400 kurum ve kuruluş temsilcisinin katıldığı GZFT Analizi uygulamalarında ilçeler bazında da potansiyel ve fırsatlar belirlenmiş, eksik ve zayıf yönlerin nasıl giderilebileceğine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Belirlenen tematik ve sektörel gelişme eksenleri kapsamında düzenlenen çalıştaylarda yaklaşık 250 kişi farklı platformlarda bir araya gelmiş, ortak akıl ile hedef ve gelişme senaryoları belirlemiştir.

Yüz yüze mülakatlar başta il müdürlükleri olmak üzere, ticaret ve sanayi odaları, esnaf ve sanatkarlar odaları, sanayici ve işadamları dernekleri ve vakıf yöneticileriyle, üniversiteler ve araştırma enstitüleri ile gerçekleştirilmiştir.

Bu analiz çerçevesinde haritaların oluşturulması konusunda emeği geçen Doç. Dr. Vahap Tecim'e, analizin her safhasında güncel verilerin tarafımıza hızla ulaştırılması ve verilerin doğru yorumlanması konusunda yardımlarını esirgemeyen İzmir TÜİK Bölge Müdürlüğü çalışanlarına ilgileri, emekleri ve heyecanımızı paylaştıkları için özellikle teşekkür ederiz.

Mülakat vererek veya odak gruplarıyla çalıştaylara katılarak gözlemlerini, birikimlerini, bilgilerini ve deneyimlerini bizlerle paylaşan ve bu analizin ortaya çıkmasına imkan sağlayan tüm kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerine teşekkürlerimizi arz ederiz.

Dr. Ergüder CAN
Genel Sekreter

AAT	Atık Su Arıtma Tesisi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ALOSBİ	Aliğa Organize Sanayi Bölgesi
BASİFED	Batı Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu
BEGOS	Buca Ege Giyim Organize Sanayi Bölgesi
da	Dekar (1000 m ²)
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
DHMI	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EBIC-EGE	Ege Bilgi ve Yenilik Merkezi
EBİLTEM	Ege Üniversitesi Bilim Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi
EDAM	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi
EİEİGM	Elektrik İdaresi Etüd İşleri Genel Müdürlüğü
ETO	Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
EÜ	Ege Üniversitesi
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
EWEA	Avrupa Rüzgar Enerjisi Birliği
GNS	Genel Nüfus Sayımı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Programı
IPARD	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İAOSB	İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi
İBB	İzmir Büyükşehir Belediyesi
İBBS	İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
İEÜ	İzmir Ekonomi Üniversitesi
İL MEM	İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü
İTB	İzmir Ticaret Borsası
İTOB	İzmir Ticaret Odası Organize Sanayi Bölgesi
İYTE	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
İZSU	İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
İZTO	İzmir Ticaret Odası
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KOSBİ	Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
OSB	Organize Sanayi Bölgesi

OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖÇKA	Özel Çevre Koruma Alanı
PLİ	Pire Liman İdaresi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TDİ	Türkiye Denizcilik İşletmeleri
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRÇEV	Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UAP	Ulaşım Ana Planı
URAK	Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu
YK	Yoğunlaşma Katsayısı

Aglomerasyon ekonomisi: Ekonomik faaliyetlerin belirli bir mekanda toplanması ile ortaya çıkan ve maliyetlerde gerçekleşen azalmayı ifade eden etkiler “aglomerasyon/yığılma ekonomileri” olarak adlandırılmaktadır.

Antrepo: Gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın ya da izin verildiği durumlarda ihraç eşyasının konulduğu depolardır.

Butik otel: Yapısal özelliği, mimari tasarımı, tefris, dekorasyon ve kullanılan malzemesi yönünden özgünlük arz eden, işletme ve servis yönünden üstün standart ve yüksek kalitede, deneyimli veya konusunda eğitilmiş personel ile kişiye özel hizmet verilen, en az on odalı oteldir.

Charter uçuşlar: 1952 yılında Avrupa Sivil Havacılık Teşkilatı'nın belirlediği uluslararası tarifeli uçuşların özelliklerini taşımayan, tarifersiz uçuşlardır.

Dünya kenti: Küresel ekonomik sistemde önemli bir nokta olarak addedilmiş şehirdir.

Ekolojik turizm/ekoturizm: Doğal çevre ile turizm faaliyetini bağdaştıran, çevrenin olumsuz etkilenmesi konusunda sorumluluk güdüsü ile hareket etme esasına dayalı turizm faaliyetidir. Özellikle korunmuş alanlarda fazla tesis ve altyapı olmadan daha çok doğal koşullara uyumlu bir turizm modelidir; milli parklar ve koruma sahaları bu tür turizmin temelini oluşturur.

Elleçleme: Gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder.

Fekal koliform: 44-45 °C'de üreyebilen koliformları içeren mikroorganizma grubunu kapsayan ve bakteriyel organik kirliliğin en önemli göstergesi olan mikroorganizma grubudur.

Gedik pazar: Piyasada henüz karşılanmamış bir talebi olan mal veya hizmetlerin pazarıdır. Özellikle seri üretim ya da kitle üretimi yapan büyük işletmeler tarafından

karşılanmayan özgün bir takım hizmet ya da malları kapsar, bu anlamda kişiye özel ısmarlama hizmet hedefler.

Genç işsiz: 15–24 yaş grubunda olup işsiz olan kişilerdir.

Genç işsizlik oranı: 15–24 yaş grubundaki işsiz sayısının aynı yaş grubundaki işgücü içindeki oranıdır.

Gini katsayısı: Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanmaktadır ve bir toplumdaki gelir dağılımını nitelemekte kullanılır. “0” ile “1” arasında bir değere sahip olabilen Gini katsayısı bir toplumda gelir dağılımındaki eşitliği niteler. Teorik olarak katsayı büyüdükçe toplumdaki gelir dağılımındaki eşitsizlik artıyor, katsayı küçüldükçe gelir dağılımındaki eşitsizlik azalıyor demektir. Bir başka deyişle, teorik olarak bir toplumdaki gelir, o toplumdaki bireyler arasında tam olarak eşit dağıtılsa Gini katsayısı “0” olurken, toplumdaki gelir yalnızca bir kişide toplanırsa, katsayı “1” olmaktadır.

Hanehalkı: Aralarında akrabalık bağı olsun olmasın aynı konutta ya da aynı konutun bir bölümünde yaşayan, aynı kazandan yiyen, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hane halkının hizmet ve yönetimine katılan bir ya da daha çok kişiden oluşan topluluktur.

Herfindahl sektörel uzmanlaşma endeksi: Bölgelerin işyeri ve çalışan sayısına göre uzmanlık ve çeşitlilik düzeylerini gösteren yöntemdir.

İşgücü: İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu toplam nüfustur.

İşsizlik oranı: İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.

Kent turizmi: Kent merkezli, daha çok kent yaşamı, kültürel nitelikleri (müzeler, restoranlar ve gösteriler gibi) ve kentte görülecek unsurlar (mimari, anıtlar ve parklar gibi) çerçevesinde yoğunlaşan, özellikle Avrupa'da yoğun olan turizm türüdür.

Kır turizmi: Daha çok tarımın hakim olduğu kırsal bölgelerde, kırsal yaşam tarzına katılmaya odaklanan turizm türüdür. Yurt dışında özellikle büyük çiftliklerde bağcılık, şarapçılık gibi tarımsal sektörlerde görülür. Ekolojik

turizmin bir değişkeni olabilir.

Kronik yoksulluk: Bireylerin yaşamlarının daha uzun kesitlerinde devam eden ve büyük oranda çocuklarına da geçen, nesilden nesile aktarılan yoksulluk durumudur. Kronik yoksulluk yalnızca düşük gelir sahibi olmak ile açıklanan statik bir tanım değil, yoksulluğu beslenme, eğitim, sağlık gibi bireyin temel yeteneklerini engelleyen uzun süreli bir süreç olarak kabul eden dinamik bir tanımdır.

Lorenz eğrisi: Lorenz eğrisi, belirli bir birimin (hanehalkı, ülke nüfusu) birikimli yüzdeleri ile belirli bir değişken grubunun (gelir, istihdam) birikimli yüzdeleri arasındaki ilişkiyi gösterir. Lorenz eğrisi, gelir dağılımında grafiği çaprazlamasına ikiye bölen doğru "tam eşitlik" durumunu ifade eder. Bu doğrudan sapmalar gelir dağılımındaki eşitlisizliğin derecesini ortaya koyar. Eğrinin tam eşitlik doğrusuna yakınlaşması, o toplumda gelir dağılımının düzeldeğine işarettir.

Medyan yaş: Bir nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna göre nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan büyüktür.

Net göç: Belirli bir alanın aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Belirli bir alanın aldığı göç verdiğinden fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğinden az ise net göç negatiftir.

Net göç hızı: Bir yerleşim biriminin net göç eden nüfusunun, o yerleşim biriminin iki nüfus sayımı arasındaki ortalama toplam nüfusuna oranıdır.

Nüfus yoğunluğu: Bir kilometrekareye düşen nüfustur.

Okullaşma oranı: Okullaşma oranı, bir öğretim düzeyindeki (okulöncesi, ilköğretim, vd.) eğitim hizmetinin ilgili yaş grubunu oluşturan nüfustaki ve toplumdaki erişilirliliğini gösterir. Brüt okullaşma oranı, söz konusu öğretim düzeyindeki toplam öğrenci sayısının ilgili yaş grubunu oluşturan nüfusa (teorik nüfus) bölünmesi ile elde edilir. Net okullaşma oranı ise söz konusu öğretim düzeyindeki toplam öğrenciler arasında

yalnızca ilgili yaş grubunda olanların teorik nüfusa bölünmesi ile hesaplanır.

Ortalama hanehalkı büyüklüğü: Bir hanehalkını oluşturan kişilerin ortalama sayıdır.

Örgün eğitim: Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim okulöncesinden başlayıp yüksek öğrenimi de kapsayan eğitim sürecidir.

Panamax: Genişlik açısından Panama Kanalı'ndan geçmeye uygun olarak tasarlanmış büyük tonajlı gemilerdir.

Partiküler madde: Partiküler madde (PM) terimi, havada bulunan katı parçalar ve sıvı damlacıkları ifade eder.

Periyodisite: Bazı meyve türlerinde bitkinin genetik ve fizyolojik özelliğine bağlı olarak yıllar bazında periyodik olarak az veya çok ürün alınmasıdır. Bu düzensiz ürün alma durumuna "alternas" da denilebilir. Ülkemizde en çok zeytinde görülen periyodisite konusunda var yılı ile yok yılı arasındaki verim beş katına kadar değişebilmektedir.

Ro-Ro: (İng. Roll on/Roll off) Otomobil, kamyon, treyler, TIR ya da vagon gibi tekerlekli taşıtları içine alarak taşımak üzere tasarlanmış büyük ticaret gemilerine ve bu şekilde geerleştirilen taşımacılık türüne verilen isimdir.

şehir nüfusu: İl ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içindeki nüfustur.

Turizm destinasyonu: Turizmin göreceli olarak önemli bir eylem alanı olduğu ve turizmin ekonomik, sosyal ve fiziksel etkilerinin ortaya çıktığı alandır. Turizmin temel ekonomik faaliyetler arasında yer aldığı ülkeler, bölgeler, şehirlerdir.

Yaş bağımlılık oranı: "15-64" yaş grubundaki her yüz kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı" yaş gruplarındaki kişi sayıdır.

Yaşlı nüfus: 65 yaş ve üstünü kapsayan nüfustur.

İZMİR

MEVCUT DURUM ANALİZİ

Yaygın eğitim: Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir düzeyinde bulunan ya da bu düzeylerden çıkmış bireylerin, örgün eğitimin yanında ya da dışında düzenlenen eğitim, öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerini kapsar. Okuma-yazma öğretmek, temel bilgiler vermek, kişisel ve mesleki bilgi ve becerileri geliştirmek örgün eğitimin amaçlarındandır.

Yoğunlaşma katsayısı: Bir sektörün belli bir bölgedeki yığılmasını ulusal referansla ölçmeye yarayan katsayıdır.

I

BÖLGEYE GENEL BAKIŞ

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

8.500 yıllık bir tarihe sahip olan İzmir, kültür değeri bakımından yalnızca ülke ve bölge için değil uluslararası anlamda da büyük bir öneme sahiptir. Dünya medeniyetine katkısı anlamında ülkemizin önde gelen illerinden olan İzmir, birçok uygarlığın geçiş ve kesişme noktasında bulunmaktadır. Güçlü kadın savaşçılar olan Amazonlar tarafından kurulduğu rivayet edilen kent, antik çağdan beri bölgenin ve dünyanın en önemli merkezlerindedir.

Ege Denizi üzerinden Ön Asya'nın Akdeniz'e açılan kapısı İzmir, dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı'na, antik çağın metropollerinden Efes, Bergama gibi önemli kentlere ev sahipliği yapmaktadır. Antik çağın düşünce dünyasına da büyük katkısı olan İzmir uygarlığın yayılmasında büyük payı olan parşömen kağıdının ilk üretildiği, döneminin en büyük kütüphanelerinden Efes'teki Celcius Kütüphanesi'nin kurulduğu bölgedir. Antik çağın en önemli iki destanı olan İlyada ve Odesa'nın yazarı Homeros, diyalektik felsefenin kurucusu kabul edilen Heraklit, İzmirli'dir.

İzmir yalnızca ticaret ve düşünce anlamında değil dinler ve kültürler açısından da önemli bir liman kentidir. Hıristiyanlığın yayılmasında büyük öneme sahip olan İzmir, İncil'de sözü edilen yedi kiliseden üçüne ve Meryem Ana için yapılan ilk kiliseye ev sahipliği yapmaktadır. İzmir, İslamın Ege ve Balkanlar üzerinden Avrupa'ya açılmasında da önemli bir kent olmuş, yine Ortaçağ'da Avrupa'dan Anadolu'ya göç eden Musevilerin yoğun biçimde yerleştiği bölgelerin başında gelmiştir. Aynı şekilde İzmir, Osmanlı'dan çağdaş Türkiye'ye dek modernleşmenin kapılarındandır.

Coğrafi konumu ve tarihi, kültürel deneyiminin sunduğu tüm bu birikime karşın İzmir, günümüzde diğer tüm metropoller gibi oldukça dinamik bir tablo içinde birbiriyle etkileşen ekonomik, sosyal, kültürel, politik güçlü ve zayıf yanlarla, kenti bekleyen fırsat ve tehditlerle karşı karşıyadır. Bunları ayrıntılarıyla ele alıp İzmir'in mevcut durumunu analiz etmeden önce ilin ülke ve bölge içindeki konumuna, yerel ve bölgesel düzeyde ilçeler bazında genel bir bakışa, ilin küresel konumuna ve İzmir'in rekabet edebilirliğine değinmeye gereksinim bulunmaktadır.

1.a. İzmir'in Ülke ve Bölge İçerisindeki Konumu

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın (DPT) 2000 yılı verilerini kullanarak 2003 yılında yayımladığı İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması adlı çalışma, illerin ülke ve bölge içindeki konumunu sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından ayrıntılı biçimde ele alan ilk çalışmadır. Söz konusu çalışmaya göre Ege Bölgesi, bölgeler arasında gelişmişlik sıralamasına göre ikinci sırada yer alırken, İzmir 81 il içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından en son 2001 verilerine göre üretilen cari fiyatlarla iller itibarıyla kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) Türkiye'de 2.146 ABD doları iken İzmir 3.215 ABD doları ile ülke içerisinde altıncı sırada yer almaktadır. Ege Bölgesi'nde üretilen GSYİH içinde payı en yüksek il İzmir'dir. İller bazında GSYİH verilerinde TÜİK'in en güncel 2001 rakamlarına göre İzmir, Ege Bölgesi'nde üretilen GSYİH'nin yaklaşık yarısını (% 46,9) tek başına üretirken ardından Manisa (% 13,7) ve Muğla (% 10,2) gelmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Ege Bölgesi İllerinin Bölge GSYİH'sine Oranı

İller/Yıllar	Bölge Gayri Safi Hasılaya Katkı Payı (%)
	2001
İzmir	46,9
Manisa	13,2
Muğla	10,2
Aydın	8,2
Denizli	7,6
Kütahya	5
Afyon	4,3
Uşak	1,9
Ege Bölgesi	100

Kaynak: TÜİK İnternet Sitesi,
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=533

İzmir, 2000 yılı verilerine göre küçük sanayi sitesinde kurulu işyeri sayısı bakımından ilk sıradadır (DPT, 2003). İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü'nün 2009 verilerine göre İzmir, ikisi tamamen faal, dördü kısmen faal ve 11'i de yapım aşamasında olan toplam 17 organize sanayi bölgesi (OSB) ile Türkiye'nin en fazla sayıda OSB'ye sahip ili konumundadır.

Toplam banka mevduatı, krediler ve vergi gelirleri gibi sermaye birikimini ve yatırım eğilimlerini ölçmede önemli değişkenler dikkate alındığında İzmir yine ön sıralardadır. 2000 yılında toplam banka mevduatındaki % 5,92, toplam banka kredilerindeki % 6,04'lük payı ile İzmir üçüncü sırada iken kişi başı

de üçüncü sıradadır (TBB, 2009).

2008 yılı hanehalkı işgücü anketlerine göre İzmir'de istihdamın sektörel dağılımı % 7,5 tarım, % 31,5 sanayi ve % 61 hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Toplam işgücü 2008 yılı itibarıyla İzmir'de 1,17 milyona yükselmiştir. Ülke geneliyle karşılaştırıldığında İzmir'de tarım dışı sektörlerdeki istihdam oranının ülke düzeyinden sürekli biçimde yüksek olduğu gözlenebilir. (Tablo 2).

İlde işgücünün ülke genelinden daha yüksek oranlarda tarım dışı sektörlerde istihdam edilmiş olmasının nedeni İzmir'in bölgesel olarak sanayi ve hiz-

Tablo 2: İzmir'de Tarım Dışı Sektörlerdeki İstihdam Oranı

	Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam Oranı(%)	
	Türkiye	İzmir
2004	66	80
2005	70,5	81,8
2006	72,7	82,5
2007	76,5	90,8
2008	76,3	92,5

Kaynak: TÜİK İnternet Sitesi,
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1237

gelir vergisi ve kurumlar vergisi toplamında 191 milyon TL ile ülke ortalamasının (165 milyon TL) üzerindedir ve dördüncü sıradadır (DPT, 2003).

Daha güncel olan Türkiye Bankalar Birliği'nin verilerine göre ise İzmir, 2008 yılında ülkedeki toplam banka mevduatının % 6,2'sini, toplam banka kredilerinin % 6,4'ünü karşılamaktadır ve her ikisinde

metler sektörünün yoğunlaştığı bir merkez konumunda olmasıdır. İzmir'de ücretli çalışanların toplam istihdama oranının sürekli olarak ülke ortalamasından yüksek olması da bu sonucu desteklemektedir (Tablo 3). Bu durum, ildeki işgücünün söz konusu sektörlerin gerektirdiği nitelik ve beceriyi sağlamada ülke geneline kıyasla görece daha fazla deneyim ve birikime sahip olmasına yol açmaktadır.

Tablo 3: İzmir ve Türkiye'de Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)		
	Türkiye	İzmir
2004	50,8	63,5
2005	54,2	64,5
2006	56,5	64,9
2007	60,4	72,6
2008	61	75,7

Kaynak: TÜİK İnternet Sitesi,
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1237

Eğitim ile ilgili göstergeler bakımından İzmir ülke geneline göre daha iyi konumdadır. TÜİK verilerine göre 2000 yılında Türkiye'de 6 yaş üstü okuryazar nüfus oranı % 87,32 iken İzmir'de % 91,86'dır. 2008 yılında Türkiye'de bu oran % 91,8'e yükselmiş, İzmir'de % 94,9 düzeyine ulaşmıştır. Kısacası İzmir, okuryazar nüfus oranında ülke ortalamasının üzerindedir. Ancak, bu güçlü konumuna karşın İzmir'in iller arası sıralamada 6 yaş üstü okuryazar nüfus oranı bakımından en iyi düzeyi yakalamış onuncu il olabildiği de unutulmamalıdır.

Yükseköğretim ve üstü okul mezunlarının 15 yaş üstü nüfusa oranında İzmir % 10,77 ile Ankara'nın (% 15,45) ardından 81 il arasında ikinci konumdadır. Türkiye ortalaması % 7,9 iken İzmir'in ardından % 10,59 ile İstanbul gelmektedir. Yükseköğretim ve üstü okul mezunu kadınların 15 yaş üstü kadın nüfusa oranında da İzmir % 9,29 ile Ankara'nın (% 13,12) ardından ikinci sıradadır. Ardından % 9,22 ile İstanbul gelirken Türkiye ortalaması % 6,2'dir.

2007 yılında İzmir'de uzman hekim başına 4.692 kişi düşmektedir. Aynı oran Ege Bölgesi için 7.905, Türkiye için ise 56.292 kişidir. Hemşire başına düşen kişi sayısında ise İzmir 6.817 kişi ile Ege Bölgesi (14.054) ve Türkiye (100.144) düzeyinden oldukça iyi konumdadır. Aynı yıl kişi başına düşen köy ebesi sayısında da İzmir 2.610 kişi ile Ege Bölgesi (7.331) ve Türkiye (48.155) düzeyinden oldukça ileri konumdadır (TÜİK, 2008).

Gelir ve refah düzeyini yansıtan diğer göstergelere bakıldığında, İzmir ili değerlerinin genelde Türkiye değerlerinin üzerinde olduğu görülmektedir.

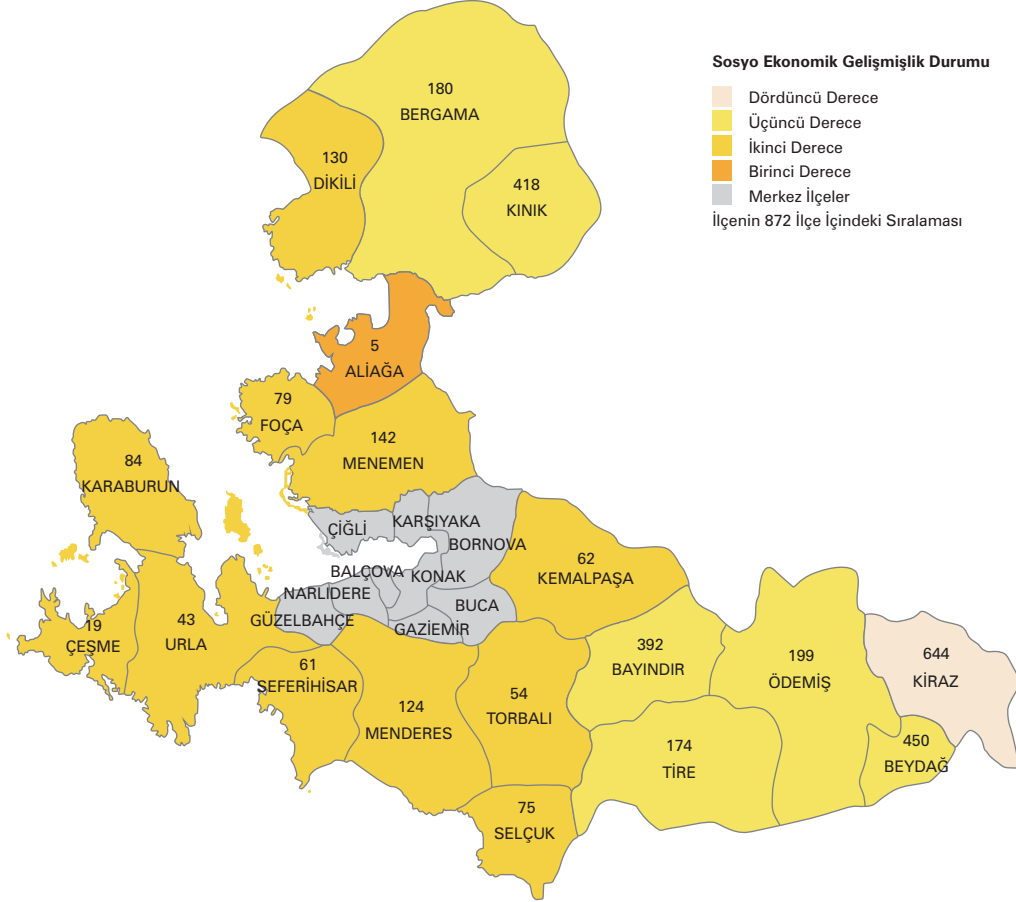
TÜİK'in 2008 ADNKS ve illere göre motorlu kara taşıtları verilerine göre Türkiye'de 10 bin kişiye düşen otomobil sayısı yaklaşık 950 iken bu oran İzmir'de 1.258'dir. Yine Türkiye'de 10 bin kişiye düşen motorlu kara taşıtı sayısı yaklaşık 1.925 iken bu oran İzmir'de 2.399'dur.

2007 TÜİK verilerine göre kişi başına elektrik tüketimi kWh cinsinden Türkiye'de 2.198, Ege Bölgesi'nde 2.879 iken İzmir'de 4.139'dur. Kişi başına sanayi elektrik tüketimi ise Türkiye'de 1.045, Ege Bölgesi'nde 1.529 iken İzmir'de 2.531'dir. Kişi başına mesken elektrik tüketiminde de İzmir 792 kWh ile Ege Bölgesi (611) ve Türkiye'den (517) yüksektir.

TÜİK 2006 verilerine göre katı atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı Türkiye'de % 81 ve Ege Bölgesi'nde % 82 iken İzmir'de % 93'tür. İçme ve kullanma suyu ulaştırılan nüfusun belediye nüfusuna oranında İzmir % 97 ile Ege Bölgesi ve Türkiye (% 98) düzeyinin çok az gerisinde kalmaktadır. Ancak içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye'de % 49 iken Ege Bölgesi'nde % 16 ve İzmir'de % 29'dur.

1.b. İzmir İçine Genel Bakış: İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyleri

DPT'nin 2004 yılında hazırladığı İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasına göre, İzmir ilçelerin gelişmişlik sıralamasında Türkiye ortalamasına göre daha gelişmiş bir konumdadır. İzmir ilinde çalışma kapsamına giren 19 ilçeden

Şekil 1: İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması
Kaynak: DPT, 2004

sosyoekonomik gelişmişlik endeksleri eksi olan dört ilçe Bayındır, Kınık, Beydağ ve Kiraz'dır. 872 ilçe içinde İzmir'den en üst sıralamada olan ilçeler ise Aliğa (5), Çeşme (19), Urla (43) ilçeleridir.

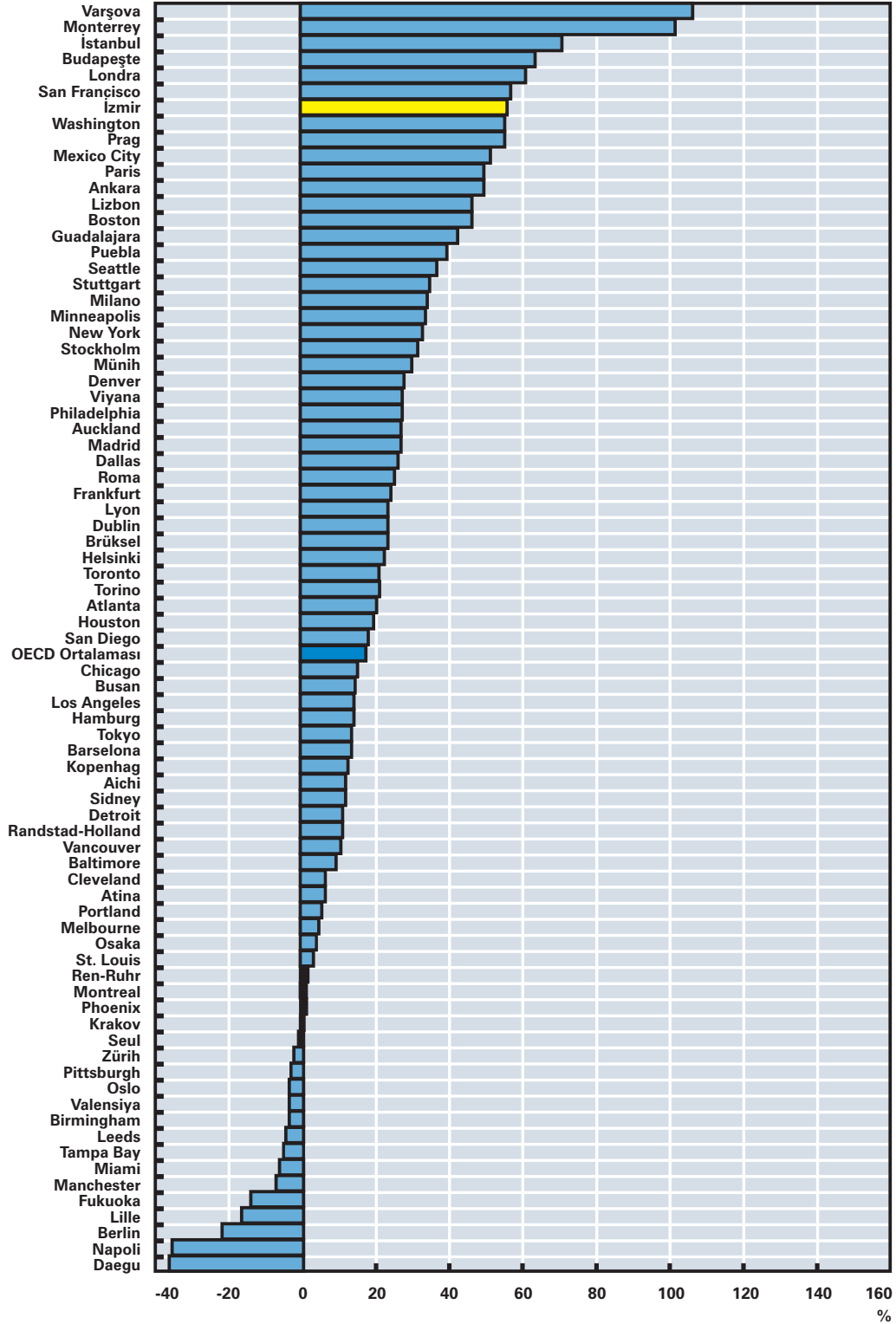
İlin denize uzak, iç güneydoğu kuşağında ve kuzeydoğu kuşağında bulunan ve söz konusu çalışmada az gelişmiş olarak belirlenen yedi ilçenin, toplam il nüfusuna oranı % 13,4'tür. Gelişmiş ilçelerin il merkezine yakın yerleşimler olduğu ve ulaşım olanakları bakımından daha elverişli konumlarda buldukları görülmektedir. Sektörel çeşitliliği yüksek olan bu ilçeler arasında turizm potansiyeli oldukça iyi olan ilçelerle birlikte, sanayi sektöründe öne çıkan ilçeler de bulunmaktadır.

1.c. İzmir İlinin Küresel Konumu

Günümüzde metropol kentler ulusal ekonomilerin önemli bir kısmını kendilerinde toplamaktadır.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) küresel ekonomide rekabetçi illeri araştırdığı 2006 tarihli çalışmasına göre, metropol bölgelerin çoğunda (78 metropol bölgenin 66'sında) kişi başına düşen GSYİH ve işgücü verimliliği (78 metropol bölgenin 65'inde) ulusal ortalamasının üzerindedir. Üstelik bu kentlerden çoğunun büyüme oranı da genellikle kendi ülkelerinden daha yüksektir.

OECD'nin söz konusu çalışmasına göre İzmir tek başına Ege Bölgesi GSYİH'sinin yaklaşık % 50'sini, Türkiye GSYİH'sinin yaklaşık % 7'sini oluşturmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH sıralamasında altıncı il olan İzmir'in yıllık ortalama nüfus artışının OECD ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. İstanbul ve Ankara'nın ardından Türkiye GSYİH'sine katkıda bulunan üçüncü büyük il İzmir'dir. Kişi başına düşen GSYİH bakımından ise İzmir ve İstanbul ülke değerinin % 60'ını geçmiş görünmektedir (OECD, 2006).

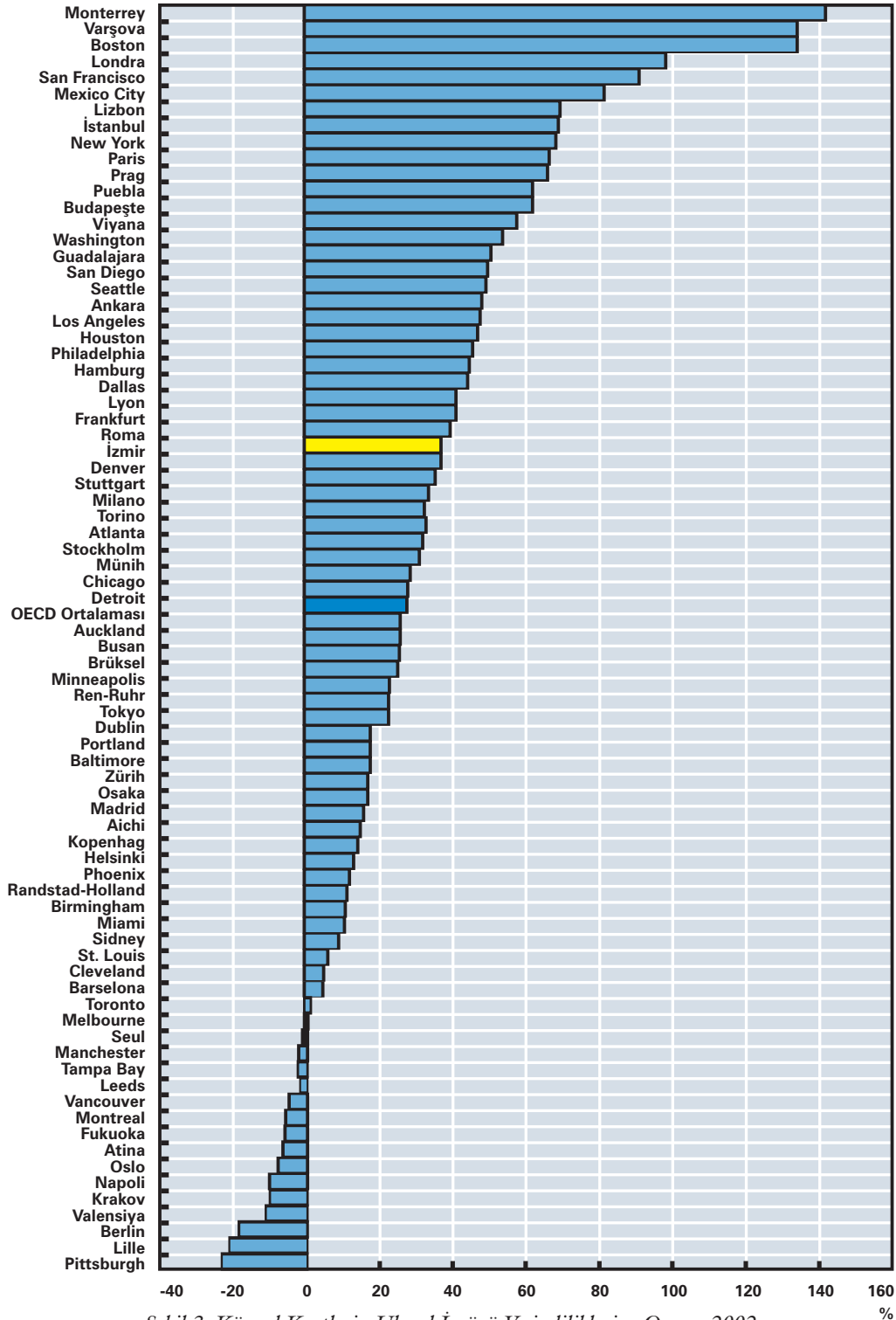
Şekil 2: Küresel Kentlerin Ulusal Kişi Başına Düşen GSYİH'ye Oranı, 2002

Kaynak: OECD, 2006

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

Aynı çalışmaya göre, işgücü verimliliği baz alındığında İzmir ilinin ulusal emek verimliliği oranı

yaklaşık % 25 iken, İstanbul'da bu oran % 50 düzeyindedir.

Şekil 3: Küresel Kentlerin Ulusal İşgücü Verimliliklerine Oranı, 2002

Kaynak: OECD, 2006

Tablo 4: Ülkeler Arası Rekabet Gücü Sıralamasında Türkiye'nin Yeri

Kriterler	2000	2002	2005
Kapsanan Ülke Sayısı	59	80	117
Büyüme Rekabet Gücü	40	69	66
Teknoloji	-	54	53
Kamu Kurumları	-	63	61
Makroekonomik Ortam	-	78	87
İş Ortamı Rekabet Gücü	29	54	51
İşletme Operasyonları ve Strateji	28	56	38
Ulusal İş Ortamının Kalitesi	29	55	51

Kaynak: DPT, 2006

Sonuçta, İzmir de tıpkı diğer küresel kentler gibi yığılma (aglomerasyon) ekonomisi sayesinde beşeri ve fiziki sermaye olanakları, ekipman, bina stoku ve altyapı olanakları, daha iyi ulaşım ve telekomünikasyon imkanları sunma ve kaynak alternatifleri oluşturma konusunda bir potansiyel taşımaktadır. Yine de İzmir'in diğer küresel kentler gibi sosyoekonomik açıdan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte kaynağını bulan güçlü, zayıf yanları ve ili bekleyen fırsat ve tehditleri mevcuttur.

1.d. Rekabet Edebilirlik Açısından Türkiye ve İzmir

Dünyada küreselleşme ve hızlı teknolojik gelişme sürecinde uluslararası piyasalarda uzmanlaşma ve teknoloji geliştirme yetkinliği, rekabet gücünün önemli unsurları olmuştur. Rekabet avantajı unsurlarının hızla değiştiği bu süreçte, bilgi ve iletişim teknolojileri iş yapma biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Ekonomik gelişmede bilgi yoğun ve yüksek katma değerli mal ve hizmet üretimi ön plana çıkmış, özellikle işgücünün eğitim seviyesi ve gerekli yeteneklere sahip olması önem kazanmıştır (DPT, 2006).

Rekabetin yoğunlaştığı, belirsizliklerin arttığı ve küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, fırsat ve risklerin derinleştiği bir dönemde, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya

koyan 9. Kalkınma Planı, 2007-2013 dönemini kapsamaktadır. Bu planda belirlenmiş beş adet stratejik amaçtan¹ ilki 'Rekabet Gücünün Artırılması' olarak belirlenmiştir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun "büyüme rekabet gücü endeksi", adını verdiği endeks bir ülkenin gelecek 5-10 yıl içerisindeki büyüme potansiyelini ortaya koymaktadır. 2005 yılı büyüme rekabet gücü endeks sıralamasında ilk sırada Finlandiya, ikinci sırada ABD bulunmaktadır. 117 ülke içerisinde Türkiye 66. sırada yer almaktadır.

Rekabet edebilirlik, Avrupa Birliği'nin (AB) Mart 2000 tarihinde yapılan Lizbon Zirvesi'nde aldığı 'dünyanın en rekabet edebilir, dinamik ve bilgiye dayalı ekonomisi olma' yönündeki 2010 yılı hedefinin odak noktasını oluşturmaktadır. Bölgesel ekonomilerin ulusal ve küresel pazarlarda rekabet edebilmek ve bu pazarlardaki değişikliklere adapte olabilmek için yerel kaynakları verimli bir şekilde kullanmaları, bölgesel rekabet gücünü artırmaktadır (Huavari vd, 2001).

Ülkemiz açısından rekabet edebilirliğin bölgesel analizi görece yeni bir konudur. Gerek kamu kurumlarından gerekse özel sektör ve sivil toplum kurumlarından (STK) rekabet edebilirlik odaklı bölgesel analizlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuda kimi öncü çalışmalar İzmir'in rekabet edebilirliğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

¹ Bu beş stratejik amaç (i) rekabet gücünün artırılması; (ii) istihdamın artırılması, (iii) beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, (iv) bölgesel gelişmenin sağlanması, (v) kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması olarak belirlenmiştir.

Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi'nin (EDAM) Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi adlı çalışmasında il bazında rekabetçilik endeksini oluşturan 6 alt endeks ile 50'ye yakın değişkenin ışığında rekabetçi dinamikler araştırılmıştır. Rekabetçilik endeksine baz oluşturan alt endeksler ekonomik etkinlik ve canlılık, emek piyasası, yaratıcı sermaye, insani sermaye, fiziki altyapı ve sosyal sermaye olarak sıralanmış ve bu çalışmanın sonuçlarına göre en rekabetçi il Ankara olurken, İstanbul ikinci İzmir ise üçüncü sırada yer almıştır. Fiziki altyapı alt endeksinde ise İzmir ikinci sırada yer almaktadır.

İl bazında rekabet edebilirliği araştırılan diğer bir çalışma ise Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun (URAK) yayınladığı İllerarası Rekabetçilik Endeksi² olmuştur. Bu çalışma 4 ana değişken -beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli, erişilebilirlik- ile bunlara ait toplam 39 alt değişkenden oluşmaktadır. Bu çalışmaya göre Türkiye'nin en rekabetçi beş ili, toplam endeks değeri bakımından sırasıyla İstanbul (83,53), Ankara (48,20), İzmir (43,20), Bursa (36,22) ve Kocaeli (33,32) olarak belirlenmiştir.

Söz konusu toplam endeksin belirlenmesinde kullanılan dört alt endekse bakıldığında, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli alt endeksinde İzmir 38,33 endeks değeri ile İstanbul'un (88,94) arkasından ikinci sıradadır. Ancak ilin söz konusu alt endekste ikinci sırada olmasına karşın İstanbul'un yaklaşık yarısı bir değere sahip olması dikkat çekicidir. İzmir'in yüksek erişilebilirlik ve köklü ticari geçmişi gibi güçlü yanlarına karşın sanayide elektrik tüketiminde ilk sırada olması gibi rekabet edebilirlik açısından olumsuz etki yaratan koşulları göz önüne alındığında ticaret becerisi ve üretim potansiyelini kullanmada zayıf kaldığı söylenebilir.

Erişilebilirlik alt endeksinde de İzmir 78,44 endeks değeri ile yine İstanbul'un (85,18) ardından ikinci sıradadır. İlin sahip olduğu kara, deniz, hava ulaşım

olanaklarının ve coğrafi konumunun elverişli olmasının rekabet edebilirliğe katkısı sonucu söz konusu alt endekste yüksek bir değer elde edilmiştir.

Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi alt endeksinde ise İzmir 44,34 endeks değeri ile Ankara (67,05), İstanbul (60,01) ve Eskişehir'in (52,13) ardından dördüncü sıradadır. Söz konusu alt endeks değerinin belirlenmesinde yüksek eğitimli kişi sayısı, teknik eğitim alan öğrenci sayısı, üniversiteyi kazanma oranı, kişi başına düşen hastane yatağı sayısı, kişi başına düşen otomobil sayısı, kişi başına mevduat, kişi başına ilde işlenen suç miktarı gibi çeşitli değişkenler göz önüne alınmıştır. Bu değişkenlerden kişi başına düşen hastane yatağı sıralamasında İzmir'in 27., öğrenci seçme sınavı sıralamasında 31., kişi başına düşen öğretim elemanı ve üyesi sayısında 12. sırada olması rekabet edebilirliğini zayıflatan unsurlardandır.

Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik alt endeksinde yine İstanbul (100) ilk sırayı alırken İzmir 11,67 endeks değeri ile ancak Denizli (13,09) ve Manisa'nın (12,71) ardından 9. sırada yer alabilmiştir. İlin Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli ile Erişilebilirlik alt endekslerinde ikinci ve Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi alt endeksinde dördüncü sırada olmasına karşın Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik alt endeksinde dokuzuncu sırada yer alması dikkat çekicidir. İzmir'in rekabet edebilirliğini güçlendirmesi bakımından markalaşma ve yenilikçilik konularında etkin politikaların devreye sokulması gerekmektedir.

² Çalışma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.urak.org>

2

SOSYAL YAPI

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

İzmir ili, sosyal yapının ana başlıkları bakımından ülke geneliyle karşılaştırıldığında gerek il, gerekse İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2 bölgeleri bazında görece ileri düzeydeki illerden biridir. Sosyoekonomik gelişmişlik bakımından 81 il arasında İzmir, en gelişmiş üçüncü il olarak belirlenmiştir (DPT, 2003). URAK tarafından Türkiye'deki 81 ilin rekabetçilik düzeyinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi'nde de İzmir ili, İstanbul ve Ankara'nın ardından Türkiye'nin en rekabetçi üçüncü ili olarak belirlenmiştir (URAK, 2009). Söz konusu çalışmada toplam endeksin belirlenmesinde kullanılan dört alt endeksten biri olan Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksi'ne göre ise İzmir ili sırasıyla Ankara, İstanbul ve Eskişehir'in ardından dördüncü sırada yer almaktadır. Ancak ulusal düzeydeki bu gelişmişlik tablosuna karşın İzmir ilinin sosyal kalkınma bakımından ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğu yadsınmaz.

2.a. Nüfus Yapısı

1927 yılında 531.579 olarak belirlenen nüfusuyla İzmir, İstanbul'un ardından en büyük nüfusa sahip ikinci il iken, 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre İzmir'in nüfusu 3.795.978'e yükselmiş, 81 il arasında İstanbul ve Ankara'nın ardından üçüncü sırada yerini almıştır.

2.a.1. Yoğunlaşan Nüfus

İzmir'in nüfus yapısına ilişkin dikkat çekici ilk nokta, nüfus yoğunluğunun oldukça yüksek olmasıdır. İzmir'in nüfus yoğunluğu yalnızca bölgesel değil, ulusal ve uluslararası karşılaştırmalarda da yüksek çıkmaktadır. 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı (GNS)

verilerine göre Türkiye'nin nüfus yoğunluğu 88 iken bu oran Ege Bölgesi'nde 99, İzmir ilinde 281 olarak belirlenmiştir. Buna göre İzmir, iller bazında 81 il arasında nüfus yoğunluğu açısından en yoğun nüfusa sahip İstanbul (1.928) ve Kocaeli (334) illerinin ardından üçüncü sıradadır.

2007 yılı ADNKS verilerine göre ise nüfus yoğunluğu Türkiye'de 92, Ege Bölgesi'nde 103 olarak belirlenmiş, İzmir ilinde 311'e yükselmiştir (TÜİK, 2008: s.3). Aynı yıla dair nüfus verileri İBBS Düzey 2 bölgeleri açısından karşılaştırıldığında da İzmir'in km² başına düşen 311 kişi nüfusuyla İstanbul'un (2.420) ardından en yoğun nüfusa sahip ikinci bölge olduğu ve ardından Ankara (182) ve TR42 Bölgesi'nin³ (151) geldiği görülmektedir.

2008 ADNKS verilerine göre nüfus yoğunluğu her 3 düzeyde de artmış, Türkiye'de 93, Ege Bölgesi'nde 105, İzmir'de 316'ya ulaşmıştır. Dolayısıyla, nüfus yoğunluğunun ülkemizde her düzeyde arttığı, ancak İzmir'in gerek iller, gerekse İBBS bazında Türkiye'de nüfusun en yoğun yaşadığı il ve bölgelerden biri olduğu söylenebilir.

AB'deki 315 İBBS Düzey 2 bölgesi içinde 2006 yılına dair nüfus yoğunluğu verilerinin yayınlandığı 197 Düzey 2 bölgesi bulunmaktadır. AB İstatistik Ofisi (EUROSTAT) verilerine göre İzmir, 2006 yılında bu 197 Düzey 2 bölgesi arasında nüfus yoğunluğu bakımından 32. sırada yer almakta ve en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip bölgeler dilimine girmektedir. Tüm bu bulgulardan hareketle, İzmir'in bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde oldukça yüksek bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu söylenebilir. Bu durum özellikle sağlıklı kentleşme, toplum sağlığı, ulaşım, acil durum ve afet yönetimi gibi konularda

³ İBBS sınıflandırmasına göre Düzey 2 bölgeleri arasında İstanbul ili TR10, Ankara ili TR51, İzmir ili ise TR31 olarak nitelenmiştir. Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illeri ise hep birlikte TR42 bölgesini oluşturmaktadır. İBBS ile ilgili ayrıntılı bilgi için: <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>

kapsamlı politikalara duyulan gereksinimi artırmaktadır.

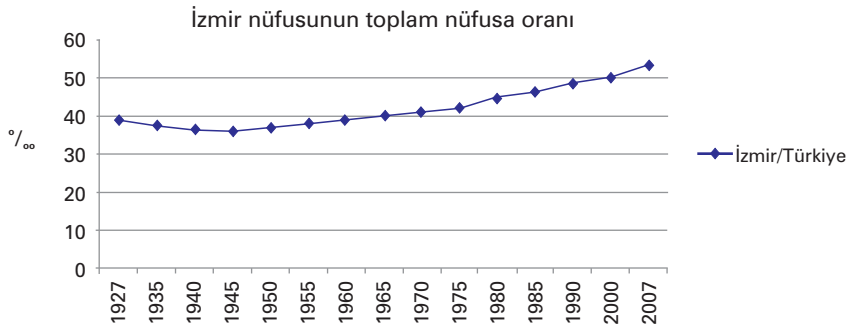
2.a.2. Artan Nüfus

İzmir'in nüfus yapısına ilişkin dikkat çekici ikinci nokta, nüfus artış hızının uzun zamandır Türkiye ortalamasının üstünde seyretmesidir. TÜİK'in son 80 yıla ait yayınladığı GNS verilerine göre 1927-1940 arası dönemde İzmir'in nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızının gerisinde kalmış, bu durum 1945'ten sonra tersine dönmüştür. Savaş sürecinin doğal sonucu olarak 1940-1945 arasında nüfus artış hızı hem Türkiye'de, hem İzmir'de en düşük düzeye (sırasıyla % 10,59 ve % 10,19) gerilemişse de 1945'ten sonra bu süreç tersine dönmüş, hem İzmir, hem Türkiye'de nüfus artış hızı yükselmiştir. Bu dönemden itibaren İzmir'in nüfusu Türkiye'nin nüfusuna göre hep daha hızlı artmıştır. Bir başka deyişle, son 82 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 5 kat artarken, İzmir'in nüfusu yaklaşık 7 kat artmıştır. Şekil 4'ten de görülebileceği gibi İzmir nüfusunun toplam nüfusa oranı özellikle 1970'li yılların başından itibaren % 4 düzeyini aşmış, 2000'lere doğru bu oran % 5 düzeyini geçmiştir. 2007 yılı verilerine göre AB-27 ortalamasında nüfus artış hızı % 0,33 iken bu

Aynı şekilde 2005-2006 döneminde OECD ülkelerinin nüfus artış hızı 0,7 iken bu oran Türkiye'de (1,3) daha yüksektir (OECD, 2008). Bu bulgudan hareketle, İzmir'in nüfus artış hızı bakımından yalnızca ulusal ölçekte değil, uluslararası ölçekte de yüksek bir düzeyde seyrettiği görülebilir. Bu durum bir önceki alt başlıkta bulgularanan yüksek nüfus yoğunluğuna paralel koşul ve politikaları gündeme getirmektedir.

2.a.3. Kentleşen Nüfus

İzmir'in nüfus yapısına ilişkin üçüncü önemli nokta, şehir nüfus oranının çoğu il ve bölgeye oranla oldukça yüksek olmasıdır. 2000 yılında Türkiye'de şehir nüfus oranı % 64,9 iken bu oran İzmir'de % 81,07 olarak belirlenmiştir. 2007 yılında Türkiye'de şehir nüfus oranı % 70,48'e yükselmiş, İzmir'de ise bu oran % 84,91 düzeyine ulaşmıştır (TÜİK, 2008). 2008 yılı ADNKS verilerine göre Türkiye'de şehir nüfus oranı % 75'e, İzmir'de ise % 90,89'a ulaşmıştır. Türkiye'ye kıyasla oldukça yüksek olan nüfus yoğunluğu, nüfus artış hızı ve şehir nüfusuyla İzmir'de sağlıklı kentleşme, toplum sağlığı, ulaştırma, acil durum ve afet yönetimi gibi konulara duyulan gereksinim

Şekil 4: Yıllara Göre İzmir Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı

oran AB-15 ortalamasında % 0,45, Türkiye için ise % 1,23 olarak belirlenmiştir (OECD, 2008). AB-27 ülkeleri içinde yalnızca İspanya, İrlanda ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin nüfus artış hızları, Türkiye'nin artış oranlarından daha yüksektir (İSO, 2008: s.11).

yükselmektedir. Ancak İzmir'in nüfus yapısındaki bu karakteristiği daha iyi anlayabilmek için bunları tetikleyen medyan yaş, yaşlı nüfus oranı, doğurganlık hızı ve göç gibi verilerin de dikkate alınması gereklidir.

2.a.4. Değişen Aile Yapısı

Değişen aile yapısına ilişkin verilerde de İzmir'in nüfus yapısı ülke genelinden belirgin farklılıklar göstermektedir. 2000 GNS verilerine göre Türkiye'de ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 iken, bu oran Ege Bölgesi'nde 3,81, İzmir ilinde ise 3,58 olarak belirlenmiştir. 2007 ADNKS verilerine göre ortalama hanehalkı büyüklüğü bu üç düzeyde de düşmüştür. Buna göre, İzmir ilindeki ortalama hanehalkı büyüklüğü (3,25) hem Ege Bölgesi'nden (3,32), hem Türkiye'den (3,86) düşüktür. Bir başka deyişle, İzmir'de nüfus artık ülke ve bölge ortalamasına göre daha az sayıda hanehalkının bulunduğu mekanlarda yaşamaktadır.

İzmir'de giderek küçülen bir aile yapısını yansıtan ortalama hanehalkı büyüklüğü verileri tüm ilçelerde bölge ve ülke ortalamasının altında olsa da, sanılanın aksine büyükşehir sınırlarındaki merkez ilçelerden çok, ilin batısındaki uzak ilçelerden Karaburun'da en düşük düzeye gerilediği görülmektedir. Karaburun'un ardından yine İzmir'in kuzey aksındaki Bergama, Dikili ile güney aksındaki Bayındır, Tire, Ödemiş ve Beydağ ilçelerde ortalama hanehalkı büyüklüğü düşüktür (TÜİK, 2008: s.39). Bu durum, tarımsal sosyoekonomik altyapı sonucu bu ilçelerdeki genç nüfusun, iş bulmak amacıyla merkeze ve diğer illere göç etmesi ile açıklanabilir. Hanehalkı büyüklüğünün söz konusu ilçelerde daha düşük olması, söz konusu durumdan en olumsuz biçimde etkilenen yaşlılar, engelliler gibi toplumsal kesimler için yalnızca büyükşehir sınırları içerisinde değil, söz konusu ilçelerde de sosyal hizmet ve bütünleşmeye yönelik politikaların güçlendirilip yaygınlaştırılmasını gerekli kılmaktadır.

2.a.5. Yaşlanan Nüfus

Ülkemizde 2000 yılında yaşlı nüfus oranı % 5,6 iken, bu rakamın 2010 yılında % 7,1'e yükselmesi beklenmektedir (Özkan vd, 2006: s.199). 2050 yılında ise bu oranın % 17,6'ya ulaşacağı düşünüldüğünde yaşlanma ile ilgili politika gereksinimleri daha iyi anlaşılacaktır (DPT, 2007). Nüfusun yaşlanmasında küresel ölçekten ülke

geneline tüm düzeylerde gözlenen bu artış, İzmir'de ülke geneline kıyasla daha keskin biçimde karşımıza çıkmaktadır. 2007 ADNKS verilerine göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranı % 7, Ege Bölgesi'nde % 8,75, İzmir ilinde ise % 8,16 düzeyindedir. 2008 ADNKS verilerine göre bu oran Türkiye'de % 6,84, Ege Bölgesi'nde % 8,7 ve İzmir'de ise % 8,05 olarak bulunmuştur.

Ülkemizde son 50 yılda doğurganlık hızının 6,9 çocuktan 2,27 çocuca düşmesi ve doğuşta yaşam süresinin 43,6 yıldan 70,4 yıla yükselmesi sonucunda, nüfusun yaş yapısı değişmiştir (DPT, 2008: s.6). 2000 yılında Türkiye'nin medyan yaş değeri 24,83 iken Ege Bölgesi'nde 28,34 ve İzmir ilinde ise 28,77 olarak belirlenmiştir. 2008 ADNKS sonuçları incelendiğinde İzmir ili 32,4 medyan yaş ile Ege Bölgesi (32,2) ve Türkiye (28,5) medyan yaş değerlerinin üzerindedir. Bir başka deyişle, 2000 ve sonrası nüfus verilerine göre İzmir'in medyan yaş değeri Ege Bölgesi'nden biraz, Türkiye'den ise yaklaşık 4 yaş daha yüksektir.

İlçeler bazında medyan yaş değerlerine bakıldığında da beklenenin aksine büyükşehir sınırları içinde kalan ilçelerden çok, İzmir'in kuzey aksındaki Bergama, Dikili ile güney aksındaki Bayındır, Tire, Ödemiş, Beydağ ilçelerinde ve Karaburun'da en yüksek değerlere ulaşılmaktadır (TÜİK, 2008: s.38). Bunun nedeni de söz konusu ilçelerdeki genç nüfusun, istihdam fırsatlarını değerlendirmek üzere merkeze ve diğer illere göç etmesi ve yine merkeze yakın ilçelerdeki istihdam olanaklarının bölgesel ve ulusal düzeyde bir dış göçü de kendisine çekmesi ile açıklanabilir.

Ülkemizde yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenler, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırmaktadır (DPT, 2006: s.43). Giderek daha fazla yaşlı insanın daha az sayıda hanehalkıyla birlikte yaşadığı göz önüne alındığında, bu süreçten daha da olumsuz etkilenme olasılığı bulunan yalnız yaşayan yaşlılar, engelliler ve sosyal güvenlikten yoksun yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin ve ilgili kurumların kapasitesini incelemek yerinde olacaktır. Sosyal

Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) verilerine göre İzmir'de Konak, Bornova ve Buca ilçelerinde SHÇEK'e bağlı toplam üç huzurevi bulunmaktadır. Ayrıca Narlıdere ve Karşıyaka'da sırasıyla Emekli Sandığı ve İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından işletilen iki huzurevi ve ilçelerde ise yalnızca Ödemiş ve Selçuk'ta belediyeler tarafından işletilen ancak özel bakım birimleri bulunmayan iki huzurevi bulunmaktadır.

Kamu kaynaklı bu huzurevlerinin toplam kapasitesi 1.424 normal, 537 özel bakım kapasitesiyle birlikte 1.961'dir. Dernek, vakıf, özel firma gibi kurumlarca işletilip SHÇEK tarafından denetlenen ve Tire'de bir vakıf, Çeşme'de özel bir girişim tarafından işletilen ikisi dışında tamamı büyükşehir sınırlarındaki ilçelerde bulunan 31 özel huzurevinin kapasitesi ise 961 normal ve 318 özel bakım ile birlikte toplam 1.279'dur. Kamu ve özel huzurevlerinin tamamı hesaplandığında ise İzmir'de toplam huzurevi sayısı 39'a, toplam kapasite de 2.385 normal, 1.173 özel bakım ile birlikte 3.240'a ulaşmaktadır.

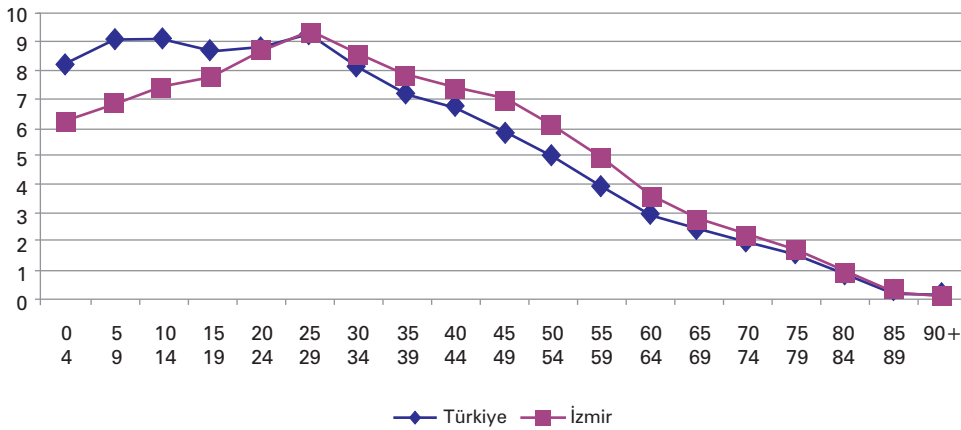
2008 ADNKS verilerine göre İzmir'de toplam yaşlı nüfusun 305.631'e ulaştığı göz önüne alındığında, yaşlı nüfusa yönelik sosyal hizmet ve bakım kurumlarının oldukça yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. TÜİK tarafından İzmir'de SHÇEK

tarafından işletilen iki huzurevinde yapılan bir memnuniyet araştırmasına göre ildeki bu en büyük iki huzurevinde de bilgisayar odası, çalışma ve spor odaları bulunmamaktadır (TÜİK, 2006a: s.47). Konuyla ilgili iyileştirmeler daha sonra kurumun gündemine alınmıştır.

Bu veriler ışığında, İzmir'de yaşlı nüfusa yönelik sosyal hizmet kurumlarının kapasite bakımından güçlendirilip evde bakım gibi alternatif bakım modellerinin yaygınlaştırılması, yaşlı nüfusa yönelik sosyal bütünleşme politikalarının nitelik ve nicelik bakımından güçlendirilmesi gerekmektedir. Üstelik medyan yaş kuzey-güney aksındaki uzak ilçelerde daha yüksek olmasına ve bu ilçeler en düşük ortalama hanehalkı büyüklüğünü yansıtmalarına karşın, yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve bakım kurumlarının neredeyse tamamı büyükşehir sınırlarındadır. Dolayısıyla, yaş ortalaması daha yüksek olan, üstelik nüfusun daha az sayıda kişiden oluşan mekanlarda yaşadığı bu uzak ilçelerde yaşlılara yönelik kurum ve hizmetlerin nicelik, nitelik, çeşitlilik ve erişim gibi açılardan geliştirilmesi gerekmektedir.

2.a.6. Genç Nüfus

Şekil 5'ten de görülebileceği gibi 2007 ADNKS verilerine göre Türkiye ve İzmir'de farklı yaş gruplarının ülke ve İzmir nüfusuna oranlarında

Şekil 5: Farklı Yaş Gruplarının İzmir ve Ülke Nüfusuna Oranları
Kaynak: 2007 ADNKS Verileri, TÜİK

belirgin bazı farklılıklar vardır. Özellikle çocuk nüfusu oluşturan 0-14 yaş arası nüfusun İzmir nüfusuna oranı, Türkiye'deki aynı yaş grubunun genel nüfusa oranından daha düşüktür. Bu veriler, genç nüfusta (15-35 yaş arası) yakın düzeylerde seyretmekte, orta yaş (35-65) ve yaşlı nüfus (65 ve üstü) grubunda ise İzmir'deki oran ülke oranından yüksek çıkmaktadır.

Ancak yine de tıpkı ülke genelinde olduğu gibi İzmir'de de çocuk ve genç yaş grubunda önemli miktarda bir nüfus bulunmaktadır. 2008 ADNKS verilerine göre İzmir'de 0-14 yaş grubunun toplam nüfusu 778.281 ve 15-29 yaş grubunun toplam nüfusu 958.648'dir. İzmir'deki bu genç nüfus potansiyeli ilin eğitim olanakları ile desteklendiğinde sosyal kalkınma açısından büyük fırsatların harekete geçirilebileceği düşünülebilir. Bu denli büyük bir nüfus kesimi için mutlaka başta eğitim olmak üzere, istihdam, kültür, sivil toplum gibi temel başlıklar altında toplumsal bütünleşmeye yönelik politikalar geliştirilmelidir. Genç nüfusun bir zayıflık ve tehditte öte bir güçlü yan olarak fırsata dönüştürülmesi ancak bu kesime götürülecek söz konusu politikaların başarısıyla olanaklıdır.

2.a.7. Göç Eden Nüfus

2000 GNS verilerine göre Türkiye'deki doğurganlık hızı 2,53 iken bu oran Ege Bölgesi'nde 2,04, İzmir'de 1,75 düzeyindedir. Buna göre, İzmir'deki doğurganlık hızının Türkiye'ye oranla oldukça düşük olduğu görülebilir. Bu yüzden, İzmir ilinde bulguların yüksek nüfus artış hızı büyük oranda göç olgusuyla açıklanabilir. Bir yandan bölgesel farklardan kaynaklanırken, diğer yandan bölgesel farkların derinleşmesine neden olan göç olgusu gerçekten de ülkemizde ciddi boyutlardadır. 1995-2000 arasında mekan değiştiren insan sayısı 7 milyon civarındadır ve bunların % 72'si il değiştirmektedir (TÜSİAD, 2008: s.83).

Ege Bölgesi ve İzmir ili göç alan bölge ve illerin başında gelmektedir. 1975-2000 döneminde en fazla göç alan ilk üç il sırasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'dir (DİE, 2000: s.11). 1995-2000 döneminde net göç hızı bakımından en fazla göç alan Düzey 1 İstatistiki

Bölgeler sıralamasında ise İstanbul Bölgesi ve Batı Marmara Bölgesi'nin ardından Ege Bölgesi gelmektedir. İllerin 1995-2000 dönemi net göç hızına göre İzmir, 81 il arasında yedinci sıradadır (DPT, 2008).

TÜİK'in verilerine göre 2007-2008 döneminde net göç bakımından İzmir (27,2 bin kişi) ülke sıralamasında Antalya (36,2 bin), Bursa (35,6 bin) ve Ankara'nın (30,6 bin) ardından en çok göç alan dördüncü ildir. Net göç hızı bakımından ise ilk üç sırayı paylaşan Yalova (binde 52,58), Tekirdağ (binde 33,19) ve Antalya (binde 19,68) gibi illerin ardından İzmir binde 7,2 ile 11. sıradadır.

Bu verilere göre 2007-2008 döneminde Türkiye'de göç edenlerin % 5,1'i İzmir'e göç etmektedir. Bu yoğun göçün akım yönüne baktığımızda Ege Bölgesi'nin diğer bütün bölgelerde yaşayan nüfus için cazibe merkezi olduğu görülmektedir. Ege Bölgesi'nin 1995-2000 yılları arasında aldığı göçün % 16,26'sını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, % 14,92'sini Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinden aldığı görülmektedir (DPT, 2008: s.32).

TÜİK verilerine göre ise 2007-2008 döneminde İzmir en çok Manisa (% 10), İstanbul (% 9), Ankara ve Mardin (% 5), Konya ve Aydın (% 4) illerinden göç çekmektedir. 2007 ADNKS verilerine göre İzmir nüfusunun yalnızca % 45'i İzmir ilinde nüfusa kayıtlıdır. Başka bir ilde nüfusa kayıtlı olup İzmir'de yaşayanların nüfusu ve bu nüfusun İzmir nüfusuna oranına baktığımızda ise Manisa'nın (173.037 kişi, % 4,63) ardından Erzurum (117.086 kişi, % 3,13) ve Mardin (113.211 kişi, % 3,03) gelmektedir (TÜİK, 2008: s.58-59). Bu verilerin gösterdiği gibi İzmir yalnızca kendi çevre bölgesinden değil, Türkiye ölçeğinden de göç çekmektedir. Bir başka deyişle göç olgusu açısından İzmir hem bölgesel, hem ulusal düzeyde bir çekim merkezidir.

1995-2000 yılları arasında İzmir iline göç eden nüfusun göç etme nedenlerine baktığımızda hane halkından birine bağımlı göç % 26,13 ile ilk sıradayken, iş bulma beklentisi % 23,02 ile 2. sıradadır

(DPT, 2008: s.58). TÜİK verilerine göre 2007-2008 döneminde Türkiye'de en fazla 20-24 yaş grubundaki gençlerin göç ettiği dikkate alındığında göç ile istihdam ve gelir arayışı arasındaki sıkı bağ daha da dikkat çekmektedir. 2007-2008 döneminde İzmir'e göç eden yaş grubunda da söz konusu 20-24 yaş aralığı ilk sıradadır. Ancak burada İzmir'deki göç olgusunu yalnızca nüfusun iller arasında yer değiştirmesi olarak görmek yeterli değildir. Türkiye'de il içerisinde göç de azımsanmayacak düzeyde, iller arası göçün yarı hızındadır (TÜSİAD, 2008: s.83).

1990 ve 2000 yılları GNS verileri karşılaştırıldığında İzmir iline bağlı ilçelerden yalnızca Kınık ve Beydağ'da nüfusun azaldığı gözlenmiştir. 2000 GNS ve 2007 ADNKS verilerine göre ise nüfusu azalan bu ilçelere Bayındır, Bergama, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Menderes, Ödemiş, Seferihisar ve Tire ilçeleri eklenmektedir. Yaz turizmi ve yazlık yerleşimlerin yoğun olduğu ilçelerde gözlenen mevsimsel nüfus hareketliliğinden ayrı olarak özellikle Bayındır, Bergama, Beydağ, Kınık, Menderes gibi ilçelerde gözlenen azalma, tarıma dayalı ekonomi sonucu özellikle genç işsiz nüfusun çevre il ve ilçelere göç etmesi sonucu gerçekleşmektedir. Bu ilçelerdeki göçün yavaşlatılması ve genç işgücünün yerel ekonomiyle bütünleşmesini güçlendirmek için söz konusu ilçelerde ekonominin çeşitlendirilmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması ve bölgedeki genç işgücünün niteliğinin yükseltilmesi sosyal kalkınma bakımından oldukça büyük katma değere neden olacaktır.

2.b. Eğitim

Erişilebilir kaliteli eğitim hiç şüphesiz, kalkınmanın temel araçlarından birisidir. Bir insan hakkı olmasının yanında sürdürülebilir kalkınmanın temini, toplumsal bütünlüğün güçlendirilmesi gibi temel amaçlar için en öncelikli araçlardan birisi eğitimidir. Ancak tek başına eğitime erişimi yükseltmek bu aracı etkinleştirmek açısından yeterli olmadığından, erişilebilirliği iyileştirmek kadar sunulan eğitimin kalitesinin de gözetilmesi gerekir. İzmir ili, eğitim sektörünün gelişmişlik sıralamasında 81 il içerisinde

sırasıyla Ankara, İstanbul, Eskişehir ve Yalova'nın ardından 5. sırada, aynı sıralama Düzey 2 bölgelerine göre gerçekleştirildiğinde ise Ankara ve İstanbul bölgelerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır (DPT, 2003). Ancak ülke çapındaki bu görece ileri konumuna karşın İzmir ilinin eğitim konusunda gerek erişim, gerekse nitelik bakımından önemli sorunlarla karşı karşıya olduğu yadsınamaz.

2.b.1. Örgün Eğitim

2.b.1.a. Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitim, çocukların ilköğretime başladıkları zamanki bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerinin mümkün olduğu kadar ailenin ve içinde yaşadığı topluluğun sosyoekonomik ve eğitim durumundan bağımsız kılınmasını sağlamak için önemlidir (ERG, 2008: s.48). İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü (İl MEM) verilerine göre 2008-2009 yılında İzmir'de büyük kısmı resmi ve özel ilköğretim okulları olmak üzere çeşitli eğitim kurumları bünyesinde 690 resmi anasınıfı bulunmaktadır. Bu sayıya özel anasınıfları (52), özel anaokulları (154), bağımsız resmi anaokulları (27) ve SHÇEK'e bağlı anaokulları (49) eklendiğinde ilde okulöncesi eğitim veren kurum sayısı toplamda 972'ye ulaşmaktadır.

2007-2008 döneminde Türkiye'de okulöncesi eğitimde okul başına 31 öğrenci düşerken, bu oran Ege Bölgesi'nde 27, İzmir'de 32'dir (TÜİK, 2008: s.93). İl MEM verilerine göre İzmir'de 2008-2009 öğretim yılında okulöncesi eğitimde öğretmen başına 21,62 öğrenci düşerken, derslik başına 20,39 öğrenci düşmektedir. Ancak örgün eğitimin tüm düzeylerinde olduğu gibi, okulöncesi eğitimde de eğitim hizmetinin toplumdaki yaygınlığını en iyi biçimde görebilmek için okullaşma oranlarına bakmak gerekmektedir.

İl MEM ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre 2008-2009 öğretim yılında 4-5 yaş grubu okulöncesi eğitimde yakalanan net okullaşma oranı İzmir'de % 33,24, Türkiye'de % 32,11 düzeyindedir. 3-5 yaş grubunda ise net okullaşma oranı hem İzmir'de (% 23,47), hem Türkiye'de (% 22,53) daha

da düşmektedir. Bu verilerden hareketle, İzmir'in okulöncesi eğitimde gerek okul-öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı, gerekse okullaşma oranı bakımından ülke ortalamasına yakın düzeylerde bir tabloyu yansıttığı ancak yine de ilerlemeye gereksinimi olduğu söylenebilir. 2007 verilerine göre gerçekleştirilen başka bir çalışmaya göre, 4-6 yaş grubunda İzmir okulöncesi eğitimde okullaşma oranı bakımından 81 il arasında % 25-40 dilimindeki orta düzeyde iller grubuna girmekte ve % 40'tan yüksek bir okullaşma oranını yakalamış 21 ilin gerisinde kalmaktadır (ERG, 2008: s.48).

Konuyla ilgili ilerleme ihtiyacı, uluslararası tabloya baktığımızda daha da belirgindir. Okulöncesi eğitimin katma değerini önemseyen çağdaş küresel eğilimler göz önüne alındığında ülkemizdeki tablo ciddi biçimde zayıf görünmektedir. 2004 yılı verilerine göre 3-6 yaş arasında okulöncesi eğitimde okullaşma oranı Peru'da yaklaşık % 68, Bulgaristan'da yaklaşık % 78, Fransa ve İtalya'da yaklaşık % 100 iken bu oran Türkiye'de yaklaşık % 28 civarındadır (ERG, 2008: s.49). 2007-2008 döneminde 4-6 yaş grubu okulöncesi eğitimde Türkiye'deki okullaşma oranı yaklaşık % 27 olarak bulgulansa da bu oran 3-6 yaş grubunda % 18 civarına gerilemektedir (ERG, 2008: s.47).

2006 yılında yapılan küresel ölçekli bir başka çalışmaya göre ise, okulöncesi eğitimde Türkiye yaklaşık % 14 civarında olan okullaşma oranı ile Arnavutluk (yaklaşık % 50), Yunanistan (yaklaşık % 68), Romanya (yaklaşık % 72) gibi ülkelerin oldukça gerisinde ve Avrupa ülkeleri arasında son sıradadır (UNESCO, 2008: s.53). Dolayısıyla, İzmir'in okulöncesi eğitimdeki konumu ulusal ölçekte orta düzeyde olsa da, konuyla ilgili değerlendirme ve politikalar uluslararası ölçekteki oldukça geri konum dikkate alınarak geliştirilmelidir.

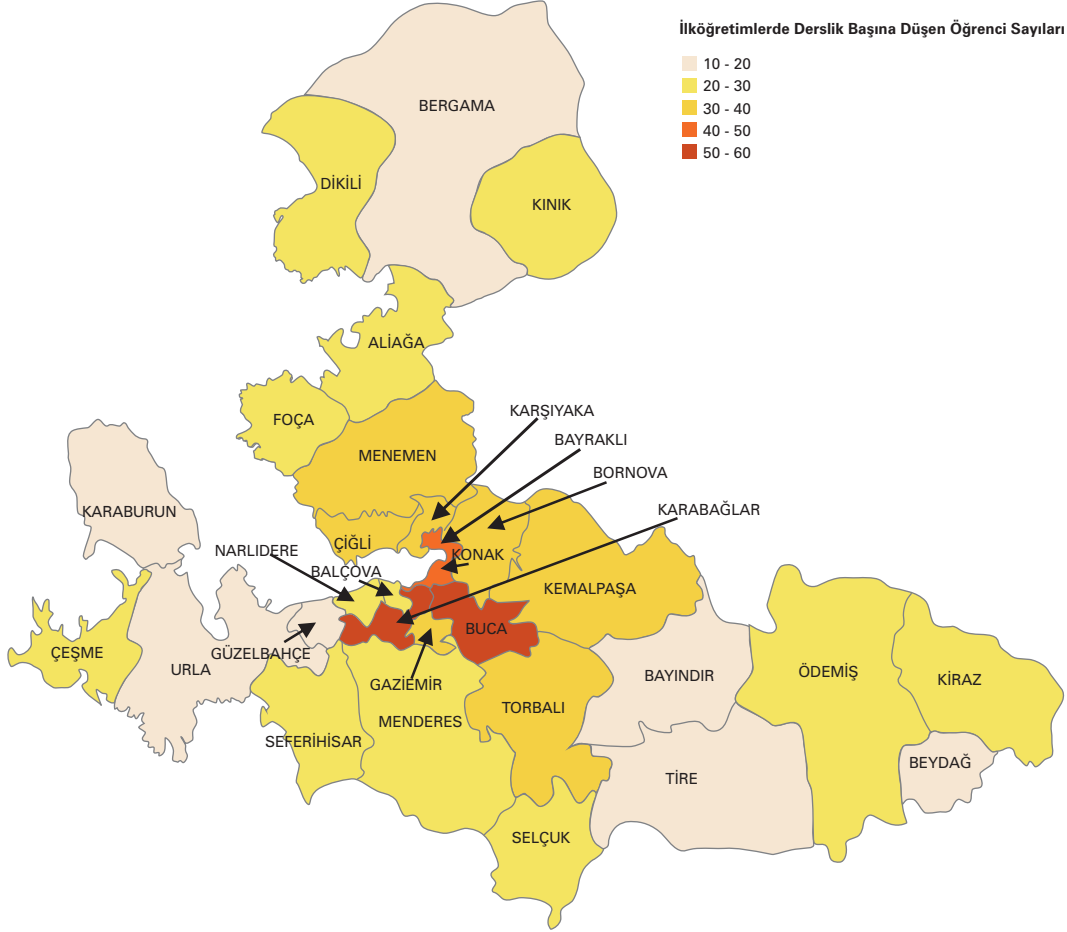
2.b.1.b. İlköğretim

İl MEM verilerine göre 2008-2009 öğretim yılında İzmir'de ilköğretim hizmeti veren okul sayısı, 911 resmi ilköğretim okulu ve 58 özel ilköğretim okulu olmak üzere toplam 969'dur. Bu rakama 315 taşınmalı

okul ve 23 kapalı okul dahil edilmemiştir. Yine MEB ve İl MEM verilerine göre 2008-2009 öğretim yılında İzmir'de 18.770'i resmi ilköğretim okullarında, 1.752'si özel ilköğretim okullarında olmak üzere toplam 20.522 öğretmen hizmet vermektedir. Bu okul ve öğretmenler, 422.439'u resmi ilköğretim okullarında ve 16.428'i özel ilköğretim okullarında olmak üzere toplam 438.867 ilköğretim öğrencisine hizmet vermektedir. Bu verilere açık ilköğretim okullarında dışarıdan öğrenim gören 22.395 öğrenci eklendiğinde 2008-2009 öğretim yılında İzmir'de ilköğretimdeki toplam öğrenci sayısı 461.262'ye ulaşmaktadır.

2007-2008 dönemine ilişkin bir çalışmaya göre ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında İzmir, 21-39 öğrencilik dilimde yer alan orta düzeydeki iller arasında sayılmakta, öğretmen başına 20'den az öğrencinin yer aldığı 44 ilden geride kalmaktadır (ERG, 2008: s.55). TÜİK verilerine göre 2008-2009 döneminde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı İzmir'de 20, Türkiye'de ise 23'tür. Aynı yıl ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye'de 32 iken İzmir'de 33'e yükselmiştir. Net okullaşma oranı açısından ise İzmir ili % 99,22 ile Ege Bölgesi (% 98,1) ve Türkiye'den (% 96,49) daha iyi konumdadır.

İl MEM verilerine göre 2008-2009 dönemi resmi ilköğretim okullarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 22,5 iken, bu oran özel ilköğretim okullarında 9,3 düzeyindedir. Aynı dönemde derslik başına düşen öğrenci sayısı resmi ilköğretim okullarında 37,6 iken özel ilköğretim okullarında 14,9 düzeyindedir. Bir başka deyişle, İzmir'de 2008-2009 öğretim yılında resmi ilköğretim okullarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı özel ilköğretim okullarının iki katından biraz fazla, derslik başına düşen öğrenci sayısı ise özel ilköğretim okullarının yaklaşık 2,5 katıdır. Bu durumun eğitimde fırsat eşitliği bakımından ciddi olumsuzluklara yol açtığı unutulmamalıdır. İzmir ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve net okullaşma oranlarında ülke genelinden daha iyi bir düzey yakalanmıştır. Ancak okul başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ve Ege Bölgesi'nden, derslik başına

Şekil 6: İzmir İlçelerinde 2008-2009 Öğretim Yılı İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

düşen öğrenci sayısında da Türkiye'den daha geri bir konumdadır. Şekil 6'dan da görülebileceği gibi, İzmir'de ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısına ilişkin veriler, ilçeler bazında ciddi farklılıklar göstermektedir. Özellikle Buca ve Karabağlar başta olmak üzere Bayraklı ve Konak ilçelerinde derslik başına düşen öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, eğitime erişimin kalitesini belirleyici temel unsurlardan olan derslik başına düşen öğrenci sayısında söz konusu ilçelerde yerel düzeyde iyileştirmeler hedeflenmelidir.

2.b.1.c. Ortaöğretim

İl MEM verilerine göre 2008-2009 döneminde İzmir'de 154 resmi genel liseye ek olarak 43 özel lise hizmet vermekte, toplamda 197 genel liseye ulaşılmaktadır. Bu liseler, 5.259'u resmi lisede ve 1.116'sı özel lisede olmak üzere toplam 6.375 öğretmen ile hizmet vermektedir. Öğrenci sayısına bakıldığında ise 91.352'si resmi genel liselerde,

6.556'sı özel liselerde olmak üzere toplam 97.908 öğrenciye hizmet verilmektedir. Aynı yıl genel lise ve meslek liselerinin toplamına bakıldığında, İzmir'de 2008-2009 öğretim yılında toplam 443 okulda 11.453 öğretmen ile 173.554 öğrenciye hizmet verilmektedir.

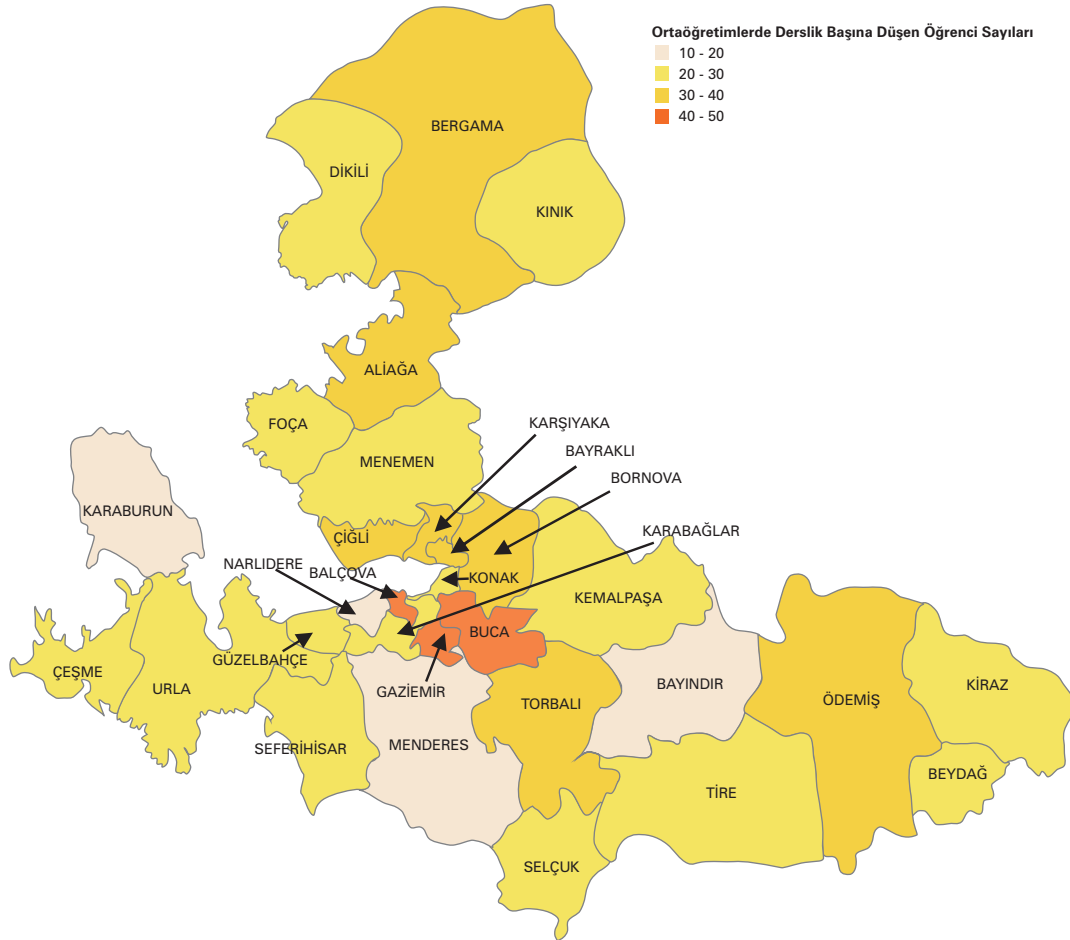
2007-2008 dönemi ortaöğretimde yalnızca genel liseleri dikkate aldığımızda okul başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 517 iken, bu oran Ege Bölgesi'nde 482, İzmir'de ise 578 olarak bulunmuştur. Aynı dönemde genel liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Türkiye'de 19 iken, Ege Bölgesi ve İzmir'de 16 olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2008: s.93).

Resmi genel liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 17,37 iken, bu sayı özel liselerde 5,87'ye düşmektedir. Bir başka deyişle, İzmir'deki resmi genel liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı özel liselerin yaklaşık 3 katıdır. Bu durumun eğitimde

fırsat eşitliği bakımından olumsuz bir tabloyu beraberinde getirdiği söylenebilir.

TÜİK verilerine göre genel lise ve meslek lisesi toplamında İzmir'de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2008-2009 öğretim yılında 15 iken, Türkiye'de 17'dir. Aynı dönemde derslik başına düşen öğrenci sayısı İzmir ve Türkiye'de aynı düzeydedir (31). Ancak özellikle ilçeler bazında derslik başına düşen öğrenci sayısında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Şekil 7'den de görülebileceği gibi başta Balçova, Buca ve Gazimür olmak üzere kimi ilçelerde sınıflar aşırı kalabalıktır ve bu konuda iyileştirmeye gereksinim vardır.

TÜİK verilerine göre İzmir'de 2008-2009 öğretim yılında genel ve mesleki liselerde ortaöğretim net okullaşma oranı % 68,16'dır. Bu düzey, Ege Bölgesi (% 65,3) ve Türkiye (% 58,52) ortalamasının üstündedir. Aynı dönemde İzmir'deki açık genel ve açık mesleki liselerde eğitim gören 29.234 öğrenci de dikkate alındığında İzmir'deki brüt okullaşma oranı % 88,82'ye ulaşmakta ve yine Türkiye ortalaması olan % 76,62'lik düzeyin üstüne ulaşmaktadır. Dolayısıyla, ortaöğretimde İzmir'in eğitime erişim bakımından öncelikli sorunu okullaşma oranı veya okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısından çok, özellikle yukarıda bahsedilen ilçelerde keskinleşen derslik başına düşen öğrenci sayısının yüksek olmasıdır.

Şekil 7: İzmir İlçelerinde 2008-2009 Öğretim Yılı Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

2.b.1.d. Mesleki Eğitim

İl MEM verilerine göre 2008-2009 öğretim yılında İzmir ilinde 245'i resmi ve 1'i özel olmak üzere toplam 246 mesleki ve teknik lise, toplam 5.078 öğretmeniyle birlikte 75.646 öğrenciye hizmet vermektedir. İldeki tek özel meslek lisesinin dört öğretmeni, on öğrencisi bulunmaktadır. İzmir'de mesleki eğitime ilişkin okullaşma oranları 2008-2009 dönemi için İl MEM verilerinde ortaöğretim kapsamındaki genel liseler ile birlikte hesaplandığından dolayı, bir önceki bölümde değerlendirilmiştir.

2007-2008 verilerine göre Türkiye'de meslek lisesi başına düşen öğrenci sayısı 284, Ege Bölgesi'nde 259, İzmir'de ise 314'tür. Aynı dönemde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı da Türkiye'de 15, Ege Bölgesi ve İzmir ilinde 14 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2008: s.93).

2008-2009 öğretim yılındaki İl MEM verilerine göre İzmir'de meslek lisesi başına düşen öğrenci sayısı 307,5 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 14,89 olarak bulgulanmıştır. Bu noktada daha önce okul-öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretimdeki genel liselerde bulgulanıldığı gibi meslek liselerinde de İzmir'de okul başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ve Ege Bölgesi ortalamasından yüksek, ancak öğretmen başına düşen öğrenci sayısı daha düşüktür.

Özellikle ara eleman ihtiyacının karşılanması ve genç nüfusun istihdamına yönelik fırsatları genişletmesi bakımından giderek önem kazanan mesleki eğitimin kalitesine dair bir değerlendirme sırasında, ele alınacak konuların başında ders programı, yani eğitimin içeriği gelmektedir. Sanayi ve hizmetler sektörünün geniş bir çeşitliliğe sahip olduğu İzmir'de hiç şüphesiz, mesleki eğitimin yerel ekonominin ihtiyacına göre biçimlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu açıdan 2008-2009 döneminde İzmir'de bilgisayar donanımından muhasebeye, büro yönetimi ve sekreterliğinden tesisat teknolojisine, metal teknolojisinden hazır giyimle oldukça geniş bir çeşitlilik içinde mesleki eğitim sunulmaktadır.

Dolayısıyla, içerik açısından halihazırda oldukça geniş bir dağılıma sahip olan mesleki eğitimin İzmir'deki ekonominin yerel gereksinimleriyle paralel olacak biçimde yaygınlaştırılması desteklenmelidir. Bunun için ilçeler bazında yerel ekonominin mesleki eğitime dair talebinin ne olduğu ve yerelde mevcut ders programlarının bununla uyumlu olup olmadığı konusunda daha derinlemesine analiz çalışmaları başlatılmalı ve bu yöndeki adımlar söz konusu çalışmaların bulgularına göre geliştirilmelidir.

2.b.1.e. Yükseköğretim

İzmir'de 2008 yılı itibarıyla altı üniversite bulunmaktadır; Ege Üniversitesi (EÜ), Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ), İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE), İzmir Ekonomi Üniversitesi (İEÜ), Yaşar Üniversitesi, İzmir Üniversitesi⁴. 2008 yılında kurulan ve henüz eğitim öğretime başlamayan Gediz Üniversitesi⁵ bu listeye eklendiğinde toplam sayı yediye çıkmaktadır. Bunlardan EÜ, DEÜ, İYTE devlet üniversiteleri iken geri kalanları özel vakıf üniversitesi olarak hizmet vermektedir. Buna göre, ilde 2008-2009 döneminde altı üniversitede toplam 39 fakülte, 23 enstitü, 14 yüksekokul, 15 meslek yüksekokulu, üç sağlık meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Bu yükseköğretim kurumları sosyal bilimlerden fen bilimlerine, idari bilimlerden mühendislik bilimlerine oldukça geniş bir alanda akademik etkinliklerini sürdürmektedir. Bu açıdan İzmir'deki üniversitelerin her düzeyde ulusal ve uluslararası kurumsal işbirliğinde, proje geliştirme ve programlama etkinliklerinde, kamu, özel sektör ve STK ile işbirliği içinde çalışılmasında birikimli ve deneyimli oldukları söylenebilir. Ancak söz konusu birikim ve deneyimin niteliksel bir analizi ve konuyla ilgili mevcut durumun daha da geliştirilmesi ile ilgili olarak daha derinlemesine gerçekleştirilecek spesifik araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

Yükseköğretimde önemli bir başlık olan araştırma geliştirme etkinlikleri açısından İzmir üniversitelerinin

⁴ İzmir Üniversitesi 2008-2009 döneminde 4 fakülte ve 1 mesleki yüksekokul ile toplam 526 öğrenciye eğitim öğretim hizmeti vermeye başlamıştır.

⁵ Temmuz 2008 tarihinde kurulan Gediz Üniversitesi 2009-2010 döneminde 3 fakülte ve 2 enstitü ile eğitim öğretime başlamayı planlamaktadır.

ülke çapında etkin kurumlar oldukları söylenebilir. Bu bakımdan, araştırma-geliştirme etkinlikleri kapsamında ve teknoloji odaklı bir yükseköğretim hizmeti verecek biçimde kurulan İYTE ve diğer üniversitelerin çeşitli akademik kurumları İzmir'deki araştırma-geliştirme etkinliklerinin temel kurumsal ve akademik zeminini teşkil etmektedir. Özellikle İYTE kampüsünde yaklaşık 2,5 km² alanda kurulan İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin 12.200 m² kapalı alanı ile ekonomide araştırma-geliştirme etkinliklerinin yaygınlaştırılması için büyük öneme sahip olması beklenmektedir.

İzmir'de okuyan yükseköğretim öğrencilerine yönelik hizmetler arasında en önemlilerinden birisi olan öğrenci yurtları konusunda 2007 verilerine göre ilde resmi ve özel toplam 132 öğrenci yurdu bulunduğu, bu yurtlarda toplam 4.247 öğrencinin kaldığı ve yurtlardaki doluluk oranının % 58 olduğu belirlenmiştir. İzmir dışından okumaya gelen öğrencilerin ne kadarının bu yurtlarda kaldığı, söz konusu yurtlardaki niceliksel ve niteliksel durumun ne olduğu, yükseköğretimin üç tarafı olan öğrenci, akademik personel ve hizmet personelinin ne gibi bir konumda bulunduğu ile ilgili olarak daha derinlemesine sürdürülecek spesifik araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

2.b.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da örgün eğitimin herhangi bir düzeyinde öğrenim gören veya bu düzeylerin herhangi birinden bir biçimde çıkmış bireylerin, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim, öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerini kapsamaktadır. Okuma yazma bilmeyen yetişkinlere okuma yazma öğretmek, temel bilgiler vermek, önceden edinilmiş bilgi ve becerileri geliştirmek, istihdam edilebilirliği artırmak, bireylerin toplumsal bütünleşmesini güçlendirmek gibi oldukça geniş bir çeşitlilik içeren yaygın eğitim, günümüz eğitim politikalarında giderek önem kazanan bir alandır.

İl MEM verilerine göre İzmir'de yaygın eğitim kapsamında mesleki teknik kurslar, sosyal kültürel

kurslar, okuma yazma kursları ve sosyal kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Buna göre, 2002-2003 döneminde İl MEM tarafından İzmir'de yaygın eğitim kapsamında 81 farklı branşta mesleki teknik kurs verilirken bu sayı 2008-2009 döneminde 243 branşa yükselmiştir. İzmir'de yaygın eğitim kapsamında verilen mesleki eğitimin içerik bakımından bu denli genişletilmesi sevindiricidir. Bu branşlar kapsamında verilen kurs sayısı ise 2002-2003 döneminde 995 iken 2008-2009 döneminde 2.672'ye yükselmiştir. Aynı yükseliş, bu kurslara katılan kursiyer sayısında da gözlenmiştir. Buna göre, 2002-2003 döneminde 23.540 olan kursiyer sayısı 2007-2008 döneminde 65.770'e yükselmiştir.

İl MEM tarafından yaygın eğitim kapsamında düzenlenen sosyal ve kültürel kurslarda da gerek branş, gerekse kurs ve kursiyer sayısında bir artış gözlenmektedir. Katılımcılarının toplumsal bütünleşmesinin önünü açan sosyokültürel kurslar 2002-2003 döneminde 60 farklı branşta verilirken, 2008-2009 döneminde 101 branşa yükselmiştir. Aynı dönem içinde verilen sosyal ve kültürel kurs sayısı 724'ten 4.854'e, kursiyer sayısı ise 19.380'den 99.680'e yükselmiştir.

Ayrıca, 2007-2008 döneminde yedi farklı dilde toplam 7.653 kişiye yabancı dil eğitimi verilmiştir. Bunun dışında, özellikle düşük gelire sahip yoksul kesimdeki öğrencilerin eğitimde fırsat eşitliğini desteklemesi nedeniyle oldukça önemli olan Seviye Belirleme Sınavı kursları (Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve kolejlere hazırlık) ve Öğrenci Seçme Sınavı kursları (yükseköğrenime hazırlık) kapsamında 2008-2009 döneminde İl MEM tarafından 1.387 kurs açılması ve 30.629 kişiye hizmet verilmesi planlanmaktadır.

Yaygın eğitim kapsamında İl MEM tarafından verilen mesleki teknik kurslar, sosyal ve kültürel kurslar, yabancı dil kursları ve öğrenci seçme sınavlarına yönelik kurslar özellikle kadınlar, engelliler, yoksullar, tutuklu ve hükümlüler, yaşlı nüfus ve sokak çocukları gibi istihdam, eğitimde fırsat eşitliği ve toplumsal bütünleşme bakımından dezavantajlı olan gruplara oldukça faydalıdır. Bu açıdan, son yıllarda bu alanda

yakalanmış olan yaygınlaşma eğiliminin sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Okuma yazma kurslarına baktığımızda ise İL MEM verilerine göre son yıllarda bir düşüş gözlenmektedir. 2001 yılında başlatılan Ulusal Eğitime Destek Kampanyası projesi kapsamında hız kazanan okuma yazma kursları, 2003 sonunda proje bitimiyle tekrar azalmaya başlamıştır. Buna göre, 2002-2003 döneminde İzmir'de 1.197 okuma yazma kursu açılmış ve bunlardan 1.177'si tamamlanmışken 2006-2007 döneminde ilde 639 okuma yazma kursu açılmış ve bunlardan 620'si tamamlanmıştır. Bu kursları bitiren kursiyer sayısı ise 2002-2003 döneminde 16.276'dan 2006-2007 döneminde 7.688'e düşmüştür.

Ulusal Eğitime Destek Kampanyası çerçevesinde okuma yazma kursları ile ilgili olarak diğer kamu kurumları, yerel yönetimler, STK'lar gibi aktörlerle de çalışmalar yürütülmüştür. Ancak tüm bu çalışmalara karşın, söz konusu proje dahilinde proje döneminde İzmir'de okuma yazma bilmeyen nüfus olarak belirlenen hedef kitlenin (221.611 kişi) ancak % 43'lük kısmına (94.725 kişi) ulaşılabilmektedir. İzmir'deki okuma yazma bilmeyen nüfusun, ilin sürekli göç alması sonucu durmaksızın yenilendiği göz önüne alındığında bu yöndeki kararlılığın devam etmesi daha da önem kazanmaktadır.

Son dönemde yine sivil toplumla işbirliği içinde geliştirilen Ana-Kız Okuldayız ve kamuyla işbirliği içinde sürdürülen Türkiye Okuyor kampanyaları ile bu çabalar sürdürülmeye çalışılmaktadır. Buna göre, 2008 ADNKS verilerine göre İzmir'de okuma yazma bilmeyen nüfus olarak tespit edilen hedef kitleye (6+ yaş grubunda 166.484 kişi, 15+ yaş grubunda 165.221 kişi) yönelik olarak 2008-2009 döneminde toplam 493 okuma yazma kursu açılması, 8.310 kişiye ulaşılması hedeflenmektedir. Bu sayının hedef kitle ile kıyaslandığında ancak % 5'lik bir kesime karşılık geldiği göz önüne alındığında, İzmir'de okuma yazma bilmeyen nüfusa yönelik çabaların daha da derinleştirilmesi, kursların yaygınlık ve katılım oranlarının yükseltilmesi, konuyla ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplumla işbirliğinin güçlendirilmesi yararlı olacaktır.

2.c. Kültür

Kültür günümüzde toplumsal değer ve kimliklerin korunmasından toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine ve hatta ekonomik bir değer olarak yerel, bölgesel ve ulusal ekonominin güçlendirilmesine katkı sunan temel alanlardan birisidir. Dolayısıyla, sosyokültürel altyapı hem toplumsal, hem ekonomik katma değeriyle sosyal kalkınmanın öncelikli olarak ele aldığı konulardan birisidir. İzmir'deki kültürel zenginlik ile ilgili değerlendirmeler çalışmanın turizm ile ilgili kısmında değerlendirilmiştir. Bu kısımda daha çok İzmir'in sosyokültürel tesislere ilişkin altyapısı ve bunun toplumsal alandaki konumu ele alınacaktır.

2.c.1. Müzeler

İzmir'de büyük çoğunluğu Kültür ve Turizm Bakanlığı, İBB gibi kurumlar olmak üzere 16 müze bulunmaktadır (KVM, 2009). İzmir'inengin tarihsel ve kültürel birikiminin doğal bir sonucu olarak bu müzeler büyük oranda arkeolojik ve etnografya müzeleri olarak hizmet vermektedir. Ayrıca resim-heykel gibi sanatlara yönelik müzeler ya da tarihi dönemler, doğa tarihi, sanayi gibi konularda da resmi ya da özel müzeler mevcuttur. Bu müzeler dışında özellikle ilçelerde yerel yönetimlerin açtığı kültür evleri de çeşitli temalar etrafında birer kültürel tesis olarak hizmet vermektedir.

Bu müzeler arasında en çok esere sahip olan İzmir Arkeoloji Müzesi, Efes Müzesi ve Bergama Müzesi oldukça büyük bir değer ve potansiyele sahiptir. Ancak bu muazzam potansiyel karşısında söz konusu müzelerde ve ilin dört bir yanına yayılmış diğer birçok arkeolojik ören yerinde benzer arkeolojik açık hava müzelerinin korumacı bir yaklaşımla gün ışığına çıkarıldığı söylenemez. Aynı şekilde, özellikle il merkezinde yoğunlaşan kültür sanat ve tematik müzelerin de İzmir'in bir sosyoekonomik çekim merkezi olmasına kıyasla sosyokültürel açıdan yeterince yaygın ve etkin olmadıkları söylenebilir.

Bu yetersizliğin nedenleri çok çeşitli olabilir: Arkeolojik bulgulara ve envanter çıkarmada yaşanan

yetersizlikler, etkin koruma sağlayamayan ancak söz konusu potansiyeli gün ışığına çıkarmada atılığa yol açan yasal engeller, müzeciliğin özellikle eğitim sistemi üzerinden toplumsallaşamaması gibi. Bu çerçevede, İzmir'de müzeciliğe ilişkin güçlü çözümler üretilebilmesi için öncelikle ilde bu alandaki potansiyelin tespiti ve bunun hem kültürel birikime, hem ekonomiye nitelikli katkı sağlamasına yönelik politikalarla ilgili araştırmalar başlatılmalıdır.

2.c.2. Kültür ve Sanat Merkezleri

İzmir'de müzeler dışında büyük bir kısmı yerel yönetimler tarafından kimi zaman kültür ve sanata yönelik olarak, kimi zaman belirli bir tema etrafında tasarlanarak açılan kültür ve sanat merkezleri bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle son dönemde İBB tarafından açılan Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi ülke çapında bir örnek olarak sunulmakta, Tarihi Havagazı Fabrikası ise eski bir yapının kültüre kazandırılması açısından başarılı bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Bunlar dışında, özellikle ildeki üniversiteler bünyesinde bilimsel, kültürel ve sanatsal etkinliklere olanak tanıyan tesisler mevcuttur. 2007 yılı verilerine göre ildeki üniversitelerin sahip olduğu 12 tesiste toplam 14.679 kişilik kapasitesi olan sanatsal ve kültürel tesisi bulunmaktadır (İBB, 2008).

Bunlara ek olarak, yabancı konsolosluklara bağlı olarak İzmir'de kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenleyen Fransız Kültür Merkezi, Alman Kültür Merkezi, Amerikan Kültür Merkezi, İtalyan Kültür Merkezi ve İngiliz Kültür Merkezi bulunmaktadır. Tüm bu tesislerin İzmir'de kültür ve sanat merkezleri olarak talebi ne düzeyde karşıladığı, sundukları hizmetlerin ilde niceliksel ve niteliksel olarak etkin bir kültür ve sanat çekim merkezinin oluşturulmasına nasıl katkıda bulunduğu, bunun nasıl daha da etkin hale getirilebileceği gibi konularda daha derinlemesine gerçekleştirilecek çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

2.c.3. Sinema ve Tiyatrolar

İzmir'de 2000 yılında 41 olan sinema salonu sayısı 2007'de 86'ya yükselmiş, seyirci sayısı ise

1.063.048'den 2.219.436'ya yükselmiştir (TÜİK, 2008: s.98). Gerek sinema salonu sayısı, gerekse seyirci sayısındaki bu artış oranı aynı dönemde Türkiye ve Ege Bölgesi'nde gözlenen artış oranının biraz üzerindedir. Ancak bu niceliksel artışın tek başına İzmir'de sinema ile ilgili sanatsal ve kültürel açıdan niteliksel bir iyileşmeye işaret ettiğini söylemek güçtür. Konuyla ilgili daha derinlemesine niceliksel ve niteliksel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Tiyatrolarla ilgili verilere bakıldığında ise durum daha farklıdır. Türkiye'de 2000 yılından 2007 yılına gelindiğinde tiyatro salonu sayısı 108'den 130'a çıkmış, ancak İzmir'de bu sürede tiyatro sayısı 10'dan 11'e yükselbilmiştir (TÜİK, 2008: s.99). TÜİK'in güncel kültür verilerine göre ise 2008 döneminde tiyatro sayısı hem Türkiye'de (204), hem İzmir'de (26) büyük artış göstermiştir. Ancak bu veriler ışığında gerek Türkiye, gerekse İzmir'de tiyatro salonu sayısındaki artışın nüfustaki artışa göre yeterli olduğunu söylemek zordur. Üstelik bu artışın tiyatrolar ile ilgili niteliksel bir analiz sağlayamayacağı unutulmamalıdır.

2000 yılında Türkiye'de tiyatro izleyicisi sayısı 3.746.161 iken 2007'de bu sayı 2.419.262'ye gerilemiş, 2008'de ancak 3.380.214'e yükselbilmiştir. Ülkede tiyatro izleyicisi sayısındaki bu belirgin düşüşün aksine İzmir'de 2000 yılında tiyatro izleyicisi sayısı 149.083 iken bu sayı 2007'de 211.249'a, 2008'de ise 248.459'a ulaşmıştır. Buradan hareketle ülkede tiyatroya olan talebin nüfustaki artışa oranla gerilediği ancak İzmir'de talebin düşmediği, aksine yükseldiği söylenebilir. İzmir, yeni tiyatro salonu tesis edilmesi konusunda ülkedeki yetersiz artışın da gerisindeyken, bu sanat dalına olan talep yükselmektedir. Dolayısıyla, İzmir'de yeni tiyatro salonlarına olan talep ülkeye kıyasla daha güçlüdür.

2.c.4. Kütüphaneler

Kültür ile ilgili toplumsal değerlendirmelerde bir diğer önemli alanı oluşturan kütüphanelere baktığımızda gerek Türkiye'de, gerekse İzmir'de mevcut durumun zayıfladığı görülmektedir. Halk ve çocuk kütüphanelerine bakıldığında Türkiye'deki toplam kütüphane sayısı 2000'de 1.340 iken bu sayı

2007'de 1.162'ye gerilemiştir. Aynı dönemde İzmir'de de kütüphane sayısı 50'den 44'e gerilemiştir (TÜİK, 2008: s.94). Aynı dönemde kütüphaneden yararlanan kişi sayısı Türkiye'de 19.975.215'ten 20.228.517'ye artsa da İzmir'de bu sayı 522.927'den 362.191'e gerilemiştir.

Gerek ülke, gerekse İzmir'de gözlenen bu düşüşün bir nedeni günümüz koşullarında bilgiye ulaşmada internetin rolünün artması olsa da özellikle yaygın eğitim politikaları kapsamında toplumun bütününde okuma alışkanlığının niteliksel olarak yükseltilmesi için kütüphanelerin önemi yadsınamaz. Bu açıdan ülke genelinde olduğu gibi İzmir'de de kütüphanelerin ve kütüphanelere başvurmanın yaygınlaştırılması gereklidir ve bunun için eğitim politikalarında, özellikle yaygın eğitim kapsamında çalışmalar yürütülmelidir.

2.c.5. Kültürel Etkinlikler

İzmir'de uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde katılıma açık birçok kültürel ve sanatsal etkinlik düzenlenmektedir. Birçoğu festival olarak düzenlenen bu etkinliklerde oldukça geniş bir alanda farklı kültürel ve sanatsal beğeniye seslenilmektedir. Bunlar arasında Uluslararası İzmir Sanat Festivali, Uluslararası İzmir Avrupa Caz Festivali, Uluslararası İzmir Film Festivali gibi festivaller kurumsallaşma açısından ön plana çıkmaktadır. İzmir'de 2007 verilerine göre bazıları uluslararası katılıma açık toplam 57 yerel festival düzenlenmektedir (İZKA, 2008). Ancak bu festivallerin kültürel ve sanatsal birikime ve yerel ekonomiye sunacakları katkının artırılması için bütüncül bir eşgüdüm içinde geliştirilmeleri önerilebilir.

2.c.6. Medya

İzmir'de toplam 50 yerel gazete, 6 haber ajansı, 18 ulusal dergi temsilciliği, 3 yerel dergi, 12 yerel radyo, 4 yerel televizyon istasyonu ve 9 ulusal televizyonun İzmir temsilciliği etkinlik göstermektedir (İBB, 2008). Bu kurumların büyük bir kısmının merkez ilçelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Ancak ilçelerde de özellikle bölgesel ve yerel medyanın belli oranda güçlü olduğu söylenebilir. Yine de İzmir'de

medyanın mevcut durumunun niteliksel ve niceliksel açılardan değerlendirilmesi açısından daha derinlemesine araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

2.d. Sağlık

2.d.1. Temel Sağlık Göstergeleri

İzmir ilinin temel sağlık göstergeleri genel olarak ülke ortalamasının üstünde seyretmektedir. Anne ve çocuk sağlığı, aşılama ve 112 acil servis hizmetleri gibi alanlarda yaşanan niceliksel ve niteliksel iyileşmeler son yıllarda ildeki temel sağlık göstergelerini yükseltmektedir. İl Sağlık Müdürlüğü verilerine göre son sekiz yılda aşı uygulama sayısının sürekli arttığı, ildeki aşılama oranının 2008 yılında ülke hedefinin (% 95) üzerine çıktığı (ortalama 96,78) görülmektedir.

Bu sayede ilde son 15 yıldır çocuk felci, son on yıldır difteri, iki yıldır boğmaca, tetanos ve kızamık hastalıklarına rastlanmamıştır. Anne ve çocuk sağlığına baktığımızda ilde bebek ölüm oranı 2008'de binde 9,1'e gerilemiş ve anne ölüm oranı da 2000 yılı değeri olan yüz binde 19'dan 2008'de yüz binde 12,9'a gerilemiştir. İlde gerçekleşen doğumların % 98,9'u sağlık kurumlarında gerçekleşmiştir. 112 acil servis hizmetlerinde de çağrılarının % 90'ına on dakika içinde ulaşılmıştır.

İlde 2008 yılında poliklinik ve acil dahil toplam muayene istatistiklerine göre doktor başına 3.500 hasta, hemşire başına 4.389 hasta ve ebe başına 11.072 hasta düşmektedir. Sağlık Bakanlığı, üniversite ve diğer kurumlar ile özel hastanelerdeki yatak doluluk oranlarına bakıldığında ise genelde % 70,7'lik bir orana ulaşılmaktadır.

TÜİK verilerine göre ise 2008 yılında İzmir'de uzman hekim başına 4.692 kişi düşmektedir. Bu rakam Ege Bölgesi (7.905) ve Türkiye (56.292) düzeyinden yüksektir. Aynı şekilde ilde hemşire başına 6.817 kişi düşmekte ve bu oran Ege Bölgesi (14.054) ve Türkiye (100.144) düzeyinden yüksektir.

Ancak bu veriler tek başına ildeki sağlık hizmetlerinin

değerlendirilmesi bakımından yeterli değildir. Söz konusu verilerin ülke ve uluslararası düzeyde karşılaştırmasını yapan niceliksel araştırmaların ve sunulan sağlık hizmetlerinin niteliksel değerlendirmesini yapan çalışmaların gerçekleştirilmesi ve buna göre sağlık alanında iyileştirmeye yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

2.d.2. Sağlık Hizmetlerine Erişim

İzmir İl Sağlık Müdürlüğü'nün verilerine göre 2009 yılında toplam 48 hastane bulunmaktadır. Bu hastaneler Sağlık Bakanlığı, üniversite hastaneleri, özel hastaneler ve askeri hastaneleri kapsamaktadır. Bu hastanelerin ilçelere göre dağılımına baktığımızda ilk sırada 20 hastane ile Konak gelmektedir. Metropol alanın merkezi olması nedeniyle sağlık hizmetlerinin büyük bir kısmının Konak'ta yoğunlaşması beklenebilir. İlçelerdeki dağılımında da ildeki 30 ilçeden Beydağ, Dikili, Gaziemir, Güzelbahçe, Karaburun, Kemalpaşa, Kınık, Menderes ve Narlıdere dışındaki 21 ilçede hastane bulunmaktadır. Söz konusu ilçelerde de sağlık hizmetleri sağlık ocakları üzerinden ya da komşu ilçelerdeki kurumlardan sağlanmaktadır.

İldeki kamu, özel, üniversite ve diğer kurumlarca işletilen hastanelerin toplam kapasitesine baktığımızda da metropol ilçelerde, özellikle Konak ilçesinde büyük bir yığılma gözlenmektedir. Buna göre ildeki toplam ameliyat masa sayısının (316) büyük bir kısmı (294) metropol ilçeler sınırlarındadır. Aynı şekilde, ildeki yatak sayısının (10.084) büyük bir kısmı da (9.421) metropol ilçelerdedir. Merkezdeki bu yoğunlaşma hem merkez ilçeler, hem de diğer ilçeler bakımından sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntılara yol açmaktadır.

Metropol ilçelerde yoğunlaşan hastanelerin yalnızca çevre ilçelerden değil, çevre illerden de önemli oranda hasta kabul ettiği göz önüne alındığında bu durum daha da belirginleşmektedir. Topraklarının tamamı birinci derecede deprem bölgesi olan ve sel, su baskını gibi başka afet riskleriyle de karşı karşıya bulunan İzmir için acil durum ve afet yönetimi bakımından da bir zayıflık olarak görülebilir. Bu açıdan, çevre ilçelerdeki sağlık hizmetlerine erişimi yaygınlaş-

tırmak, özellikle birinci basamak sağlık hizmetlerini artırmak yararlı olabilir.

2.e. Kurumsal Yapı

Kurumsal yapının bir bölgedeki sosyal, ekonomik ve kültürel yapının gelişmişliğiyle paralel bir seyir izlediği bilinmektedir. Bu açıdan İzmir, kurumsal yapı bakımından ülkemizdeki en gelişmiş illerden birisidir. Aynı karşılaştırmanın Düzey 2 bölgeleri arasında yapılması durumunda da İzmir'in kurumsal yapıda en gelişmiş bölgelerden birisi olacağı beklenebilir. Ancak kurumsal yapıyı oluşturan kamu, özel sektör ve STK'ların niteliği ve niceliği, bölgedeki ve toplumdaki yaygınlığı, kurumsal kapasiteleri ile ilgili değerlendirmeler kurumsal yapıyı bir bütün olarak etkilemektedir. İzmir'in konuyla ilgili mevcut durumunu daha iyi değerlendirebilmek için spesifik araştırmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

2.e.1. Sivil Toplum

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı verilerine göre İzmir, ülke genelindeki derneklerin dağılımına bakıldığında % 5,9'luk payı ile İstanbul (% 21,13) ve Ankara'nın (% 10,23) ardından gelmektedir. İzmir İl Dernekler Müdürlüğü'nün Emniyet Müdürlüğü verilerine dayanarak yayınladığı bilgilere göre İzmir'de 2009 Ocak itibarıyla toplam 4.265 dernek etkin durumdadır.

Bu derneklerin büyük bir kısmının (1.397) sosyal amaçlı dernek olduğu, ardından sportif amaçlı derneklerin geldiği (786) ve dini amaçlı dernekler (652) ile kültürel amaçlı derneklerin (155) bunları izlediği belirtilmektedir. Yüksekokul öğrenci dernekleri (37) ile tüm bunların dışında kalan dernekler (1.238) de göz önüne alındığında, ildeki derneklerin büyük kısmının sosyal etkinliklere yönelik olarak faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Aynı veriler ışığında İzmir'de 2007 yılında toplam 228 vakıf bulunduğu ve bunların büyük kısmının dini vakıflar olduğu görülmektedir. Eğitime, sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya yönelik vakıfların da ilde yaygın olduğu gözlenmektedir. İzmir'de ayrıca çoğu mühendis odaları olmak üzere yirmi meslek

kuruluşunun bulunduğu ve bunların mühendislik ve mimarlıktan ticaret ve sanayinin çeşitli alanlarına kadar çeşitli alanlarda etkin oldukları bilinmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi İzmir'de de sivil topluma ilişkin kurumsal yapının azımsanmayacak bir kısmını hemşehri dernekleri oluşturmaktadır. 2009 Şubat ayı itibarıyla ülke genelinde 80.642 faaliyetine devam eden, 123.544 fesih olan olmak üzere toplam 204.186 dernek bulunmaktadır. Bunların 8.360'ü (% 10,36) hemşehri derneğidir. Hemşehri derneklerinin yarısı İstanbul'da bulunmaktadır. İzmir'de ise 2009 Mart ayı itibarıyla 4.359 dernek faaliyetine devam etmektedir. Bunların 507'si (% 11,63) hemşehri dernekleridir.

Hemşehri dernekleri özellikle kırdan kente yoğun göç alan metropollerde başlarda göçle gelenlerin toplumsal ve ekonomik dayanışma aracı olarak hizmet verirken günümüzde kentleşme ve kentlilik bilincinin gelişmesinde olumsuz etkiler üretmektedir. Göçle gelenlerin toplumun bütünüyle bütünleşmek yerine kendi kapalı kurumlarında örgütlenmeleri toplumsal bütünleşmeyi zayıflatmakta, toplumsal birliktelik, işbirliği ve etkileşimi azaltmaktadır.

Aynı şekilde gerek İzmir, gerek Ege Bölgesi ve Batı Anadolu gibi farklı coğrafi kapsamlarda çeşitli meslek kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları, işadamları ve esnaf dernekleri gibi kuruluşlar ilde yaygındır. Ancak bu veriler tek başına ildeki sivil toplumun kurumsal gücünün sağlıklı biçimde değerlendirilmesi açısından yeterli değildir. İzmir'de sivil toplum ile ilgili politikaların etkinleştirilmesi, sivil diyalogun geliştirilmesi gibi niceliksel ve niteliksel hedefler bakımından bu konuda daha kapsamlı çalışmalara,

dernekleri kuruluş amacına göre tematik olarak sınıflandıran araştırmalara gerek bulunmaktadır.

2.e.2. Diğer Kurumlar

İzmir'de merkezi yönetim ile ilgili birçok kamu kurumunun bölge müdürlükleri bulunmakta ve bu kurumlar Ege Bölgesi ya da Batı Anadolu gibi farklı coğrafi kapsamlarda hizmet vermektedir. Aynı şekilde ilde akademik kurumlar, yabancı konsolosluklar, vb. kurumlara ait eğitim, kültür gibi çeşitli alanlarda etkinlik gösteren kurumlar yaygındır. Bu bakımdan ildeki kurumsal kapasitenin diğer illere ya da Düzey 2 bölgelerine oranla gelişkin olduğu söylenebilir. Ancak bir bütün olarak ildeki kamu, özel sektör ve STK'ların kapasitesine ve bu kapasitenin kalkınma politikalarına entegrasyonuna ilişkin spesifik araştırmaların gerçekleştirilmesinde yarar bulunmaktadır.

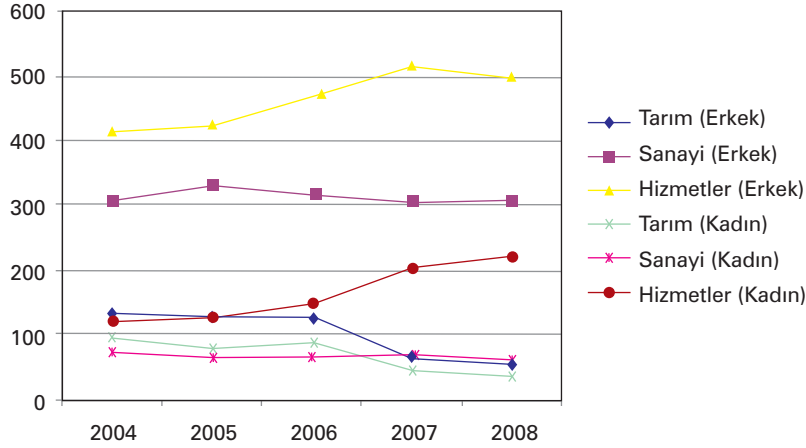
2.f. İstihdam

TÜİK 2008 hanehalkı işgücü verilerine göre İzmir'de toplam çalışan sayısı 1,17 milyondur. Bunlardan % 73'ü erkek, % 27'si kadın çalışan olup sektör içindeki paylar incelendiği zaman kadın çalışanların en fazla tarım sektöründe işgücüne katıldığı, erkeklerin ise en fazla sanayide istihdam edildiği görülmektedir (Tablo 5). Çalışan sayısı olarak ise hem erkek hem de kadın istihdamı en fazla hizmetler sektöründedir.

2004-2008 yılları arasında istihdamın değişimine bakıldığı zaman toplam istihdamdaki artış oranı % 2,99'dur. Erkek istihdam oranındaki artış ise % 0,82 iken kadınlarda bu oranın % 9,4 olduğu görülmektedir. 2004-2008 yılları arasında kadın, erkek ve toplam istihdamda artış gösteren tek sektör

Tablo 5: İzmir'de Cinsiyete ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam, 2008

	Kadın		Erkek		Toplam bin kişi
	Çalışan Sayısı	Sektör içindeki %	Çalışan Sayısı	Sektör içindeki %	
Tarım	34	38,64	54	61,36	88
Sanayi	61	16,53	308	83,47	369
Hizmetler	219	30,67	495	69,33	714
Toplam	314	26,81	857	73,19	1171

Şekil 8: 2004-2008 Yılları Arasında Cinsiyete Göre İstihdam Değişimi

hizmetler sektörüdür. Erkek istihdamında sanayide % 0,98 ve hizmetlerde % 20,15'lik bir artış yaşanırken, tarımda % 59,40'lık bir düşüş yaşanmaktadır. Kadın istihdamında ise hem tarımda hem de sanayide sırasıyla % 63,83 ve % 16,44'lük bir düşüş yaşanırken, hizmetlerdeki istihdam % 80,99 oranında artmıştır (Şekil 8).

Ancak ekonomik büyümeye karşın istihdam üzerindeki baskı küresel ölçekte olduğu gibi İzmir'de de gözlenmekte, işsizlik istihdam ile ilgili temel sorunlardan biri olmayı sürdürmektedir. Son yıllarda düşme eğilimi gösteren ancak son iki yılda özellikle küresel ekonomik krizin etkisiyle tekrar yükselme eğilimine giren işsizlik oranlarına bakıldığında İzmir'in Türkiye'den daha yüksek bir işsizlik oranına sahip olduğu görülebilir (Tablo 6).

İzmir'in Düzey 2 bölgesi olarak işsizlik rakamlarına bakıldığında 2004 yılında işsizlik oranı % 14,3 ve tarım dışı işsizlik ise % 17,1 düzeyindedir. Bu oran ile

İzmir, işsizlik ve tarım dışı işsizlik oranlarında Türkiye ortalamasının (sırasıyla % 10,3 ve % 14,7) ve İstanbul'un (% 12,3 ve % 12,4) üstünde bir işsizliğe sahne olmaktadır (DPT, 2007a: s.58). 2008 yılı TÜİK işgücü verilerine göre ise İzmir'de işsizlik % 11,8 ve tarım dışı işsizlik % 12,4 düzeyindedir. Bu oran, İstanbul'daki işsizlik ve tarım dışı işsizlikten (her ikisi de % 11,2) yüksektir. Aynı dönemde Türkiye'de işsizlik % 11, tarım dışı işsizlik % 13,6 olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan İzmir'de işsizliğin İstanbul ve Türkiye düzeyinden biraz yüksek olduğu, tarım dışı işsizliğin ise İstanbul'dan yüksek ancak Türkiye'den daha düşük olduğu söylenebilir.

2000 yılına ait işsizlik rakamları değerlendirildiğinde toplam 155.177 kişinin işsiz olduğu ve bunların % 82,5'inin (128.072) büyükşehir sınırlarında yaşadığı görülmektedir. Kentsel işsizliğin kırsal işsizliğe oranla sosyal kalkınma bakımından daha dinamik risklerle dolu bir durum olduğu bilinmektedir. Geçimlik üretimin olmadığı kentlerde

Tablo 6: İzmir ve Türkiye'de İşsizlik Oranı

	İşsizlik Oranı (%)	
	Türkiye	İzmir
2004	10,3	14,3
2005	10,3	13,1
2006	9,9	11,2
2007	10,3	10,5
2008	11	11,8

işsizliğin yoksulluğa dönüşme hızı daha yüksektir. İşsiz nüfusun sosyal, ekonomik ve diğer alanlardaki kaynak ve fırsatlara erişimi çok daha hızlı azalmakta ve işsizlik sonucu dezavantajlı konuma düşen kesim üzerinden sosyal yapının geneli için riskleri karmaşıklştırmaktadır. Bu açıdan İzmir'deki işsizliğin büyük oranlarda kentsel bir doğada olması, bu durumun kırdan kente göç ile sürekli derinleşmesi ve ekonomik krizler sonucu özellikle genç nüfusun istihdamına yönelik koşulların baskılanması gibi süreçler, istihdam ile ilgili olarak İzmir'de öncelikli olarak ele alınması gereken başlıklardır.

İstihdama ilişkin bir diğer önemli sorun başlığı olan kayıt dışı istihdam ülke genelinde olduğu gibi İzmir için de önemlidir. TÜİK'in 2006 hanehalkı işgücü verilerine göre Türkiye'de 15 yaş üstü yaklaşık 22,3 milyon çalışan nüfus içinde kayıt dışı istihdam edilmiş olanların sayısı yaklaşık 10,8 milyon olup % 48,48 gibi oldukça yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Aynı yıl İzmir'de 1,2 milyonu geçen 15 yaş üstü çalışan nüfus içerisinde ise 492 bin kişinin (% 40,96) kayıt dışı istihdam edildiği belirlenmiştir. Bu durumda İzmir'deki kayıt dışı istihdam oranının ülke ortalamasından düşük olduğu söylenebilir.

Aynı verilere göre kayıt dışı istihdamın sektörel dağılımına baktığımızda Türkiye'de en çok tarım sektöründe (5.319.000 kişi - % 49,12) kayıt dışı istihdam yaygındır. Ardından sanayi (2.152.000 kişi - % 19,87), ticaret (2.037.000 kişi - % 18,81) ve hizmet (1.319.000 kişi - % 12,18) sektörleri gelmektedir. İzmir'de ise kayıt dışı istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün (168.000 kişi - % 34,14) ardından ticaret (131.000 kişi - % 26,62), sanayi (123.000 kişi - % 25) ve hizmet (70.000 kişi - % 14,22) sektörleri gelmektedir.

Kayıt dışı istihdamın sektörel dağılımını gösteren yukarıdaki verilerde AB'nin ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflaması olarak kullandığı NACE Rev.1.1. kullanılmıştır. Ekonomik faaliyetlerin sektörel sınıflamasında ülkemizde yaygın olarak kullanılan biçimiyle ticaret sektörünün hizmet sektörüne eklendiği durumda, ülkemizde kayıt dışının en yaygın olduğu sektör olan tarımın (% 49,12) ardından hizmetler (% 30,99) ve sanayi (% 19,87) gelmek-

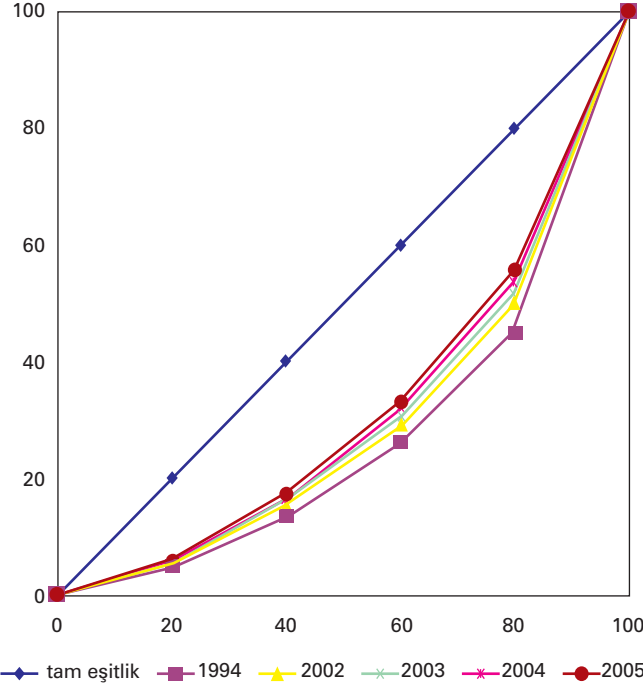
tedir. İzmir'de ise ülke genelinden farklı olarak kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu hizmetler (% 40,84) sektörünün ardından tarım (% 34,14) ve sanayi (% 25) sektörleri gelmektedir.

Bir yandan çalışanın sosyal güvenlik sistemi çatısı altında her türlü kazanım ve güvenceden yoksun kalmasına neden olan kayıt dışı istihdam, dolaylı olarak vergi gelirlerini azaltarak kamu kaynaklarının kısıtlanmasına neden olmakta ve sosyal yapıyı olumsuz etkilemektedir. İzmir'de kayıt dışı istihdam oranı ülke ortalamasından düşük olsa da konuyla ilgili düzey halen oldukça yüksektir. Dolayısıyla, İzmir'de kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik etkin çözümler geliştirecek güçlü kurum ve politikalara gereksinim bulunmaktadır.

2.g. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Bir toplumun refahı, elde edilen toplam gelirden ziyade adil bir gelir dağılımı ile mümkündür. Son yıllarda ulusal ve uluslararası ölçekte ekonomilerin serbestleşmesi ve deregülasyon eğilimleri bir yandan sermaye hareketliliğini tetiklerken diğer yandan gelir dağılımı ve yoksulluğu da derinleştirmektedir. Özellikle kentsel yoksulluk ekonomik krizlere karşı daha dirençsiz olduğu için sürdürülebilir bir kalkınma açısından gelir dağılımı ve yoksulluk konuları günümüz kalkınma politikalarında önemli başlıklar arasında sayılmaktadır. Şekil 9'dan da görülebileceği gibi gelir dağılımındaki eşitsizliğin özellikle ekonomik krizlerle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. 1994 ve 2001 ekonomik krizleri bu anlamda Türkiye'de gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir. Yoksulluğun bir diğer önemli boyutu da kırsal ve kentsel açıdan farklılık gösterebilmesidir. 2006 yılında kırsal alanda yaşayanların yoksulluk oranı % 31.98 iken bu oran 2007 yılında % 32.18'e yükselmiştir. Kentsel alanlarda ise bu oran aynı dönem içerisinde % 9.31'den % 10.61'e yükselmiştir (TÜİK, 2007a).

Gelir dağılımı adaletsizliği, yaşanan ekonomik krizler ve uygulanan yapısal uyum programları ile daha da derinleşmiş olup, 2001 yılı sonrasında ulaşılan yüksek büyüme oranlarıyla düzelme gösterse de hala AB ortalamasının gerisinde kalmaktadır. 2003 yılı

Şekil 9: Lorenz Eğrileri - Türkiye Genelinde Hanehalkı Gelirlerinin %20'lik Dilimlere Göre Dağılımı
Kaynaklar: DİE, 1996; DİE, 2003; DİE, 2004; TÜİK, 2005; TÜİK, 2006c

verilerine göre Türkiye (0,42), Gini katsayısı karşılaştırmasında hem AB-25, hem de AB-15 ortalamasından hatta ortalamaya en uzak olan Portekiz'den (0,37) bile yüksek bir değere sahiptir (Avrupa Komisyonu, 2005: s. 122).

TÜİK'in araştırmalarına göre 2004 yılında % 1,29 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan birey oranı 2005 yılında % 0,87'ye, yoksulluk sınırı altında yaşayan birey oranı da % 25,6'dan % 20,5'e düşmüştür. Bu kapsamda, ülke nüfusunun % 20'sinin yoksulluk sınırı altında yaşaması sonucu düşük gelir

düzeylerine yönelik kamu yatırımları, sosyal transferler ve vergi düzenlemeleri üzerinde önemle durulmalıdır. Benzer biçimde artan işsizlik oranı da ücretli çalışanların refah düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yoksulluğun genel olarak eğitim politikalarıyla büyük bir ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye'de ilkököl mezunlarının en fazla yer aldığı sektörler % 56,9 ile tarım, % 14,1 ile imalat sanayi ve % 9,6 ile toplumsal hizmetlerdir. Ancak Tablo 7'den de görülebileceği üzere İzmir'de ilkököl mezunlarının büyük oranda

Tablo 7: İzmir'de İlköğretim Mezunlarının Çeşitli Alt Sektörlerde İstihdamı

Sektörler	Erkek	Kadın	Toplam	%
Tarım, Orman ve Balıkçılık	1.191	874	2.065	18,3
Madencilik	4	1	5	0,0
İmalat Sanayi	1.882	723	2.605	23,1
Elektrik, Gaz	7	6	13	0,1
İnşaat	375	6	381	3,4
Toptan Ticaret	1.034	279	1.313	11,7
Ulaştırma Haberleşme	71	31	102	0,9
Mali Kurumlar	117	151	268	2,4
Toplumsal Hizmetler	2.842	1.607	4.449	39,5
Tanımlanmamış	26	31	57	0,5
Toplam	7.549	3.709	11.258	100

Kaynak: DİE, 2000 GNS Verileri

Tablo 8: İzmir'de Hanehalkı Gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı, 1994 ve 2003

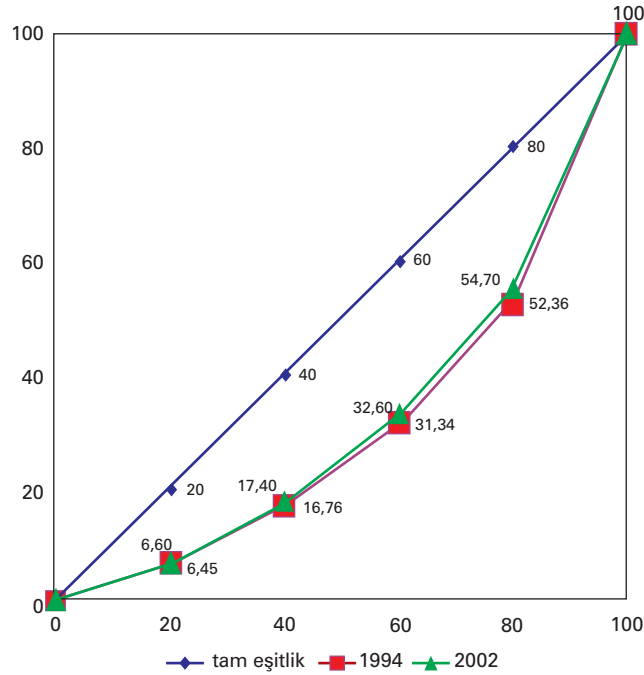
Hanehalkı (%20'lik dilimler)	Toplam hane geliri (1994)	Toplam hane geliri (2003)
En Fakir	6,45	6,60
Fakir	10,31	10,80
Orta	14,57	15,20
Zengin	21,02	22,10
En Zengin	47,64	45,30

Kaynaklar: DİE, 1996; DİE, 2004

imalat sanayi ve toplumsal hizmetlerde istihdam edildiği görülmektedir. Kırsal ve kentsel alanlarda daha düşük eğitim düzeyine sahip kesimlerin büyük kısmının daha düşük gelir elde edilen emek yoğun işlerde istihdam edildiğinden hareketle istihdam edilebilirlik yoksullukla mücadelede önemli araçlardan biri konumuna yükselmektedir. Bu durumda yoksulluğun hanehalkında nesilden nesile aktarılmasını engellemek, bir başka deyişle kronik yoksulluğu engellemek için istihdam edilebilirlik, mesleki bilgi ve beceri edindirme ve genel olarak eğitim hizmetlerine erişimin toplumun tüm gelir düzeyleri için güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Aynı şekilde dezavantajlı gruplar açısından da yoksulluk üzerinde önemle durulması gereken konuların başında gelmektedir. Özellikle istihdam piyasalarında engellilerin karşı karşıya olduğu dezavantajlar düşünüldüğünde, engellilere yönelik istihdam artırıcı politikaların büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Sonuç olarak İzmir'deki gelir dağılımı eşitsizliği, ülke geneli ile paralellik arz etmektedir. 1994 ve 2003 yılları arasındaki gelir dağılımına bakıldığında İzmir'de ciddi bir iyileşme görülmemektedir (Tablo 8, Şekil 10). Ancak İzmir'deki gelir dağılımı ve yoksulluğun daha sağlıklı biçimde analiz edilebilmesi

Şekil 10: Lorenz Eğrileri İzmir'de Hanehalkı Gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı

Kaynaklar: DİE, 1996; DİE, 2004

edilebilmesi ve böylelikle İzmir'de yoksulluk ile ilgili daha sağlıklı politikalar üretilebilmesi için mutlaka konuyla ilgili yerel, bölgesel verilere dayanan araştırma ve analizlerin geliştirilmesi, spesifik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu alanda gözlenen eksiklikler, İzmir'de yerel ve bölgesel düzeyde, il ve ilçeler düzeyinde sağlıklı analiz yapmaya olanak vermemektedir.

2.h. Dezavantajlı Gruplar

Bireylerin toplumsal yapı içinde bulunduğu konum ya da sahip oldukları özelliklerden kaynaklanan dezavantajlar, toplumsal yaşamın eğitim, kültür, sağlık, istihdam gibi çeşitli alanlarına erişimini ve bu alanlarda kendilerini etkin biçimde var ederek üretim, tüketim ilişkileri gibi toplumsal ilişkilerde kalabilmelerini olumsuz etkileyen unsurlar arasındadır. Cinsiyet, engellilik, gelir düzeyi, cinsel yönelim ve benzeri birbirinden farklı koşullar içinde bireyler yukarıda sayılan alanların bir ya da birden fazlasında dezavantajlı konuma düşebilir. Dezavantajlılığın sosyal kalkınma açısından en yıkıcı sonucu toplumsal dışlanmayı söz konusu gruplar aleyhine tetikleyerek kronik yoksulluğu tetiklemesi, işbirliği ve işbölümüne dayalı toplumsal bütünlüğü bozması, uzun vadede istikrarsız sosyal koşulları yaratmasıdır.

2.h.1. Eğitimde Dezavantajlılık

Yukarıda sunulan tanıma göre eğitim sistemimizde kız öğrenciler, yoksul öğrenciler, engelli öğrenciler, kırsal alanda yaşayan öğrenciler vb. farklı biçimlerde dezavantajlı olarak nitelendirilebilir. Bu koşullardan herhangi birini taşıyan öğrenciler, diğer öğrencilere kıyasla toplumsal dışlanma deneyimini daha yoğun yaşamakta ve eğitimlerine başarıyla devam etmek konusunda daha büyük engellerle karşılaşabilmektedirler (ERG, 2008: s.31).

Ülkemizde kız öğrencilerin okullaşma oranı okulöncesinden ortaöğretime örgün eğitimin tüm aşamalarında genel olarak erkek öğrencilere göre daha düşüktür. Bu durumun kentsel alandan kırsal alana geçtikçe derinleştiği söylenebilir. 6-14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocuk sayısına ilişkin bir

çalışmada, 1994 yılında kentsel alanda yaşayan erkek çocukları arasında okula devam etmeyenlerin sayısı yaklaşık 210 bin iken, bu sayı kentsel alanda yaşayan kız çocuklarında 300 binin üzerindedir. Bu sayı, kırsal alanda yaşayan erkek çocuklarında 350 bin civarına, kız çocuklarında ise 575 bin civarına yükselmektedir (ERG, 2008: s.31).

Ancak son dönemde kamu, sivil toplum ve özel kesimin gösterdiği yoğun çabalar sonucu ulusal ölçekte ve özellikle kırsal alanlarda kız öğrencilerin okullaşma oranı kısmen de olsa iyileştirilebilmiştir. Aynı çalışma, 2006 yılında aynı yaş grubunda okula devam etmeyen çocuk sayısını kentsel alanda yaşayan erkek çocuklarda yaklaşık 200 bin, kentsel alanda yaşayan kız çocuklarda 250 bin olarak bulgulamıştır. Kırsal alanda ise bu sayının erkek çocuklarda 150 bine, kız çocuklarda yaklaşık 320 bine düşürüldüğü gözlenmiştir.

Burada ilginç olan, 6-14 yaş grubunda 2006 yılında kentsel alanda yaşayan erkek çocuklarda okula devam etmeyenlerin sayısının kırsal alanda yaşayan ve okula devam etmeyen erkek çocuk sayısından ilk kez yüksek çıkmasıdır. Bu durum, kısmen yukarıda bahsedilen ve öncelikle kırsal alandaki kız çocuklarının okullaşmasına yönelik yaygın kampanyaların olumlu etkisiyle, kısmen ülke çapında hızla kentleşen nüfusla ve kısmen de ülkemizde kentsel yoksulluğun son yıllarda hızlı biçimde derinleşmesiyle açıklanabilir. Bu açıdan, ulusal ölçekteki okullaşma kampanyalarının ivedi biçimde kentsel alanları, kentsel yoksulları ve her iki cinsiyeti de kapsayacak biçimde genişletilmesi gerekmektedir.

Aynı çalışmaya göre, örgün eğitimin tüm aşamalarında kız öğrencilerin oranı son yıllarda yükselmektedir. 2007-2008 döneminde ilköğretimde her bir erkek öğrenciye oranla 0,9'un biraz üstünde kız öğrenci eğitim görmektedir. Aynı dönemde ortaöğretimde bu oran, her bir erkek öğrenciye oranla yaklaşık 0,8 kız çocuğuna denk gelmektedir. Ortaöğretimdeki tablonun özeline inilecek olursa, genel liselerde bu oran 0,9 kız çocuğu civarındayken meslek liselerinde bu oran 0,7 düzeyine gerilemektedir. Ancak kayıtlı olan öğrencilerin ötesinde, ilköğretim ve ortaöğretimden mezun olan

mezun olan kız ve erkek öğrencilerin oranlarına baktığımızda, son yıllarda okullaşma oranlarında edinilen iyileşme mezuniyet oranlarında aynı ivmeyle sürdürülememektedir. 2006-2007 döneminde ilköğretimden mezun olan her bir erkek öğrenci için yaklaşık 0,87 kız öğrenci mezun olmakta, bu oran ortaöğretimde ise her bir erkek öğrenci için 0,78'e gerilemektedir (ERG, 2008: s.36).

2008-2009 dönemi İl MEM verilerine göre okullaşma oranlarına baktığımızda ise okulöncesi eğitimde kız çocukların okullaşma oranı hem Türkiye'de, hem İzmir'de erkek öğrencilerin okullaşma oranıyla neredeyse aynı görünmektedir. 4-5 yaş grubu erkek öğrencilerde Türkiye genelinde bulgularan okullaşma oranı % 34,58 iken bu oran kız çocuklarda % 33,26 oranındadır (Türkiye ortalaması % 33,94). İzmir ilinde ise okullaşma oranı her iki cinsiyet için biraz yükselmekte, erkek öğrencilerde % 36,46, kız öğrencilerde % 34,81 düzeyine çıkmaktadır (İzmir ortalaması % 35,66).

Aynı dönem ilköğretimde okullaşma oranlarına baktığımızda da İzmir'de kız öğrenci okullaşma oranlarının erkek öğrenci okullaşma oranlarına çok yakın olduğu ve Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. 2008-2009 dönemi İl MEM verilerine göre, Türkiye toplamında ilköğretimde net okullaşma oranı erkek öğrencilerde % 96,99 ve kız öğrencilerde % 95,97 iken bu oran İzmir'de erkek öğrencilerde % 99,25, kız öğrencilerde % 99,18'dir. Bu orana açık ilköğretim okullarında eğitim gören kız ve erkek öğrenciler de dahil edildiğinde okullaşma oranları tüm düzeylerde her iki cinsiyet için de yükselmektedir.

Ortaöğretimde okullaşma oranlarına baktığımızda da 2008-2009 döneminde açık liseye devam eden öğrenciler göz önüne alınmadığında İzmir'de kız öğrencilerin okullaşma oranı % 77,14 iken, erkek öğrencilerde bu oran % 74,97'e gerilemektedir. Açık lise öğrencileri bu verilere eklendiğinde İzmir'deki okullaşma oranları kız öğrencilerde % 88,61'e, erkek öğrencilerde ise % 89,20'ye yükselmektedir. Bu oranlar, aynı dönemde Türkiye'de açık lise dahil bulgularan kız öğrenciler için % 72,05 ve erkek öğrenciler için % 80,96 düzeyinin üstündedir. Genel

olarak okullaşma oranlarında İzmir ilinin okulöncesinden ortaöğretime tüm düzeylerde her iki cinsiyet için de Türkiye ortalamasından iyi olduğu söylenebilir. Ancak, ilköğretimden mezuniyet oranlarında İzmir 2005-2006 döneminde kız ve erkek öğrencilerde % 91-95 arası en iyi 2. dilimde yer almakta ve 81 il arasında bu oranın % 95'ten daha yüksek olduğu 12 ilden daha kötü konumda yer almaktadır. Eğitimde cinsiyete dayalı dezavantajlar konusunda ülkemizde sürdürülen çalışmalar ne yazık ki, hem oldukça yetersiz, hem de büyük oranda ulusal ölçekli veri ve analizlere dayanmaktadır. Bölgesel ve yerel düzeyde eğitimde cinsiyete dayalı dezavantajlılık konusundaki çalışmaların hızlı biçimde etkinleştirilmesi İzmir'de söz konusu alana yönelik iyileştirici politikalar geliştirmek bakımından yararlı olacaktır.

2006-2007 özel eğitim verilerine göre Türkiye'de 27.439 öğrenci özel eğitim okullarında ve 9.201 öğrenci özel eğitim sınıflarında eğitim görmekte, 64.297 öğrenci ise 33.418 sınıfta kaynaştırma eğitiminden yararlanmaktadır. Ancak Türkiye'de 5-14 yaş grubunda 253 bin engelli çocuk bulunduğu ve ülkedeki engelli yurttaşların yarısının ilköğretim diplomasına sahip olmadığı unutulmamalıdır (ERG, 2008: s.42). İzmir'deki engelli sayısı ve engellilerin eğitime erişiminde yaşadığı dezavantajlar ile ilgili olarak ise yerel düzeyde verilere dayanan derinlemesine çalışmalara gereksinim büyüktür.

İl MEM verilerine göre 2008-2009 öğretim yılında İzmir'de yaygın eğitim kapsamında diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde açılan kurslarda 1.685 engelli kursiyer eğitim görmüştür. Engellilere yönelik meslek liselerine bakıldığında ise il genelinde yalnızca Bornova ve Kınık ilçelerinde eğitilebilir zihinsel engelliler ve işitme engelliler için iki adet meslek lisesi bulunmaktadır. Ancak engellilerin özellikle istihdam açısından yaşadığı dezavantajlar göz önüne alındığında söz konusu okulların il genelinde yaygınlaştırılması ve niteliksel bakımdan söz konusu kurumların etkin kılınmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir.

2.h.2. İstihdamda Dezavantajlılık

Yukarıda sunulan tanıma göre istihdam konusunda

Tablo 9: İzmir ve Türkiye'de Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı

Ücretli Kadın Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)		
	Türkiye	İzmir
2004	10,4	15,7
2005	11,3	15,6
2006	12,2	16,1
2007	13,5	20
2008	14	21,4

Kaynak: TÜİK İnternet Sitesi,

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1237

kadınların erkeklere, engellilerin engelli olmayanlara göre daha dezavantajlı oldukları öne sürülebilir. Ancak bu konuda gerek ulusal ölçekte, gerekse İzmir ölçeğindeki mevcut durumun değerlendirilmesi için çok daha ayrıntılı, alan araştırmalarına dayanan yerel ve bölgesel araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

İzmir'de kadın nüfusun işgücüne katılım oranı Türkiye geneline yakın düzeydedir. 2008 TÜİK işgücü verilerine göre 2006 yılında İzmir'de kadın nüfusun işgücüne katılım oranı % 23,6 iken Türkiye'de % 24,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oran 2007 yılında İzmir'de % 25'e yükselmiş, Türkiye'de % 23,6'ya gerilemiştir. 2008 yılında ise kadın nüfusun işgücüne katılım oranı İzmir'de ve Türkiye'de % 24,5 olarak gerçekleşmiştir.

Ancak istihdama ilişkin daha önceki değerlendirmelerde belirtildiği gibi İzmir'de tarım dışı sektörlerin genel olarak istihdam yaratma kapasitesi daha yüksektir. Üstelik kadın nüfusun işgücüne katılım oranı hesaplanırken tarım sektöründe yaygın olan ücretsiz aile işçiliğinin Türkiye genelindeki oranı yükseltmesi yüzünden kadın nüfusun işgücüne katılım oranı İzmir ve Türkiye'de birbirine yakın çıkmaktadır. Dolayısıyla, İzmir'de kadınların istihdama ilişkin mevcut durumunu daha iyi değerlendirebilmek için tarım dışı sektörlerde ve ücretli çalışan kadınların oranlarına bakmak daha yararlıdır.

TÜİK'in 2008 hanehalkı işgücü verilerine göre İzmir'de ücretli kadın çalışanların toplam istihdam-

daki payı (% 21,4) Türkiye ortalamasından (% 14) yüksektir. Bu durum, özellikle kırsal ekonominin güçlü olduğu sosyoekonomik yapılarda kadın işgücününün ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı tarım sektöründen çıkıp, bilgi ve beceri düzeyi yüksek bir işgücü talebinin, gelir elde etme olanaklarının daha yaygın olduğu imalat ve hizmetler sektörüne geçişi ifade etmesi bakımından olumlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Tablo 9'dan da görülebileceği gibi ülke geneline kıyasla ücretli çalışan kadınların toplam istihdama oranı her zaman daha yüksek olan İzmir, bu anlamda kadın istihdamı açısından ülke geneline oranla daha geniş olanaklar sunmaktadır.

Engelliler, işgücü piyasası ve eğitimde yeterince yer alamamaları nedeniyle sosyal yaşamlarında topluma entegre olmakta zorluk çekmektedir (DPT, 2007a: s.60). Engellilerin % 21'inin okuma yazma bilmediği, yarısından fazlasının ilkökul mezunu olmadığı ve düşük eğitim seviyesi ile düşük mesleki beceri düzeyinin istihdam edilebilirlik bakımından ciddi olumsuz etkileri dikkate alındığında, ülkemizde engelliliğin istihdam bakımından büyük bir dezavantaj olduğu belirtilebilir. Sosyal yaşam alanlarının hareket edebilirliklerini kısıtlaması, işyerlerinde uygun ortamın yaratılamaması ve engelli işgücüne olan talebin oldukça sınırlı olması gibi nedenlerle ülkemizde her beş engelliden yalnızca biri işgücü piyasasında yer alabilmektedir (DPT, 2006: s.43). Temel eğitim, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon süreçlerinin yetersizliği sonucu engelliler istihdamda olumsuz bir tabloyla karşılaşırken, konuyla ilgili İzmir'deki mevcut

durumun ne olduğu ve bu konuda İzmir'de ne gibi politikalar üretilmesi gerektiğine dair kapsamlı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

2.i. Değerlendirme

Sosyal yapı ile ilgili birçok başlıkta ülke genelinin üzerinde ya da ülke ortalamasında bir gelişmişlik düzeyi sergileyen İzmir, gerek sosyoekonomik, gerekse rekabetçiliğe dair çalışmalarda 81 il arasında genelde en gelişmiş üçüncü il olarak belirlenmiştir. Buna karşın İzmir'in eğitimden sağlığa, istihdamdan göçe çeşitli konularda karmaşık sorunlarla karşı karşıya olduğu yadsınamaz. Bu yüzden İzmir'in kimi yerel ve bölgesel dinamiklere dayanan, kimi ulusal ve uluslararası ölçekte değerlendirilmesi gereken belirgin sorunlarla, çarpıcı güçlü ve zayıf yanlarla, önemli fırsat ve tehditlerle karşı karşıya olduğu söylenebilir.

İzmir'in sosyal yapısındaki ilk karakteristik nüfus yapısında gözlenmektedir. Bir başka deyişle, İzmir'in nüfus yapısı birçok açıdan ülke karakteristiğinden farklılık göstermektedir. Ülke geneline göre nüfus yoğunluğu çok daha fazla olan İzmir'de nüfus artış hızı da ülke genelinden yüksektir. Kentleşmeyle ilgili önemli zayıflık ve tehditleri de beraberinde getiren bu süreç, İzmir'in ülke genelinden yüksek olan kent nüfus oranıyla daha da derinleşmektedir. Kısacası, ülke geneline göre daha hızlı yoğunlaşan, artan ve kentleşen nüfusuyla İzmir'in özellikle sağlıklı kentleşme, acil durum ve afet yönetimi, ulaşım ve çevre gibi konularda güçlü ve etkin politikalara gereksinimi bulunmaktadır.

Nüfus ile ilgili bir başka önemli başlık İzmir'de hanehalkı sayısının ülke geneline göre düşük seyretmesidir. Bir başka deyişle, İzmir'de insanlar daha az sayıda bireyin yaşadığı hanelerde yaşamaktadır. Bu küçülen aile yapısı, sanılanın aksine metropol ilçelerden çok özellikle İzmir'in batısındaki uzak ilçelerden Karaburun'da, kuzey aksındaki Bergama, Dikili ve güney aksındaki Bayındır, Tire, Ödemiş ve Beydağ ilçelerinde gözlenmektedir. Bu durum özellikle söz konusu ilçelerde genç nüfusun tarıma dayalı ekonomideki istihdam darlığı sonucu

kent merkezine ve başka illere göç etmesiyle daha da derinleşmektedir.

Bu süreci daha da derinleştiren bir diğer olgu da İzmir'de nüfusun ülke geneline göre daha yaşlı olmasıdır. Özellikle yukarıdaki paragrafta adı anılan ilçelerde yaşanan nüfus daha belirgin biçimde göze çarpmaktadır. Yaşlanma ile ilgili etkin politika ve kurumların ulusal ölçekte devreye sokulmasının gerekliliği 9. Kalkınma Planı'nda dile getirilmişken, İzmir'de yaşlılara yönelik hizmet ve kurumların büyük oranda metropol ilçelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu durum özellikle erişim açısından İzmir'de yaşlılara yönelik hizmet ve kurumların yaygınlaştırılması gerektiğini göstermektedir. Aynı şekilde, söz konusu hizmet ve kurumların nitelik ve çeşitliliğinin de iyileştirilmesi gerekmektedir. Ancak tüm bu tabloya karşın İzmir'de ülkenin genelinde olduğu gibi hatırı sayılır oranda bir çocuk ve genç nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun özellikle eğitim, istihdam, kültür, sivil toplum gibi başlıklar altında toplumsal bütünleşmelerini sağlamaya yönelik politikalar önemlidir.

İzmir'in nüfus ile ilgili bir başka karakteristiği de ilin yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte bir göç çekim merkezi olmasıdır. Büyük oranda ekonomik beklentiler sonucu İzmir'e ve il içerisinde de kırsal ekonominin baskın olduğu çevre ilçelerden merkeze yönelen bu göç sonucu İzmir önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bakımdan İzmir'in gerek ulusal ölçekte çektiği göç, gerekse İzmir içinde ilçelerden metropol ilçelere ve diğer illere yönelen göç il genelinde eğitim, sağlık gibi temel kamusal hizmetlere erişimi sınırlamakta, kentleşme, toplumsal bütünleşme, kentlilik bilinci, nüfus, istihdam, yoksulluk gibi temel başlıklar altında mevcut yapıyı zorlamaktadır. İzmir'de göç olgusunun bir bütün olarak etkin biçimde yönetilebilmesi için konunun farklı boyutları ile ilgili spesifik çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle göç olgusunun eğitim, sağlık, istihdam, kentleşme, kentlilik bilinci gibi temel başlıklar üzerinden toplumsal bütünleşmeyi destekleyecek biçimde yönetilebilmesi olanaklı olacaktır.

İzmir'in eğitim ile ilgili mevcut durumuna bakıl-

dığında ise birçok bakımdan ülke ortalamasından daha gelişmiş ya da ülke ortalaması düzeyinde bir konumda olduğu görülmektedir. Ancak yine de eğitim ile ilgili değerlendirmelerde farklı düzeylerden yapılan perspektifler, İzmir'in eğitim ile ilgili yerel ve bölgesel sorunlarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Örneğin, İzmir okulöncesi öğretimdeki okullaşma oranlarında ülke düzeyinden iyi konumda olmasına karşın uluslararası ölçekte ülkemiz ile birlikte oldukça geri konumdadır. Aynı şekilde ilköğretim ve ortaöğretimdeki okullaşma oranlarında İzmir oldukça yüksek düzeyleri yakalamış olmasına karşın yerel ve bölgesel düzeyde özellikle başta Buca, Bayraklı, Karabağlar olmak üzere kimi metropol ilçelerde derslik başına düşen öğrenci sayısı oldukça yüksektir. Aynı şekilde özel okullar ile resmi okullar arasında da öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı büyük farklılıklar gösterebilmektedir.

Mesleki eğitim ile ilgili olarak İzmir'in yerel ve bölgesel ekonomisi ile söz konusu müfredatın uyumluluğu konusunda yeterli analiz ve çalışma bulunmamaktadır. Oysa ara eleman gereksinimini karşılayarak istihdam artırıcı boyutuyla kalkınma açısından oldukça önemli olan mesleki eğitimin yerel ve bölgesel istihdam piyasasının talepleriyle uyumlu olması büyük önem taşımaktadır. Aynı biçimde toplumsal bütünleşme, istihdam edilebilirlik ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konularda oldukça önemli yararları bulunan yaygın eğitim konusunda İzmir son dönemde gerek eğitimin içeriği, gerekse yaygınlığı açısından ilerleme kaydetmektedir. Yükseköğretimde de İzmir son yıllarda özellikle vakıf üniversitelerinin de yaygınlaşması, teknoloji ve Ar-Ge konularında akademik çalışma yürüten İYTE ve mevcut üniversitelerin kamu, özel sektör ve STK'larla işbirliği konusunda sağladıkları ilerleme umut vericidir. Ancak yine de konu ile ilgili spesifik araştırmalarla İzmir'deki yükseköğretimin nicelik ve niteliksel açıdan değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Bunlara ek olarak, ilde okulöncesinden yükseköğretime örgün eğitimin tüm düzeylerinde eğitim hizmetinin niteliğine, kalitesine ilişkin spesifik araştırma ve çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Çünkü eğitim yapısının genel niteliği, eğitim hizmet ve olanaklarına erişim olduğu kadar, eğitim

ortamının, metodolojisi, ekipman, destekleyici hizmetler vb. unsurların nitelik ve kalitesi tarafından da belirlenmektedir. Oysa İzmir'de eğitim ile ilgili yerel ve bölgesel değerlendirmelerde söz konusu niteliksel analizlerin ve bunları destekleyecek tutarlı verilerin yetersiz olduğu gözlenmektedir. Aynı şekilde İzmir'de kültür, sağlık ve kurumsal yapı ile ilgili değerlendirmelerde yerel ve bölgesel ölçekte veri ve analiz yetersizliği bulunmaktadır. Temel sağlık göstergelerinde ülke ortalamasının üstünde bir tablo sergileyen İzmir, aynı zamanda çevre illerden de önemli ölçüde nüfusa çeşitli düzeylerde sağlık hizmeti sunmaktadır. Ancak ildeki sağlık hizmetlerine erişim konusunda daha ayrıntılı araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

İstihdam konusunda İzmir'de tarım dışı sektörler, ülke genelinden farklı olarak tarımdan boşalan işgücünü istihdam etmede daha başarılı görünmektedir. Ancak İzmir'deki istihdam piyasasının güçlü ve zayıf yanları ile istihdam piyasasındaki tehdit ve fırsatlara ilişkin daha spesifik araştırma ve çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Aynı şekilde İzmir'deki gelir dağılımı ve yoksulluğun da özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle derinleştiği ve kırsaldan kentsele doğru kaydığı gözlenirse de söz konusu alanda yerel ve bölgesel düzeyde daha ayrıntılı spesifik araştırmalara gereksinim bulunmaktadır. Dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalarda da aynı gereksinim bulunmaktadır.

3

EKONOMİK YAPI

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

3.a. Genel Ekonomik Yapı

İzmir ili Türkiye'nin üçüncü gelişmiş ili ve Ege Bölgesi'nin hem çekim, hem de yayılma merkezidir. Ege Bölgesi'nde, gelişmenin geleneksel kutup niteliğindeki İzmir'den çevre illere yayılması sürmektedir (DPT, 2003). Ancak, konumu ve sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel varlıklar göz önünde bulundurulduğunda İzmir'in son yıllarda gelişim seviyesi tatmin edici düzeyde değildir. Bu sonucu yaratan faktörler arasında bölgenin potansiyelinin etkin şekilde kullanılmasını sağlayacak politikaların olmayışı ve son on yılda İzmir'e yönelik kamu yatırımlarının azalması dikkat çekicidir.

İzmir ekonomisinin en önemli özelliği çok sektörlü bir yapıya sahip olmasıdır. Tarımın modernize olduğu, sanayinin çeşitlenerek geliştiği İzmir'de turizm sektörü de varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, İzmir'in sahip olduğu doğal kaynaklar ile bilimsel altyapısı yeni ve ileri sektörlerin potansiyelinin varlığına işaret etmektedir.

Yapılan çalışmalara göre, İzmir'in gelişimi açısından, çok sektörlü ekonomik yapısı bir avantajdan çok dezavantaja dönüşmüştür. Objektif ve bilimsel yaklaşımlara dayanak İzmir'in hangi sektörlerde uzmanlaşacağına karar verilmesi gerekmektedir. İzmir'de bölgesel uzmanlaşma Türkiye ortalamasının epeyce altında iken, sektörel çeşitlilik Türkiye ortalamasının üzerindedir⁶ (TÜSIAD, 2005). Bu sonuç İzmir'de bölgesel uzmanlaşmaya yönelik politikalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

3.a.1. İzmir GSYİH Düzeyi

2001 yılı cari fiyatlarla GSYİH büyüklüğüne göre 13.383⁷ milyon TL ile İstanbul ve Ankara'nın ardından Türkiye GSYİH'sine katkıda bulunan üçüncü büyük il İzmir'dir. Kişi başına düşen GSYİH'de ise 3.215 \$ (3.894 TL) ile Türkiye'nin altıncı büyük ilidir.⁸

İzmir, 2001 yılı GSYİH büyüklüğü açısından Avrupa'daki bölgelerle⁹ karşılaştırıldığında, 295 bölge arasında 185. sırada yer almaktadır (EUROSTAT, 2001). GSYİH büyüklüğü olarak ilk sırada yer alan İle de France bölgesiyle İzmir bölgesinin arasında 36 kat fark bulunmaktadır.¹⁰ Bu iller ve bölgeler arasında en küçük GSYİH büyüklüğüne sahip Ağrı ile arasında 13 kat fark bulunmaktadır. Yine kişi başına düşen GSYİH'de Avrupa'daki bölgelerle karşılaştırıldığında İzmir, 295 bölge arasında 255. sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen GSYİH'de ilk sırada yer alan Londra ile yaklaşık 7 kat fark bulunmaktadır.

1987-2001 yılları arasında İzmir'in GSYİH büyüme hızı % 44,5'tir. İstanbul ve Ankara'nın GSYİH büyüme hızları ise sırasıyla % 52,6 ve 30,7'dir. Türkiye ve Ege Bölgesi'nin GSYİH büyüme hızları ise sırasıyla % 47 ve % 48'dir. İzmir'in büyüme hızı Türkiye'nin ve Ege Bölgesi'nin büyüme hızına yakınsamakla birlikte daha düşük fakat Ankara'nın büyüme hızından büyük bir orana sahiptir. 1987-2001 yılları arasında GSYİH büyüme hızındaki değişim izlendiğinde de Türkiye GSYİH'sindeki büyüme hızının değişimine paralel bir değişimin

⁶ Herfindahl uzmanlaşma endeksine göre

⁷ YTL'ye geçilmesiyle birlikte 6 sıfır atılmış halidir. Daha önceki değeri 13.382.809.692 milyon TL'dir.

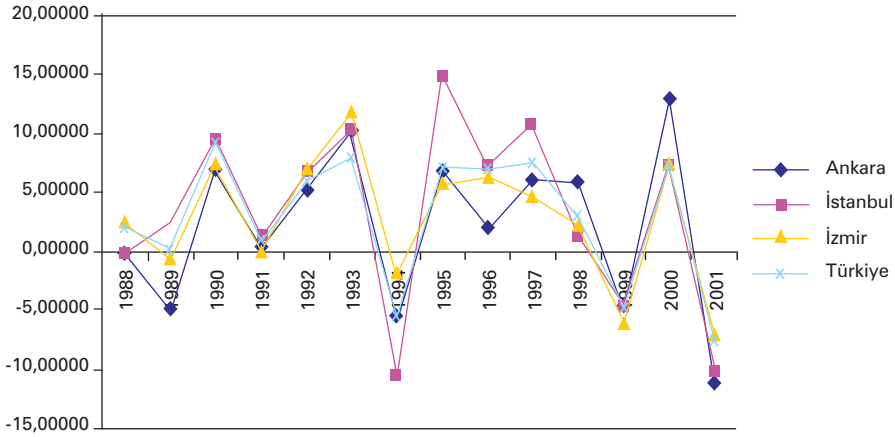
⁸ En güncel GSYİH değerleri TÜİK tarafından yayınlanan 2001 yılı verileridir.

⁹ Düzey 2 Bölgeleri ve Türkiye iller bazında

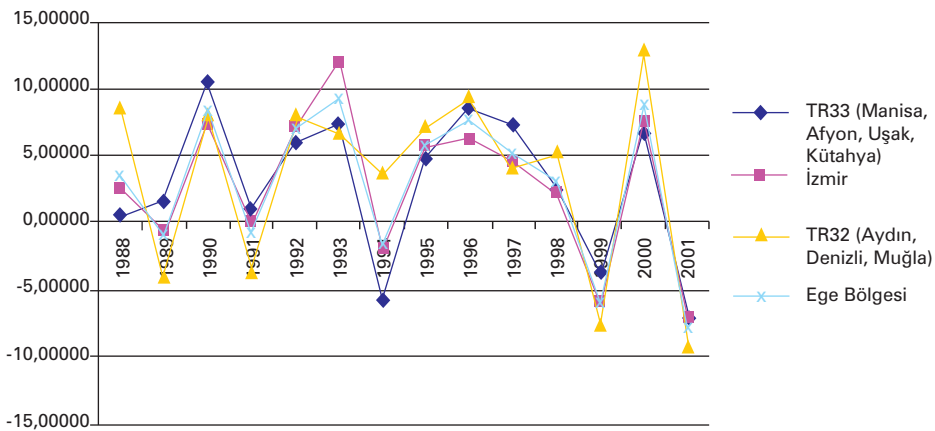
¹⁰ GSYİH verileri en güncel olarak 2001 yılı olduğu için bu yıl baz alınarak karşılaştırmalar yapılabilmektedir.

İzmir'de de yaşandığı görülmektedir. 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerle birlikte GSYİH büyüme hızı negatif olmuştur. Türkiye'nin üç büyük metropolü arasında bu krizlerden en çok etkilenenler sırasıyla İstanbul ve Ankara olurken, krizlerin İzmir'e

olan etkisi Türkiye geneline olan etkisiyle benzer seviyelerdedir (Şekil 11, 12). Finans sektörünün İstanbul ve Ankara'da yoğunlaşmış olması nedeniyle 1990 yılı sonrasında yaşanan finansal krizler bu bölgelerde daha fazla daralmaya yol açmıştır.

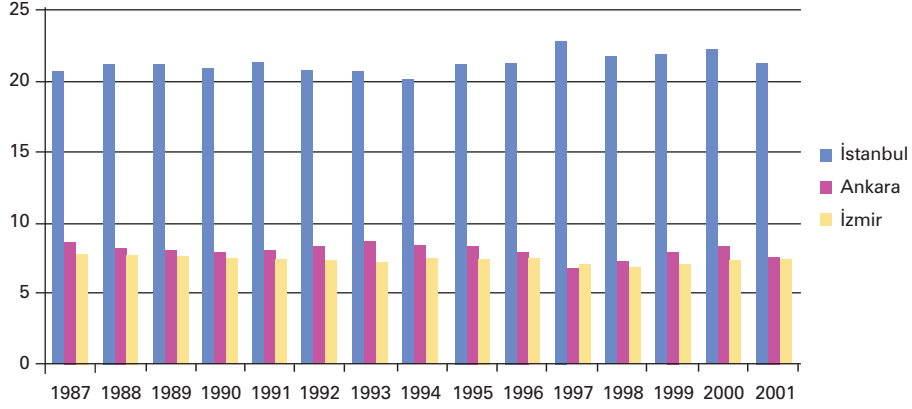
Şekil 11: 1987-2001 Dönemi Ankara, İstanbul ve İzmir'de GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)¹¹

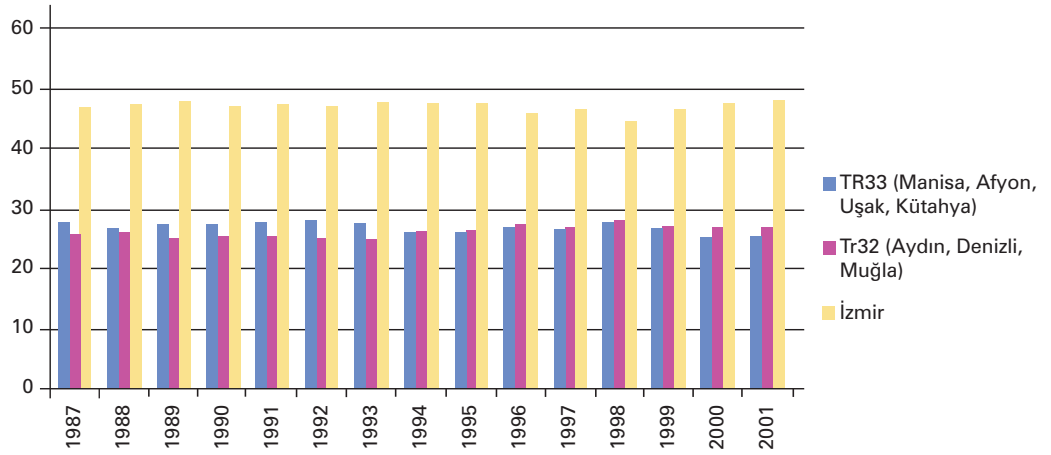
Şekil 12: 1987-2001 Dönemi Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)¹²

¹¹ 1987 yılı fiyatlarıyla

¹² 1987 yılı fiyatlarıyla

Şekil 13: İzmir, Ankara ve İstanbul'un Türkiye GSYİH'si İçindeki Payları (%)

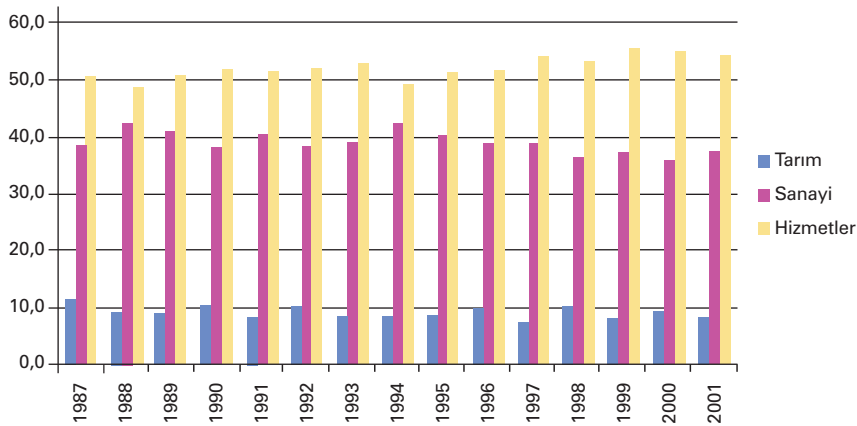
Şekil 14: Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin Türkiye GSYİH'si İçindeki Payları (%)

2001 yılında İzmir'in Türkiye GSYİH'sine katkısı olan % 7,5 oranı, Ankara'nın katkısı ile yaklaşık aynı seviyededir. İstanbul'un Türkiye GSYİH'sine katkısı % 21,3'tür. GSYİH paylarının 1987-2001 yılları arasında değişimine bakıldığında bütün iller için

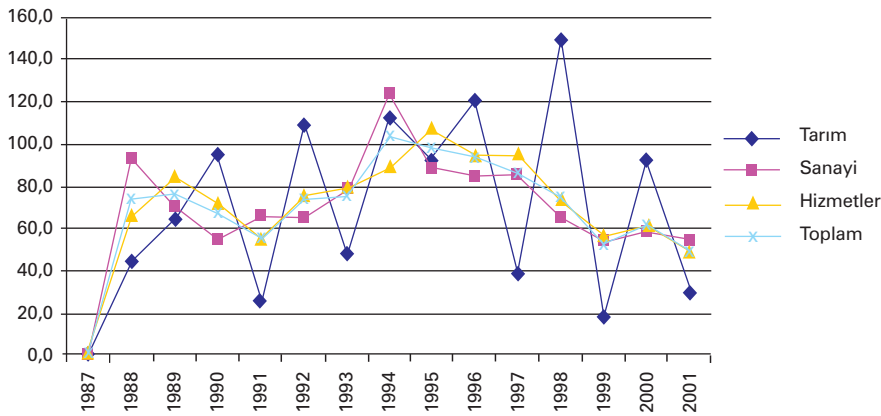
Türkiye GSYİH'sindeki payın yıllar içinde benzer seviyelerde olduğu görülmektedir (Şekil 13). İzmir'in Ege Bölgesi GSYİH'sine katkısı 2001 yılı itibarıyla % 48'dir ve bu katkının 1987-2001 yılları arasında benzer seviyelerde seyrettiği görülmektedir (Şekil 14).

Sektörel olarak İzmir ili GSYİH'sine en büyük katkıyı sırasıyla hizmetler (% 54,4), sanayi (% 37,5) ve tarım (% 8,1) sağlamaktadır (Şekil 15). Yıllar içerisinde bu 3 sektörün GSYİH büyüme hızındaki değişime baktığımızda hizmetler ve sanayi sektörleri İzmir GSYİH büyüme hızı değişimine paralel bir değişim gösterirken, tarım sektöründeki büyüme hızı sanayi-deki ve hizmetlerdeki kadar istikrarlı değildir (Şekil 16). Bu istikrarsızlık iklim koşullarındaki değişimlere

bağlı olabilir. Sektörlerin İzmir GSYİH'sindeki paylarını göz önüne aldığımızda 1987-2001 yılları arasında çok büyük bir değişim yaşanmamıştır. Büyüme hızı sanayideki ve hizmetlerdeki kadar istikrarlı değildir (Şekil 16). Bu istikrarsızlık iklim koşullarındaki değişimlere bağlı olabilir. Sektörlerin İzmir GSYİH'sindeki paylarını göz önüne aldığımızda 1987-2001 yılları arasında çok büyük bir değişim yaşanmamıştır.

Şekil 15: İzmir'de GSYİH'nin İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (%)¹³

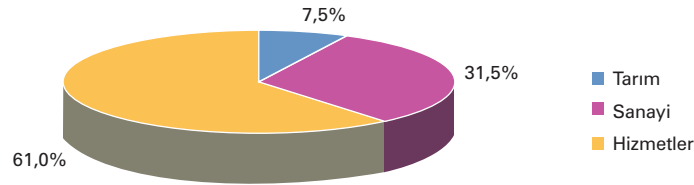
Şekil 16: İzmir'de İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH Büyüme Hızındaki Değişim (%)

¹³ Şekil 15 ve 16'da inşaat sektörü sanayi, ticaret sektörü hizmetler sektörü içerisinde değerlendirilmiştir.

3.a.2. İstihdam

2008 yılı itibariyle İzmir'de toplam istihdam sayısı yaklaşık 1,17 milyondur. Toplam istihdam içerisinde İzmir'de hizmetler sektörü istihdam açısından en yoğun sektördür (Şekil 17).

2008 yılı verilerine göre Ege Bölgesi'nde hizmetler sektöründe ve sanayi sektöründe çalışanların % 47,1'erlik kısmı İzmir'de çalışmaktadır. Tarımda çalışanların İzmir'deki oranı ise %13,7'dir. İzmir, Ege Bölgesi'nde yer alan TR32 ve TR33 Düzey 2 bölgelerine göre Ege Bölgesi'nin sanayi ve hizmetler merkezidir. Ege Bölgesi'nde İzmir'e komşu olan diğer

Şekil 17: 2008 Yılında İzmir'de Sektörel Olarak İstihdam Payları (%)¹⁴

2004 ve 2008 yılları arasında sektörel istihdamda yaşanan değişime baktığımız zaman tarım ve sanayi sektöründeki istihdam sayısında azalma yaşanırken hizmetler sektöründe bir artış görülmektedir. Bunun nedeni İzmir'deki hizmetler sektörünün Ege Bölgesi ve İzmir çevresindeki diğer illere de hizmet sağlamasıdır.

bölgelerin tarımsal niteliğini koruduğu görülmektedir. İl bazında baktığımızda, İzmir sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunluğunu korurken diğer illerin daha çok İzmir hinterlandı olarak sanayi ve tarım sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 18-19).

Tablo 10: İzmir'de Yıllar İtibariyle Sektörel Yoğunlaşmalar¹⁵

Sektörler	2004	2005	2006	2005	2006
Tarım	0,59	0,61	0,64	0,39	0,32
Sanayi	1,44	1,38	1,23	1,16	1,18
Hizmetler	1,09	1,04	1,08	1,20	1,23

Kaynak: DPT, 2006

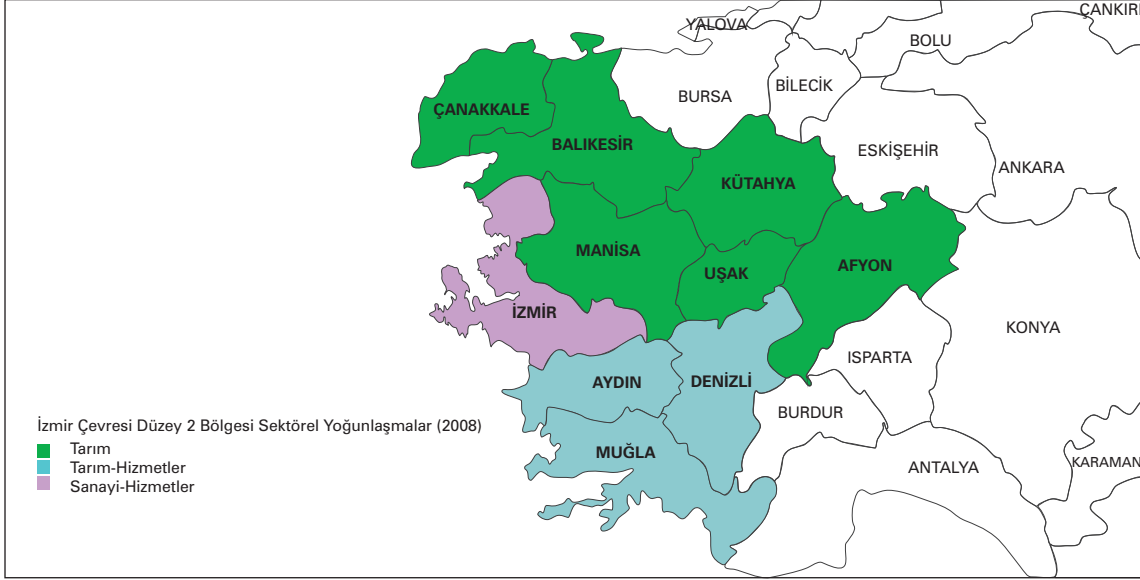
Türkiye'ye referansla baktığımızda 2008 yılında İzmir'de yoğunlaşma katsayısı en yüksek olan sektör hizmetler sektörüdür. Sırasıyla bu sektörü sanayi ve bakım tarım sektörleri izlemektedir. 2004-2008 yılları arasında tarım ve sanayi sektörlerindeki yoğunlaşma katsayısı azalırken hizmetler sektörünün yoğunlaşma katsayısında bir artış yaşanmamıştır (Tablo 10).

Ulusal düzeyde ve bölge içinde İzmir sanayi ve hizmetler sektörleri yoğun olarak ortaya çıksa da İzmir'de tarım sektörünün de yoğunlaştığı birçok ilçe olduğu görülmektedir. İzmir'in analize dahil edilmiş 28 ilçesinden 18'inde tarım sektörü yoğunlaşmıştır.

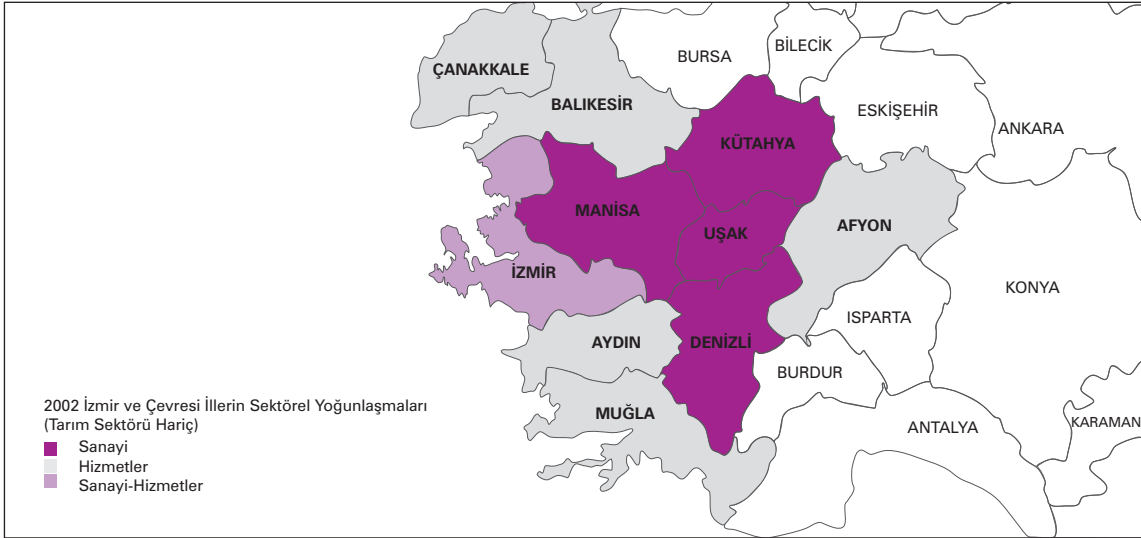
İlçeler bazında baktığımız zaman İzmir kent merkezinden uzakta ve ilin çeperinde kalan ilçelerde

¹⁴ 2008 Yılı TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketleri verilerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

¹⁵ Yoğunlaşma Katsayısı = (Sektörün İzmir'deki İstihdamı / İzmir Toplam İstihdamı) / (Sektörün Türkiye'deki İstihdamı / Türkiye Toplam İstihdamı)

Şekil 18: 2008 Yılında Ege Bölgesi Düzey 2 Bölgelerinin Sektörel Yoğunlaşmaları¹⁶

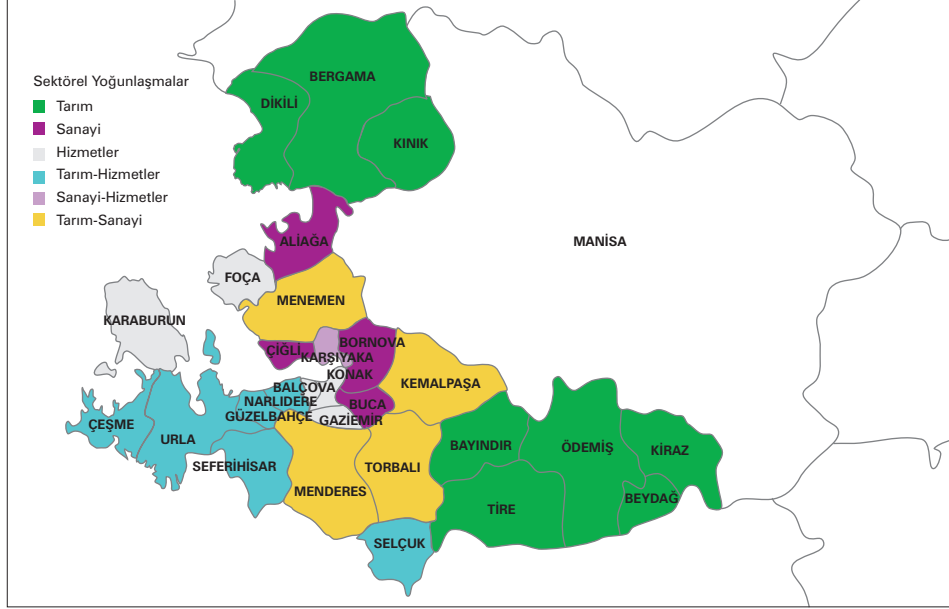
Şekil 19: 2002 Yılında Ege Bölgesi İllerinin Sektörel Yoğunlaşmaları (Tarım Hariç)¹⁷

tarım sektörünün yoğunluğunu koruduğu görülmektedir. Kent merkezinin çevresinde kalan ilçelerde sanayi ve tarım sektörleri yoğunluğunu korurken, kıyı ilçelerde ise tarım ve hizmetler sektörleri ağırlık kazanmaktadır. Yukarı taraftaki Dikili, Bergama, Kınık ilçelerinde ve Ödemiş havzasında yer alan

Bayındır, Tire, Ödemiş, Kiraz ve Beydağ ilçelerinde tarım sektöründeki yoğunlaşmanın sanayi ve hizmetler sektörlerindeki yoğunlaşmanın önüne geçtiği görülmektedir. İzmir ili merkezindeki ilçeler ise sanayi ve özellikle hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır (Şekil 20).

¹⁶ 2008 Yılı TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine dayalı olarak hesaplanan yoğunlaşma katsayıları sonucuna göre hazırlanmıştır.

¹⁷ 2000 Yılı TÜİK Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı verilerine dayalı olarak hesaplanan yoğunlaşma katsayıları sonucuna göre hazırlanmıştır.

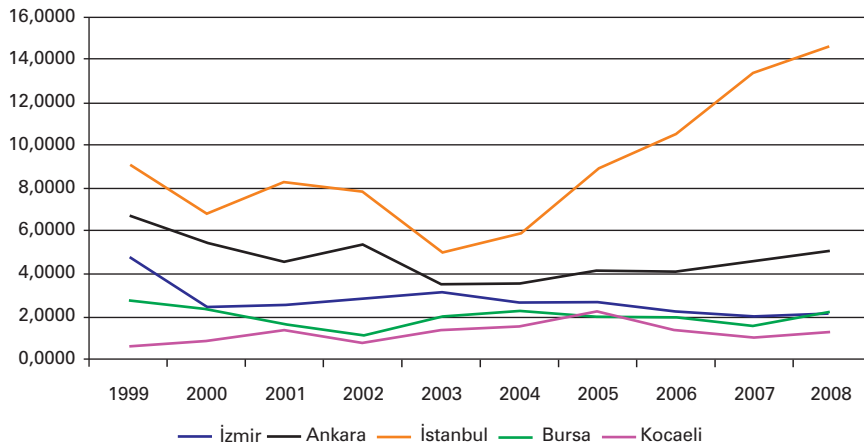

Şekil 20: İlçelerde Sektörel Yoğunlaşmalar¹⁸

3.a.3. İzmir'e Yönelik Yatırımlar

Türkiye'deki kamu yatırımlarından İzmir'in aldığı payın son 10 yıllık seyrine bakıldığında azalma trendi

göze çarpmaktadır. 1999 yılında İzmir'in payı % 4,82 iken ertesi yıl bu oran yarıya düşerek % 2,44 olmuştur. 2007 yılında ise bu oran % 1,99'a kadar gerilemiştir (Şekil 21).

Şekil 21: Bazı İllerin Kamu Yatırımlarından Aldığı Pay (%)¹⁹

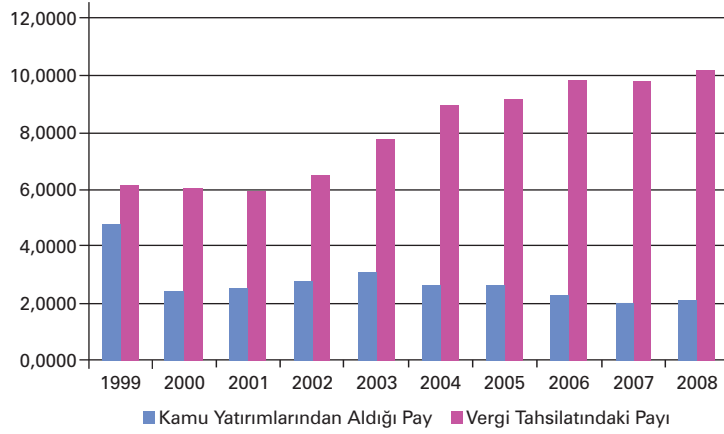
¹⁸ 2000 yılı TÜİK Genel Nüfus Sayımı verilerine dayalı olarak hesaplanan yoğunlaşma katsayıları sonucuna göre hazırlanmıştır.

¹⁹ DPT Kamu Yatırımları verileri kullanılmıştır.

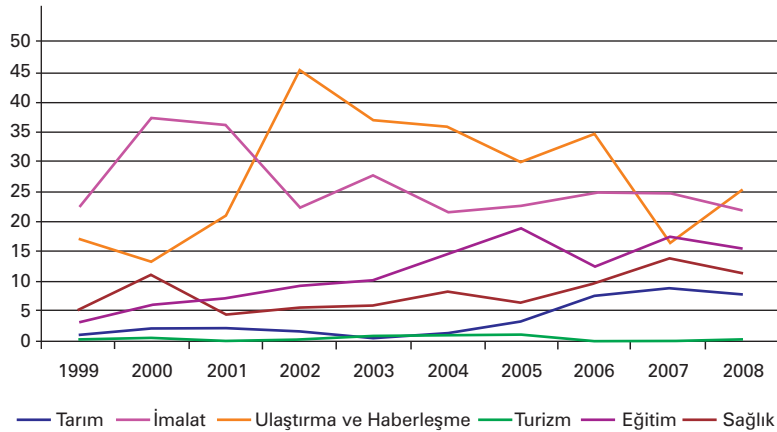
Son on yıllık dönemde İzmir ilinin vergi tahsilatı içindeki payı gittikçe artarken kamu yatırımlarından aldığı pay ise giderek azalmıştır. Bu orandaki dengesizlik giderek artmıştır ve 2008 yılında İzmir'den tahsil edilen vergi gelirlerinin İzmir'e yönelik kamu yatırımlarına oranı 5 katına ulaşmıştır. Bu orandaki artış İzmir'in gelişmesi için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Türkiye nüfusunun % 5,3'ünü barındıran İzmir, 2008 yılı itibariyle ülke geneline nüfusunun iki katı oranında kaynak aktarırken, kamu kaynaklarından nüfusunun yarısı oranında bile faydalanamamaktadır (Şekil 22).

İzmir ilinde kamu yatırımlarının dağılımına bakıldığında bu yatırımların daha çok ulaştırma ve haberleşme sektörüne ve imalat sektörüne yapıldığı görülmektedir. Bu sektörlerden sonra en fazla kamu yatırımın yapıldığı sektörler ise eğitim, sağlık ve tarım sektörleridir. Turizm sektörüne yapılan kamu yatırımları ise oldukça düşük seviyededir (Şekil 23).

Uluslararası sermayeli şirketlerin sayısına bakıldığında en çok şirket barındıran şehirler sırasıyla İstanbul, Antalya, Ankara, Muğla ve İzmir'dir. İzmir'de uluslararası sermayeli şirketler en çok toptan

Şekil 22: İzmir'in Kamu Yatırımlarından Aldığı Pay ve Vergi Tahsilatındaki Payı (%)²⁰

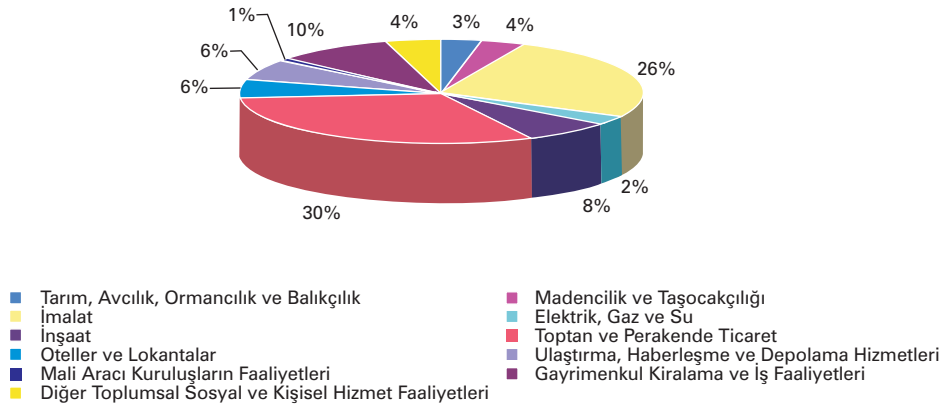
Şekil 23: İzmir'de Kamu Yatırımlarının Başlıca Sektörlere Dağılımı²¹

²⁰ Maliye Bakanlığı verileri ve DPT verileri kullanılmıştır.

²¹ DPT Kamu Yatırımları verileri kullanılmıştır.

ve perakende ticaret ve imalat sanayi sektörlerinde faaliyet göstermektedir. İmalat sanayi alt sektörlerine bakıldığında ise bu şirketlerin sırasıyla gıda ürünleri ve içecek imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin

imalatı, makine ve teçhizat imalatı, tekstil ürünleri imalatı ve motorlu kara taşıtı, römork, yarı römork imalatı sektörlerinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir²² (Hazine Müsteşarlığı, 2009).

Şekil 24: İzmir'de Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı²³

Tablo 11: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Faaliyette Buldukları İllerde Sektörlere Göre Dağılımı (1954-2008)

Sektörler	İstanbul	Antalya	Ankara	Muğla	İzmir
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	84	66	22	16	42
Madencilik ve Taşocakçılığı	144	19	76	7	46
İmalat Sanayii	2.211	161	216	35	328
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	175	25	19	5	45
Tekstil Ürünleri İmalatı	285	5	9	4	25
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	283	16	13	1	32
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	190	2	25	1	32
Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İm.	87	0	10	0	13
Diğer İmalat	1.191	113	140	25	181
Elektrik, Gaz ve Su	182	14	87	1	24
İnşaat	634	574	157	203	96
Toptan ve Perakende Ticaret	4.092	349	390	86	384
Oteller ve Lokantalar	490	487	69	261	71
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	1.089	256	66	140	80
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	236	8	7	7	9
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	1.700	676	215	463	121
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	671	115	105	41	
TOPLAM	11.533	2.725	1.410	1.260	1.256

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2009

²² Ekler, Tablo 10'a bakınız.

²³ Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılmıştır.

3.a.4. İzmir'in Teknoloji ve Yenilik Kapasitesi

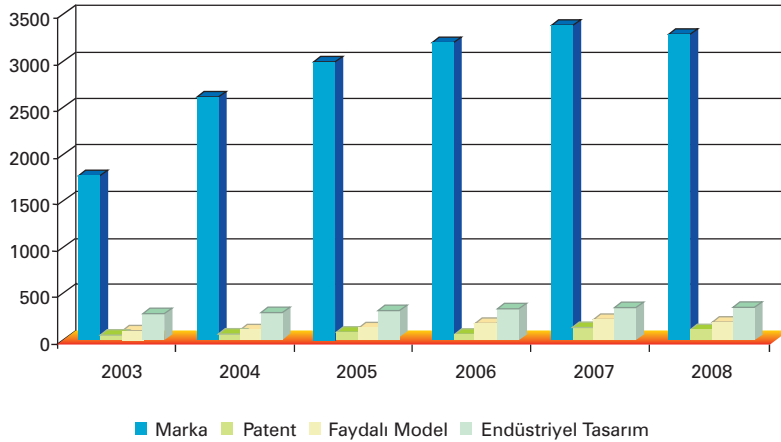
İzmir, toplam 7 adet üniversite barındıran bir şehir olarak bilim, teknoloji altyapısına ve beşeri sermayeye sahiptir ve Türkiye'de sanayinin yoğunlaştığı ikinci bölgedir. 6 tanesi faal olmak üzere toplam 17 adet OSB ile Türkiye'nin en fazla sayıda OSB'ye sahip ili İzmir'dir. İzmir bilim ve teknolojinin gelişmesi ve teknolojinin katma değeri yüksek ürünlere dönüşmesi için gerekli olanaklara sahiptir.

Son yıllarda atılan adımlarla İzmir'de üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için çalışmalar başlamıştır. İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuş ve birkaç yıl önce faaliyetlerine başlamıştır. İzmir'de Teknoloji Geliştirme Bölgesi dışında üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için çalışmalar yapan kuruluşlar EÜ ve DEÜ bünyesindeki teknoloji merkezleri ve EÜ bünyesinde faaliyet gösteren Ege Üniversitesi Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi'dir (EBİLTEM).

Bölgemizde, AB'den sağlanan bir fonla 2004 yılında

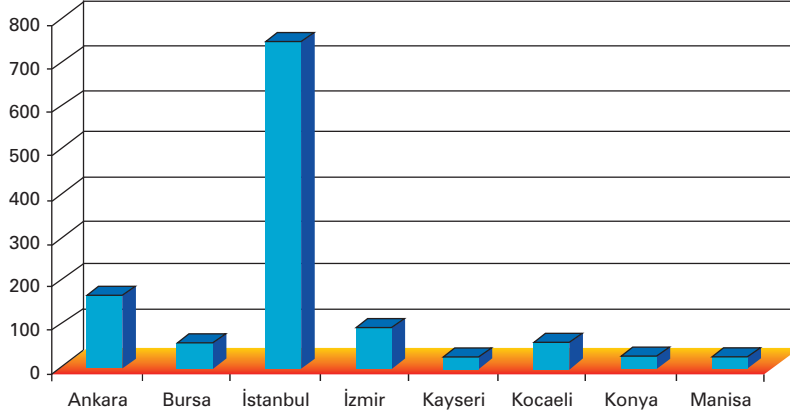
EBİLTEM bünyesinde IRC-EGE ismiyle kurulan merkez 2008 yılında yaptığı teknoloji transferlerinin sonucunda 33 ülkede bulunan 71 merkez arasında en başarılı teknoloji transfer merkezi ödülünü almıştır. Bu merkez, 2008 yılının başından itibaren 2013 yılına kadar Ege Bilgi ve Yenilik Merkezi (EBIC-EGE) olarak faaliyet gösterecektir. IRC-EGE ve devamı olan EBIC-EGE bugüne kadar, bölgemizdeki 14 ilde KOBİ'lere yönelik sunduğu hizmetler sonucunda, Türkiyeli ve Avrupalı firmalar arasında 84 adet teknik ve ticari işbirliğinin oluşmasını sağlamıştır. Bunlardan 37 tanesinin bölgemiz KOBİ'leri tarafından AB ülkelerine transfer edildiği bilinmektedir. Bu da, ülkemizdeki işletmelere yol gösterildiğinde ve destek olunduğunda, gelişmiş ülkeler seviyesinde bir performans sergileyebileceklerinin göstergesidir.

İzmir'in Türk Patent Enstitüsü'ne (TPE) yaptığı başvuru sayıları değerlendirildiğinde; 2008 yılında 2002 yılına göre marka başvuruları % 86, patent başvuruları % 230, faydalı model başvuruları % 128 ve endüstriyel tasarım başvuruları % 35 oranında artmıştır (TPE, 2009).

Şekil 25: İzmir'de Marka/Patent/Faydalı Model/Endüstriyel Tasarım Başvuruları²⁴

²⁴ TPE verileri kullanılmıştır.

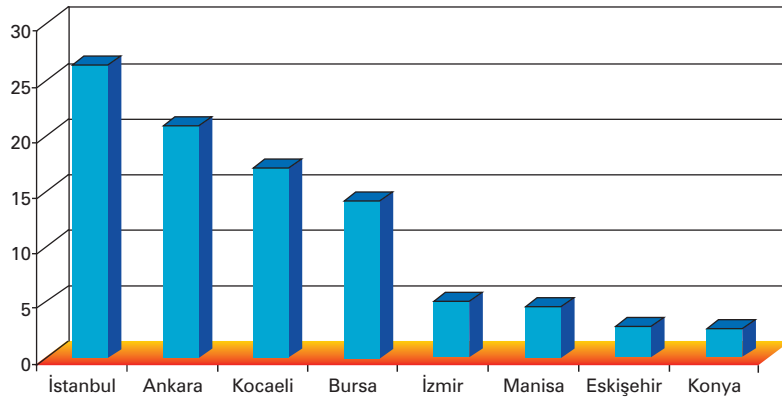

Şekil 26: 1995-2008 Dönemi Patent Sayılarının Dağılımı²⁵

1995-2008 yılları arasındaki toplam patent sayılarına bakıldığında İzmir'in 90 adet patent ile 741 adet patenti olan İstanbul ve 165 adet patenti olan Ankara'nın ardından 3. sırada yer aldığı görülmektedir. 58 adet patenti olan Kocaeli ve 56 adet patenti olan Bursa illeri patent sayısı açısından 4. ve 5. sıradaki illerdir.

İzmir, bilim ve teknoloji altyapısına sahip ve yeniliğe açık bir il olmasına rağmen Ar-Ge ile ilgili mali desteklerden faydalanma konusundaki performansı yeterince yüksek değildir. 1995-2008 yılları arasında

TÜBİTAK ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından firmalara verilen Ar-Ge hibe desteklerinden yüksek oranda destek alan illere bakıldığında İzmir'in İstanbul, Ankara, Kocaeli ve Bursa illerinden sonra 5. sırada yer aldığı görülmektedir. Manisa ilinin bu desteklerden faydalanma oranı ise İzmir'e oldukça yakın bir seviyededir. Türkiye'de sanayinin en çok yoğunlaştığı ikinci il olan İzmir'de firmaların Ar-Ge desteklerinden faydalanma oranının düşük olması firmaların destekler konusunda bilgilendirilmeye ve rehberliğe ihtiyaçlarının olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 27: 1995-2008 Döneminde Firmalara Verilen TÜBİTAK ve DTM Ar-Ge Hibe Desteklerinden En Çok Pay Alan 8 İl²⁶

²⁵ TPE verileri kullanılmıştır.

²⁶ TÜBİTAK verileri kullanılmıştır.

3.b. Tarım Sektörü

İzmir, Türkiye'deki toplam tarım alanının % 1,4'üne sahiptir ve tarım alanlarının büyüklüğü açısından 28. ildir (TÜİK, 2007). İlin toplam 12.012.000 dekar (da) yüzölçümünün % 30,5'i tarım alanı, % 10,1'i çayır mera, % 40,8'i orman ve fundalık alan ve % 18,6'sı tarım dışı alandır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) verilerine göre Türkiye için bu oranların sırasıyla % 33,2, % 18,7, % 26,4 ve % 21,7 (TKB, 2006) olduğu dikkate alındığında ildeki orman alanının Türkiye ortalamasına göre dikkate değer şekilde yüksek, çayır mera alanının da düşük olduğu görülmektedir.

2001 Yılı Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre İzmir ilinde 2.731.986 da tarım arazisi ve 73.856 tarım işletmesi bulunmaktadır. Ortalama işletme büyüklüğü 37 da olup, yine aynı çalışmada Türkiye geneli için bu değer yaklaşık olarak 60 da'dır (DİE, 2001). TKB'nin yürüttüğü bir çalışmada Türkiye koşullarında çiftlikler bazında eşik değerler sebzeler için 4 da, meyveler için 10 da ve seralar için 1 da olarak belirlenmiştir. İzmir'de ortalama işletme büyüklüğünün Türkiye geneli ortalamasının altında olması bu işletmelerin kar etmelerine engel olmamakla (TKB, 2007a) beraber üretim maliyetlerini de yükseltmektedir.

2007 yılı değerleriyle bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve canlı hayvanlar değerinin toplamıyla oluşan Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin % 4,6'sı İzmir ilinde üretilmiştir (TÜİK, 2008). TÜİK verilerine göre 2008 yılında Türkiye'deki istihdamın % 23,7'si tarım sektöründe iken bu oran İzmir'de % 7,5'tur.

İldeki toplam tarım alanının % 40,6'sı meyveler, içecek ve baharat bitkileri, % 11,5'i sebze bahçeleri, % 47,1'i tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır. Türkiye tarım alanının ise % 11,7'si meyveler, içecek ve baharat bitkileri, % 3,3'ü sebze bahçeleri, % 68,1'i tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır. İzmir ve Türkiye değerleri karşılaştırıldığında İzmir'in meyve ve sebze alanının oransal olarak Türkiye'nin ise tahıl ve diğer

bitkisel üretim alanından fazla olduğu görülmektedir. Ülke genelindeki tarım arazilerinin % 17,0'si nadas için ayrılırken İzmir'de bu oran yalnızca % 0,9'dur (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

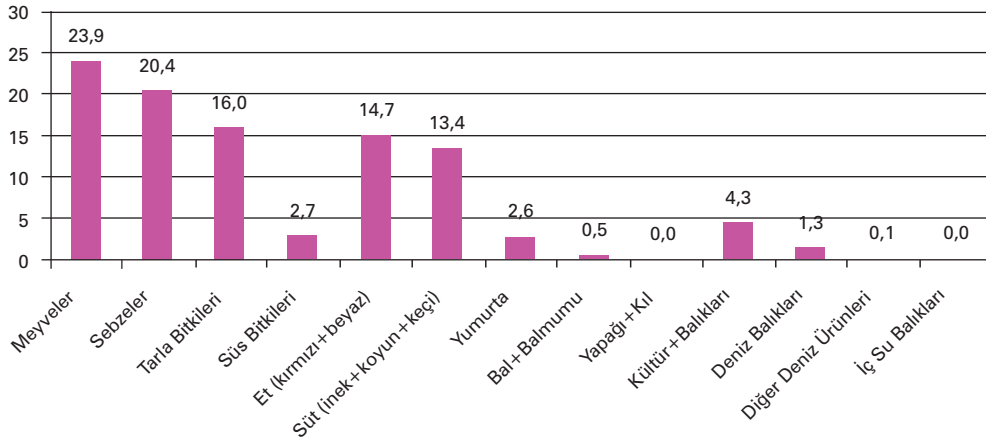
İldeki tarım işletmelerinin % 62,5'i bitkisel ve hayvansal üretim, % 35,1'i yalnızca bitkisel üretim ve % 2,4'ü yalnızca hayvansal üretim yapmaktadır. Türkiye genelinde ise bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapanların oranı % 67,4, yalnızca bitkisel üretim yapanların oranı % 30,2 ve yalnızca hayvansal üretim yapanların oranı % 2,4'tür.

1995-2007 yılları arasında İzmir ilinde üretilen tarımsal üretim değerinin Türkiye'ye katkısı yıllık ortalama % 4,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2008). 2006 yılı fiyatlarıyla gerçekleşen 3.832.521.408 TL'lik tarımsal üretim değerinin % 63'ü bitkisel üretimden, % 31,3'ü hayvansal üretimden, % 5,7'si su ürünleri üretiminden sağlanmıştır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

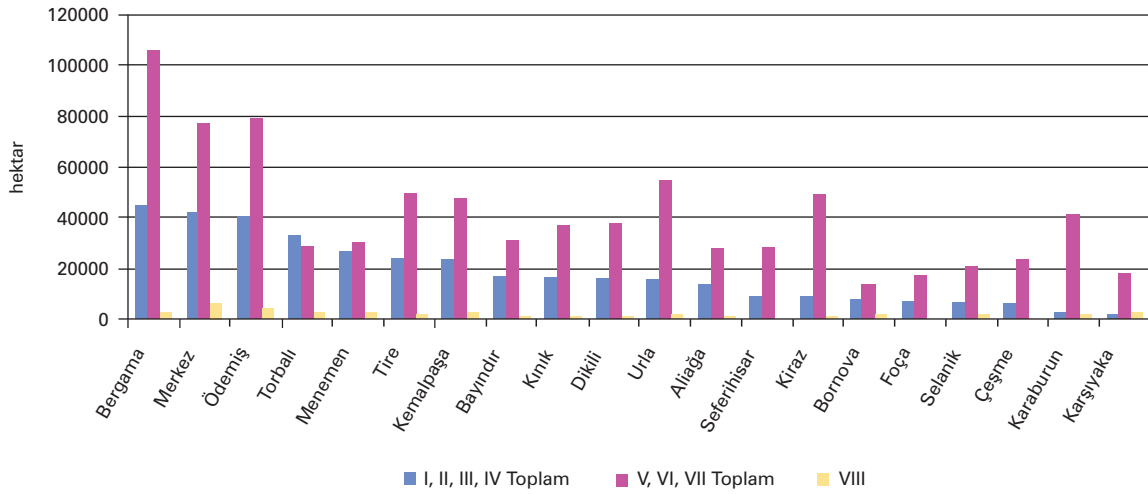
Şekil 28'de toplam tarımsal üretim geliri içindeki üretim gruplarının dağılımı verilmektedir. Üretim değeri olarak sıralama meyveler, sebzeler, tarla bitkileri, et, süt, kültür balıkları, yumurta ve süs bitkileri olarak gerçekleşmiştir. İzmir'de birkaç ilçe dışında tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu görülmektedir. Merkezdeki ilçeler ile Çeşme, Karaburun ve Urla ilçeleri dışında kalan ilçelerin tamamında arazinin önemli bir kısmı tarıma ayrılmaktadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

İldeki tarım arazilerinin % 9,8'i 1. sınıf, % 7,9'u 2. sınıf, % 7,2'si 3. sınıf ve % 6'sı 4. sınıf arazidir. Üzerinde tarım yapılabilen bu arazilerin toplam yüzölçümündeki payı % 31 olup Türkiye geneli için bu değer % 34,1'dir. Şekil 29'da ilçe düzeyinde kabiliyetlerine göre toprak varlığı sınıflandırması verilmektedir.

İzmir ilinde tarım alanlarının yaklaşık yarısını sulanmayan alanlar oluşturmaktadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007). İldeki sulanabilir arazilerin % 74,3'ü sulanmaktadır (TKB, 2006). İldeki sulanabilir alanların tamamının sulanabilmesi için gerekli

Şekil 28: İzmir'de Tarımsal Üretim Değerlerinin Dağılımı (%), 2006
Kaynak: İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

Şekil 29: İzmir İlçelerinin Arazi Kullanma Kapiliyetine Göre Toprak Varlığı
Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2001

altyapının tamamlanması önem taşımaktadır.

Su kaynaklarımızın büyük bir kısmının tarımsal amaçlı kullanılıyor olması önemli bir tarım girdisi olan suyun, damlama ve diğer modern teknoloji kullanımının desteği ile akılcı ve etkin kullanılması gerekmektedir. Halen ülkemizde sulamanın % 94'ü geleneksel olan salma sulama, % 6'sı da modern sulama teknikleri ile yapılmaktadır. Dünyada modern sulama sistemlerinin kullanım oranı % 16'dır. Geleneksel sulamada suyun % 30-35'i bitki tarafından

kullanılmakta iken, modern sistemlerde suyun % 90-95 kadarının bitki tarafından kullanıldığı yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Modern sulamanın İzmir ilindeki kullanım oranı yalnızca % 8'dir (Tomar, 2006). Tarla ya da bahçe içindeki sulamanın basınçlı (yağmurlama ve damlama) sistemlerle yapılması da sulama, yabancı ot, bitki hastalık ve zararlı mücadele maliyetlerini düşürmekte, ürünün miktar ve kalitesini artırmakta ve tarım alanlarının sürdürülebilir şekilde kullanılmasında hayati rol oynamaktadır.

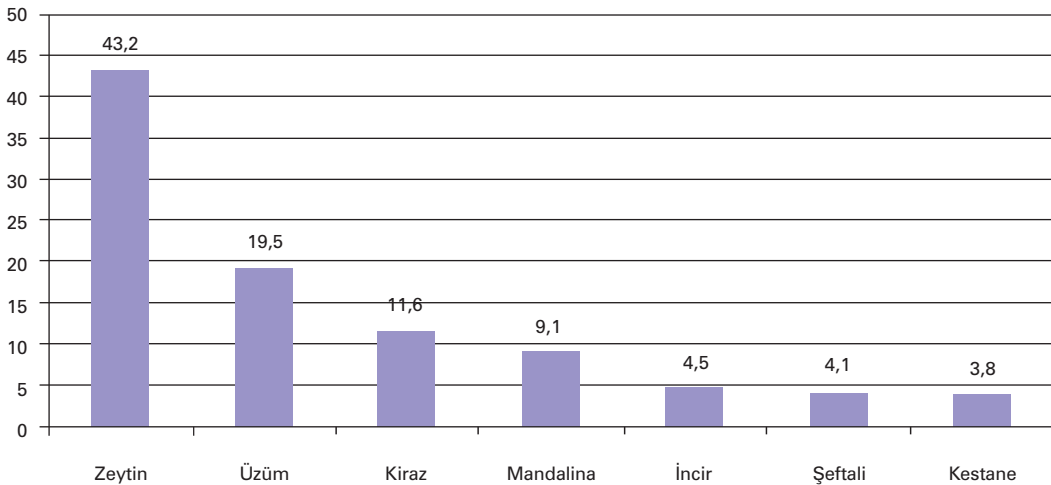
İlde 298 tarımsal amaçlı kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin performansları ilgili bir çalışmaya ulaşılamamasına karşın 2008 yılı sonu itibariyle 207 kooperatifin yıllık olağan genel kurulunu yaptığı İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu kooperatiflerin ortak sayısı ise yaklaşık 29.500'dür. İlde 4 kooperatif üst birliği bulunmakta olup 182 kooperatif faaliyet alanıyla ilgili bir üst birliğe üyedir. Bir başka örgütlenme şekli olan üretici birlikleri çerçevesinde ilde çeşitli üretimler bazında 18 birlik ve 531 üye bulunmaktadır. İlde çiftçi kayıt sistemine kayıtlı 53.696 üretici olduğu dikkate alındığında örgütlenmenin istenen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2009). Üretim ve pazarlama süreçlerinde örgütlü hareket edilmemesi özellikle küçük üreticileri bu süreçlerin güçlü aktörleri karşısında savunmasız kılmaktadır.

İzmir'in Kemalpaşa, Menemen, Menderes, Bayındır ve Torbalı ilçelerinde üretilen çekirdeksiz sultani üzümler "Ege Sultani Üzümü", İzmir'in tüm ilçelerinde üretilen pamuk "Ege Pamuğu" ve Torbalı, Bayındır, Kiraz, Ödemiş, Tire, Beydağ ve Selçuk ilçelerinde üretilen sarı lop incirler "Ege İnciri" kapsamında coğrafi işaretle tescillenmiştir. "Ödemiş Patatesi" de tescillenmiş coğrafi işaretlerdendir (TPE, 2009).

3.b.1. Bitkisel Üretim

İzmir'de 1995-2007 yılları arasında elde edilen bitkisel üretim değerinin Türkiye bitkisel üretim değerine katkısı ortalama % 4 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2008). 2006 yılı için İzmir ilinde bitkisel üretim sonucu ortaya çıkan değer, İzmir tarımsal üretim değeri içindeki payı % 63 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılına ait tarımsal üretim değeri büyüklüğü sıralaması meyveler (% 38), sebzeler (% 32,3), tarla ürünleri (% 25,3) ve süs bitkileri (% 4,3) olarak gerçekleşmiştir (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

İzmir, sahip olduğu iklim kuşağı ve tarımsal elverişliliğiyle, tipik Akdeniz kuşağı meyveleri üretiminde yoğunlaşmıştır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007). İzmir'de üretilen meyve miktarı 1995-2007 arasındaki dönem için yıllık ortalama 592 bin ton olarak hesaplanmış olup, bu miktar ülke genelinde üretilen miktarın % 4,3'ünü oluşturmuştur (TÜİK, 2008). Meyve üretimi 2006 rakamlarıyla İzmir ili bitkisel üretim değerinin % 38'ini ve toplam tarımsal üretimin % 23,9'unu oluşturmaktadır. 2006 yılı rakamlarıyla 917.687.160 TL olan meyve üretiminin % 59,7'sini taş çekirdekli, % 20,3'ünü üzüm, % 9,2'sini turuncu, % 5'ini

Şekil 30: İzmir'de Üretilen Başlıca Meyvelerin Meyve Üretim Değerindeki Payları (%), 2006

Kaynak: İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

sert kabuklular, % 4,7'sini subtropikal iklim meyveleri ve % 1,1'ini yumuşak çekirdekli oluşturmıştır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

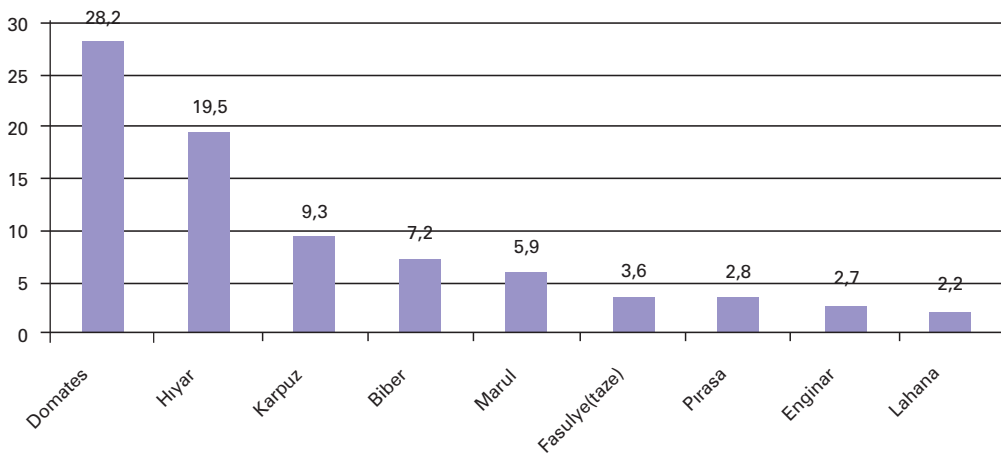
Şekil 30'da da görüldüğü üzere il için üretim değeri açısından en önemli meyve zeytindir. Türkiye'de zeytin ağaçlarının kapladığı alanın % 12,4'ü İzmir'dedir. Zeytin üretiminde % 21,3 ile Bayındır, % 12,1 ile Kemalpaşa ve % 11,6 ile Torbalı ilçeleri öne çıkmaktadır. Zeytinde periyodisite denilen olay nedeniyle yıllar arasında toplam ürün miktarında önemli farklılıklar yaşanmaktadır. 1995-2007 yılları arasında gerçekleşen rekoltele göre İzmir'in Türkiye zeytin üretimine katkısı yıllık ortalama % 10,7 olarak hesaplanmıştır. Üretimde, yağlık amaçlı üretimin payı % 87,8'dir (TÜİK, 2008).

2007 yılı değerlerine göre Türkiye'de üzüm üretimi yapılan alanların % 3,4'ü İzmir'de bulunmaktadır. Bunun yaklaşık yarısını kurutmalık üzüm oluşturmaktadır. Üzüm üretimini kiraz izlemektedir. Kiraz üretiminin % 90'ı Kemalpaşa ilçesinde yapılmaktadır. Tamamına yakını satsuma çeşidi olan mandalina üretimi de il için önemli bir faaliyettir. Satsuma mandalina üretiminin büyük kısmı Seferihisar (% 35,1), Menderes (% 36,8) ve Selçuk (% 13,5) hattında gerçekleştirilmektedir. İncir üretim

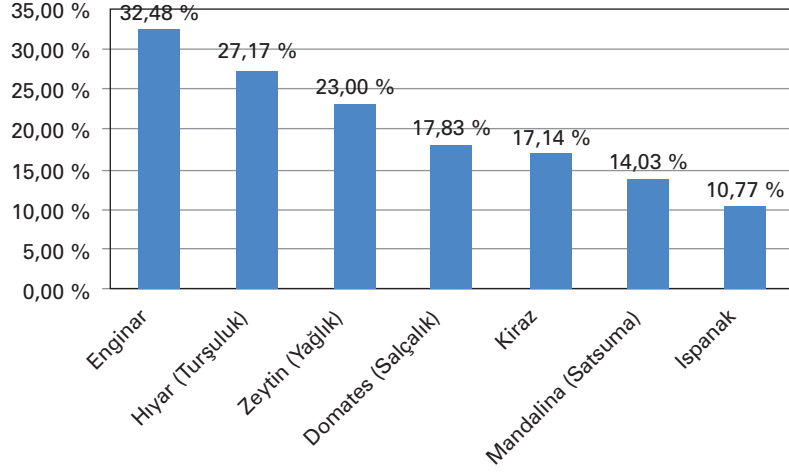
miktarında Ödemiş (% 28,9), Tire (% 26,6), Kiraz (% 12,6) ve Beydağ (% 11,8) öne çıkan ilçelerdir (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007). İzmir incir üretiminde ağaç sayısı ve üretim miktarı olarak Aydın'dan sonra ikinci sırada gelmektedir (TKB, 2002).

İzmir, coğrafi konumu ve sahip olduğu iklim koşulları sayesinde hemen her tür sebze ekiminin yapıldığı bir ildir. Genel olarak, İzmir'de sebze üretiminin açıkta, tarla şartlarında, nispeten geniş alanlar üzerinde, bu ürün üretiminde yoğunlaşmış üretici ve işletmelerde, ülke geneline göre daha iyi şartlarda ve daha yüksek teknolojiyle yapıldığı ifade edilebilir. Sebze üretimi 2006 rakamlarıyla İzmir ili bitkisel üretim değerinin % 32,3'ünü ve toplam tarımsal üretimin % 20,4'ünü oluşturmaktadır. İzmir ilinde 2006 yılı hesaplamalarıyla % 98'i açıkta % 2'si örtü altında olmak üzere 476.518 da alanda yaklaşık 1,67 milyon ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Sebze üretimi ürün değeri, toplam tarımsal üretim değerinin % 32,3'ünü sağlamıştır.

Üretim değeri olarak sebze üretim değerinin ürünlere göre dağılımı Şekil 31'de verilmiştir. İlk sırada yer alan domatesin % 72,9'unu salçalık, kalanını sofralık üretim oluşturmaktadır. İlin toplam domates üretiminin % 32,2'si Torbalı'da gerçekleşmiştir.

Şekil 31: İzmir'de Üretilen Başlıca Sebzelerin Sebze Üretim Değerindeki Payları (%), 2006
Kaynak: İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

Şekil 32: İzmir'de Seçilmiş Sebze, Meyve ve Diğer Bitkisel Üretimin Türkiye İçindeki Payı, 2006

Kaynak: TÜİK,2007; İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

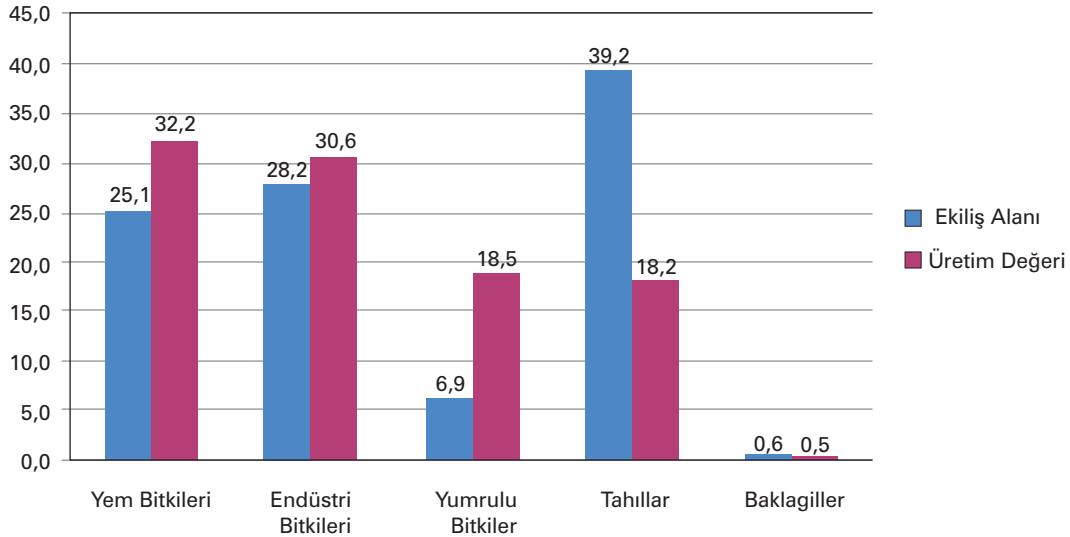
Ayrıca bazı sebze meyve üretiminin Türkiye içindeki payına bakılacak olursa (Şekil 32), İzmir, Türkiye enginar üretiminde % 32,48'lik payı ile öne çıkmaktadır. İhracat açısından büyük öneme sahip olan enginar özellikle Karaburun ilçesinde yetiştirilmektedir (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

İzmir ili daha ziyade yazlık sebzeler olarak tanımlanan (ekim-dikimi ilkbaharda, ürün hasadı ise yaz ayları boyunca yapılan) domates, patlıcan, biber, hıyar, kavun-karpuz gibi sebzelerin üretiminde yoğunlaşmıştır. Kışık sebzeler olarak tanımlanan (ekim-dikimi geç yaz ve sonbaharda, ürün hasadı ise kış ayları ve erken ilkbahar boyunca yapılan) lahanaya, marul, ıspanak, pırasa gibi sebze üretimleri de yapılmakta birlikte, yazlık sebze üretimi, hem alan hem üretim miktarları hem de üretim değerleri itibarıyla büyük ağırlık arz etmektedir (İZKA, 2008).

Yaş meyve ve sebze pazarlama zincirinde genellikle çiftçi düzeyinde ön soğutma, soğutmalı kamyonlarda nakliye, toptan ve perakende zincirinde soğutma gibi soğuk depolama bulunmamaktadır. Bu eksiklikler sebzelerin yaklaşık % 32'sinin israf olmasına yol açmaktadır. Bu oran meyveler (% 3-14) ve fındık (% 5-24) için daha düşük olsa da yine de önemli değerlerdedir (TKB, 2007b).

Sebze ve meyve işleme tesislerinin ülke genelinde % 34'lük kapasite kullanıyor olmaları bir başka sorundur. Yıl boyunca uygun kalitedeki ham maddeye ulaşmak endüstri için büyük bir problemdir. Bunun nedeni uzun dönemli soğuk depo tesislerinin donanım yetersizliğinin yanı sıra kalite, hijyen ve gıda güvenliği uygulamalarının düşük seviyede olmasıdır. Var olan tesislerin çoğu, özellikle de küçük olanlar mevcut koşulları ile AB standartlarına uymamaktadır. Ayrıca geleneksel olarak yapılan meyve kurutma işlemi sonrasında alfatoksin ve okratoksin gibi sağlık sorunlarına neden olabilecek maddeler ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri maddeler ayrıca ihracat gelirlerinde kayıplara neden olmaktadır (TKB, 2007b).

Tarla ürünleri üretimi 2006 rakamlarıyla İzmir ili bitkisel üretim değerinin % 25,4'ünü ve toplam tarımsal üretimin % 16'sını oluşturmaktadır. İzmir ilinin tarla bitkileri üretim alanı içinde en ağırlıklı paya tahıllar grubu (% 39,2) sahiptir. Tahılları endüstri bitkileri (% 28,2), yem bitkileri (% 25,1) ve yumru bitkiler (% 6,9) izlemektedir. Baklagiller ve aromatik bitkiler % 0,6'lık payları ile üretim alanında oldukça az yer kaplamaktadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

Şekil 33: İzmir'de Üretilen Başlıca Tarla Bitkilerinin Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları ve Üretim Değerindeki Payları (%), 2006
Kaynak: İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

İzmir ilinin pamuk, tütün ve mısır gibi belirli birkaç ürün üretiminde ağırlıkla yoğunlaştığı, bu ürünler ve ürün grubunun karakteristik özelliklerini (alan, toprak yapısı, işletme boyutu, uygulanan üretim teknolojisi, v.b.) bünyesinde taşıdığı anlaşılmaktadır (TKB, 2002).

Şekil 33'te 2006 yılında ilde üretilen tarla bitkilerinin ekiliş alanı ve tarla ürünleri değerindeki payları verilmiştir. Ekiliş alanı olarak ilk sırada yer alan tahıllar grubu içinde en büyük ekiliş % 54,4 ile ekmeklik buğday olarak gerçekleşmiştir. % 13-15 arasındaki ekim alanlarıyla arpa, mısır (dane) ve makarnalık buğday da ilde önemli miktarda ekilişi yapılan tahıllardır. Tahılların en fazla alanı kullanmasına rağmen tarla ürünleri ürün değerine katkısı % 18,2 olarak gerçekleşmiştir.

Endüstri bitkileri ekiliş alanı olarak % 28,2 ile ikinci sırada yer almakta olup ürün değerine katkısı % 30,6'dır. Bu grubun % 82,1'ini pamuk oluşturmaktadır. Ekiliş alanı olarak % 21,8 ile Bergama, % 18,4 ile Menemen, % 14,8 ile Torbalı ve % 13,8 ile Tire öne çıkan ilçelerdir. Pamuktan sonra en fazla ekiliş alanına sahip ürün tütündür. Yağlık ayçiçeği ekilişi de % 2,3 ile önemli sayılabilecek ekilişi

yapılan üründür.

Yumrulu bitki üretimi yapılan alanın tarla ürünlerindeki payı % 6,9 olarak hesaplanmıştır. Nispeten düşük ekiliş alanına rağmen üretim değerine katkısı % 18,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu grubun % 95,9'unu patates oluşturmaktadır. Bu ürünün üretiminde % 77'lik ekim alanıyla Ödemiş ilçesi önde gelmektedir.

Yem bitkileri ekiliş alanı tarla ürünlerinin % 25'ini oluşturmaktadır. Üretim değerinin ise yaklaşık üçte birini oluşturmuştur. Bu durum ildeki hayvansal üretim faaliyetleri için oldukça önemlidir. Yem bitkileri ekilişininin % 77'ini silajlık mısır oluşturmaktadır.

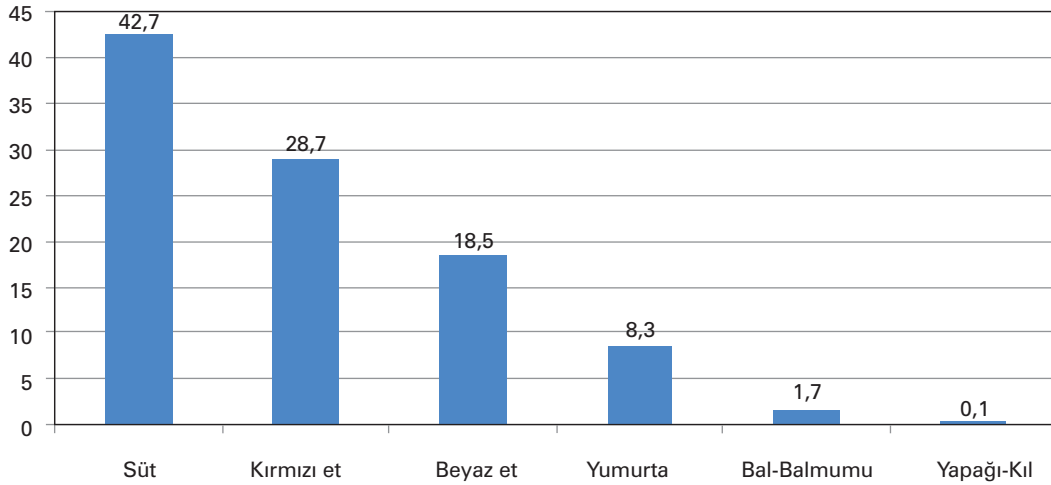
İzmir, ülkedeki toplam süs bitkisi yetiştirilen alan içerisinde % 12,5'lik oranla 3. sırada yer almaktadır. Toplam örtüaltı süs bitkisi yetiştiriciliği yapılan alan içinde ise % 29,6'lık pay ile Antalya'dan sonra 2. sırada gelmektedir (TKB, 2006).

Genel olarak bakıldığında ildeki bitkisel üretim, ülke geneline göre daha iyi bir portre ortaya koymaktadır. Ancak ülke geneline benzer şekilde tarımsal

işletmelerin arazilerinin küçük ve çok parçalı oluşu, örgütlü hareket etme kültürünün yeterince gelişmemiş olması, yeterli sermaye ve bilginin olmaması gibi tarımsal yapıya dair kronikleşmiş sorunlar işletmelerin verimlilik düzeyini düşürdüğü gibi pazarlama noktasında da üreticilerin elini zayıflatmaktadır.

3.b.2. Hayvansal Üretim

İzmir'de gerçekleştirilen hayvansal ürün değerinin 2007 itibarıyla Türkiye içindeki payı % 6,2 olarak hesaplanmıştır. 1995-2007 yılları arasında elde edilen hayvansal üretim değerinin Türkiye'ye katkısı ortalama % 5,1'tir. Şekil 34'te İzmir'in 2006 yılı hayvansal üretim değerinin dağılımı verilmektedir.

Şekil 34: İzmir'de Hayvansal Üretim Değerlerinin Dağılımı (%), 2006
Kaynak: İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007

2007 rakamlarıyla İzmir'deki tarım işletmeleri Türkiye sığır varlığının % 3,3'üne (370 bin baş), koyun varlığının % 1,7'sine (425 bin baş) ve keçi varlığının %3'üne (191 bin baş) sahiptir (TÜİK, 2008). İldeki sığır varlığının % 58,8'ini kültür ırkı, % 33'ünü kültür melezi ve % 8,2'ini yerli ırk hayvanlar oluşturmaktadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007). 2004-2007 döneminde sığır varlığında İzmir'de % 39,9, Türkiye'de ise % 9,6 artış gözlenmiştir. Koyun için İzmir'de % 11,6, Türkiye'de

% 24,6 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye keçi varlığında % 31 gibi bir düşüş yaşanırken, İzmir'de % 1,2 gibi küçük de olsa bir artış ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2008).

İldeki süt üretiminin % 94,3'ünü oluşturan inek sütü, hayvansal üretim değerinin % 39,2'sini oluşturmaktadır. 2007 rakamlarıyla ilin inek sütü üretiminin ülke genelindeki payı % 4,6'dır. 1995-2007 arasında inek sütü üretiminde İzmir'de % 57,5 artış yaşanırken aynı dönem için Türkiye'deki artış oranı % 21,6'dır (TÜİK, 2008).

İnek sütündeki artışa benzer şekilde 1995-2007 arasında ilde üretilen kırmızı et miktarındaki artış (% 58,4) Türkiye değerinden (% 38,6) daha fazladır.

2007 yılında İzmir ilinde üretilen kırmızı et ülkede üretilen miktarın % 7,7'sini oluşturmuştur (TÜİK, 2008). 2006 yılında ilde üretilen kırmızı etin % 82,8'ini sığır eti, % 16,5'ini koyun ve kuzulardan elde edilen et oluşturmaktadır. İlin hayvansal üretim değerinin % 24,5'ini sığır eti, % 4,1'ini koyun-kuzu eti teşkil etmektedir (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

Beyaz et üretimi de İzmir'in önemli ve gelişen

hayvansal üretim koludur. 1995-2007 yılları arasında Türkiye'nin beyaz et üretimi % 290 artarken İzmir için artış oranı % 595,4'tür. 1995 yılında İzmir'in beyaz et üretimi Türkiye üretiminin % 5,6'sını karşılarken aynı oran 2007 yılı için % 10 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2008).

2006 verilerine göre hayvansal üretim değerinin % 8,3'ünü yumurta üretiminden sağlanmıştır. 2007 değerleriyle Türkiye'de üretilen yumurta miktarının % 5,6'sı İzmir'de üretilmiştir. 1995-2007 döneminde ülke genelinde üretilen yumurta sayısında % 23,9 artış görülürken İzmir'de % 8,9 gerileme gerçekleşmiştir. Görülen azalma hem oransal hem de mutlak anlamdadır (TÜİK, 2008).

İzmir ili 2006 yılı büyükbaş hayvan varlığının tamamına yakınına oluşturan sığır varlığında öne çıkan ilçeler sırasıyla Ödemiş, Tire, Kiraz, Bayındır, ve Bergama ilçeleridir. Küçükbaş hayvan varlığında öne çıkan ilçeler de Bergama, Dikili, Ödemiş, Menemen ve Kiraz'dır. Kümes hayvanlarında öne çıkan ilçeler ise Kemalpaşa, Bergama, Foça, Torbalı, Urla ve Aliağa'dır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

Genel olarak İzmir hayvancılık faaliyetleri olarak özellikle yem bitkilerine ayrılan alanların nispeten çokluğu nedeniyle ülkeye göre daha olumlu bir görünüm sergilemektedir. Bu yapının sağlanlaştırılması ve dış rekabete karşı koyabilir duruma getirilmesi hayati önem taşımaktadır. Türkiye 1998 yılında AB'ye yıllık 19.000 ton kırmızı et ve 3.000 tonluk besi hayvanı ithalatı taahhüdünde bulunmuş fakat Deli Dana hastalığı gerekçesi ile bu ithalata izin vermemiştir. Konuya önceki yıllar için düzenlenen ilerleme raporlarında olduğu gibi 2008 Yılı İlerleme Raporu'nda da yer verilmiştir (ABGS, 2008). Mevcut durumda bu taahhüdün yerine getirilmesi özellikle küçük ölçekli işletmeleri zor duruma düşürecektir.

Güçlü bir hayvansal üretim yapısının oluşturulması için çok parçalı arazi yapısının giderilmesi, meraların iyi yönetilmesi ve kalitesinin artırılması, üretimde yeni teknolojilerin uygulanması, sektöre yapılacak yatırımların desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca hayvan refahı, hijyen, kaliteli yem ve yem bitkileri

konularında çiftçi ve çiftçi organizasyonlarının eğitimi de bu üretim yapısının güçlendirilmesi içinde önemli bir başka husustur.

3.b.3. Su Ürünleri

Balıkçılık, yarattığı katma değer açısından önemli olup, İzmir Türkiye genelinde Trabzon, Muğla ve İstanbul'dan sonra 4. sırada gelmektedir (TKB, 2006). Su ürünleri İzmir için önemli ve sürekli gündemde olan bir alandır. Balık yetiştiriciliği, ülkemizde, dünyada olduğu gibi, giderek gelişen bir alt sektördür.

Ege Bölgesi, Türkiye'de su ürünleri üretiminin en fazla olduğu bölgedir. Türkiye su ürünleri işleme tesislerinin % 39,8'i Ege Bölgesi'ndedir (TKB, 2007). Ülkemizde yetiştiriciliği yapılan deniz balıklarının (çipura, levrek) % 25'i İzmir'de üretilmektedir. İzmir'de, deniz kültür balıkçılığı işletme sayısında son 20 yılda, artış trendi olduğu görülmektedir.

2006 yılında İzmir'de gerçekleşen su ürünleri üretiminin yaklaşık yarısı kültür balıkları üretimi sonucunda elde edilmiştir. Bu ürünler içerisinde üretim değeri bakımından levrek % 37,7'lik payla 1. sıradadır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007). 19 Şubat 2009 itibarıyla Türkiye'de bulunan 349 deniz işletmesinin 70'i İzmir'de bulunmaktadır. Yine ülke genelindeki 17 deniz kuluçkahanesinin 8'i İzmir'dedir (TKB, 2009).

Su ürünleri avcılığı konusunda İzmir özelinde yapılan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ege Bölgesi kapsamında yapılan bir çalışmada aşırı avlanma ile av miktarları gittikçe düşmekte olduğu ve sürdürülebilir balıkçılık ilkelerinden uzaklaşdığı, avlanabilir stok miktarları ile ilgili bilimsel veriler bulunmadığı bildirilmektedir. Ayrıca örgütlenmenin sadece satış yerlerinin kullanılması ile sınırlı kaldığı, kooperatifleşme yoluyla ortak karar alma ve otokontrol mekanizmaları işletilemediği ve denetim yapan kurumların elemanlarının ve yetkilerinin yetersiz olduğu ve yaptırımların caydırıcı olmadığı da tespit edilmiştir (TEAE, 2008). Örgütlenmenin daha geniş alanda ve derinlemesine gelişmesi girdi temini,

depolama ve pazarlamada kolaylaştırıcı rol oynamasının yanı sıra yukarıda belirtilen verilerin elde edilmesinde, gerekli otokontrolün sağlanmasında ve ilgili kurumlarla etkin iletişimin tesis edilmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

3.b.4. Ormancılık

Dağlık bölgelerin büyük bir kısmı ormanlık olan İzmir'de 492.966 ha alan orman ve fundalık olup bu miktar ilin toplam alanının % 40,8'ine karşılık gelmektedir. Türkiye için bu oranın % 27,2 olduğu dikkate alındığında oran olarak İzmir'in orman alanlarının fazla olduğu görülmektedir. Ancak ormanların verimliliği açısından Türkiye ormanlarının % 48'i verimli kabul edilirken, İzmir'deki verimli ormanların oranı % 17'dir. Ormanlık alan oranı yüksek olmasına rağmen verimli orman alanları anlamında İzmir, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006). İzmir ilinde öne çıkan orman ürünleri lif yonga odunu, kağıtlık odun ve sanayi odunudur. Bunun yanı sıra çam fıstığı da önemli bir ekonomik üründür.

İlde 197 orman içi ve 345 ormana bitişik köy bulunmaktadır. Bu köylerde toplam 246 bin kişi yaşamaktadır (ORKÖY, 2009) Düşük gelirli orman köyleri, sosyoekonomik bakımdan Türkiye'nin en fakir ve en az gelişmiş kesimini oluşturmaktadır. Köylerin sınırlı geçim kaynakları ve yüksek işsizlik oranları şehirlere göçü hızlandırmaktadır. Orman köylüleri kendi geçimlerini sağlayacak yeterli büyüklükteki araziye sahip değildir. Tarım için uygun olmayan bu araziler, orman ve mera olarak kullanılmaları gerekirken tarım arazisi, yapılaşma, turizm, maden ve taş ocakları gibi ekonomik faaliyetlere yönelik olarak kullanılmaktadırlar (TKB, 2007). Orman varlığı için ciddi bir tehlike olan kıl keçisi popülasyonunun yerine Saanen ırkı keçi sürülerinin oluşturulması ormanların korunmasının yanı sıra üreticilerinin daha iyi ekonomik şartlara kavuşmasını sağlayacaktır. Yine bu yörelerde başta peynir olmak üzere hijyen kurallarına uygun üretilmiş yerel gıda ürünlerinin kırsal turizm aracılığıyla pazarlanmasının orman köylülerinin kalkınmasında ve ormanların korunmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

3.b.5. Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları

Türkiye'de organik tarım, 1984-1985 üretim sezonunda genişleyen pazar için Avrupalı firmaların ülkemizden organik ürün talebi ile başlamıştır. İlk organik üretimler geleneksel ihraç ürünlerimizden kuru üzüm ve kuru incir ile Ege bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu ürünlere kuru kayısı, fındık ve antepfıstığı gibi ürünler de katılarak farklı bölgelerimize yayılmıştır (Er ve Başalma, 2008).

İzmir'de organik tarım alanlarının toplam tarım alanları içindeki oranı, hem Türkiye'nin hem de Ege Bölgesi'nin üzerindedir. Bu oran Türkiye'de % 0,54 ve Ege Bölgesi'nde % 1,63 iken İzmir'de % 7,65'tir. TÜİK verilerine göre İzmir ilinde 2007 yılında 1.294 üretici tarafından 26.330 hektar alanda 19.058 ton organik ürün elde edilmiştir. 2007 yılında organik tarım faaliyetleri kapsamında üretimi yapılan ürün sayısı 83'tür. Bu değerler ülke düzeyinin, alan olarak % 19,5'ine ve çiftçi olarak % 12,3'üne karşılık gelmektedir (TÜİK, 2008).

TKB tarafından yetkilendirilen 13 organik tarım ve sertifikasyon kuruluşunun 7'si İzmir'dedir (TKB, 2009a). Ekolojik ürün işleme tesislerinin büyük kısmı İzmir'dedir ve ürünlerin çoğu İzmir Limanı'ndan ihraç edilmektedir (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007).

Tarımda verimliliği artırmak için daha fazla yapay girdi kullanılması sonucunda gerek tabiatın dengesine gerekse insan sağlığına zararlı etkileri görülmeye başlamasıyla organik tarıma olan ilgi artmıştır. Artan bu ilgi organik ürünlere hem yurtiçi hem de yurtdışı pazarını oluşturduğu gibi üretime yapılan desteklere ve hukuki metinlere de yansımaktadır. Örneğin ABD'de 0-2, AB'de ve özellikle Almanya'da 6 yaş grubunun altındaki çocuk mamalarının üretiminde organik ürünlerin kullanılması yasal zorunluluk haline getirilmiştir (Er ve Başalma, 2008). AB ülkelerinde 2005-2010 yılları arasında, toplam alanın % 40'ünün organik tarıma çevrilmesi planlanmaktadır. İsviçre, tarım arazisinin % 10'unun organik tarıma ayrılması yasasını çıkarmıştır. Benzeri uygulamaların

ülkemizde de orta vadede başlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca tüketicilerin bilinç düzeyindeki artış organik ürünlere olan iç talebi artıracaktır. Bu nedenle organik tarım konusu Türkiye tarımı için olduğu kadar İzmir tarımı ve üreticileri için önem taşımaktadır.

Organik tarımın yanı sıra gıda güvenliği konusundaki giderek artan tereddütleri gidermede İyi Tarım Uygulamaları (İTU) önemli bir diğer araçtır. Organik tarımda kimyasal kullanılmazken İTU'da gübre, ilaç gibi kimyasallar kontrollü olarak verilmektedir. Tarımsal üretimin tarladan tüketiciye kadar olan tüm aşamasının kontrollü, izlenebilir, sürdürülebilir, çevreye ve insan sağlığına duyarlı bir şekilde yapılması olarak tanımlanan İTU tarımsal ürün ihraç eden İzmir'de uzun bir süredir uygulanmaktadır. Eurepgap ile başlayan ve şu an Globalgap olarak devam eden İTU sistemiyle üretilmiş ürünlerde kontrolsüz kimyasal kullanımının engellenmesi ve ürünlerde kalıntı analizi zorunluluğu ürünlerin dış pazarlara ulaşmasını kolaylaştırmaktadır.

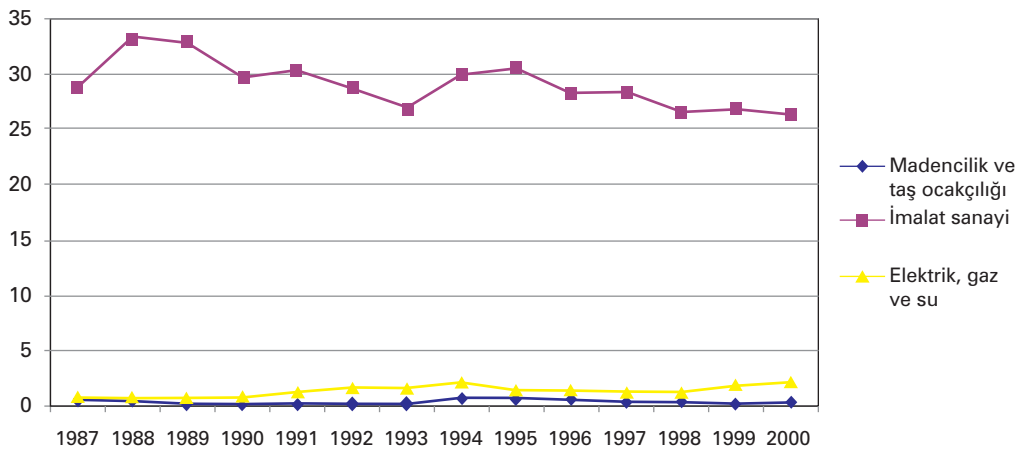
İzmir'de İTU çerçevesinde 3 üretici grubu ve 11 bireysel başvuru olmak üzere toplam 131 üretici 2584 da. alanda üretimde bulunmuştur. İzmir'in iklim ve diğer üretimle ilgili doğal koşulların uygunluğu, konuyla ilgili tecrübesi, Ziraat Fakültesi'nin ve araştırma enstitülerinin varlığı, dış ticaretle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarının bulunması, güçlü

bir sivil toplum yapısı bu konudaki potansiyeli göstermektedir. Ülke düzeyindeki uygulamaların yanı sıra yerel düzeyde de konuyla ilgili yapılacak planlama ve çalışmalar bu potansiyelin azami faydaya dönüşmesine yardımcı olacaktır (İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2009).

3.c. Sanayi Sektörü

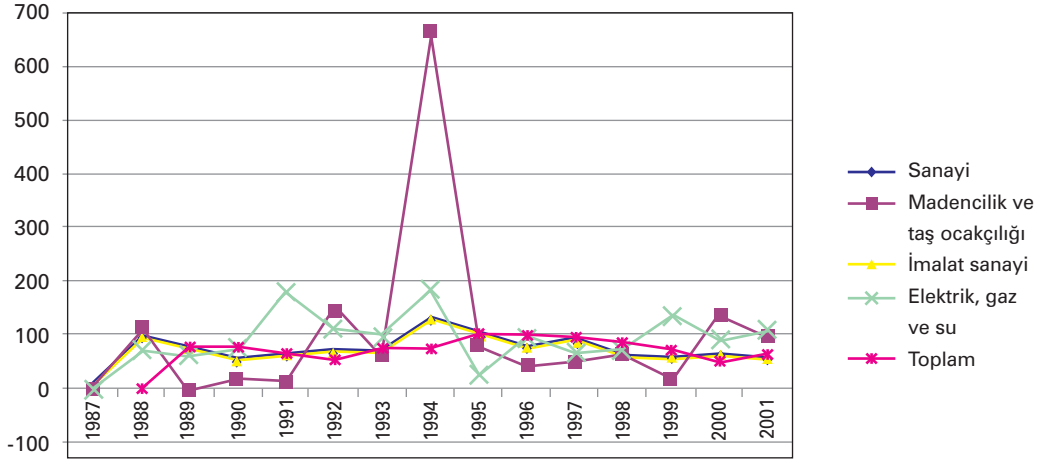
Yıllar içerisinde bakıldığında gerek GSYİH (Şekil 15), gerek istihdam (Şekil 17) bakımından sanayi sektörünün TR31 İzmir bölgesi için önemini her zaman koruduğu görülmektedir. İzmir, komşu iller ve Ege Bölgesi ile karşılaştırıldığında da sanayi sektörünün yoğunlaşma bakımından öne çıktığı görülmektedir. Sanayi sektörü bu çalışmada imalat sanayi, madencilik ve enerji olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir.

2001 yılı sanayi sektörünün²⁷ İzmir GSYİH'sine katkısı 4.167 milyon TL'dir. Toplam İzmir GSYİH'sinde % 31,1 payı olan sanayi sektörünün bu katkısı % 27,5'lik bir pay ile büyük oranda imalat sanayi sektörü kaynaklıdır. Sektörlerin GSYİH paylarındaki değişime baktığımızda ise imalat sanayinde çok az bir düşüş yaşanırken, elektrik, gaz ve su sektörlerinde çok az bir artış, madencilik sektörünün ise sabit denebilecek bir paya sahip olduğu söylenebilir (Şekil 35).

Şekil 35: Sanayi Sektörlerinin GSYİH Payındaki Değişimi

²⁷ İnşaat sektörü sanayi sektörü dışında tutulmuştur.

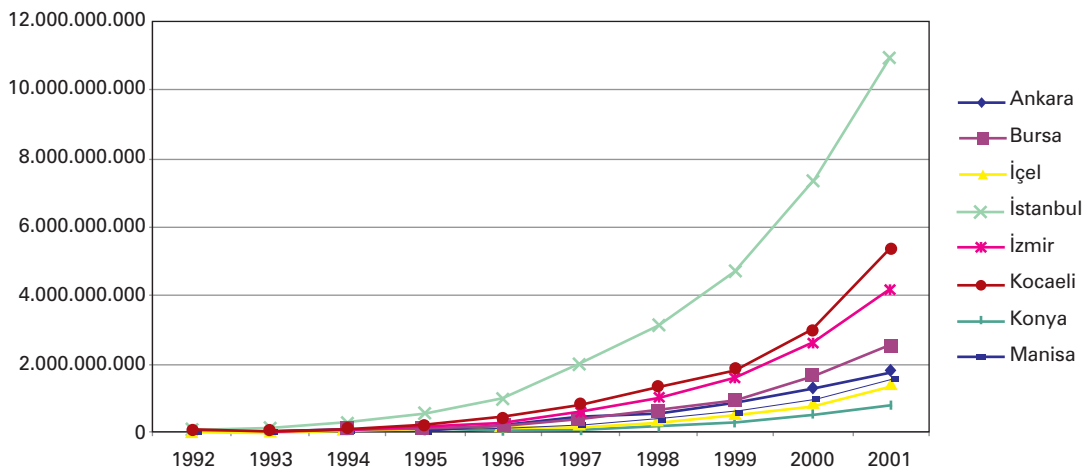

Şekil 36: Sanayi Sektörleri GSYİH'sinin Gelişme Hızındaki Değişimi (%)

Sektörlerin gelişme hızlarına bakıldığında imalat sanayi sektörünün İzmir GSYİH gelişme hızına benzer bir yapı sergilerken elektrik, gaz ve su sektörlerinin ve madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinin farklı gelişme hızlarına sahip oldukları görülmektedir (Şekil 36). İzmir'in sanayi sektöründeki yıllar içerisindeki gelişimine bakıldığında bir artış yaşanmaktadır. İstanbul ve Kocaeli'nden sonra GSYİH'de artış olan üçüncü il İzmir'dir (Şekil 37). Ayrıca 1999-2001 yıllarında GSYİH'ye olan katkıları açısından sektörel paylar incelendiğinde son yıllarda Kocaeli, Manisa ve Bursa'da sanayi sektörünün

katkısının giderek arttığı söylenebilmektedir. İzmir'de de sektörün GSYİH'de payında bu illerdeki kadar olmasa da küçük bir artış yaşandığı söylenebilmektedir.

2006 yılı TÜİK verilerine göre İzmir'de sanayi sektöründe toplam çalışan sayısı 375 bin kişidir. 2004 yılında toplam istihdamın sanayi sektörlerindeki alt dağılımına bakıldığında çalışanların % 37'si imalat sanayinde çalışırken, % 1'lik kısım madencilik ve taş ocakçılığı ve elektrik, gaz ve su sektörlerinde çalışmaktadır. 2003 ve 2004 TÜİK Yapısal İş İstatistiklerine

Şekil 37: GSYİH'nin Yıllara Göre Değişimi

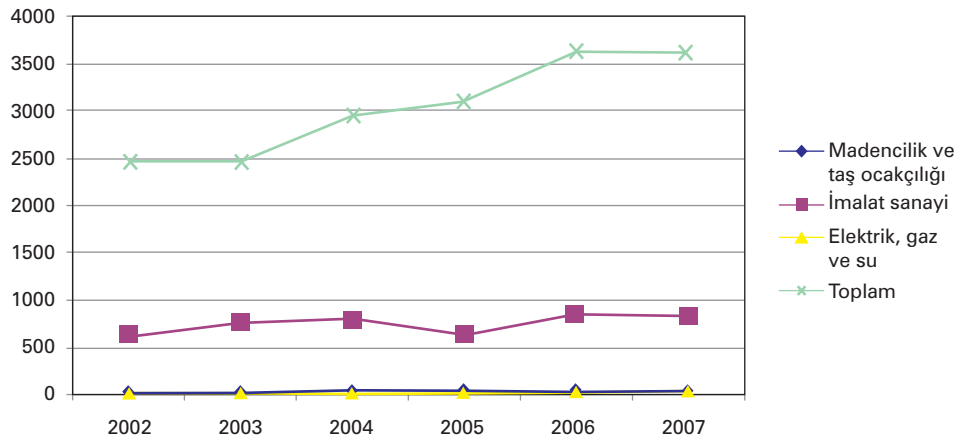
Tablo 12: İzmir'de Yıllar İtibariyle Sanayi Sektörü Yoğunlaşmaları²⁸

	İstihdam	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	İmalat Sanayi	Elektrik, Gaz, Su
2003	İzmir	2.668	169.617	102.296
	Ege	20.484	338.774	15.489
	Türkiye	74.886	2.163.683	5.322
	Yoğunlaşma Katsayısı	0,50	1,10	0,73
2004	İzmir	4.034	197.775	4.025
	Ege		379.607	13.009
	Türkiye	81.085	2.393.016	99.521
	Yoğunlaşma Katsayısı	0,70	1,17	0,57

göre hesaplanan yoğunlaşma katsayılarına göre İzmir sanayi sektöründe yoğunlaşma olan tek sektör imalat sanayi'dir (Tablo 12).

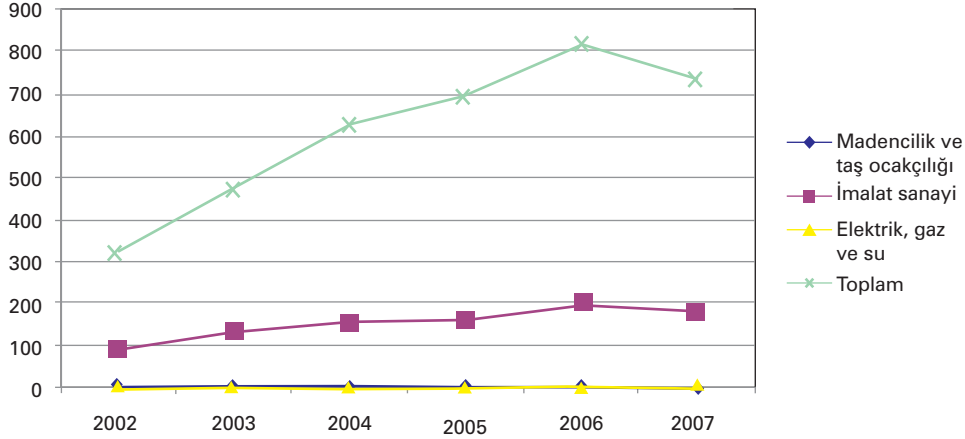
2004 yılı verilerine göre İzmir'de sanayi sektöründeki işletme sayısı 135.544'tür. Bu işletmelerden % 17'si imalat sanayinde, % 1'lik kısımları ise madencilik ve taşocakçılığı ve elektrik, gaz ve su sektörlerinde bulunmaktadır. 2002-2007 yılları arasında işletme sayısındaki değişime bakıldığında sanayi sektörlerinde

sabit denebilecek bir artış yaşandığı söylenebilir (Şekil 38). 2002-2007 yılları arasındaki süreçte imalat sanayi sektörü İzmir'de Türkiye'deki işletme sayısındaki artış oranının üzerinde bir artış yaşanmıştır. Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe ise sadece 2004 ve 2005 yılları arasında Türkiye'deki işletme sayısındaki artış oranının üzerinde bir artış yaşanmıştır. Diğer yıllarda bu sektör ve elektrik, gaz ve su sektöründe arasında Türkiye'deki işletme sayısındaki artış oranının altında bir artış yaşanmıştır.

Şekil 38: Yıllara ve Sektöre Göre Sanayi Sektöründe Açılan Şirket Sayıları

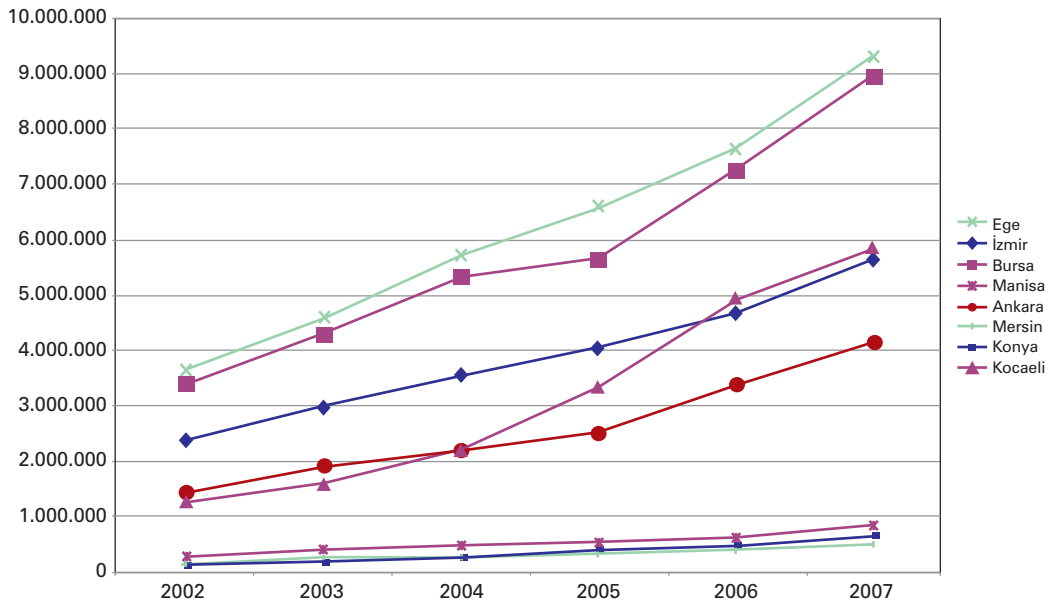
²⁸ TÜİK 2003-2004 Yapısal İş İstatistikleri

Şekil 39: Yıllara ve Sektöre Göre Sanayi Sektöründe Kapanan Şirket Sayıları

Sanayi sektöründe 2007 yılındaki TÜİK dış ticaret verileri incelendiğinde toplam ihracatın % 96'sının bu sektörde olduğu görülmektedir. Bu sektörde İzmir, Ege Bölgesi içinde ihracatın % 60,4'ünü karşılarken, Türkiye içindeki payı % 5 olarak görülmektedir. İstanbul ise yine sanayi sektöründe Türkiye'nin toplam ihracatının % 56,8'ini karşılamaktadır. 2002-2007 yılları arasında İzmir, Ege Bölgesi ve Bursa, Manisa, Konya, Mersin, Ankara illerinin sanayi sektöründeki

ihracat değişimleri incelendiğinde ise İstanbul'dan sonra en büyük payı yine Bursa'nın aldığı görülmektedir. Kocaeli'nin de 2006 ve 2007 yılları itibarı ile İzmir'in üzerinde ihracat yaptığı görülmektedir (Şekil 40). 2007 yılı TÜİK ihracat verileri incelendiğinde de hem Türkiye genelinde hem İzmir'de sanayi yapılan ihracatın % 98'inin imalat sanayide olduğu görülmektedir. Toplam ihracatın % 87'si ve toplam ithalatın % 86'sı imalat sanayinden gerçekleşmektedir.

Şekil 40: Sanayi Sektörü İhracat Değişimleri
Kaynak: TÜİK 2002-2007 Dış Ticaret Verileri

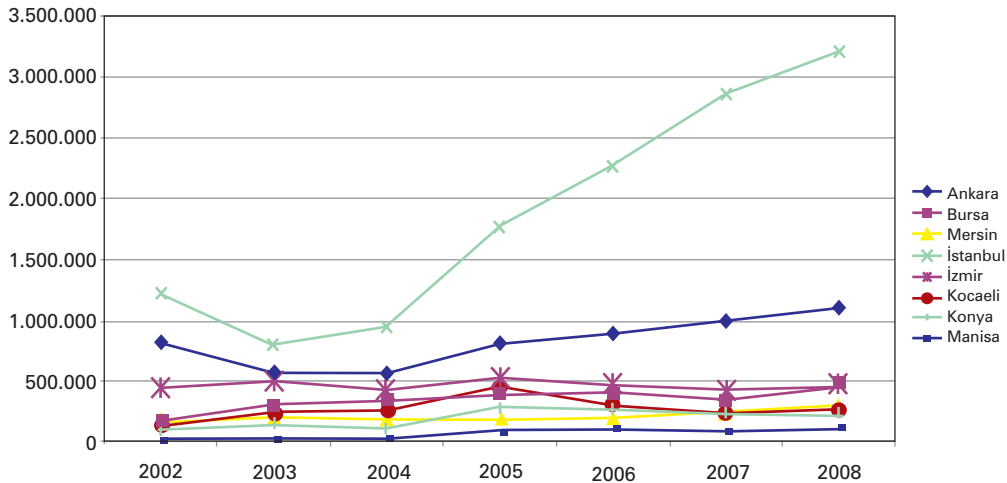
İzmir'de 2008 yılı sanayi sektörüne olan yatırım 102. 917 bin YTL'dir. Türkiye'deki sanayi sektörüne olan toplam kamu yatırımları içinde İzmir'in payı ise % 2,86'dır. İzmir'e yapılan toplam kamu yatırımları içerisinde sektör % 22,16'lık bir paya sahiptir. Yatırımların %21,75 imalat sanayine % 0,41'lik bir oranı ise madencilik ve taşocakçılığı sektöründe gerçekleştirilmiştir. İzmir'de sanayi yatırımlarına yıllar itibariyle bakıldığında yatırım miktarının son yedi yıl içinde çok değişmediği görülmektedir. İstanbul'da ve Ankara'da sanayi sektörüne olan yatırım miktarlarının 2002-2008 yılları aralığında bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

İlçeler bazında incelendiğinde, sanayi sektörünün merkezde bulunan Aliğa, Bornova, Karşıyaka, Çiğli, Buca ilçelerinin yanı sıra tarım sektörü ile birlikte Menemen, Kemalpaşa, Torbalı ve Menderes ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

3.c.1. İmalat Sanayi²⁹

3.c.1.a. İzmir Genelinde İmalat Sanayi

2004 TÜİK verilerine göre İzmir'de sanayi sektöründe çalışanların yaklaşık % 96'sı imalat sanayinde çalışmaktadır. 2002 TÜİK Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı (GSİS) verilerinde imalat sanayi ana sektörler bazında incelendiğinde İzmir'de % 29,78 ile tekstil ve tekstil ürünleri imalatı; % 18,19 ile gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı en fazla istihdama sahip sektörler olarak ön plandadır. Türkiye imalat sanayi içindeki paya bakıldığında ise % 10, 33 ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı en fazla paya sahip iken sırasıyla % 9,64 ile gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı; % 9,31 ile deri ve deri ürünleri imalatı; % 8,16 ile kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım; % 8,11 ile plastik ve kauçuk ürünleri imalatı bu sektörü izlemektedir.

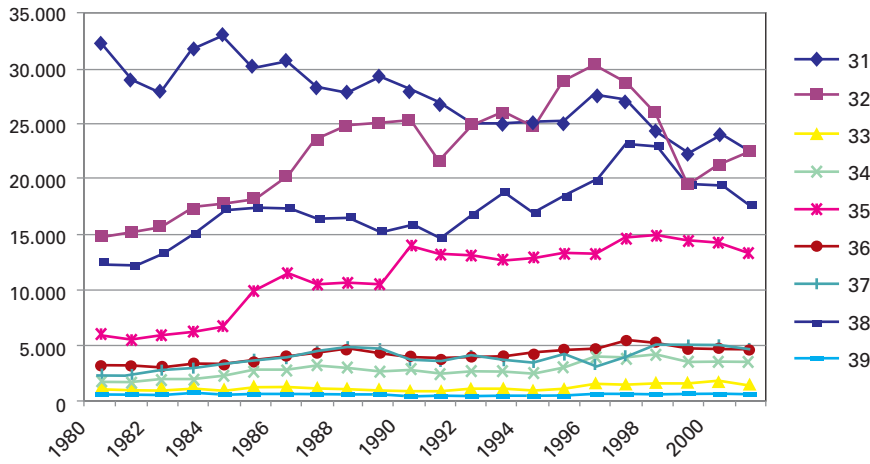
Şekil 41: İllerde Kamu Yatırımlarının Yıllara Göre Değişimi

²⁹ İmalat Sanayi verileri 1980-2001 ISIC Rev 2. sınıflamasına göre derlenmiş Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri ve NACE Rev 1.1. sınıflamasına göre derlenmiş Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

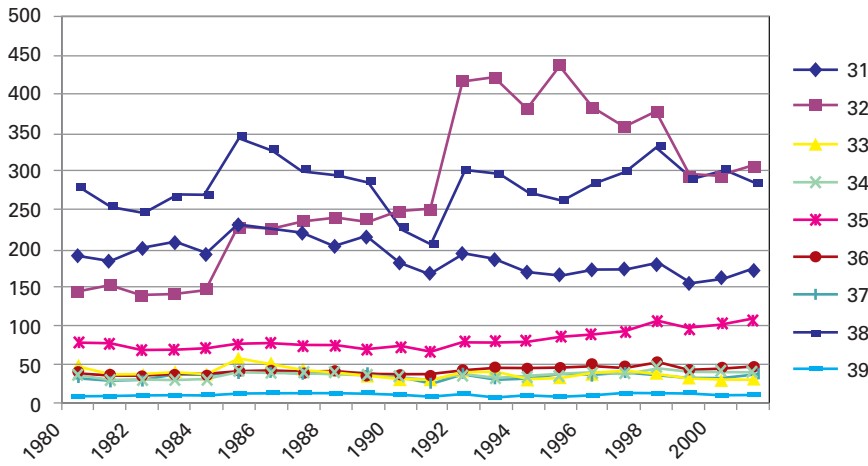
TÜİK yıllık imalat sanayi verileri uyarınca 1980-2001 yılları arasında bu sektörlerdeki istihdamın değişimine bakıldığında dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi³⁰, metal eşya, -makina teçhizat, ulaşım aracı, ilmi ve mesleki aletler imalatı³¹ ve kimya-petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi³² istihdamlarında bir artış yaşandığı görülmektedir.

Ancak gıda içki ve tütün sanayi'nde yaklaşık % 30'luk bir istihdam kaybı yaşanmıştır (Şekil 42).

2002 yılı TÜİK verilerine göre işletme sayılarını incelediğimizde tekstil ve tekstil ürünleri imalatı en fazla işletmenin yer aldığı sektör olarak öne çıkmaktadır. Bu sektörü sırasıyla ana metal ve

Şekil 42: İmalat Sanayinde Yıllara Göre İstihdam'daki Değişim³³

Şekil 43: İmalat Sanayinde Yıllara Göre İşletme Sayısındaki Değişim

³⁰ NACE Rev 1.1. sınıflamasına göre DB-tekstil ve tekstil ürünleri imalatı, DC-deri ve deri ürünleri imalatı sektörleri ISIC Rev.2 'deki 32- Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi sektör sınıflamasına eş değerdir.

³¹ NACE Rev 1.1. sınıflamasına göre DJ-ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı, DK-makine ve teçhizat imalatı, DL-elektrikli ve optik donanım imalatı, DM-ulaşım araçları imalatı ISIC Rev.2 'deki; 38 - Metal eşya-makina teçhizat, ulaşım aracı, ilmi ve mesleki aletler imalatı sınıflamasına eş değerdir.

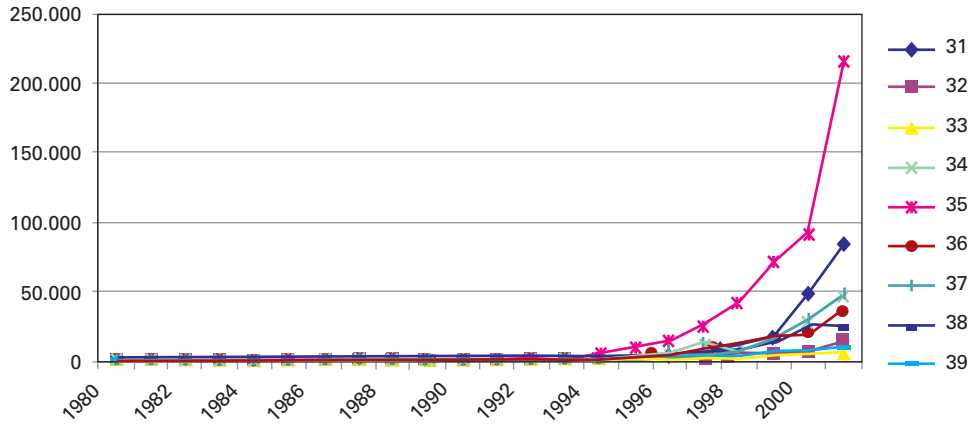
³² NACE Rev 1.1. sınıflamasına göre DF-kök kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı, DG-kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı, DH-plastik ve kauçuk ürünleri imalatı ISIC Rev.2 'deki 35 - Kimya-petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi sınıflamasına eş değerdir.

³³ ISIC Rev. 2 sınıflamasına göre sektörlerin kodları ve dağılımı- 31 - Gıda içki ve tütün sanayi, 32 - Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi; 33 - Orman ürünleri ve mobilya sanayi; 34 - Kağıt-Kağıt ürünleri ve basım sanayi; 36 - Taş ve toprağa dayalı sanayi; 37 - Metal ana sanayi; 38 - Metal eşya-makina teçhizat, ulaşım aracı, ilmi ve mesleki aletler imalatı; 39 - Diğer imalat sanayi.

fabrikasyon metal ürünleri imalatı ve gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı sektörleri izlemektedir. 1980-2001 yılları arasında işletme sayılarındaki değişime bakıldığında gıda içki ve tütün sanayi sektöründe bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir (Şekil 43).

İzmir imalat sanayinde toplam katma değer'e en fazla katkıda bulunan ilk iki sektör olarak kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik mamulleri sanayi ile gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı karşımıza çıkmaktadır. Bu sektörlerden kimya sanayi yaklaşık katma değer'in % 47'si, gıda sektörü ise % 31'ini oluşturmak-

14 ana imalat sanayi sektöründen dokuz tanesi yoğunlaşmış ($YK > 1$) durumdadır. Ancak bu sektörlerden İzmir'de YK 'sı 1,25'in üzerinde olan üç sektör bulunmaktadır. Bunlar gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı, deri ve deri ürünleri imalatıdır. İlk iki sektörde YK 'değerleri 1992-2002 yıllarında artış göstermiştir. Gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı İzmir'in imalat sanayi ana sektörleri bazında gelişen yıldız sektörleridir. Diğer bir yıldız sektör ise deri ve deri ürünleri

Şekil 44: İmalat Sanayinde İstihdam Başına Düşen Katma Değer

tadır. Kişi başı katma değerde de yine bu iki sektörün en fazla paya sahip olduğu görülmektedir (Şekil 44).

İmalat sanayi yoğunlaşma katsayıları ile üç temel grup kapsamında hem ana sektörler hem de alt sektörler bazında üç temel grup altında ele alınmıştır. Bu gruplar şu şekildedir:

- Gelişen Yıldız Sektörler- YK 1,25'den fazla olup 1992-2002 yılları içerisinde YK değeri artan sektörler
- Yıldız Sektörler- YK değeri 1,25'ten fazla olan fakat yoğunlaşması zaman içerisinde azalanlar
- Yeni Parlayan Sektörler- YK değeri 1,25'den az olup 1992-2002 yılları içerisinde YK 'sı 1,25'in üstüne çıkan sektörler
- Yıldız sönen sektörler- YK değeri 1992-2002 yılları arasında 1,25'in altına düşenler.

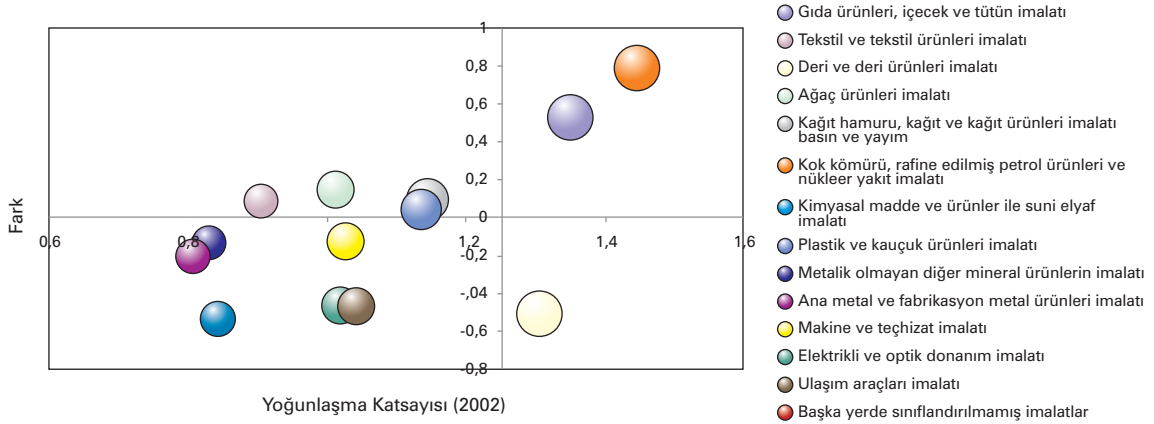
İzmir'de NACE Rev 1.1. sınıflamasına göre bulunan

imalatıdır fakat bu sektörde yoğunlaşmada zaman içerisinde bir azalma yaşanmıştır. Alt sektörler bazında gelişen yıldız sektörler olarak karşımıza tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı, geri dönüşüm, kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı karşımıza çıkmaktadır. Yeni parlayan sektörler gıda ürünleri ve içecek imalatı, giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı ve büro makineleri ve bilgisayar imalatı'dır. Yıldız sektörler ise derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı ve motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı'dır (Şekil 46).

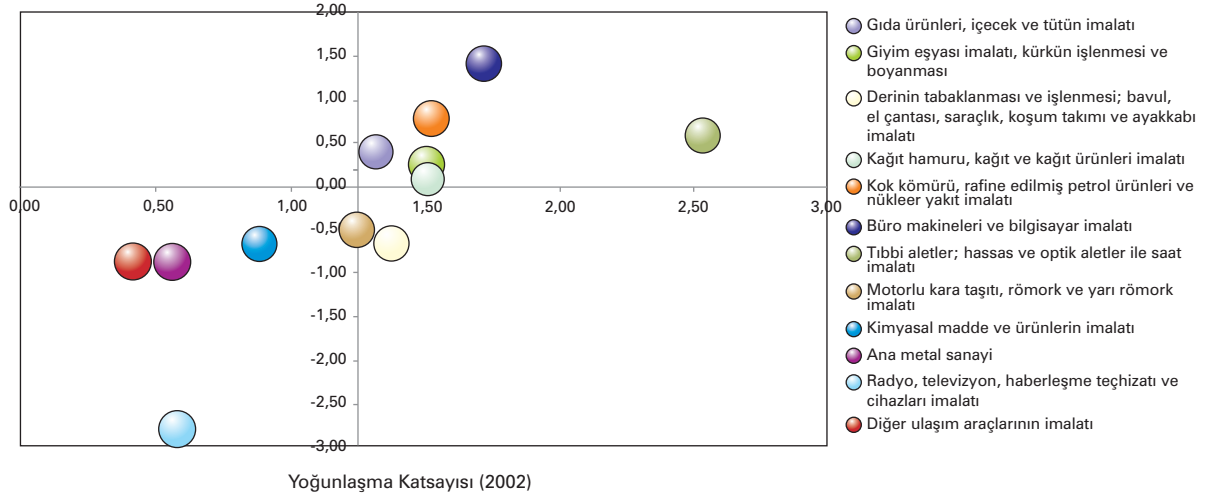
Detaylı olarak ve birden fazla değişkenle incelendiği zaman (Tablo 13) gelişen yıldız sektörler ve yeni parlayan sektörlerden tıbbi aletler; hassas ve optik

aletler ile saat imalatı, giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması, gıda ürünleri ve içecek imalatı ve büro makineleri ve bilgisayar imalatı bu değişkenlerin çoğunda artış göstermiştir. Sonuç

olarak İzmir'de imalat sanayinde tarıma dayalı sanayilerin ve yüksek teknolojiye dayalı bazı sanayi gruplarının yükselmekte olduğu söylemek mümkündür.

Şekil 45: İmalat Sanayi Ana Sektörler Bazında Sektörel Yoğunlaşmalar ve Yoğunlaşma Farkları

Şekil 46: İmalat Sanayi Alt Sektörler Bazında Sektörel Yoğunlaşmalar ve Yoğunlaşma Farkları³⁴

³⁴ Tütün imalatı

Tablo 13: İmalat Sanayi Sektörlerinin Çeşitli Verilerle Değerlendirmesi (2002)

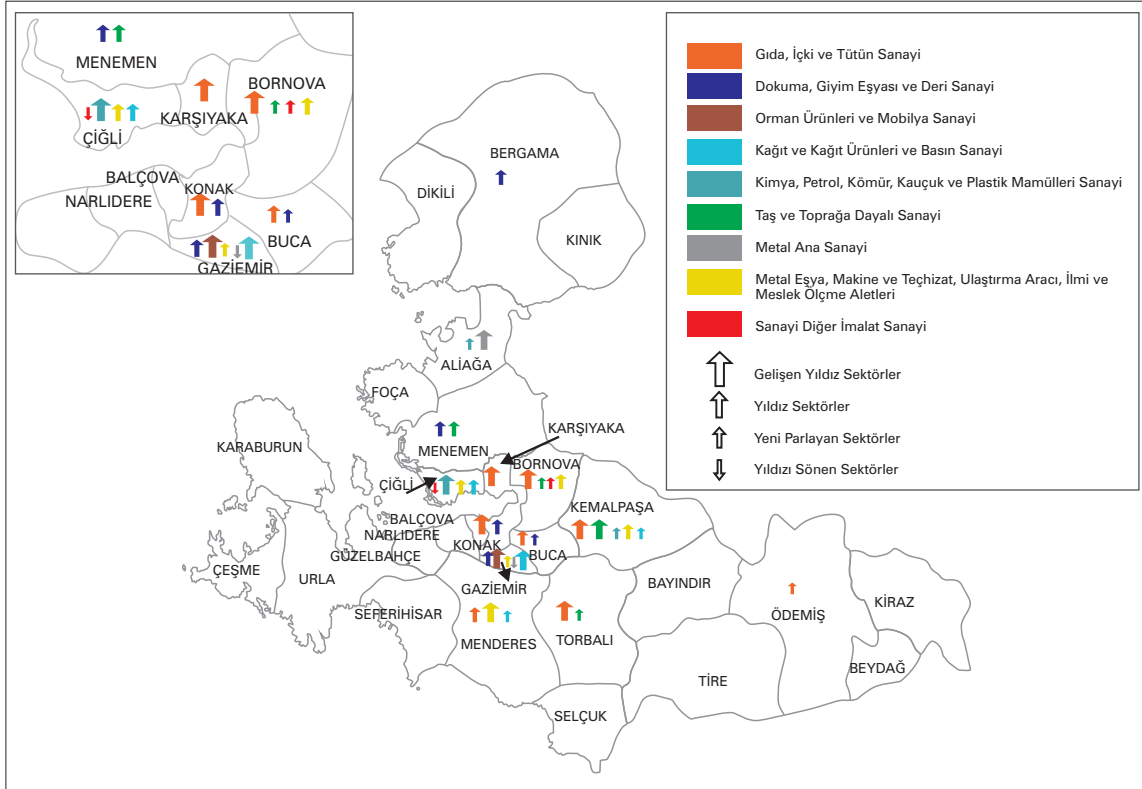
SEKTÖR ADI	Gelişen Yıldız Sektörler	Yeni Parlayan Sektörler	Firma Sayısı Artanlar	İhracatın Türkiye'deki Payın Artanlar	İhracatı Artanlar	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Artanlar	OECD Teknoloji Skalasına Göre Orta-Yüksek Teknoloji Seviyesine Sahip Olanlar	OECD Teknoloji Skalasına Göre Yüksek Teknoloji Seviyesine Sahip Olanlar	Marka Tescillerinde Sektörün Türkiye Genelinde Payı % 10'un Üstünde Olanlar	Endüstriyel Tasarım Testlerinde Sektörün Türkiye Genelinde Payı %10'un Üstünde Olanlar	Yaratıcı Sanayi Niteliğine Sahip Olanlar
Gıda ürünleri ve içecek imalatı											
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması											
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı											
Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı											
Kök kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı											
Büro makineleri ve bilgisayar imalatı											
Geri dönüşüm											
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı											
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı											
Tütün ürünleri imalatı											

3.c.1.b. İlçeler Düzeyinde İmalat Sanayi

İmalat sanayinde yoğunlaşmış olan ilçeler daha önce de belirtildiği gibi Bornova, Çiğli, Gaziemir, Menderes, Menemen, Kemalpaşa, Torbalı ve Tire'dir (Şekil 47).

Gıda, içki ve tütün sanayi İzmir ilçeleri geneline

artışlarına baktığımız zaman Buca, Karşıyaka, Menderes, Menemen, Ödemiş ve Torbalı'da 1996 ve 2001 yılları arasında bir artış yaşandığı görülmektedir. Menderes'te bir yoğunlaşma çıkmamasına rağmen ilçede bulunan İTOB OSB'sinde yer seçmiş olan gıda sanayinin bu artışta etkisi olabilir. 1996 ve 2001 yılları arasındaki sektörlerin Türkiye'deki katma değer değişimlerine baktığımızda Buca, Karşıyaka,

Şekil 47: İmalat Sanayi Sektörlerinin İlçelerdeki Yoğunlaşmaları ve Yoğunlaşmadaki Değişimleri

bakıldığında en çok sayıda ilçede gelişen yıldız sektör olarak öne çıktığı görülmektedir. 2001 yılı TÜİK verilerine göre bu sektörde Konak, Karşıyaka, Bornova, Kemalpaşa ve Torbalı ilçelerinde gelişen yıldız sektördür. Ödemiş bu sektörde yeni parlayan iken, Buca bu sektörde yıldız sönen olarak karşımıza çıkmaktadır. Firma sayılarına baktığımız zaman Konak, Bornova, Kemalpaşa ve Karşıyaka'da bu sektörde bir yığılma olduğunu görüyoruz. Çiğli, Kemalpaşa ve Ödemiş'teki OSB'ler bu sektörlerdeki yığılmada etken olabilir. Sektördeki katma değer

Menderes, Menemen, Ödemiş ve Torbalı'da bir artış olmuştur. Parlayan sektöre sahip Bornova, Karşıyaka ve Çiğli ilçelerinde ise katma değer payında bir azalma söz konusudur.

Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi'de ilçeler göz önüne alındığında yoğun fakat daha çok yoğunlaşması azalan bir sektör olarak öne çıktığı görülmüştür. Buca'da dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi yeni parlayan bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sektördeki en fazla birim sayısı ve

istihdam Konak, Çiğli, Bornova ve Buca ilçelerinde olmasına rağmen Bornova'nın genel sektörel yapısı içinde ilçede bu sektörde bir yoğunlaşma çıkmamaktadır. Buca ilçesinde sektördeki yığılma özellikle 2002 yılında kurulan Buca Giyim ve Organize Sanayi Bölgesiyle daha da yükselmiştir. Aynı şekilde Bergama ilçesinde yer alan OSB ve Menemen ilçesinde yer alan İDESBAŞ Menemen Serbest Bölgesi ve Gaziemir'de yer alan Ege Serbest Bölgesi ilçelerin bu sektördeki yoğunlaşmasında etkilidir. Katma değerdeki değişime baktığımızda, parlayan sektöre sahip ilçelerden sadece Buca ilçesinin katma değerdeki payı artarken diğerlerinin azaldığı görülmektedir. Sektörde yoğunlaşma olmadan katma değer payında artış gösteren diğer ilçeler Çiğli, Tire ve Torbalı'dır.

Gaziemir ilçesinde orman ürünleri ve mobilya sanayi gelişen yıldız sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Gaziemir ve Karabağlar ilçelerinde yer alan mobilyacılar bu sektördeki yığılmanın nedenidir. Çiğli'de sektörde yoğunlaşma olmamasına rağmen, firma sayısı ve istihdam açısından en fazla sayıya sahip ikinci grupta yer almaktadır. Katma değer değişimleri incelendiğinde de Çiğli ilçesinin katma değerdeki payı bu sektörde artarken, Gaziemir'in payının azaldığı görülmektedir. Sektörde katma değer payında artış olan bir diğer ilçe de Torbalı'dır.

Kağıt, kağıt ürünleri ve basın sanayinde Gaziemir'de sektör gelişen yıldız olarak karşımıza çıkarken, Kemalpaşa ve Menderes yeni parlayan sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektörde en fazla istihdam'ın olduğu ilçe Kemalpaşa'dır. Bornova ilçesi istihdam açısından ikinci büyüklüğe sahip olmasına karşın yoğunlaşmış olarak karşımıza çıkmamaktadır. Sektörde katma değerdeki payında artış olan ilçeler Bornova, Çiğli, Gaziemir, Kemalpaşa ve Menderes'tir.

Kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik mamulleri sanayinde YK'sı 1,25'ten büyük olan üç ilçe de gelişen yıldız olarak ortaya çıkmaktadır. Aliğa'daki PETKİM bu ilçede yerel birim sayısının az olmasına karşın yoğunlaşmış olarak çıkmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, Aliğa OSB'sinde kimya sanayindeki firmaların yer seçmiş olmaları da buna

etken olabilir. Benzer şekilde Çiğli ilçesinde özellikle Atatürk OSB'de plastik sanayi firmalarının yer seçmiş olması, Kemalpaşa ilçesi OSB'sinde yine kimya sanayindeki firmaların yer seçmesi ilçelerin bu sanayide yoğunlaşmış olarak ortaya çıkmasının nedeni olabilir. Bornova ilçesi istihdam ve yerel birim sayısı açısından ikinci büyük sayıya sahip olmasına karşın analiz sonucunda bu sektörde yoğunlaşmış olarak gözükmemektedir. Katma değer payındaki değişimlere bakıldığında Çiğli, Kemalpaşa ve Torbalı ilçelerinde bu payın artmış olduğu görülmektedir. 2001 yılında Aliğa ilçesinin bu sektörünün katma değerinin Türkiye katma değeri içindeki payının % 21,20 olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Taş ve toprağa dayalı sanayi Kemalpaşa ilçesinde gelişen yıldız olarak karşımıza çıkarken, bu sektörde Menemen yeni parlayan, Torbalı'da ise sektör yıldızı sönen olarak görülmektedir. Sektörde en fazla istihdama sahip ilçeler Bornova, Kemalpaşa ve Torbalı'dır.

Aliğa ilçesi metal ana sanayinde gelişen yıldız sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Aliğa OSB'sinde yer alan metal sanayindeki firmalar bu yoğunlaşmanın nedeni olabilir. Aliğa'da sektörde 3.386 kişi çalışırken 10 tane firma yer almaktadır. Ortalama çalışan sayısından da anlaşılacağı gibi bu firmaların büyük ölçekli firmalar olduğu söylenebilir. Bu sektörde ikinci büyük istihdam Bornova ilçesinde olmasına ve firma sayısının aşağı yukarı Aliğa kadar olmasına karşın, analiz sonucunda ilçe sektörde yoğunlaşmış olarak gözükmemektedir. Katma değer payındaki değişiminde de sektörde artış yaşayan tek ilçe olarak karşımıza Aliğa çıkmaktadır.

Metal eşya, makine ve teçhizat, ulaştırma aracı, ilmi ve meslek ölçme aletleri sanayinde Menderes ilçesinin YK değerinin zaman içinde yükselmesiyle yeni parlayan yıldız olduğu görülmektedir. Bornova ilçesi ise istihdam ve yerel birim açısından bu sektörde en fazla sayıya sahip ilçe olarak gözükmemektedir.

3.c.1.c. Organize Sanayi Bölgeleri

1962 yılından bugüne kadar ülkemizde, 56.070

hektar büyüklüğünde, 219 adet OSB (tamamen ve kısmen) hizmete sunulmuştur. Hizmete sunulan OSB'lerin 46 tanesi Ege Bölgesi'ndeki 8 ilde (Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak) yer almaktadır. Ege Bölgesi'nde toplam 11.680 hektar büyüklüğe sahip bu OSB'ler % 20,83 payla, İç Anadolu (% 24,74) ve Marmara (% 22,27) bölgelerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır (İzmir İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, Ekim 2007).

İzmir'de tamamen hizmete sunulan 2 adet OSB (Atatürk OSB (İAOSB) ve Aliğa OSB (ALOSBİ)) bulunmaktadır. 4 adet OSB Buca-Ege Giyim (BEGOS), İzmir Ticaret Organize Sanayi Bölgesi (İTOB), Kemalpaşa (KOSBİ), Tire OSB (TOSBİ)) ise kısmen hizmete sunulmuştur. 11 adet OSB'de ise (Bayındır, Bergama, Kemalpaşa-Tevsii, Kınık, Menemen-Plastik, Ödemiş, Pancar, Torbalı-I OSB) yapım devam etmektedir ve yakın tarihte hizmete sunulmaları planlanmaktadır.

2009 Şubat ayında İZKA tarafından 6 adet tamamen ve kısmen hizmete sunulan OSB yönetimiyle gerçekleştirilen ankete verilen cevapları ve İAOSB işletme

İAOSB'de 2.810 olmak üzere imalat sanayinde toplam 3.087 işletme bulunmaktadır. İAOSB hariç OSB'lerde istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında da imalat sanayinin en önemli paya (% 94,1) sahip olduğu görülmektedir. Bu sektörün akabinde elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı (% 2,2), inşaat (% 1,5), ulaştırma, depolama ve haberleşme (%1,2) sektörleri bulunmaktadır.

Buldukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkının yanında, esnek ve çağdaş idari yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan serbest bölgeler de lojistik merkezler olarak OSB'ler gibi önemlerini artırmaktadırlar.

Ülkemizde 1987 yılından bu yana, temel olarak ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacıyla, Akdeniz kıyısında 3 adet (Mersin, Antalya ve Adana-Yumurtalık Serbest Bölgeleri), Ege Bölgesi'nde 3 adet [(Ege-İzmir), Denizli ve İzmir Menemen Deri Serbest Bölgeleri], Marmara Bölgesi'nde 7 adet (İstanbul Atatürk Havalimanı, İstanbul Deri ve Endüstri, İstanbul Trakya, Avrupa, Kocaeli, Tübitak-

Tablo 14: OSB'lerde Sektörel Dağılım (İTOB-ALOSBİ-KOSBİ-BEGOS-TOSBİ)

Sektörler	İşletme Sayısı	İstihdam	Kanalizasyonu Olan İşletme Sayısı	Atıksu Arıtma Tesisi (AAT) Durumu		
				Var	Ön Arıtma	Genel AAT'ye bağlı
Madencilik ve taşocakçılığı	2	57	2	0	0	2
İmalat	314	21.716	106	28	5	103
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	9	478	1	0	0	1
İnşaat	27	391	11	4	0	23
Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	15	50	0	0	0	0
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	10	250	0	0	0	0
Diğer	8	102	8	0	0	8
TOPLAM	385	23.044	128	0	0	137

Kaynak: Şubat 2009 İZKA OSB Anketi Sonuçları

sayıları incelendiği zaman, İzmir'deki OSB'lerde faaliyet gösteren işletmelerin büyük oranının (% 98) imalat sanayinde faaliyet gösterdiği görülmektedir.

MAM Teknoloji ve Bursa Serbest Bölgeleri), Karadeniz kıyısında 3 adet (Trabzon, Rize ve Samsun Serbest Bölgeleri), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 2 adet

(Mardin ve Gaziantep Serbest Bölgeleri), Doğu Anadolu Bölgesi'nde 1 adet (Erzurum Doğu Anadolu Serbest Bölgesi), İç Anadolu Bölgesi'nde 1 adet (Kayseri Serbest Bölgesi) serbest bölge faaliyete geçmiştir.

İzmir Bölgesi'ndeki Ege (ESBAŞ) ve İzmir Menemen Deri Serbest Bölgelerinde (İDESBAŞ) incelendiğinde bünyesindeki 267 firma ile ESBAŞ en önemli

Serbest bölgelerde ise işletmeler ağırlıklı olarak deri, ulaşım araçları, elektrik ve optik donanım, makine ve teçhizat, tekstil, gıda üretimi sektörlerindedir (Şekil 51).

İstihdam yaratma oranları bakımından ise OSB'lerde ilk sıraları makine ve teçhizat imalatı deri ve deri ürünleri imalatı, gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı,

Tablo 15: İzmir Serbest Bölgeleri (ESBAŞ-İDESBAŞ) İçin Bazı Veriler

Sektörler	İşletme Sayısı	İstihdam	Kanalizasyonu Olan İşletme Sayısı	Atıksu Arıtma Tesisi (AAT) Durumu		
				Var	Ön Arıtma	Genel AAT'ye bağlı
Madencilik ve taşocakçılığı	0	0	0	0	0	0
İmalat	168	14.257	168	11	11	37
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	0	0	0	0	0	0
İnşaat	0	0	0	0	0	0
Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	136	1.502	136	0	0	0
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	0	0	0	0	0	0
Diğer	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	304	15.759	304	11	11	37

Kaynak: Şubat 2009 İZKA OSB Anketi Sonuçları

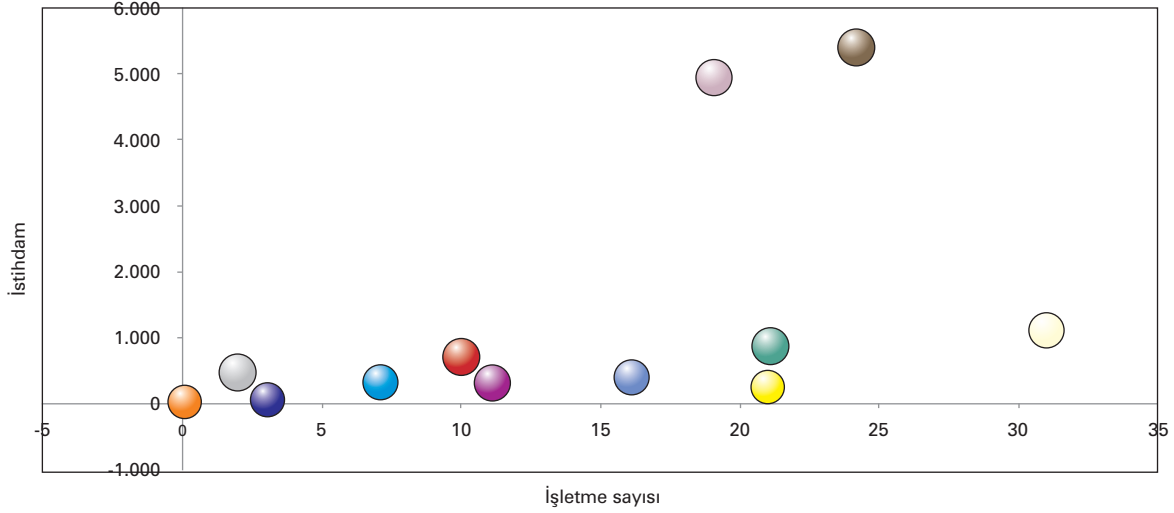
serbest bölge olarak görünmektedir. Serbest Bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler sektörel olarak incelendiğinde bunların büyük bir oranının (% 55) imalat sanayinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Geriye kalan işletmelerin ise toptan ve perakende ticaretle ilgili işletmeler olduğu görülmektedir. Serbest bölgelerde istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında da; imalat sanayinin % 90 gibi bir oranla öne çıktığı görülmektedir.

Bu veriler ışığında imalat sanayi sektörünün önemi tekrar ortaya çıkarmaktadır. Sektörü bu bakımdan daha detaylı incelendiğimizde OSB'lerde ve serbest bölgelerde alt sektörler bakımından dağılımın farklılaştığı göze çarpmaktadır.

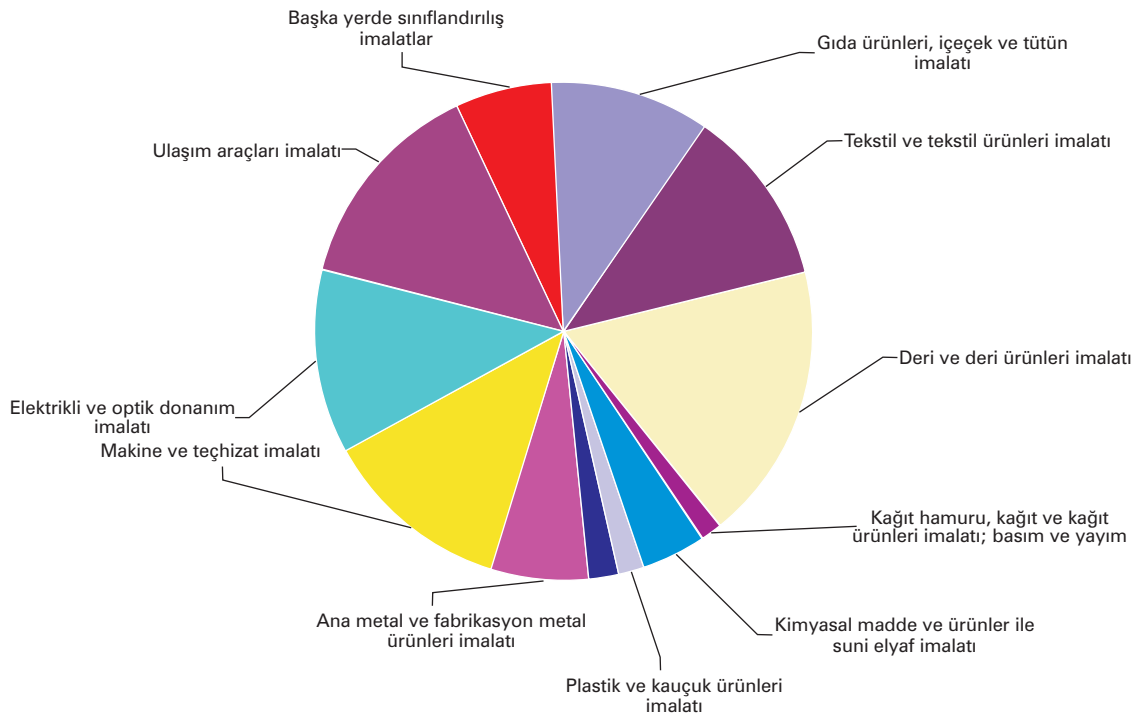
OSB'lerde işletmeler ağırlıklı olarak makine teçhizat, metal ürünler, plastik ve kauçuk, gıda üretimi kimyasal madde ve tekstil, sektörlerindedir (Şekil 49).

kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı; basım ve yayım, ağaç ürünleri imalatı ve tekstil ürünleri imalatı sektörleri öne çıkmaktadır (Şekil 48). Serbest bölgelerde ise tekstil ve tekstil ürünleri imalatı, ulaşım araçları imalatı, kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı; basım ve yayım, başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar, deri ve deri ürünleri imalatı ve kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı sektörleri öne çıkmaktadır (Şekil 50).

2009 yılı Şubat ayında İZKA tarafından OSB ve serbest bölgelere uygulanan anketin sonuçları değerlendirildiğinde bu bölgelerin genel sorunlarının altyapı eksikleri ve mevzuat düzenlemeleri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle OSB'lerde atık yönetimi konusunda ciddi eksikler olduğu görülmektedir. İşletmelerin ancak % 30 kadarının kanalizasyon bağlantısının olduğu, sadece % 2 kadarının ön arıtma tesisi bulunduğu ve % 35'i

Şekil 50: İzmir Serbest Bölgelerde İmalat Sanayinin İstihdam ve İşletme Sayısı Bakımından Sektörel Dağılımı
Kaynak: Şubat 2009 İZKA OSB Anketi Sonuçları

Şekil 51: İzmir Serbest Bölgelerde İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı
Kaynak: Şubat 2009 İZKA OSB Anketi Sonuçları

kadarının genel AAT'ye bağlı olduğu görülmektedir (Tablo 14). Serbest bölgelerde ise işletmelerin tümünün kanalizasyon bağlantısının bulunmasına rağmen ancak sadece % 4 kadarının ön arıtma tesisi bulunduğu ve % 12'si kadarının genel AAT'ye bağlı olduğu görülmektedir (Tablo 15). Ayrıca arıtma tesislerinin enerji giderlerinin yüksek bir girdi oluşturduğu belirtilmiştir. Özellikle Kemal Paşa OSB'de merkezi atık su tesisi ihtiyacı olduğu ve biran önce bu yönde bir çalışma ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Bunların dışında hem OSB hem serbest bölgelerde enerji, ulaşım ve iletişim konularında da altyapı eksiklerinin olduğu belirtilmektedir. Ulaşım konusunda özellikle raylı ulaşım ve karayolları bağlantılarının güçlendirilmesi ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca OSB'ler dışında verimli tarım arazilerine verilen sanayileşme izinleriyle birlikte OSB'lere yatırım çekmenin zorlaşması da bir sorun olarak yaşanmaktadır.

Bir diğer sorunun ise çok sık yapılan mevzuat değişiklikleri sonucu yaşandığı belirtilmiştir. Bu tip uygulamaların mevzuatlar arası bütünlüğün sağlanamaması, ruhsat alım işlemlerinin uzaması ve müktesep haklarının korunamaması gibi sorunlara yol açtığı belirtilmektedir. Genel olarak tüm OSB ve serbest bölgelerde teşvik ve vergi indirimlerinin sürekli değişiklik gösteren ekonomik duruma göre tasarlanması gerektiği belirtilmiştir.

3.c.2. Enerji Sektörü ve Yenilenebilir Enerji

Enerji sektörü, dünya genelinde, enerji arz güvenliği nedeni ile önemli sektörlerden birisi haline gelmiştir. Enerji arz güvenliği ile birlikte Kyoto protokolü ve kalkınmanın sürdürülebilirliği konuları da enerji çeşitlerinden yenilenebilir ve temiz enerjilerin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Tüm dünyada yenilenebilir enerji alanında yapılan yatırımların 2007-2030 yılları arasında 5,5 trilyon \$ olacağı öngörülmektedir. Ayrıca yine uluslararası platformda düşünüldüğünde; Avrupa Birliği'nde 2020 yılına kadar enerji ihtiyacının % 20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması, enerji verimliliğinin % 20 oranında artırılması; ayrıca 2018 yılına kadar ise tüm binalarda yenilenebilir enerji kullanılması hedef olarak ortaya konmuştur. Enerji politikalarının bu

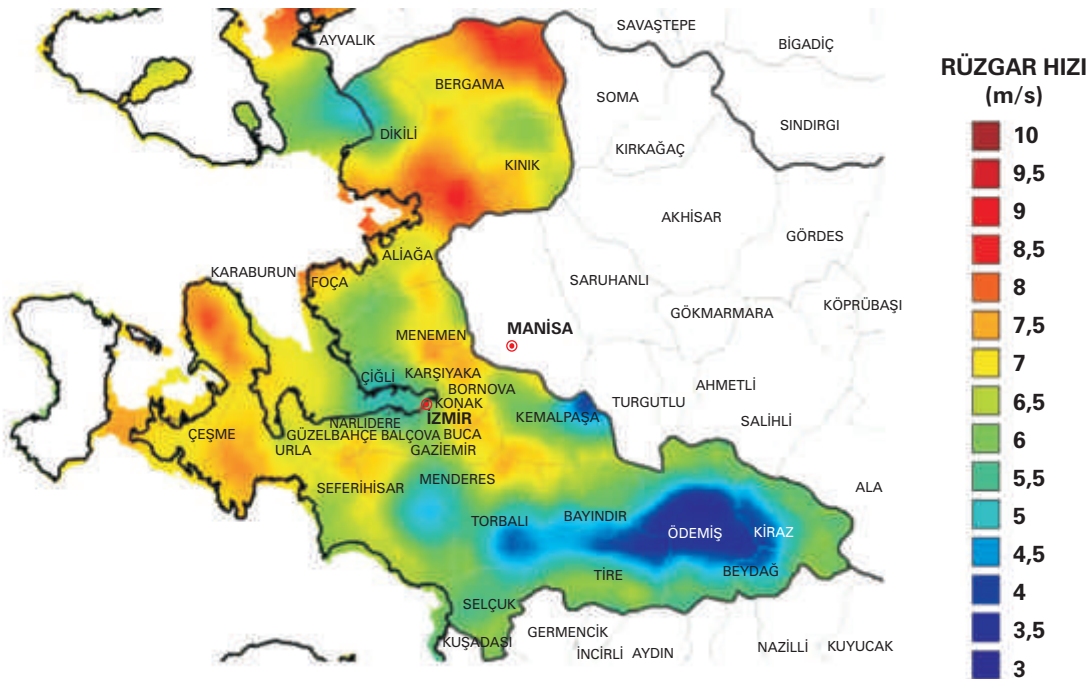
yöndeki değişimi ile birlikte ülkemizde de 1990-2004 yılları arasında Türkiye nihai enerji tüketim yapısındaki önemli değişiklik, elektrik enerjisi ve doğal gaz tüketiminde olmuştur. Doğal gazın payı % 10,7, aynı dönemde elektrik enerjisinin payı ise % 5,6 oranında artış göstermiştir. Bu dönem içerisinde gerek jeotermal ısı kullanımında ve gerekse güneş enerjisi tüketimlerinde önemli artışlar gözlenirken, 1999 yılından itibaren rüzgardan elektrik enerjisi üretimine de başlanmıştır. 2004 yılı nihai enerji tüketiminde en yüksek pay % 39,4 ile petrolde yaşanırken, yenilenebilir kaynakların kullanımı iki kat oranında artış göstererek % 4,8'e ulaşmıştır (DPT, 2006b). Bölge gibi kaynak çeşitliliği gösteren ülkelerden Danimarka'nın 2005 yılı gerçekleşen enerji tüketimi içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranı yaklaşık % 17 iken 2020 yılı için hedeflenen oran % 30'dur. İspanya'da yenilenebilir enerji kullanım oranı 2005 yılı içinde % 9, İtalya'da bu oran % 6'dır. 2020 hedefleri ise sırasıyla % 20 ve % 17'dir. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 50'lere kadar çıkmaktadır ve bunun örneklerinden olan İsveç'te 2005 yılı için bu oran % 40'tur ve 2020 hedefi % 49 olarak belirlenmiştir (IEA, 2006).

İzmir'deki enerji kullanımının Türkiye geneline göre yaklaşık % 54 oranında fazla olması ve İzmir'in enerji tüketiminin iki yılda % 15 oranında arttığı görülmektedir. Ülkenin enerji arz güvenliğindeki artışa katkıda bulunmak, yereldeki yenilenebilir enerji kaynakları potansiyelleri değerlendirmek İzmir'in sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusundaki gelişimini sağlamak adına yenilenebilir enerji sektörü bölge için önemlidir. Ayrıca bu konuda ülke içindeki ve çevre iller arasındaki konumuna bakıldığı zaman, yenilenebilir enerjiler merkezi olma konusunda potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. İzmir'in özellikle rüzgar ve jeotermal kaynakları düşünüldüğünde yenilenebilir enerji sektöründeki potansiyelinin önemi öne çıkmaktadır. Ayrıca biyokütle enerjisi konusunda da avantajlara sahip Bölgede güneş enerjisi de değerlendirilmesi gereken bir enerji kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2005-2008 kamu yatırımları sektörler bazında analiz edildiğinde İzmir'e enerji sektöründe hiç yatırım yapılmadığı görülmektedir.

Avrupa Rüzgar Enerjisi Birliği'nin (EWEA) raporuna göre AB ülkelerindeki kurulu rüzgar elektrik santrali gücü 2007 yılında % 18 artış göstererek 57.136 MW'a, tüm dünyada ise % 27 artış göstererek 94.112 MW'a ulaşmıştır. Türkiye'de ise % 94 artış göstererek 146 MW'a ulaşmıştır. 2008 yılında hizmete girenlerle birlikte toplam 249.15 MW kurulu güç devrededir ve bu gücün 90.4 MW'ı (% 36) İzmir bölgesindedir (% 17'si Aliğa'da, % 19'u Çeşme'de). Bu güç, teorik potansiyelin yalnızca % 1'i kullanılarak elde edilmiştir. İzmir ili 11.815 MW teorik kapasitesi ile rüzgar enerjisi açısından oldukça zengin olup, bu potansiyel ile üretilecek toplam enerji miktarı, 31 milyar kWh/yıl olur. Bu değer, Ege Bölgesi toplam elektrik tüketiminden (2005'te yaklaşık 21 milyar kWh) daha büyüktür. Rüzgar enerjisi açısından değerlendirildiğinde İzmir ülkede üçüncü sıradadır (Boztepe, 2008). Aşağıdaki haritada İzmir'de rüzgar enerjisi yatırımları açısından uygun bölgeleri göstermektedir.

Türkiye'de 31.500 MWt olan jeotermal ısı potansiyeli elektrik üretimi, şehir ısıtma, soğutma, sera ısıtma, termal tesis ısıtma, termal turizm kullanımı, kimyasal maddeler üretimi, sanayide kullanım gibi alanlarda kullanıldığı takdirde, sağlanacak hedef yıllık net yurtiçi katma değer 25 milyar ABD doları civarındadır (DPT, 2006c). Jeotermal enerjinin 2005 yılı itibarıyla Türkiye milli ekonomisine katkısı 1,4 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Bu rakam, potansiyelin tamamının değerlendirilmesi halinde elde edilecek katma değerinin yalnızca % 5,6'sıdır. Tüm bu verilerden yola çıkarak, Türkiye'nin jeotermal kaynaklarını kullanması gerekliliği kaçınılmazdır.

İzmir'de jeotermal kaynaklar sıcaklıklar açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, kullanım alanının genişlemesine olanak vermektedir. Şekil 53'te İzmir'deki Jeotermal Kaynaklar ve kullanım

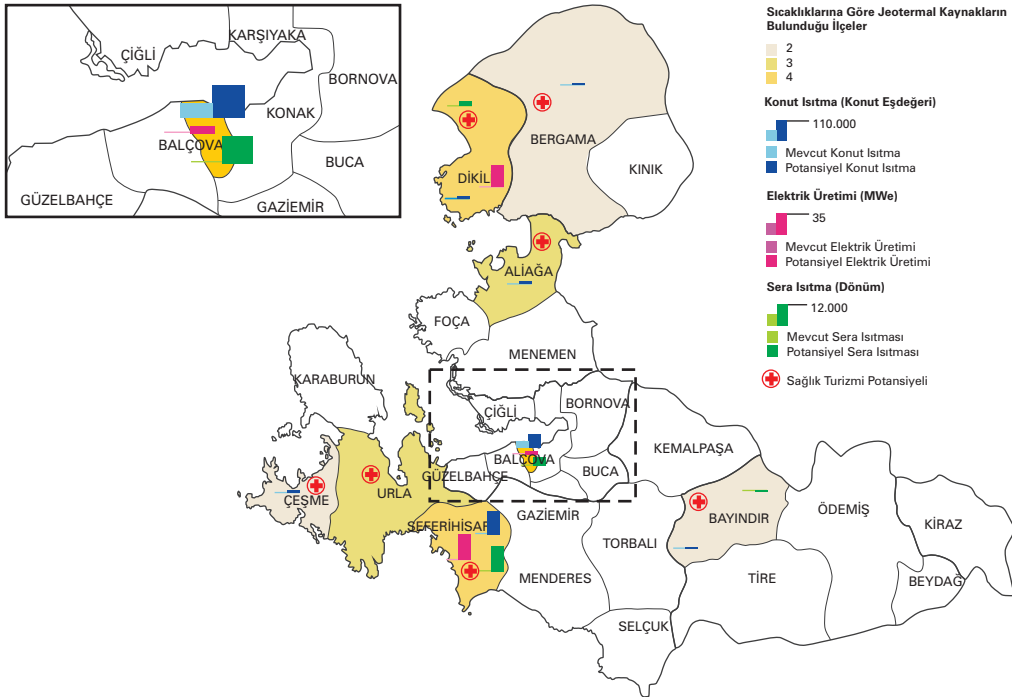

Şekil 52: İzmir İli Rüzgar Haritası
Kaynak: EİEİGM, Türkiye Rüzgar Enerjisi Potansiyel Atlası,
<http://repa.eie.gov.tr>; erişim: 9 Şubat 2009

potansiyelleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Görüldüğü gibi Seferihisar (35MWe), Dikili'de (30MWe), Balçova'da (5MWe) elektrik üretimine olanak kılın sıcaklıklarda potansiyel mevcuttur. Ayrıca konut ısıtma için yaklaşık 212.000 konut eşdeğeri potansiyel varken, bu potansiyelin yaklaşık % 11'i kullanılmaktadır. Öte yandan yaklaşık 19.000 dönümlük sera ısıtması potansiyelinin yalnızca % 3'ü kullanılmaktadır. Ayrıca sağlık turizmi açısından jeotermal saha olan 8 ilçede de potansiyel varken, mevcut kullanım özellikle Balçova, Çeşme ve Dikili ilçelerindedir.

İzmir'de genel olarak yenilenebilir enerji teknolojileri konusunda yabancı teknoloji çok hızlı gelişmektedir ve hem ulusal hem bölgesel düzeyde yapılan teknoloji üretimi ve Ar-Ge çalışmaları zaman itibari ile piyasadaki teknoloji talebini karşılayamamaktadır. Özellikle güneş enerjisi sektöründe İzmir teknoloji üretimi konusunda yatırım potansiyeline sahiptir. Öte yandan

sektördeki işgücü ve insan kaynağı mevcut durumu da önem taşımaktadır. Bölgede bulunan 7 üniversiteden 4'ünde elektrik elektronik mühendisliği ve makine mühendisliği bölümleri bulunmaktadır. Araştırma merkezi ve enstitüsü olarak ise Dokuz Eylül Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Üniversiteleri'nde yenilenebilir enerjiler ile ilgili birimler bulunmaktadır fakat ilgili bölüm ve birimlerde sektörün ihtiyacını karşılayacak nitelikte işgücününün yaratılması ve bu konudaki eğitim programlarının bölgenin ihtiyacına göre aktif olarak şekillendirilmesi önem taşımaktadır. Yenilenebilir enerji altyapısı ile ilgili olarak ise; bölgede hızla artan yenilenebilir enerji yatırımlarının ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak iletim hatları, elektrik şebekesi bağlantısı gibi altyapıların geliştirilmesi ve merkezi kurum ve kuruluşların yanı sıra bölgede altyapıya ilişkin çalışmalar yürüten aktörler dahil olmak üzere yenilenebilir enerji kullanımlarında verimliliği sağlama-ya yönelik altyapının sağlanması önem taşımaktadır.

Şekil 53: İzmir'de Jeotermal Kaynaklar, Mevcut Kullanım Durumları ve Potansiyelleri³⁶

³⁶ "Jeotermal Kaynaklar, Mevcut Kullanım Durumları ve Potansiyelleri" haritası; Türkiye Jeotermal Derneği, 2007; DPT, 2006c; Aksoy, 2009: s.143 kaynaklarından sağlanan bilgi ve veriler derlenerek oluşturulmuştur.

3.c.3. Madencilik Sektörü

2002 yılı verilerinde İzmir'in madencilik ve taşocakçılığı sektörlerinde yoğunlaşmış olan tek ilçesi Bergama'dır (Şekil 54). Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan ilçenin yeraltı zenginlikleri olarak, perlit rezervi, linyit, granit ve taş ocakları, altın madenleri, doğal kaplıca suları ve su kaynakları yönünden zengin olması bu sektördeki yoğunlaşmanın nedenidir.

2001 yılı yabancı sermayeli firmaların ilçeler bazında sektörlere dağılımı incelendiğinde toplam yatırım içinde % 2,4'lük payla en düşük yatırımın bu sektörde olduğu görülmektedir (Efe, 2004). 1980-2006 yılları arasında İzmir'de yatırım teşvik belgesi kapsamında yatırım yapan yabancı sermayeli firmaların teşvik belgesi ve sabit yatırım oranları incelendiğinde, sanayi altında incelediğimiz üç sektördeki en düşük oranlar yine madencilik sektöründedir (İZKA, 2007).

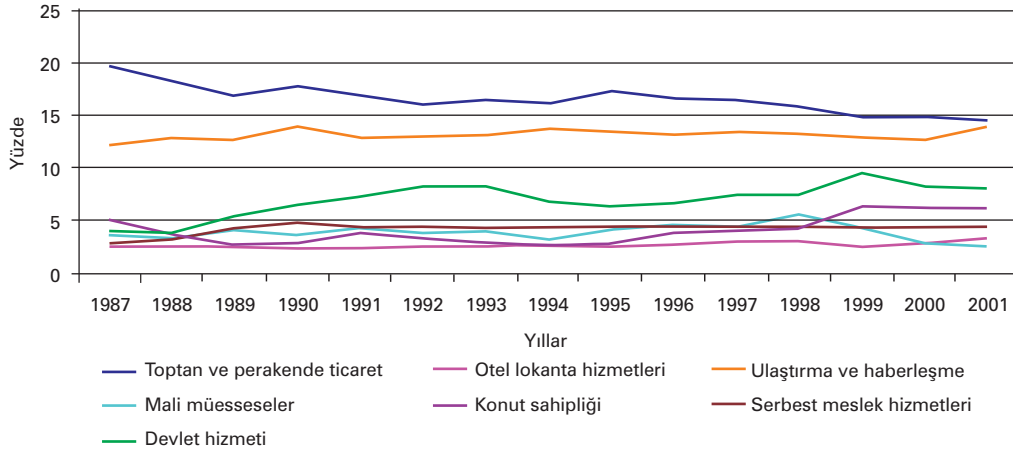
3.d. Hizmetler Sektörü

İstanbul ve Ankara ile birlikte hizmetler sektörünün en çok yoğunlaştığı il İzmir'dir (TÜSİAD, 2005). İzmir GSYİH'sine en büyük katkıyı % 54,4 oranıyla hizmetler sektörü sağlamaktadır. Hizmetler alt sektörlerinde GSYİH'nin dağılımına bakıldığında ise en büyük payın toptan ve perakende ticaret ile ulaştırma ve haberleşme sektörlerine ait olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada ise devlet hizmetleri yer almaktadır. Konut sahipliği, otel ve lokanta hizmetleri, mali müesseseler ve serbest meslek hizmetleri sektörlerinin GSYİH içindeki payı ise genellikle % 5'in altında seyretmektedir. 1999 yılından sonra konut sahipliğinin payı % 5'in üzerine çıkmıştır.

Turizm potansiyeli açısından önemli bir il olan İzmir'de, otel ve lokanta hizmetlerinin ise GSYİH'ya katkısının düşük olması dikkat çekicidir.

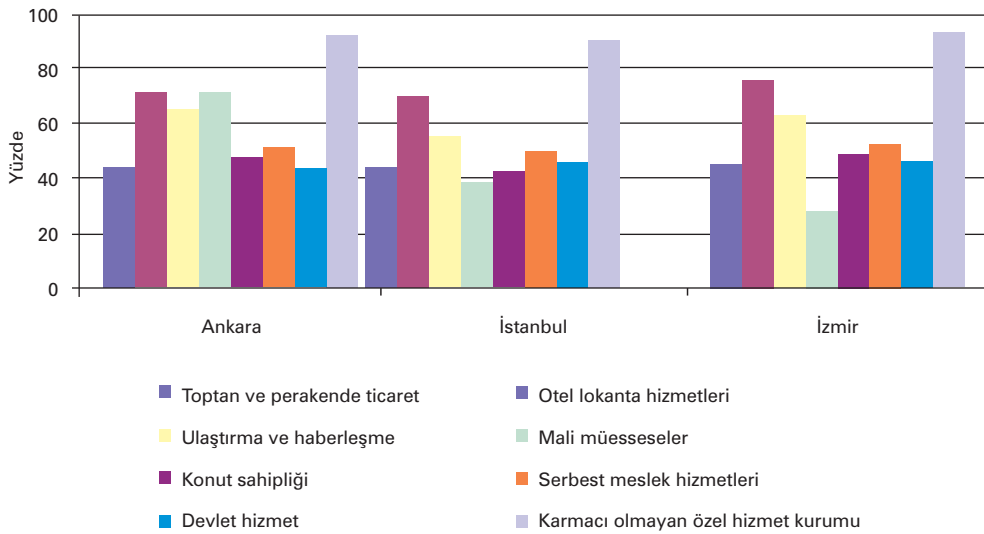
Şekil 54: İlçelerdeki Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörlerinde Yoğunlaşma Düzeyleri, 2002

Şekil 55: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerinde GSYİH Dağılımı³⁷

Ancak, bu sektörün 2001 yılı gelişme hızının % 70'in üzerinde ve Ankara, İstanbul illerinden daha fazla olması bu sektörün gelişme potansiyeline işaret etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin üçüncü büyük ili ve metropol bir kent olan İzmir'de mali müesseselerin ve ser-

best meslek hizmetlerinin GSYİH'ya katkısının daha yüksek olması beklenmektedir. Serbest meslek hizmetlerinin 2001 yılı gelişme hızı % 50 civarında ve Ankara ve İstanbul illeri ile benzer seviyede iken mali müesseselerin gelişme hızı % 30 civarında Ankara ve

Şekil 56: Hizmetler Alt Sektörlerinin 2001 Yılı Gelişme Hızları (2001)³⁸

³⁷ TÜİK verileri kullanılmıştır.

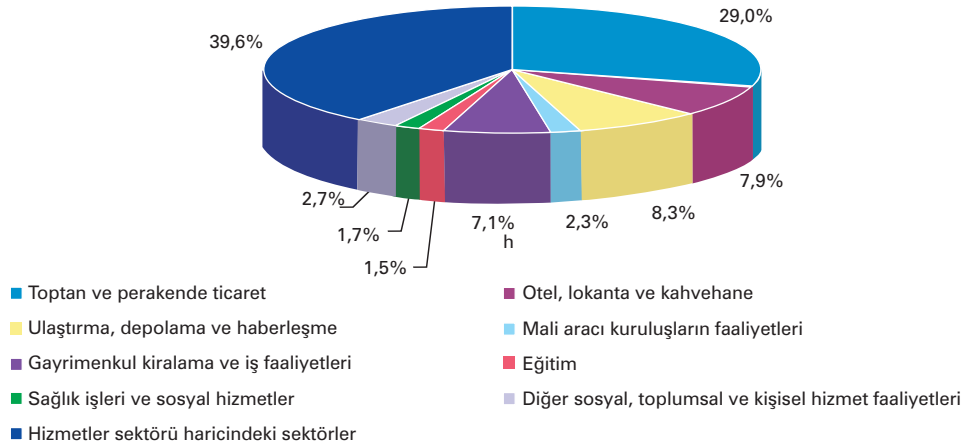
³⁸ TÜİK verileri kullanılmıştır.

İstanbul illerinin altındadır.

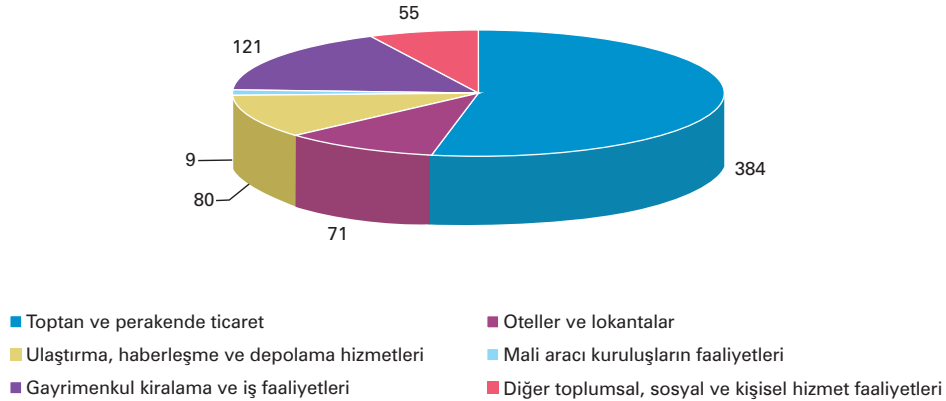
Ege Bölgesi'nde hizmetler sektöründe çalışanların % 47,3'ü İzmir'de istihdam edilmiştir. Bu istihdamın hizmetler alt sektörlerine dağılımına bakıldığında en büyük payın toptan ve perakende ticaret sektörüne ait olduğu görülmektedir. Daha sonra ulaştırma, depolama, haberleşme sektörü ile otel lokanta ve kahvehaneler istihdam payının en yüksek olduğu sektörlerdir. Otel ve lokanta hizmetlerinin GSYİH'ye olan katkısı % 2,5 civarında seyrederken, bu sektör-

deki istihdam payı % 7,9'dur. Buradan yola çıkarak turizm sektörünün önemli bir kısmını oluşturan otel ve lokanta hizmetlerinde işgücü verimliliğinin yeterince yüksek olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

İzmir ilinde, hizmetler sektöründe faaliyet göstermekte olan uluslararası sermayeli firmaların sayısı 720'dir. Bunların 384'ü toptan ve perakende ticaret sektöründe, 121'i gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetlerinde, 80'i ulaştırma, haberleşme, depolama hizmetlerinde, 71'i oteller ve lokantalar sektöründe, 55'i

Şekil 57: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerinde İstihdam Dağılımı (2002)³⁹

Şekil 58: İzmir'de Hizmetler Alt Sektörlerindeki Uluslararası Sermayeli Firma Sayılarının Dağılımı (2008)⁴⁰

³⁹ TÜİK verileri kullanılmıştır.

⁴⁰ Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılmıştır.

diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetlerinde, 9'u ise mali aracı kuruluşların faaliyetlerinde yer almaktadır.

GSYİH'ye olan katkısı, istihdam payı ve barındırdığı uluslararası sermayeli şirket sayısı bakımından hizmetler sektörü altında öne çıkan sektörler toptan ve perakende ticaret sektörü ile ulaştırma ve haberleşme sektörleridir. Turizm sektörü ise bölgenin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel varlıklara rağmen öne çıkan bir sektör konumunda değildir. Sonraki bölümlerde lojistik, ticaret ve turizm sektörlerinin mevcut durumu değerlendirilmektedir.

3.d.1. Lojistik

Lojistik kavramının, “nakliye” anlayışından “tedarik zinciri” kapsamına kadar uzanan yelpazede pek çok alternatif tanımı bulunmasına rağmen kısaca “Müşteri gereksinimlerini karşılamak üzere, üretim ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve bilginin iki yönlü akışı” olarak tanımlanabilir. Bu bakışla lojistik sektörü taşımacılık türlerinden liman işletmeciliğine, depo-antrepolardan sigorta ve gümrükleme hizmetlerine kadar pek çok alanı kapsamaktadır.

Dünyada lojistik sektörünün potansiyeli 6 trilyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Sektörün GSMH'den aldığı pay, gelişmiş ülkelerde % 8-10 arasındadır. Ortalama % 10 büyüyen sektör, % 3-4 civarında büyüyen dünya ekonomisinin oldukça üzerinde bir performans sergilemektedir. Ülkemizdeki rakamlara baktığımızda ise sektör büyüklüğü 60 milyar dolara, sektörün GSMH içindeki payı da % 12-13 seviyelerine ulaşmıştır. Tüm bu göstergeler lojistik sektörünün dünyada ve ülkemizde artan önemini vurgulamaktadır (İEÜ, 2009).

İzmir'de İzmir Ticaret Odası'na (İZTO) kayıtlı olarak lojistik sektöründe faaliyet gösteren 294 uluslararası taşımacılık firması, 44 uluslararası antrepo ve acente, 869 yük taşımacılığı yapan firma, 549 yolcu taşımacılığı yapan firma, 218 posta ve kurye firması ile 281 adet taşımacılığı destekleyici faaliyet gerçekleştiren firma bulunmaktadır. Lojistik alanında İzmir'de gerçekleştirilen faaliyetler ağırlıklı olarak taşımacılık, depoculuk faaliyetleri ve antrepo

işletmeciliği olarak gözlenmektedir. Bölgenin lojistik kapasitesi tam olarak kullanılmamakta, yapılan yatırımlar beklentileri yeterince karşılamamaktadır. Bununla birlikte, lojistiğin etkin faktörlerinden olan depolama, elleçleme, dağıtım faaliyetleri giderek yaygınlaşmaktadır (İZKA, 2007a).

Dünya deniz ticaretinin yaklaşık % 80'i ve ülkemiz ithalat ve ihracatının ise yaklaşık % 90'ına yakın bir bölümü deniz yoluyla yapılmaktadır. Gerek sanayi ham maddesini oluşturan yükleri bir seferde büyük miktarlarda taşıma özelliği, gerekse taşıma maliyetinin demiryoluna göre 3,5; karayoluna göre 7 ve havayoluna göre 22 kat daha ucuz olması denizyolu taşımacılığının önemli avantajları arasındadır (DPT, 2007b).

Ülkemizde 1950 yılına kadar demiryolu ve deniz yoluna ağırlık veren politikalar benimsenmiştir. 1950 yılında yük taşımalarında demiryolunun payı % 55,1, deniz yolunun payı % 27,8 iken karayolunun payı % 17,1 düzeyindedir. Yine aynı dönemde yolcu taşımacılığında, taşıma türleri arasındaki dağılım % 49,9 karayolu, % 42,2 demiryolu, % 7,5 denizyolu ve % 0,6 havayolu şeklindedir. 1950 yılından sonra karayolu taşımacılığını destekleyen politikalar, Türkiye'de ulaşımı karayoluna bağımlı hale getirmiştir. Böylece günümüzde yurtiçi taşımacılık; yükte % 92, yolcуда % 95 oranında karayoluyla yapılmaktadır (DPT, 2007b).

Lojistik sektörünün İzmir'deki durumunu ortaya koymak için öncelikle sektörün altyapısını oluşturan limanları incelemek ve İzmir'i coğrafi açıdan kendisine benzeyen şehirlerle karşılaştırmak uygun olacaktır.

3.d.1.a. Limanlar

3.d.1.a.1 İzmir Limanı

İzmir Limanı, yıllık 2.757 gemi kabul kapasitesiyle Ege Bölgesi'nin en büyük limanıdır. Batı Avrupa ve Kuzey Afrika arasındaki merkezi konumu ve güçlü hinterlandıyla sadece Ege Bölgesi'nin tarımsal ve ticaret merkezi olmayıp, aynı zamanda Türk ihraç ürünleri için de çok önemli bir rol üstlenmektedir.

Türkiye'nin konteyner elleçlemede ilk sıradaki ihraç limanı olan İzmir limanı, İç Anadolu ve Ege bölgelerinin ithalat kapısı olması yanında demiryolu ve karayolu bağlantıları ile Avrupa, Ortadoğu ve Asya ülkeleri arasında önemli bir ticaret limanı olma özelliğine sahiptir. JICA -Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı- tarafından hazırlanan ULIMAP -Ulusal Liman Çalışması Master Planı- kapsamında İzmir limanının ana konteyner limanı olabileceği belirtilmiştir (DPT, 2007b).

Ege Bölgesinin turizm zenginliklerine kolayca ulaşabilecek konumda olması ve Adnan Menderes Havaalanı'na 25 km olan yakınlığı da dikkate alındığında, limanın yolcu hizmetleri için de önemli olduğu vurgulanabilir.

İzmir Limanı'nda, 2001-2007 yılları arasında konteyner yükleme boşaltma faaliyetinde % 83 artış

Limani dışında hiçbir limanda yükleme rakamlarının boşaltma rakamlarından fazla olmamasıdır. Bu durum, İzmir Limanı'nın ihracat limanı olma bakımından önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin ithal ve ihraç yüklerinin her yıl artması ve özellikle konteyner taşımacılığında oluşan yoğun talep sonucunda, İzmir Limanı'nın talebi karşılama yönündeki sıkıntıları giderek artmaya başlamıştır. İzmir Limanı'ndaki sıkışıklık sonucu, yoğun yük trafiği dönemlerinde gemilerin demirde bekleme sürelerinde artışlar yaşanmaktadır. Bu nedenle denizcilik firmaları Eylül 2004 tarihinde Avrupa limanları ile İzmir arasında karşılıklı yapılan konteyner taşıma ücretlerinde % 25'e varan sıkışıklık zammı uygulamaya başlamışlardır. Bu durum özellikle ihracatçılar açısından oldukça büyük sıkıntılara sebep olmuştur.

İzmir Limanı'nın Akdeniz konteyner taşımacılığında

Tablo 16: TCDD Tarafından İşletilen Limanlarda 2007 Yılına Ait Liman ve Konteyner Trafik Bilgileri

Limanlar	Liman Trafik (1.000 Ton)		Konteyner Trafik (TEU)
	Yükleme	Boşaltma	
İzmir	7.740	4.328	898.217
Haydarpaşa	1.376	2.552	396.637
Mersin	2.276	3.329	232.181
İskenderun	367	1.480	603
Derince	845	2.186	488
Bandırma	3.799	4.666	9
Samsun	538	1.078	0
TOPLAM	16.941	19.619	1.528.135

Kaynak: TCDD, 2007; TCDD, 2009

görülmüştür. 2001 yılında 491.377 TEU⁴¹ olan konteyner yükleme boşaltma, 2007 yılında 898.217 TEU'ya yükselmiştir.

Tablo 16'dan da görülebileceği gibi, 2007 yılı rakamlarına göre, TCDD tarafından işletilen limanlardan yapılan yüklemelerin yaklaşık yarısı ve konteyner trafiğinin % 60'ı İzmir Limanı'ndan gerçekleşmektedir. Diğer bir önemli nokta, İzmir

Pire Limanı ile rekabet edebilmesini teminen altyapı tevsi ve yeni projelerin gerçekleştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Limanı körfeze bağlayan geçiş kanalının büyük gemilerin geçişi için elverişli olmaması nedeniyle derinleştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede İzmir Limanı'nda orta vadede ilave 500.000 TEU'luk kapasite yaratılması ve körfez yaklaşım kanalının minimum 14 metre derinlik sağlamak üzere taranarak büyük (Panamax ve

⁴¹ TEU=Twenty Feet Equivalent Unit (uluslararası deniz taşımacılığında kullanılan konteyner birimi)

Postpanamax tipi) konteyner gemilerinin girişine uygun hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Özelleştirme kapsamında bulunan İzmir Limanı'nın özelleştirme ihalesi 3 Mayıs 2007 tarihinde yapılmış, limanın işletmesini 1 milyar 275 milyon ABD doları bedelle en yüksek teklifi veren Global-Hutchison-EİB (Ege İhracatçı Birlikleri Liman Hizmetleri ve Taşımacılık A.Ş.) Ortak Girişim Grubu almaya hak kazanmıştır. Ancak, Danıştay 13. Dairesi'nin ihalenin ve Özelleştirme Yüksek Kurulu kararının yürütülmesinin durdurulması ve iptali davasında red kararı verilmiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kuruluna yapılan itiraz üzerine Kurul yürütmeyi durdurma kararını iptal etmiştir. Danıştay'ın uygun görüşü beklenmektedir (İzmir Valiliği, 2009).

3.d.1.a.2 Aliğa-Nemrut İskeleleri

Aliğa ilçesindeki Nemrut iskelelerinde özel sektöre ait iskele ve rıhtımlar bulunmaktadır. Bu iskele ve rıhtımlar, kendi kuruluşlarına ait yüklerin yanı sıra üçüncü şahıslara da hizmet vermektedir.

Nemrut iskelelerinde 2007 yılında 4.286 gemi ile 37.401.000 ton yükleme-boşaltma, 2008 yılında ise 4.471 gemi ile 40.537.225 ton yükleme-boşaltma yapılmıştır. Nemrut Koyu İlave İskele ve Dolgu Amaçlı 1/1000 Ölçekli İmar Planı, 19 Nisan 2006 tarihinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na onaylanmış, ancak Danıştay 6. Dairesi'nce yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Bölgede, başta Menemen-Aliğa demiryolunun uzantısı olan ring hattı projesi olmak üzere, altyapı tesislerinin tamamlanması ve bölgenin liman statüsüne kavuşturulması gerekmektedir (İzmir Valiliği, 2009).

3.d.1.a.3 Çeşme Limanı

İzmir'deki bir diğer liman olan Çeşme Limanı ise yolcu gemileri ve Ro-Ro seferleri için kullanılmaktadır. Limandan İtalya'nın Trieste şehrine yapılan Ro-Ro seferleri ile turların Avrupa'ya ulaşması sağlanmaktadır. İzmir'e 70-80 km mesafede yer alan limana otoyol ile ulaşmak mümkündür. Yıllık gemi kabul kapasitesi 1.060 adet olan Çeşme Limanı'nın rıhtım uzunluğu 300 metredir.

3.d.1.a.4 Dikili Limanı

İzmir'in kuzeyinde yer alan Dikili Limanı'ndaki mevcut iskele hem dökme yük gemilerine hem de yolcu gemilerine hizmet verebilecek niteliktedir. İzmir'e yaklaşık 100 km uzaklıkta bulunmaktadır. 271 metrelik rıhtıma sahip olan Dikili Limanı 3 yolcu gemisinin yanaşabileceği kapasiteyle hizmet vermektedir.

3.d.1.a.5 Kuzey Ege (Çandarlı) Limanı

Büyük bir gelişme potansiyeline sahip bölgeyi ucuz hammadde kaynaklarına ulaştırabilecek ve ürettiği malları yeni pazara ulaştıracak büyük ölçekli bir limana ihtiyaç duyulduğundan, Bergama ilçesi Çandarlı Körfezi'nde yeni bir limanın yapılması planlanmıştır. Yap-İşlet-Devret modeliyle gerçekleştirilecek Çandarlı Limanı'nın proje ihalesi yapılmış, süreç devam etmektedir. Limanın 20 milyon ton/yıl kapasitesi, 2.500 hektarlık stoklama sahası ile dünyanın ilk 10 limanı arasına girmesi, Akdeniz'in ise en büyük limanı olması, büyük transit gemilerin yükleme-boşaltma yapabileceği bir liman olması öngörülmektedir (İzmir Valiliği, 2009). Çandarlı Limanı'nın planlanan kapasitesi 2. etapla birlikte 2.000.000 TEU olup Akdeniz-Karadeniz hattı üzerinde bulunan stratejik konumu ve genişleme alanıyla; Hayfa, Dimyat ve Pire limanlarına rakip olabilecek ve Doğu Akdeniz'in önemli ana aktarma limanlarından biri olacak potansiyele sahiptir. (İEÜ, 2009)

3.d.1.a.6 Dünyadaki Benzer Liman Şehirleriyle Karşılaştırma

Akdeniz'de ticaret merkezi ve aktarma liman özellikleri gibi farklı fonksiyonlara sahip birçok liman bulunmaktadır. Bazı limanlar, ithalat ve ihracat açısından bir ticaret çıkış kapısı yani bulunduğu ülke veya bölge coğrafyasının yüksek kapasiteli ana limanı özelliğindedir. Hinterlandı hayli geniş ölçekli olan bu tür yapıdaki limanlar kara, hava, deniz, demiryolu, nehir yolu ve boru hattı taşımacılığı ile entegre durumdadırlar. Akdeniz çevresinde Fransa'da Marsilya, İspanya'da Barselona, İtalya'da Cenova, İsrail'de Hayfa ve Türkiye'de İzmir bu tür limanlar

arasındadır. Diğer taraftan ise yük dağıtım fonksiyonu ağır basan ve özellikle konteyner taşımacılığının aktif olduğu aktarma limanlarına Akdeniz'den örnek olarak İspanya'da Algeciras, İtalya'da Gioia Tauro, Malta'da Marsaxlokk, Yunanistan'da Pire ve Mısır'da İskenderiye, Said ve Dimyat limanlarını saymak mümkündür (Erdal, 2005).

İzmir, dünyanın liman şehirleri arasında önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak gelişme ve altyapı çalışmaları açısından bakıldığında, İzmir'in bu

bulunmasıdır. Marsilya kara, hava, deniz, demiryolu, boru hattı ve nehir yolu taşımacılığı alanlarının hemen hepsinde iddialı konumdadır. Uluslararası eşya taşımacılığında gelişmiş kara ve demir yolu ile bütün Avrupa'ya 24 saatte ulaşmak mümkündür.

Pire Limanı ise yıllık 1,6-1,8 milyon TEU'luk konteyner trafiği ile Avrupa'da ilk 10 liman arasında, Doğu Akdeniz'de ise ilk sıradadır. Limanın yıllık trafiğinin yaklaşık % 50'si transittir. Konteyner terminalinin toplam alanı 900.000 m², depolama

Şekil 59: Akdeniz'de ve Avrupa Kıtası'nda Yer Alan Ana Aktarma Limanları
Kaynak: İEÜ, 2009

potansiyelinin yeteri kadar kullanılmadığı tespit edilmektedir.

Akdeniz limanları içerisinde Marsilya Limanı, 2004 yılı verilerine göre 94,1 milyon metrik ton yük kapasitesi ile ilk sıradadır. Marsilya, Akdeniz bölgesinde konteyner trafiği açısından önemli rakiplerle karşı karşıyadır. Bunun temel nedeni, coğrafi açıdan uluslararası deniz ticareti taşıma hatları üzerinde daha elverişli aktarma limanlarının

alanı ise 626.000 m²'dir. Rıhtımların uzunluğu 2.774 metre olup, derinlikleri 11,5 metreden 18 metreye kadar çıkmaktadır. Rüzgardan korunaklı pozisyonu, yeterli derinlik ve alanı ile 6.000 TEU'ya kadar olan ana ve besleyici gemilere hızlı bir şekilde hizmet verebilmektedir (PLİ, 2009). Özellikle Avrupa ile Uzakdoğu arasında işleyen yüksek TEU kapasiteli gemiler, aktarmalarında Pire Limanı'nı tercih etmektedir.

Akdeniz'in ve Türkiye'nin en büyük limanlarından biri olan Mersin Limanı'ndan dünyanın tüm büyük limanlarına yük ve yolcu taşımacılığı yapılmaktadır. Mersin'in karayolu ve demiryolu bağlantıları güçlüdür ancak havayolu taşımacılığında Adana Şakirpaşa Havalimanı'ndan yararlanılmaktadır. Bölgede yurtiçi ve uluslararası yük taşımacılığı yapan çok sayıda firma mevcuttur. İzmir Limanı ile bir karşılaştırma yapıldığında, 2003 yılından itibaren Mersin Limanı'ndan taşınan yük miktarı ve konteyner trafiği hızla artmıştır. Akdeniz Bölgesi ve Mersin Limanı'nın transit liman olarak önemi gittikçe artmaktadır. Ege Bölgesi ve İzmir Limanı'nın ise daha çok yükleme/boşaltma yani ihracat ve ithalat amacıyla kullanıldığı tespit edilmektedir (İEÜ, 2009).

3.d.1.b. Depolama Faaliyetleri

3.d.1.b.1 Antrepolar

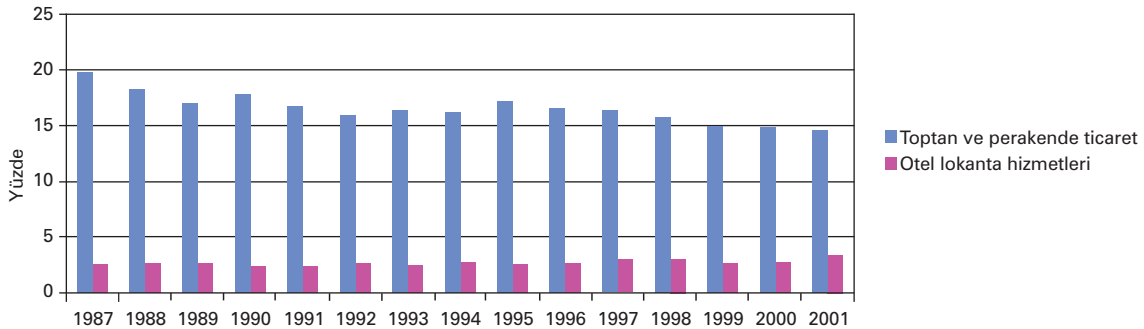
Depolama faaliyetleri, tüm lojistik faaliyetler arasında taşımacılık ve dağıtımdan sonra en büyük payı oluşturan faaliyetlerdir. İzmir ilinde Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı İzmir Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü denetiminde faaliyet gösteren toplam 116 antrepo bulunmakta olup bunların % 72'si Aliğa (37 adet), Kemalpaşa (33 adet) ve Torbalı (13 adet) ilçelerinde yoğunlaşmıştır. İzmir'deki antrepoların tipleri ve sayıları açısından varılabilecek sonuç, İzmir ve çevresindeki toplam antrepo ihtiyacının büyük çoğunluğunun firmaların kendileri tarafından karşılanmakta olduğu ve üçüncü parti lojistik (3PL)

hizmet sağlayıcılığın henüz yerleşmemiş bir olgu olduğudur. Bu eksiklik, antrepo hizmeti verebilecek yeterlilikte olan firmalar veya yatırımcılar için bir fırsat olarak düşünülebilir (İEÜ, 2009).

3.d.1.b.2 Genel Amaçlı Depolar ve Soğuk Hava Depoları

Depolama faaliyetleri konusunda antrepolardan daha sık rastlayabileceğimiz unsur, çok sayıdaki genel amaçlı depolardır. İzmir'de çok sayıda genel amaçlı depo bulunmakla birlikte, mevcut depoların çoğu kayıt altında değildir. Antrepolarla benzer şekilde, İzmir'deki belli başlı lojistik firmalarının depoları da genellikle Kemalpaşa ve Torbalı'da konumlanmıştır. İzmir'deki depoların kapasitelerinin genellikle İstanbul'a göre düşük, kullandıkları sistemler ve otomasyon seviyelerinin az gelişmiş olması, İzmir'de lojistik sektörünün gelişmesi açısından orta vadede sınırlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzmir'de soğuk hava depoları genellikle yaş sebze meyve sektörüne hizmet veren tipte depolardır. Soğuk hava depolarının bağlı oldukları herhangi bir kurumun olmaması, bu konuda yeterli bilgiye ulaşılmamasının önünü tıkmıştır. Ancak İEÜ'nün çalışmasında, belli başlı firmalara ait toplam 27.000 ton kapasiteli 7 adet soğuk hava deposu bulunmuştur. Bu tip depoların sayı ve kapasite yönünden yetersizliği, İzmir'de başta organik tarım olmak üzere bazı iş alanlarının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (İEÜ, 2009).

Şekil 60: İzmir'de Ticaret Alt Sektörlerinin GSYİH içindeki Payı(2001)⁴²

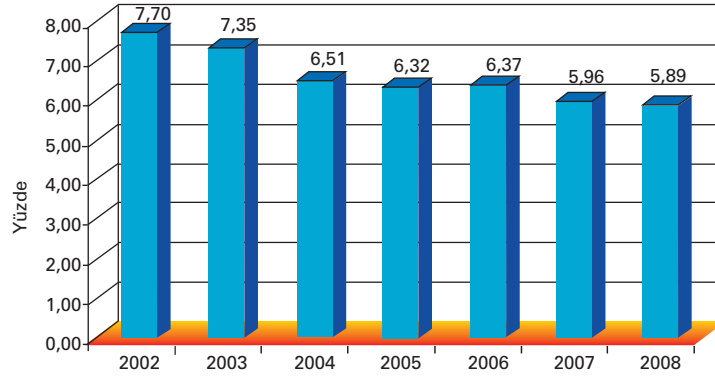
⁴² TÜİK (2008a) verileri kullanılmıştır.

3.d.2. Ticaret

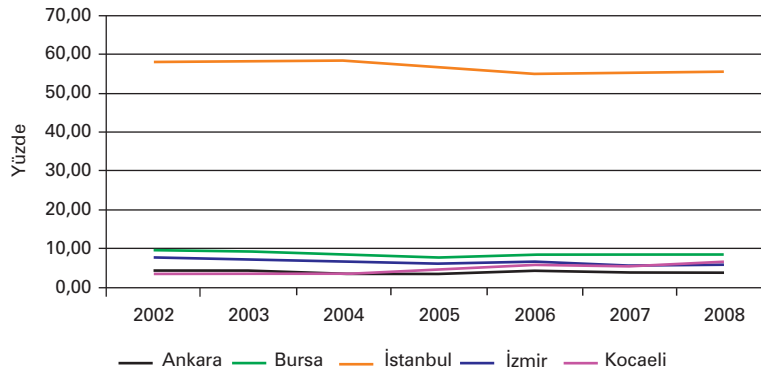
Çok eski dönemlerden beri ülkenin önemli bir dış ticaret merkezi olan İzmir, mevcut durumda çevrede yer alan iller ve bölgeler için ülkenin ikinci derecede öneme sahip dış ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmektedir (DPT, 2003). Ticaret Sektörünün GSYİH'ya olan katkısı toptan ve perakende ticaret ve otel ve lokanta hizmetleri alt sektörleri kapsamında incelenmiştir (Şekil 60). Toptan ve perakende ticaret sektörü GSYİH içinde yüksek bir paya sahiptir. Ancak 1987 yılında GSYİH'ya % 20'ye yakın katkısı olan bu sektörün GSYİH'ya olan katkısı 2001 yılında % 15'in altına düşmüştür. Otel ve lokanta hizmetlerinin GSYİH'ya olan katkısı ise % 2 - % 3 arasındadır.

3.d.2.a. Dış Ticaret

Türkiye'nin önemli bir dış ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmekle birlikte son yıllarda, İzmir'in ihracat payı düşme eğilimindedir. 2002 yılında İzmir'in payı % 7,70 iken 2008 yılında bu oran % 5,96'ya gerilemiştir (Şekil 61). İhracatın Türkiye ihracatı içindeki payına baktığımızda, İzmir ili payının İstanbul ve Bursa illerinin paylarının altında olduğu, Ankara ve Kocaeli illerinin paylarının ise biraz üzerinde olduğu görülmektedir. İstanbul ve Bursa illerinin katma değeri daha yüksek olan teknoloji yoğun sektörlerde uzmanlaşmış olmaları ihracat paylarının İzmir'den daha fazla olmasına yol açan bir faktördür.

Şekil 61: İzmir İhracatının Türkiye İhracatındaki Payı

Şekil 62: Çeşitli İllerde İhracatın Türkiye İhracatı İçindeki Payı⁴³

⁴³ ABD doları cinsinden TÜİK (2008a) verileri kullanılmıştır. 2008 yılına ait veriler ilk 11 ay içindir.

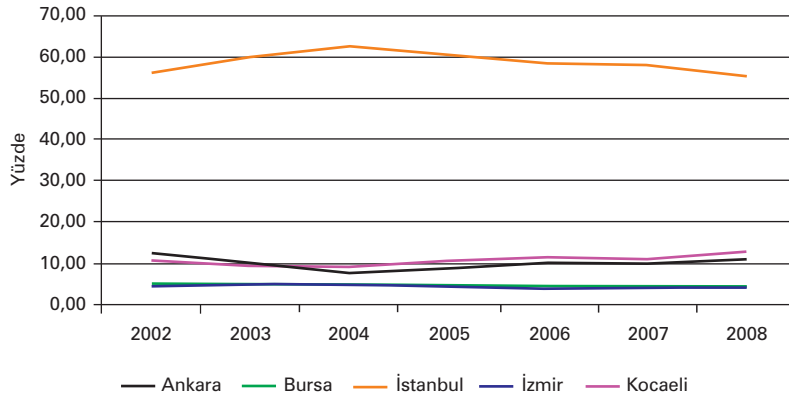
İthalatın Türkiye ithalatı içindeki payına baktığımızda ise İzmir ili payının İstanbul, Ankara ve Kocaeli illerinin altında olduğu ve Bursa ili ile benzer seviyelerde seyrettiği görülmektedir (Şekil 62).

İzmir ilinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2002 yılında % 121,39 iken 2008 yılında % 93,64 oranına gerilemiştir. İzmir ili 2003 yılı ve öncesinde dış ticaret fazlası veren bir konumda iken, son 5 yıldır dış ticaret açığı vermektedir (Şekil 64).

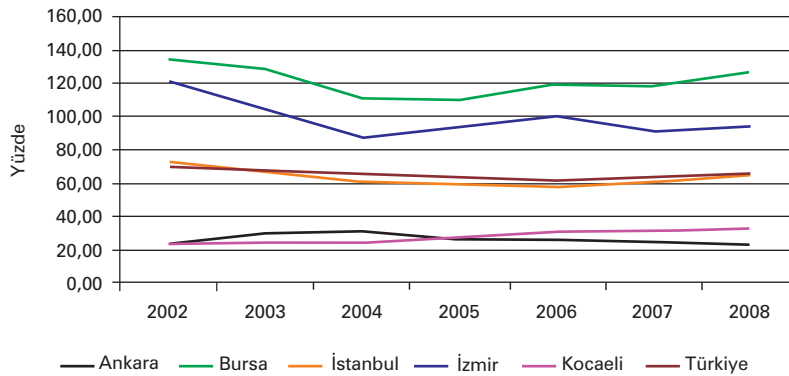
2008 yılında gümrük verilerine göre İzmir'in toplam ihracat değeri 21,6 milyar dolardır. Bu miktar içinde en yüksek pay % 18,8 oranı ile demir-çelik sanayisine aittir. Daha sonra sırasıyla, rafine edilmiş petrol ürünleri, motorlu kara taşıtları, televizyon-radyo alıcıları

ve ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar, giyim eşyası, işlenmiş sebze ve meyveler en çok ihraç edilen ürünlerdir.

2008 yılında, İzmir ilinin toplam ithalat değeri 26,1 milyar dolardır. Bu miktar içinde en yüksek pay % 27,7 oranı ile ham petrol ve doğal gaz ürünlerine aittir. Atık ve hurdaların ithalat payı % 13,5, rafine edilmiş petrol ürünleri payı % 10,7, demir çelik dışındaki metal sanayi payı % 5,1, tahıl ve sınıflandırılmamış bitkisel ürünler payı % 3,4, demir-çelik sanayi payı ise % 3,3'dür. Birinci ve üçüncü sırada yer alan ürünlere bakıldığında ithalatın yaklaşık % 40'ının enerji ithalatı olması, İzmir ilinin enerjide dışa bağımlı olduğunu göstermektedir. Küresel olarak enerji sıkıntısının yaşanmaya başlandığı ve enerji fiyatlarının

Şekil 63: Çeşitli İllerde İthalatın Türkiye İthalatı İçindeki Payı⁴⁴

Şekil 64: Çeşitli İllerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı⁴⁵

⁴⁴ ABD doları cinsinden TÜİK (2008a) verileri kullanılmıştır. 2008 yılına ait veriler ilk 11 ay içindir.

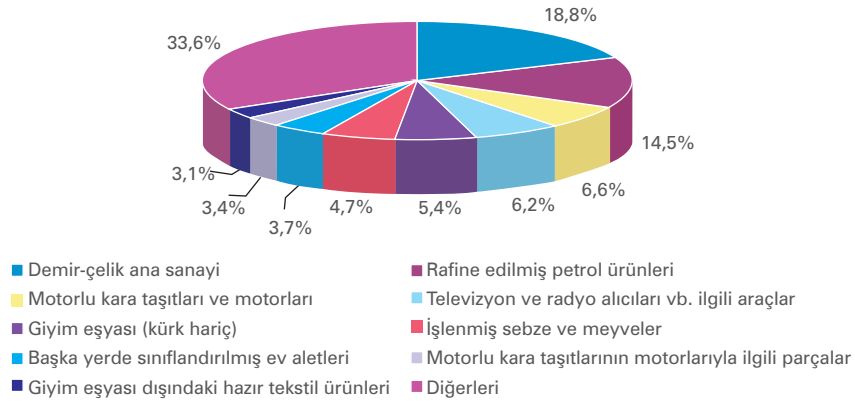
⁴⁵ ABD doları cinsinden TÜİK (2008a) verileri kullanılmıştır. 2008 yılına ait veriler ilk 11 ay içindir.

artma eğiliminde olduğu düşünülürse hem Türkiye geneli için hem de İzmir için enerji yatırımlarına öncelik verilerek enerjide kendi kendine yeten bir ülke olmak hedeflenmelidir. İzmir ili rüzgar ve jeotermal enerji kaynakların açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İzmir'de yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımlara öncelik verilmesi çevreye verilen zararları azaltmanın yanında ithalat miktarını da azaltarak dış ticaret dengesi üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Ayrıca yine enerji alanındaki teknoloji açısından da yerel düzeyde gelişim sağlanması adına bu konuda Ar-Ge çalışmalarının artırılması gerekmektedir.

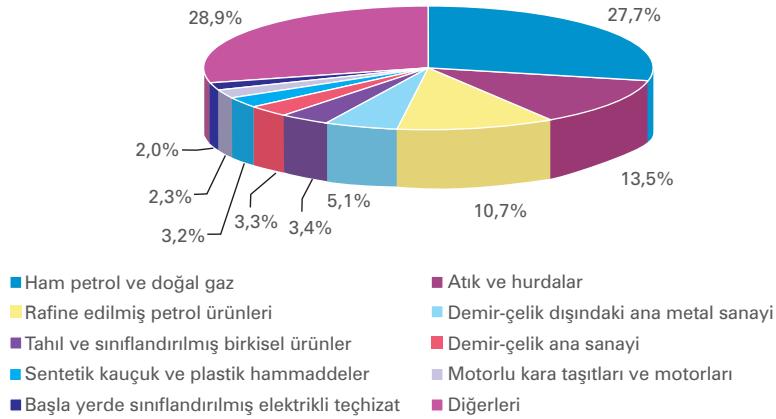
3.d.3. Turizm Sektörü

Türkiye'nin uzun vadeli turizm stratejisinin ana hedefi 2023 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk beş ülkesinden biri olmaktır. Türkiye, 2007 yılında turizm gelirleri bakımından dünyada 10. sıradadır, gelen yabancı turist bakımından ise 9. sıradadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009).

1960'lı yıllardan 80'li yıllara kadar Türkiye'ye gelen turistlerin yarıya yakın kısmı için İzmir ve çevresi en

Şekil 65: 2008 Yılında İzmir'de İhracat Payı Yüksek Olan Ürünler (\$) ⁴⁶

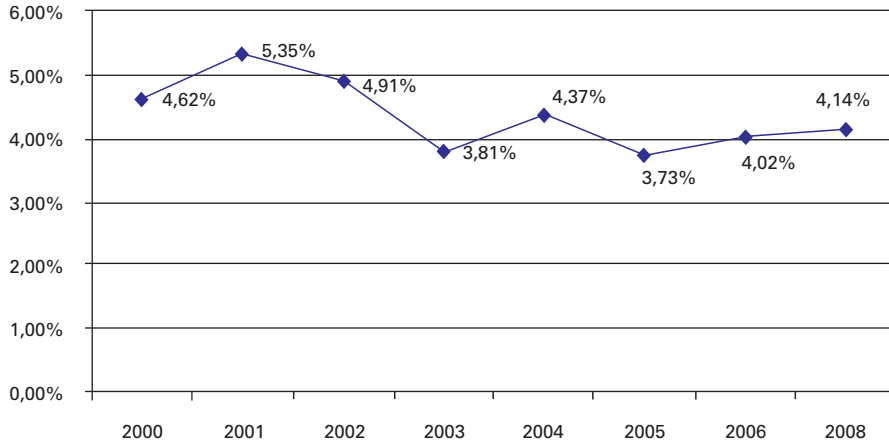
Şekil 66: 2008 Yılında İzmir'de İthalat Payı Yüksek Olan Ürünler (\$) ⁴⁷

46 TÜİK verileri, ISIC Rev 3 sınıflaması, 4 Kod detayında

47 TÜİK verileri, ISIC Rev 3 sınıflaması, 4 Kod detayında

önemli destinasyonlardan biri olma özelliğini korumuştur. Ancak İzmir'e gelen turist sayısı son üç yıldır bir artış eğiliminde olsa da, İzmir ili son 20 yıldır turizmde gerilemiştir (BASIFED, 2005; İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009).

Atina, nüfusundan biraz daha fazla, Muğla nüfusunun yaklaşık üç buçuk katı kadar, Antalya ve Barcelona ise nüfuslarının dört katından fazla yabancı çekmektedir. İzmir'e ise, nüfusunun yaklaşık dörtte biri kadar yabancı gelmektedir.

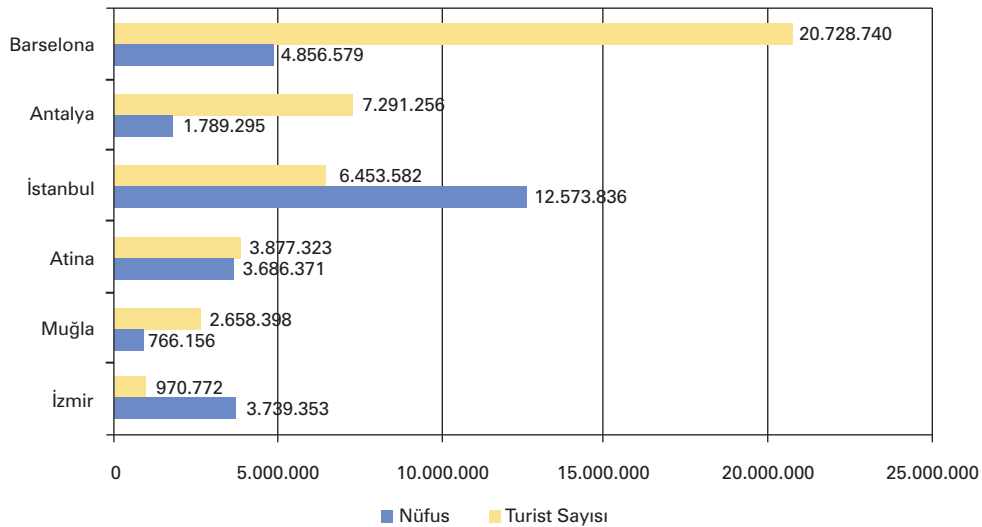

Şekil 67: İzmir'e Gelen Yabancı Sayısının Türkiye İçinde Oranı, 2000-2007

Kaynak: TÜİK, 2008

İzmir'i yakın coğrafyasındaki bazı kentlerle kıyasladığımızda, turizme ilişkin özellikleriyle İzmir ile benzerlik taşıyan Antalya, Atina ve Muğla kentlerinin, nüfusları İzmir'den daha az olmasına karşın İzmir'den daha fazla turist çektiği görülmektedir.

Barcelona kentinin turizm tanıtımı için yoğun çalışmalar yapıldığı, Yunanistan'ın ise adaların tanıtımına ağırlık verdiği ve Atina'nın Yunan adalarına geçiş amacı taşıyan çok sayıda turisti de çektiği bilinmektedir. Antalya ile İstanbul, Kültür ve Turizm

Şekil 68: İzmir ve Yakın Coğrafyasındaki Bazı Şehirlerin Nüfusları ve Bu Şehirlere Gelen Turist Sayısı, 2007 (Atina nüfusu 2001, Barcelona nüfusu ise 30.06.2007 verilerine dayanmaktadır.)

Bakanlığı'nın tanıttığı 4 ana destinasyon arasındadır. Dolayısıyla, tanıtımın turist çekmekte önemli rol üstlendiği söylenebilir.

Ulaşım ağlarının, belli turizm merkezlerinin rekabet gücünü destekleme yönünde önemli etkisi vardır. Örneğin, turizm sezonunda İngiltere ve Almanya'dan charter uçuşlarının düzenli olarak yapılması Muğla ve Antalya'nın Avrupa'daki turizm merkezleriyle rekabet edebilmesinde etkili olmuştur (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

Yatırım ve planlama açısından İzmir'in turizme yeteri kadar eğilmediğini söylemek de yanlış olmaz (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009). 2008 yılında turizm alanında Antalya iline yapılan kamu yatırımları, İzmir'e yapılanın yaklaşık 25 katıdır (DPT, 2009). Devlet, özel sektör ve yerel aktörler işbirliği içinde bütünsel bir turizm anlayışına sahip olmalı ve işbirliği içerisinde altyapı, tanıtım, yatırım aşamalarını kalifiye eleman, ulaşım ağı ve teknolojik gelişme ile desteklemelidirler (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

İzmir'in Türkiye'de ve dünyada, öne çıkan diğer turizm destinasyonlarıyla rekabet gücü ve pazar payı oldukça düşüktür. Türkiye'de önde gelen turizm merkezleriyle karşılaştırıldığında İzmir hem arz hem de talep yanlı olarak geri planda kalmaktadır. Genel olarak, İzmir'in Türkiye turizminden aldığı pay turist sayıları ve konaklama verilerine göre % 4 civarındadır; bu nedenle İzmir'in turizm potansiyelini bir kalkınma aracına ve refah kaynağına dönüştürmesi için çok yönlü bir turizm politikasını uygulamaya koyması gerekmektedir (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

2008 yılı Ocak-Ekim döneminde ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin en çok giriş yaptıkları kapıların bağlı olduğu iller sıralamasında İzmir, % 4,01 oranı ile Antalya (% 34,25), İstanbul (% 25,37), Muğla (% 11,91) ve Edirne'nin (% 9,08) ardından beşinci sıradadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a).

Ülkemize giriş yapan yabancılara çıkış kapısı ve ulaşım yollarına göre bakıldığında, İzmir'deki Adnan Menderes Havalimanı'nın % 2,7'lik oranla Türkiye'de

en fazla giriş yapılan 6. hudut kapısı olduğu görülmektedir. Çıkış yapan yabancılar bakımından ise, Adnan Menderes Havalimanı % 2,8'lik pay ile yedinci sıradadır (TÜİK, 2006b).

İç ve dış turizmin illere göre dağılımına baktığımızda Antalya, Muğla, Aydın ve İstanbul'un daha fazla yabancı turist çektiğini, İzmir'in ise daha çok yerli turist çektiğini görebiliriz. Bu da mevcut koşullarda İzmir'in daha çok iç turizme yönelik hizmet sunduğunu göstermektedir (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

Antalya, Muğla ve İstanbul'un turizmde oturmuş bir rekabet gücü vardır. İzmir'in bu illerdeki turizmle rekabet etmesi ancak uzun vadeli bir hedef olabilir. Öte yandan, turizme dayalı bir kalkınma modeli hedeflendiğinde bu illerdeki büyümenin çok da hedeflenecek bir durum olmadığı, bu illerde yaşanan kaynak sorunundan anlaşılabilir. Başka bir deyişle, rakamların değerlendirmesi bu illerin son beş yılda başarılı bir grafik sergilediğini gösterebilir; ancak bu durumun sürdürülebilir ve uzun dönemli bir başarı getireceğini göstermez. Dolayısıyla, İzmir için asıl önemli olan bu sıralamada yükselmek değil, bu sıralamada yer alan illerin sunmadığı bir alternatif turizm modeli yaratmak, kendi özgün değerleriyle turizm yapmaktır (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

Kısa ya da orta vadede İzmir'in hedefi, hem sayısal olarak hem de coğrafi olarak yakın durduğu Aydın ve Muğla'ya karşı rekabet gücünü yükseltmektir. İzmir'in yerli turist açısından Muğla'ya, yabancı turist açısından ise Aydın'a karşı rekabet gücünü yükseltmesi gerekmektedir. Örnek olarak, Efes ve Meryem Ana İzmir'de yer almasına rağmen ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu Kuşadası'nda gecelemetedir. İzmir bu anlamda Selçuk'ta geceleyecek ve yerli halka gelir getirecek bir kitleyi çevre illere kaçırmaktadır. Bu anlamda Selçuk turizm kaynaklarını kendi turizm altyapısını güçlendirerek yerel kalkınma için kullanılmalıdır (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

2008 yılında İzmir ili sınır kapılarından giriş yapan turistlerin büyük çoğunluğu (% 73,31'i) yabancısıdır. İzmir'e gelen yabancı turistler arasında ilk sırayı ülke

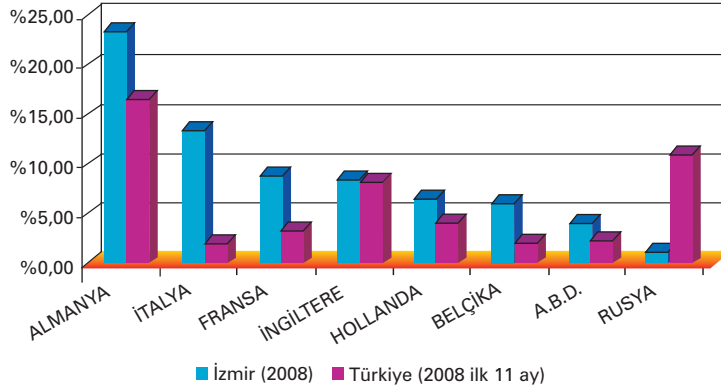
genelinde olduğu gibi Almanya almaktadır. Almanya'nın ardından İzmir'e en çok yabancı turist sırasıyla İtalya, Fransa ve İngiltere'den gelmektedir. Şekil 69'dan da görüleceği gibi İzmir ili, ülke genelinin aksine İtalyan turistler tarafından yoğun biçimde tercih edilmektedir. Rusya ise, Türkiye'ye en fazla turist gönderen 2. ülke iken, İzmir'de 11. sıradadır (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a).

İzmir özellikle Avrupa ülkelerinden turist çekmektedir, öte yandan turizm harcamaları yüksek ülkeler arasında yer alan Çin, Kore ve Kanada gibi ülkeler İzmir'e turist göndermemektedir. Bu anlamda

İzmir'de yabancı turistlerin ortalama kalış süresi Türkiye ortalamasının altında, yerli turistlerinki Türkiye ortalamasına eşit ve genel ortalama ise Türkiye ortalamasının altındadır. Tesislerin ortalama doluluk oranı İzmir'de % 45,65 olup, bu oran Türkiye ortalamasının (% 54,65) altındadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009b).

3.d.3.a. Konaklama Altyapısı

İzmir'de turizm yatırımı belgeli konaklama tesislerinde yatak sayısı bakımından en büyük payı (% 31,74) 4 yıldızlı tesisler almaktadır. Turizm yatırımı belgeli konaklama tesislerinin yatak sayısının

Şekil 69: İzmir'e ve Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı
Kaynak: İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a

farklı coğrafyalarda farkındalık yaratılması İzmir turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. İzmir turizminin uluslararası boyutu düşünülürken bu ülkeler hem yabancı sermaye yatırımları hem de turist talebi açısından değerlendirilmelidir (Aykaç Yanardağ, 2009).

İzmir'e gelen yabancıların aylara göre dağılımı, turistik talep yoğunlaşmasının Haziran ayından başlayarak Eylül ayı sonuna kadar sürdüğünü göstermektedir. İzmir ilinin en önemli çekim gücünün deniz-güneş-kum turizmi olması, kitle turizmi kapsamında geleneksel turizm aylarında talebin yoğunlaşması ve dört aylık bir turizm mevsimi yaşanması sonucunu doğurmaktadır (İZKA, 2008).

en fazla bulunduğu ilçeler ise sırasıyla Çeşme (% 26,45), Seferihisar (% 22,69), Dikili (% 17,01) ve Menderes'tir (% 12,90) (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009a). Turizm işletmesi belgeli konaklama tesislerinde yatak sayısı bakımından en büyük pay (% 28,25) 5 yıldızlı tesislere aittir. Turizm işletmesi belgeli konaklama tesislerinin yatak sayısının en fazla bulunduğu ilçeler sırasıyla merkez⁴⁸ ilçeler (% 32,85), Çeşme (% 20,15), Selçuk (% 17,97) ve Menderes'tir (% 15,47) (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009b).

İşletme sayısı ve işletme büyüklüklerine baktığımızda, il merkezi dışında yalnızca Çeşme'de belirgin bir tesis sayısına ulaşıldığını söyleyebiliriz. Uluslararası turizm

⁴⁸ Söz konusu çalışmada merkez ilçe kapsamındaki ilçeler: Balçova, Narlıdere, Konak, Karşıyaka, Bornova, Gazimur

açısından da durum farklı değildir, İzmir il merkezi dışında yine yalnızca Çeşme'nin uluslararası turizm destinasyonu olduğunu söyleyebiliriz (Aykaç Yanardağ, 2009).

2007 yılında İzmir'deki otellere gelen turistlerin ağırlıklı olarak (% 33,69) 5 yıldızlı otelleri tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca, İzmir'deki tesislere gelen yerli sayısı, yabancı sayısının 2 katından fazladır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009b).

İzmir'de Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli tesislerin türlerine göre dağılımını incelediğimizde, İzmir'in orta sınıf yerli turistlerin talebini karşılayacak tesislerde yoğunlaştığı ve üst sınıf özellikle yabancı ve daha çok gelir getirecek turistlere yönelik tesislerden yoksun olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, İzmir'de işletme türlerine göre, 5 yıldızlı oteller bir yatırım alternatifi olabilir; yüksek gelirli turistleri çekmesi yönüyle de karlılık sağlayabilir. Ancak bu işletmelerin sürdürülebilirlik açısından sakıncaları vardır. Yüksek gelir düzeyli turistlere kişiye özel hizmet sunan butik otellerin geliştirilmesi İzmir için uygun olacaktır. Alaçatı ve Şirince'de bu tür otellerin sayısı ve talebi artmaktadır. Ayrıca yerel yapıyla uyumlu olacak kamp ve karavan alanları, ev pansiyonculuğu farklı işletme türleri olarak İzmir için düşünülebilir. İşletme türlerine göre yatırım olasılıklarını değerlendirirken gedik pazar kavramı yatırımlar için genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Önemli olan aynı tür işletmeleri sayıca artırmak değil, pazarda karşılanmamış talebe yönelik yatırımlar yapmaktır (Aykaç Yanardağ, Yanardağ, 2009).

3.d.3.b. Turizm Çeşitliliği

İzmir gerek coğrafi konumu, gerek tarihsel ve kültürel kaynaklarının çeşitliliği, gerekse daha alışılmış deniz-kum-güneş temelli kitle turizmine yönelik altyapısı ile geniş bir turizm yelpazesine sahiptir. Ayrıca, sanayi ve ticarete dayalı bir kalkınma süreci geçiren İzmir'in bugüne kadar turizm potansiyelini gerçek anlamda değerlendirmemiş olması, turizm yatırımı ihtiyacının yüksek olduğuna işaret etmektedir. İzmir'de uygulanacak turizm politikalarının, İzmir içindeki çeşitliliğe uygun olarak farklılaştırılması gerekir. Bu doğrultuda İzmir, Yarımada Bölgesi, İzmir Şehir

Merkezi, Kuzey İzmir İlçeleri ve Doğu ve Güney İzmir İlçeleri olmak üzere dört ana bölge olarak ele alınmalıdır (Aykaç Yanardağ, Yanardağ, 2009).

İzmir, deniz turizmi potansiyeli ve tarihi değerleriyle Aydın ve Muğla ile birlikte Ege Bölgesi'nin turizm sektörü gelişmiş iller grubundadır. İzmir, Ege Bölgesi'nde en fazla seyahat acentesinin bulunduğu ikinci ildir. İlk sırada, Muğla yer almaktadır (Soybalı; Baytok, 2007). Çeşme başta olmak üzere Selçuk, Foça ve Karaburun ilçeleri, İzmir'in önemli turizm merkezleridir (Soybalı; Baytok, 2007).

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) verilerine göre İzmir, 2008 itibarıyla Türkiye'de en fazla mavi bayrak ödüllü plajın bulunduğu üçüncü ildir. İlk iki sırada Antalya (143 plaj) ve Muğla (57 plaj) yer almaktadır. İzmir'deki mavi bayraklı plaj sayısı 2006'da 29 iken, 2007'de 23'e ve 2008'de 21'e düşmüştür. İzmir ilinde 2002 yılında 2 adet mavi bayrak ödüllü marina varken, takip eden 4 yılda bu sayı 1 olmuş, 2007 ve 2008 yıllarında ise 0'a düşmüştür (TÜRÇEV, 2008).

İzmir deniz dışındaki doğal kaynaklar açısından da oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Ödemiş Bozdağ, Dikili Kalem Adası, Şirince bağları, Kuşçenneti, Yamanlar Dağı ve Karagöl, başta Balçova'da olmak üzere farklı ilçelerdeki kaplıca kaynakları, İzmir'in turizm potansiyeli taşıyan doğal kaynaklarına örnek olarak sayılabilir. Ancak bu kaynakların birçoğunun etkin kullanıldığını ve sosyo-ekonomik getirilerinin olduğunu söylemek güçtür. Örneğin Şirince oldukça, hatta gereğinden fazla popülerlik kazanmış bir turizm destinasyonu olarak fazlasıyla metalaştırılmış, bu anlamda özgünlüğünü tehlikeye atmışken, Dikili Kalem Adası butik otel anlayışına uygun olarak çok daha sınırlı bir gelişme göstermiş, bu anlamda getirisi daha sınırlı olsa da sürdürülebilir bir gelişme seyri göstermiştir. Henüz turizmdeki yeri sınırlı olan diğer alanlar için de sürdürülebilirlik ve kaynakların etkin kullanımı prensiplerini akılda tutarak planlama yapmak gerekmektedir (Aykaç Yanardağ, Yanardağ, 2009).

Ege Bölgesi, ülkemizin termal kaynak yönünden en

zengin bölgesi olup, İzmir'de de termal kaynak bulunmaktadır. İzmir, bu özelliği ve iklim özellikleri ile geriatri (yaşlı sağlığı) turizmi açısından potansiyel taşımaktadır (Soybalı; Baytok, 2007). Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın stratejisi dâhilinde İzmir, 2023 yılına kadar termal turizm altyapısı ve üstyapısının geliştirilmesine yönelik stratejilerin hayata geçirileceği 17 ilden biridir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye'de altyapısı kongre turizmine uygun olan 7 ilden biri İzmir'dir. Ayrıca İzmir, I. derecede önemli 4 fuar ilinden biridir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). Türkiye'nin ve İzmir'in katma değer yaratması ve bunun sonucunda gelişebilmesi için kongre turizminin büyük önemi bulunmaktadır. Çünkü bu alanın gelişmesiyle birlikte kentin sosyal ve kültürel hayatı da değişmektedir. Oteller yapılmakta, restoranlar açılmakta, eğlence sektörü gelişmekte, kültürel aktiviteler artmaktadır. Tüm bunlar İzmir'in geçmişine de bugünkü karakteristik özelliklerine de uygun açıklamalardır (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

Turizm açısından İzmir'in en önemli bir diğer kaynağı tarihi ve kültürel kaynaklardır. İzmir'in binlerce yıllık bir yerleşim yeri olması, Tepekule höyüğü, İon kalıntıları, dünyada zeytinyağının ilk üretildiği Klazomenai kalıntıları, Efes, Bergama, Lebedos, Teos, Alliano, Erythrai kalıntıları bu tarihi kaynakların bir kısmıdır. Daha yakın döneme baktığımızda, Osmanlı döneminde İzmir'in kozmopolit bir yapıya sahip olması, barındırdığı farklı kültürlerin kentin sosyal ve mekansal dokusunda bıraktığı izler ise farklı bir turistik kitleye hitap edecektir. Örneğin, kentin önemli bir Yahudi cemaatine ev sahibi olması ve bunun hala devam etmesi, Sabetay Sevi'nin buradaki tarihsel varlığı, Yahudi yerleşimlerinin tarihsel izleri yine çok özel bir kitleye hitap etmesi yönüyle önemlidir. Aynı zamanda İzmir, Avrupa'ya açılan bir liman, Anadolu'da demiryolu hattının yapıldığı yer ve gerek şehrin yeniden yapılanması gerek İzmir İktisat Kongresi ile yüklendiği misyon açısından Türk modernleşmesinin de önde gelen bir örneği, Türkiye'nin modern yüzü olarak bir dünya kenti olmaya adaydır. Bu modern duruş, daha çok "kent turizmi" için temel

oluşturacaktır (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

İzmir'in turizm potansiyeli açısından en önemli bir başka özelliği ise, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olması ve bir metropol olmasıdır. Küreselleşmeyle birlikte öne çıkan "dünya kenti" kavramı, öncelikle New York, Los Angeles, Londra, Paris gibi gelişmiş ülkelerin metropollerinin temsil ettiği kentleri tanımlamak için kullanıldı. Ancak gelişmekte olan ülkelerin de küresel ekonomide daha çok ve kalıcı bir biçimde yer alması bu ülkelerdeki metropollerin de dünya kenti olma yönünde yatırımlar yapmasına yol açtı. Asya'da Bombay, Şanghay, Yeni Delhi, küresel ekonomi ile geç bütünleşen Doğu Avrupa'da ise Prag, Bükreş ve Budapeşte'nin örnek olabileceği bu yeni dünya kentleri arasında Türkiye'den şimdilik ancak İstanbul'u saymak mümkündür. Ancak İzmir'in de doğru planlama ve yatırımlar ile bu sınıflandırmada yer alması mümkün görünmektedir. İzmir'in EXPO için aday olması, İzmir'de Türk-İtalyan Hükümetleri Zirvesi'nin düzenlenmiş olması, Uluslararası İzmir Fuarı ve yıl boyunca düzenlenen diğer fuarlar İzmir'in dünya kenti olması için gerekli fakat ne yazık ki yetersiz unsurlardır.

Diğer yandan metro inşaatı, kentsel dönüşüm projeleri, İzmir'de üst sınıf otellerin ve dünya mutfaklarını temsil eden restoranların açılması bir dünya kenti profiline sahip olmaya yönelik gelişmelerdir (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

İzmir'de merkez ve kıyı şeridindeki ilçeler dışında, özellikle doğu kesiminde kalan ilçelerde tarımın yaygın olması, turizmde özellikle sürdürülebilirlik çerçevesinde gündeme gelen "kırsal turizm" açısından kaynak teşkil etmektedir. Bu bölgelerde mevsimsel olarak düzenlenecek doğa sporları ile bütünlük bir turizm anlayışının geliştirilmesi, turizm pazarında çok da yaygın olmayan bir alanın geliştirilmesine imkân tanıyabilir. Ancak bu turizm kolunun geliştirilmesi için ciddi bir yatırım ve yerli halktan da kitlesel bir katılım gerekmektedir. Münferit yatırımlar gerekli tanıtımı sağlamayacağı gibi, talep açısından da sürekliliği sağlamakta güçlük çekecektir (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

İzmir'de turizmdeki işletme sayısı, öne çıkan turizm

Konak, Çeşme, Selçuk, Menderes, Foça ve Balçova'dır. Bergama, Dikili, Karaburun, Ödemiş, Seferihisar ve Urla kaynak açısından turizm potansiyeli taşımalarına rağmen tanıtım ve yatırım açısından geri kalmış ve pazardan pay alamamışlardır. Selçuk ve Menderes dışındaki ilçelerde yerli turist talebi belirleyicidir. Yerli turist özellikle denize bağlı turizm türlerini tercih etmektedir. Selçuk ve Menderes özellikle yabancı turistlerce tercih edilmekte; Efes antik kenti, Selçuk Müzesi ve diğer ören yerlerine bağlı olarak da kültür turizmine eğilmektedir. Bu ayrım, ilçelerde yapılacak turizm yatırımlarının planlanması açısından da önem taşır. Balçova, İzmir'de termal turizmin yapıldığı tek ilçe olarak tüm sıralamalarda dikkat çekici bir noktaya gelmiştir. Özellikle sınırlı tesis sayısı ve yatak kapasitesine rağmen oldukça başarılı bir grafik çizmiştir. İzmir'de diğer ilçelerde de termal kaynaklar olduğu göz önüne alınarak İzmir'de termal turizm yatırımlarının değerlendirilmesi gerekmektedir (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009). İzmir'in ilçelerinde hangi turizm türlerinin uygun olduğu, Şekil 70'te görülmektedir.

İzmir ve ilçeleri farklı turizm türlerinde değerlendirilecek doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara sahiptir. Bu kaynakların etkin bir biçimde değerlendirilmesi için dikkat edilmesi gereken birinci önemli nokta, turizmden kısa vadede kar etmeye uygun olan fakat uzun vadede kaynakları çabuk tüketen ve yalnızca büyük sermayeyi nemalendiren kitle turizmi anlayışının dizginlenmesi, bunun yerine turizmden uzun dönemde yerli halkın da faydalanacağı, "sürdürülebilir turizm" anlayışının uygulanmasıdır. Yerel unsurların korunması, sızıntı sorunu, altyapı, tanıtım, imar ve bölgesel koruma da İzmir'de turizm planlanırken dikkate alınması gereken konulardır (Aykaç Yanardağ; Yanardağ, 2009).

3.e. Değerlendirme

İzmir, Türkiye'nin en gelişmiş üçüncü ili olmakla birlikte son yıllarda Bursa ve Kocaeli illerinin daha hızlı bir gelişme kaydederek gelişmişlik seviyelerini İzmir'e yaklaştırmış olmaları dikkat çekicidir. Örneğin, Bursa ilinin toplam ihracat payı İzmir ilinin

toplam ihracat payından ve Kocaeli ilinin sanayi sektörü ihracat miktarı İzmir sanayi sektörü ihracat miktarından daha fazladır. 2003 yılı ve öncesinde dış ticaret fazlası vermekte olan İzmir, son 5 yıldır dış ticaret açığı vermektedir. Oysa zengin doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara sahip olan, sanayi sektörü gelişmiş bulunan ve eğitim, bilim, teknoloji olanaklarını barındıran İzmir'in Türkiye'nin en gelişmiş ikinci ili olma potansiyeli mevcuttur.

Bu noktada, mevcut potansiyelin nasıl kullanılacağı, neler yapılacağı önem arz etmektedir. Öncelikle, İzmir'in çok sektörlü ekonomik yapısı bir avantaj değil, dezavantaj oluşturmaktadır. Objektif ve bilimsel yaklaşımlara dayanarak, İzmir'in hangi sektörlerde uzmanlaşacağı ortaya koyulmalıdır. 2007 yılında hazırlanan İzmir'in Stratejik ve Yükselen Sektörleri Raporu, İzmir'de yükselen ve stratejik sektörlerin üç ana grup olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Birinci grup İzmir'in tarımsal üretimiyle ilişkili sanayi sektörleridir. İkinci grup mevcuttaki Ar-Ge, üniversite ve kalifiye işgücü olanaklarından yararlanılarak daha da geliştirilebilecek ileri teknolojiye dayalı sektörlerdir. Son grup diğer sektörleri destekleyen ve İzmir'in metropoliten kent ve hizmet merkezi olma özelliğini daha da artıracak iş destek faaliyetleridir.

İzmir'in uzmanlaşacağı ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlere yönelik politika ve stratejiler belirlenirken ilçeler arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri ve ilçelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut durumda, İzmir'in il merkezi ve merkeze yakın ilçelerin daha çok sanayi ve hizmetler, İzmir'in çeperindeki ilçelerin ise daha çok tarım sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.

Tarım sektörünün önemli bir ekonomik faaliyet olduğu ve özellikle merkezden uzakta kalan ilçelerde temel geçim kaynağının tarıma dayalı faaliyetler olduğu İzmir ilinde tarımdan elde edilen gelirin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. İzmir ilinin tarımına dair değerlendirme yapmak için ile ait değerlerin yanı sıra tarımla ilgili ulusal ve uluslararası gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir. Türk tarımının AB'ye üye olması yani Ortak Tarım

Politikasına (OTP) uyumu durumunda, Türkiye ve AB'deki tarım ürünleri fiyatları eşitlenecektir. Türkiye'deki tarım ürünlerinin çoğunun fiyatı, özellikle, hayvansal ürün fiyatları AB fiyatlarının oldukça üstündedir. Tarım ürünleri fiyatlarının eşitlenmesi sonucunda ortaya çıkacak fiyat değişikliklerinin tahıl ürünlerinin çoğunda (buğday % 31, arpa % 18,9, mısır % 47,1), hayvansal ürünlerde (kırmızı et % 35,6, inek sütü % 36,9, koyun eti % 47,1, tavuk eti % 17) ve yağlı tohumlarda (ayçiçeği % 22,2) düşüş beklenmektedir. Bazı sanayi bitkilerinde (pamuk % 25,8, tütün % 0,1) ve meyve-sebzede (elma % 17,6, portakal % 2) artış gerçekleşeceği öngörülmektedir (Çakmak ve Kasnaoğlu, 2001). OTP'de önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmelerle, fiyatlarda daha da büyük düşüşlerin yaşanabileceğini bildirmiştir. Nitekim tarımsal ürün dış ticaretinin liberalleştirilmesinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır ve bu etki OTP'yi şekillendiren unsurlardan biridir. Yapılan analizlerde, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda tarım sektöründe geçimlik işletmelerin tamamı ile yarı geçimlik işletmelerin önemli bir kısmının üretimden çekileceği öngörülmektedir (TKB, 2007a).

Türkiye, AB'ye aday ülke olması nedeniyle bütçesinin önemli bir kısmı AB tarafından finanse edilen Katılım Öncesi Mali Yardım Programı (IPA) kapsamında yer almaktadır. Kırsal Kalkınma, IPA içinde bir bileşen olarak yer almaktadır ve Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'nin IPARD Planı 2007-2013 döneminde uygulanacak olup 2007-2011 dönemindeki bütçesi 436 milyon avrodur. 2007-2013 dönemi itibarıyla 800-850 milyon avro bütçeye sahip plan çerçevesinde belirlenen 43 ilde öncelikli alt sektörlerde ürün işleme dâhil sektörün modernizasyonu ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması ana hedefleri çerçevesinde uygulanacaktır. Bu iller arasında İzmir yer almamaktadır. İzmir'e coğrafi olarak sınır ya da tarımsal olarak benzer yapı gösteren illerden Aydın, Manisa, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Isparta, Uşak ve Afyonkarahisar IPARD Planı kapsamındadır (TKB, 2007).

AB üyeliğinin ve IPARD Programının İzmir'deki muhtemel olumsuz etkilerini en aza indirmek için işletmelerin rekabet gücünün artırılması gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak için arazi toplulaştırılmasının yapılması, sulama altyapısının tamamlanması alınması gereken ilk tedbirlerdendir. İşletmelerin rekabet edebilir ölçüğe ulaşmaları bu süreçte çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca üreticilerin örgütlü hareket etme kültürü geliştirilmeli, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine dikkate edilerek üretimde verimlilik yükseltilmeli ve tarım-sanayi entegrasyonu sağlanmalıdır. Tarımsal üretimin yanı sıra tarımsal ürün işleme, depolama, pazarlama, basınçlı sulamanın desteklenmesi önemlidir. Bununla birlikte, gerek tarım işletmelerinin gerekse tarıma dayalı sanayi işletmelerinin orta vadede tamamen ülke mevzuatı haline geleceği düşünülen AB mevzuatlarında tanımlanan standartlara ulaşması gerekmektedir.

Tarım sektörünün rekabet gücünü arttırmak amacıyla üreticilerin örgütlü hareket etme kültürü geliştirilmeli, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine dikkate edilerek üretimde verimlilik yükseltilmeli ve en önemlisi de tarım-sanayi entegrasyonu sağlanmalıdır. Ayrıca, dünya genelinde organik tarıma olan ilgi artmakta olması ve Pazar payının da artma eğiliminde olması nedeniyle İzmir'in organik tarım desteklenmelidir.

İmalat sanayinde tarıma dayalı sanayilerden gıda ve içecek imalatı ve giyim eşyası imalatı parlayan yıldız sektör olarak İzmir'de geliştirilmesi gereken sektörlerdir. İleri teknolojiye dayalı sanayilerden bilgisayar ve büro makineleri imalatı ve tıbbi aletler imalatı buradaki üniversiteler, nitelikli işgücü potansiyeli ve dünyadaki son eğilimler göz önüne alındığında ikinci önemli imalat sanayidir. Sanayi sektöründeki firmaların yaklaşık hepsi mikro işletme ve KOBİ'dir. Esnek üretimin lokomotifi olan bu tarz firmaların daha fazla kurumsallaştırılması ve pazarlama kapasitelerinin artırılması bölge için önemlidir.

Doğal kaynaklar açısından rüzgar ve jeotermal enerji potansiyellerine sahip olan İzmir'de üretim ve

tüketimin bu sektörde geliştirilmesi enerji verimliliğinin öneminin gün geçtikçe arttığı günümüzde önem arz etmektedir. Rüzgar, jeotermal, güneş ve biyokütle enerjisi sektörlerinde teknoloji üretimi, ar-ge projelerinin desteklenmesi, insan kaynağının geliştirilmesi ile birlikte yenilenebilir enerji altyapısının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Yenilenebilir enerji sektörü bölgenin kalkınmasında etki uyandıracak anahtar sektörlerden biridir ve bu konudaki yatırım tanıtımı çalışmaları da bölge için önem taşımaktadır.

İzmir'in ticaret merkezi olma özelliğini güçlendirmek amacıyla liman kapasitesi genişletilmeli ve bağlantı yolları geliştirilmelidir. Ayrıca, İzmir'de üretilen ürünlerin ihracat değerinin artırılması için uluslararası pazarlarda rekabet gücünü arttırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir. Bu politikaların ekseni üretimde teknolojiye ve kaliteye dayalı rekabet politikası olmalıdır.

Tarihin, kültürün, doğanın ve denizin buluştuğu İzmir, Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biridir. Ancak, İzmir'in turizm potansiyeli yeterince etkin kullanılmamaktadır. Öncelikle İzmir'de turizme yönelik hem kamu yatırımlarının hem de özel yatırımların artırılması gerekmektedir. Ayrıca, turizmden elde edilen gelirin artırılması için turizmin çeşitlenmesi ve farklı turizm çeşitlerinin entegrasyonunun sağlanmasının yanında turizmde hizmet kalitesinin de artırılması gerekmektedir. En önemlisi de İzmir'in sahip olduğu turizm değerleri ve turizm olanakları etkin bir şekilde tanıtılmalıdır.

4

ÇEVRE

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

4.a. Su ve Atıksu Yönetimi

İzmir'de yıllık kullanılabilir su potansiyeli 2 milyar 564 milyon m³'tür. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su potansiyeli ortalama 614 m³ olup Türkiye ortalamasından % 63 daha azdır (DSİ, 2008). Dünya genelinde bilinen su yeterlilik ölçeğine göre kişi başına düşen su miktarı 2.000 m³ olmalıdır. Bu sayıdan az olan yerler su azlığı yaşamakta, kişi başına 1.000 m³'ten az su düşen alanlar ise su fakiri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla su fakiri olan İzmir'de suyun yönetimi konusu önemle ele alınmalıdır.

İzmir ili yüzeysel su potansiyelinin % 46'sı Küçük Menderes havzasında, % 29'u Bakırçay havzasında, % 6'sı da Gediz havzasındadır (Silay; Tomar, 2009). İldeki toplam su kullanımının % 90'ını oluşturan yer altı sularının % 32,5'u içme ve kullanma suyu amaçlı, % 51'i ise sulama ve endüstriyel amaçlarla kullanılmaktadır.

İzmir'deki toplam su kullanımının ise yaklaşık % 70'i tarımsal amaçlı, % 15'i evsel amaçlı, % 15'i ise endüstriyel amaçlı kullanımlardan oluşmaktadır. İzmir'de su tüketiminin büyük bir oranının sulama amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

% 90 kullanım oranına sahip yeraltı sularının İzmir için önemi büyüktür. Bunun yanında yüzeysel su kaynaklarının büyük bir oranını oluşturan havzalar da İzmir'in önemli su kaynaklarıdır.

İzmir'de 2006 yılında içme ve kullanma suyu ulaştırılan nüfusun belediye nüfusu içindeki payı

% 97'dir ve bu değer ülke genelindeki paya (% 98) çok yakındır. 2004 yılına göre % 2'lik bir düşüş yaşanmıştır ve bunun sebebi belediye sınırlarındaki değişikliklerdir. Öte yandan arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki payı 2006 yılında % 29 olarak belirlenmiştir. Bu oran % 49 olan Türkiye değerinin altındadır (TÜİK, 2008).

İçme suyu ihtiyacının % 40'ı barajlardan (Tahtalı 100 milyon m³; Balçova 6 milyon m³), % 60'ı ise 94 adet derin kuyudan (Menemen yeraltı suyu, Halkapınar kaynakları ile Manisa ilinde bulunan Göksu ve Sarıkız kaynaklarından) karşılanmaktadır. Yeraltı suyu kalite açısından bulgularan olumsuzluklar, İBB'nin arıtma tesisleri kurup işletmeye alması ile önlenmeye başlamıştır. İZSU tarafından 3 adet arıtma tesisi yarım kapasite ile işletmeye alınmıştır, tamamı etap etap devreye alınacaktır. Bunlardan Göksu Sarıkız Arıtma Tesisi dünyanın en büyük arıtma tesisi olacaktır. Kuraklık nedeniyle çekilen su debilerinde azalma olması ve bazı kuyularda arsenik bulunması nedeniyle İZSU tarafından 22 adet ilave kuyu açılmıştır (İZSU, 2009).

İçme suyu temini konusunda 5216 sayılı kanundan önce İBB sınırları içinde kalan alanlarda su problemi yaşanmayacağı öngörülmüştür. Fakat bu kanun ile İBB sınırları içerisine yeni dahil olmuş ilçeler açısından niceliksel problemlerden öte, niteliksel problemler söz konusudur. Bu bölgeler ve çevre ilçelerde yer alan köylerde klorlama, depolama hizmetleri gerekmektedir (İZSU, 2008). 2006 yılında TÜİK tarafından yayınlanan içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu verilerine bakıldığında ise; Menderes (Özdere,

Tekeli), Ödemiş (Bademli, Gölçük), Bayındır (Zeytinova), Bergama, Beydağ, Çeşme, Dikili, Foça (Gerenköy) alanlarında yatırım ihtiyacı tespit edilmiştir (TÜİK, 2008).

İzmir'de atıksu arıtma tesisi (AAT) ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki payına bakıldığında 2001-2006 yılları arasında bu değer artmamış olup, % 76'dır (TÜİK, 2008). Gelişmiş ülkelerde, özellikle turizm değerine sahip bölgelerde bu oran % 85 ile % 100 arasında değişmektedir (EUROSTAT, 2005). Ayrıca bu değer Ankara (% 86) ve İstanbul'daki (% 81) oranlardan da düşüktür (TÜİK, 2008). İBB sınırlarına sonradan dahil olan Aliğa, Bayındır, Foça, Kemalpaşa, Menderes, Menemen, Seferihisar, Torbalı, Urla İlçelerinde atıksu arıtımı ile ilgili çalışmalara devam edilmektedir (İzmir Sağlıklı Kent Profili, 2008). Fakat bu ilçelerle beraber Beydağ, Tire, Kınık, Ödemiş İlçeleri de atıksu ile ilgili yatırım ihtiyacı olan alanlardan sayılmaktadır (İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009).

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu verilerine bakıldığında ise, Aliğa, Bayındır, Bergama, Beydağ, Çeşme, Dikili, Kiraz, Menemen, Ödemiş, Selçuk, Torbalı ilçelerinde bu konuda çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir (TÜİK, 2008). Özellikle Karaburun ilçesinde kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfus oranı yalnızca % 40'tır ve Karaburun'un mavi bayraklı plaj potansiyeli düşünüldüğünde bu sorunun ivedilikle ele alınması gerektiği görülmektedir.

Özellikle su havzaları ve taşıdıkları sosyoekonomik değerler göz önünde bulundurulduğunda, atıksu konusunun önemi ortaya çıkmaktadır. Havza bazında değerlendirmeler ise Havza Alanları adlı bölümde tekrar vurgulanacaktır.

Öte yandan, turizm değerine sahip İzmir'de, deniz kirliliği sorunu ve kaynakları da değerlendirilmelidir. Deniz ve Kıyı Alanları bölümünde konuya ilişkin değerlendirme yer almaktadır.

4.b. Katı Atık Yönetimi

İzmir'de toplam evsel katı atık miktarı yaklaşık 4.320 ton/gün'dür⁴⁹. Katı atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki payı incelendiğinde 2006 yılında İzmir'in % 93 ile Türkiye ve Ege Bölgesi değerlerinin yaklaşık % 10 oranında üzerinde olduğu görülmektedir. Katı atık hizmeti konusunda çalışmalara ihtiyaç duyan ilçeler; Ödemiş (Bademli, Bozdağ, Çaylı, Kayaköy, Konaklı, Ovakent, Gölçük), Seferihisar (Ürkmez), Güzelbahçe (Yelki), Bayındır (Çırpı), Beydağ, Dikili, Foça ve Kemalpaşa (Bağyurdu) ilçeleridir (TÜİK, 2008). Ayrıca Kınık, Kiraz, Tire, Torbalı, Selçuk İlçelerinde oluşan atıklar düzensiz olarak depolanmaktadır (Çevre Orman İl Müdürlüğü, 2009).

Katı atık toplama konusunda iyi durumda olan İzmir'de bertaraf konusunda kapasite yetersizlikleri söz konusudur. Atıklar, Harmandalı Düzenli Atık Depolama Tesisi, Uzundere ve ayrıca Menemen Kompost Tesisleri'nde bertaraf edilmektedir. Yalnızca İBB sınırlarından toplanan atıklar 3.634-3.935 ton/gün'dür. 2007 yılında Harmandalı Tesisi'nde bertaraf edilen toplam evsel katı atık miktarı 2.758 ton/gün'dür ve tesis 1.800 ton/gün olan kapasitesinden yaklaşık 1,5 kat daha fazla atık almaktadır. Harmandalı'nda bertaraf edilen atık miktarı yılda ortalama % 10 oranında artış göstermektedir. Uzundere 2007 yılında aldığı 337 ton/gün evsel atıkla 500 ton/gün olan kapasitesini aşmamıştır, fakat 2003'ten bu yana Uzundere'de bertaraf edilen evsel atık miktarı % 16 oranında artış göstermiştir⁵⁰. Torbalı'da Düzenli Depolama Tesisi yapılması ile ilgili ön tahsisin gerçekleştirilmesi aşamasına gelinmiştir.

İzmir'de 1.304 ton/gün kapasite ile 4 adet transfer istasyonu (Halkapınar, Kısık, Gümüldür, Gediz) bulunmaktadır fakat transfer istasyonları kapasitesi yetersiz kalmaktadır. Urla, Helvacı, Kemalpaşa ve Selçuk'ta yapılması düşünülen transfer istasyonu yatırımları söz konusu olacaktır ve 2009 yılında tamamlanması planlanmıştır.

⁴⁹ İl Çevre Orman Müdürlüğü, 2008 ve İBB, 2008 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

⁵⁰ İBB İzmir Kent Sağlık Profili 2008 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Ayrıca 2004 yılında 5216 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile İBB'ye bağlanan ilçe ve ilk kademe belediyelerine hizmet verebilmek için tespit edilen 26 düzensiz çöp depolama alanından 22'si çöp dökümüne kapatılarak düzenlenmiştir. Bu bölgelerin atıkları, katı atık transfer istasyonu ya da bertaraf tesislerine yönlendirilmiştir. Halen Aliğa, Kemalpaşa, Mordoğan ve Torbalı'da olmak üzere toplam 4 düzensiz atık depolama alanı mevcuttur. Bu 4 alan, 10 belediye (Aliğa, Bayındır/Çırpı, Mordoğan, Kemalpaşa, Bağyurdu, Ören, Yukarıkızılcı, Armutlu, Torbalı, Çaybaşı) tarafından atık depolama alanı olarak kullanılmaktadır (İBB, 2008).

2007 yılında İBB sınırları içerisinde toplanan evsel katı atıkların miktarı günlük 3.634-3.935 ton arasında değişmektedir. Bu atığın yaklaşık 49,5 ton/günü geri kazanım çalışmaları kapsamında toplanmaktadır ki, bu oran yaklaşık % 1'dir. Oysa İBB sınırları içerisinde evsel katı atık bileşiminin % 36'sını organik atıklar oluştururken, yaklaşık % 25'ini ise geri kazanılabilir özellikteki plastik, kağıt, cam, karton ve metal atıklar oluşturmaktadır (İBB, 2008). Bu da atık yönetiminde geri kazanım oranının artırılması gerekliliğini göstermektedir. Geri kazanımı sağlayan Harmandalı Düzenli Atık Depolama Tesisi, Uzundere Kompost Tesisi, Cam Kumbaralar ve 9 ilçeyi kapsayan atık ayırma proje bölgesindeki çalışmalar sonucu toplanan atık miktarının geri kazanılabilir toplam miktara göre düşük bir oran olduğu görülmektedir. Toplanan atıkların geri kazanım çalışmalarını yapmak üzere 2007 yılı içinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından İzmir ili sınırları içinde etkinlik gösteren 5 işletmeye geçici çalışma izni ve 17 işletmeye lisans belgesi verilmiştir. Öte yandan yenilenebilir enerji, çevre teknolojileri, atık yönetimi ve geri dönüşüm sektöründen Türkiye geri dönüşüm ve atık yönetimi portalına kayıtlı 1.192 adet firma mevcuttur. Bunların 116 adedi İzmir'de kurulmuş olan firmalardır. Bu demektir ki, Türkiye genelinde bu sektördeki % 10'luk bir oran İzmir'de yığılma göstermiştir. Bu da bölgenin geri kazanım konusundaki kapasitesini göstermektedir.

4.c. Hava Kalitesi

İzmir ilinde hava kirliliğinin kaynakları ulaşımında,

sanayi tesislerinde ve kış aylarında ısınma amaçlı kullanılan yakıtlardır. 2001 yılında yapılan İzmir ili Temiz Hava Planı'nda sanayi tesislerinden kükürt dioksit (SO_2), evsel ısınmadan kaynaklanan duman yani havada asılı partiküler maddeler (PM_{10}), trafik kaynaklı azot oksitler (NO , NO_2 ve NO_x olarak), uçucu organik bileşikler ve karbon monoksitin (CO) hava kirlenmesinde daha önemli kaynak konumuna geldiği belirtilmiştir (İBB, 2008).

Yer seçimi hataları nedeniyle kentin içinde ya da yakın çevresinde kalan çimento fabrikaları, taş ocakları, mıcır tesisleri, asfalt tesisleri ve demir çelik fabrikası kent içi hava kalitesini olumsuz etkileyecek sanayi tesisleridir. Özellikle Aliğa'da etkinlik gösteren ve yönetmeliklerde "kirletici vasfı yüksek tesisler" olarak sınıflandırılan elektrik ark ocaklı demir çelik tesisleri (hurdadan çelik üreten tesis), gemi söküm tesisleri, rafineri, petrokimya, gaz dolmuş tesisleri, haddehaneler ve diğer tesisler İzmir ilinde en önemli hava kirletici kaynaklar konumundadır. Bunun nedeni, bacalardan atmosfere verilen kirleticilerin hakim rüzgarların etkisiyle uzun mesafelerde taşınabilmeleri ve Aliğa'da oluşan kirlenmenin güneye, İzmir ili merkezine taşınmasıdır (İBB, 2008).

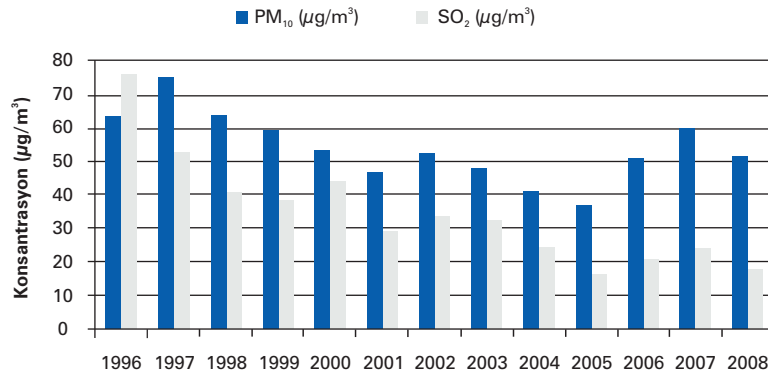
İzmir'de Alsancak, Bornova, Karşıyaka, Güzelyalı, Çiğli ve Buca'da olmak üzere altı adet ölçüm istasyonu bulunmaktadır. Ayrıca Çevre ve Orman Bakanlığı Ekim 2007'den beri Gaziemir Ölçüm istasyonundan ölçüm değerleri toplamaktadır. Fakat Aliğa, Torbalı, Kemalpaşa gibi sanayi alanlarında hava ölçüm istasyonu bulunmamaktadır. Şekil 71'de 1996-2008 yılları arasındaki değerlerin eğilimi görülmektedir. Sürekli ölçüm cihazlarından elde edilen anlık ölçümlerden hesaplanan günlük ortalama seviyeleri ifade eden bu veriler incelendiğinde havadaki PM_{10} ve SO_2 seviyelerinin genel olarak azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. PM_{10} seviyelerinde 2006 ve 2007 yıllarındaki artışın ise kent içindeki doğal gaz ve diğer altyapı çalışmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kentte evsel ısınma ve sanayide kullanılan yakıtların kalitelerine sınırlama getirilmesi ve kullanılan yakıtların denetlenmesi bu azalmada önemli rol oynamıştır. Diğer önemli faktör ise sanayi ve evsel ısınmada doğal gaza geçiştir. Evsel ısınmada

temiz enerjinin kullanımının yaygınlaşması ile bu seviyeler daha da iyileşecektir.

İBB ve Çevre ve Orman Bakanlığı ölçümlerine ek olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi, DEÜ ve İYTE tarafından TÜBİTAK, İBB ve Aliğa Belediyesi'nin katkıları ile 2005-2007 yılları arasında gerçekleştirilen bir araştırmada Aliğa bölgesindeki kirliliğin

kalıcı organik kirleticilerin kaynakları, havada ve topraktaki düzeyleri incelenmiştir. Sonuçlar, bölgenin partikül madde bünyesindeki eser elementler (kurşun, kadmiyum, çinko vb.) ve organik kirleticiler açısından yoğun bir kirlilik altında olduğunu göstermiştir (İBB, 2008).

Ülkemizde geçerli olan hava kalitesi sınır değerleri

Şekil 71: Kükürtdioksit ve Partiküler Madde Konsantrasyonlarının Yıllık Ortalamaları
Kaynak: Bayram, 2008

seviyeleri ve kaynakları incelenmiştir (Tuncel vd., 2008). Bu çalışmada, Aliğa kent merkezi ve Horozgediği sanayi bölgesinde elde edilen ölçüm sonuçlarının ortalama değerlerine göre bu çalışmada ölçülen inorganik gaz kirleticilerin seviyeleri çok yüksek olmayıp partiküler madde seviyeleri yüksektir. Ülkemizdeki hava kalitesi sınır değerlerinin yıllara göre değişeceği ve gelecekteki hedef sınır değerler

Tablo 17'de verilmiştir. 6 Haziran 2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ile AB'de geçerli olan sınır değerler esas alınmıştır. Ancak bu sınır değerlere geçiş kademeli olarak gerçekleştirilecektir. Tablo 17'de verilen mevcut sınır değerler yıllara göre azalarak 2014 yılında hedef sınır değerlere inecektir (Bayram, 2008).

Tablo 17: Ülkemizdeki PM₁₀ ve SO₂ Sınır Değerleri

Parametre	Birim	Mevcut Kısa Vadeli Sınır Değer (KVS)	Mevcut Uzun Vadeli Sınır Değer (UVS)	Hedef Kısa Vadeli Sınır Değer (KVS)	Hedef Uzun Vadeli Sınır Değer (UVS)
PM ₁₀	µg/m ³	300	150	50	40
SO ₂	µg/m ³	400	250	125	20

dikkate alındığında partiküler madde kirliliğinin önlenmesi gerektiği görülmektedir (Bayram, 2009).

Ayrıca ağır sanayinin yoğun olduğu Aliğa Nemrut bölgesinde, DEÜ Çevre Mühendisliği Bölümü tarafından yapılan son araştırmalarda da bölgedeki

Gerçekleştirilen ölçümlere göre İzmir kent merkezi ve çevresinde PM10, SO2 parametrelerinde var olan sınır değerler aşılmamakla beraber, AB'ye uyum çalışmaları kapsamında güncellenecek mevzuatlarda sınır değerleri aşacak gün sayısı limiti de dikkate alınacağından İzmir'de hava kirliliği konusunda

bahsedilen sorunlara yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca Kemalpaşa, Torbalı ve Aliğa ilçelerinde düzenli ölçüm istasyonlarının yer alması gerekmektedir. Aliğa ve Nemrut bölgeleri sanayi kirliliğinden ötürü en ağır hava kirliliğinin yaşandığı yerlerdir. Ayrıca İzmir'de çimento fabrikalarının yoğunlaştığı bölgeler de hava kirliliği açısından sorun teşkil etmektedir.

4.d. Endüstriyel Kirlilik ve Kontrolü

İzmir'de 6 adet tamamen ve kısmen hizmete sunulan (Aliğa, Atatürk, Buca, Kemalpaşa, İTOB Tekeli, Tire), 4 adet hizmete sunulma aşamasına geçmesi planlanan (Bergama, Kınık, Ödemiş, Pancar) OSB bulunmaktadır. KSS'lere bakıldığında ise 5216 sayılı kanun öncesinde İzmir mücavir alan içindeki sanayi sitelerinde ortak arıtma tesisi olmayıp, bu alandaki

toplam 1.401 işletmeden yalnızca 26'sında tam arıtma, 23'ünde ise ön arıtma yapılmaktadır (İZSU, 2009). İzmir'deki toplam 23 KSS'deki 8.583 işletme'nin⁵¹ 7.182'sini kapsayan olan 16 adet KSS farklı ilçelerde konumlanmıştır ve arıtma tesisi bulunmamaktadır. Ayrıca aktif olarak çalışan Ege Serbest Bölgesi ve Menemen Serbest Bölgesi de sanayinin yoğunlaştığı alanlardır. OSB'lerin ve serbest bölgelerin AAT ile ilgili mevcut durumları tablodaki gibidir.

Kemalpaşa, Ege Serbest Bölgesi ve hizmete sunulma aşamasında olan OSB'ler için AAT ile ilgili çevresel yatırımlar ihtiyaç olarak görülmektedir. Ayrıca 2009 yılı Şubat ayında İZKA tarafından OSB ve serbest bölgelere uygulanan anketin sonuçları değerlendirildiğinde arıtma tesisi mevcut olan sanayi bölgelerinde arıtma tesisinde kullanılan elektriğin maliyeti en

Tablo 18: İzmir'de OSB'lerdeki Atıksu Arıtma Tesisi (AAT) Durumu

İzmir	Aktif Firma Sayısı	Tesis Durumu
Aliğa	11	Evsel AAT vardır. Bir firma kimyasal arıtma yapmaktadır.
Atatürk	526	AAT vardır. Derin deniz deşarjı vardır.
Buca (Ege Giyim)	50	AAT bulunmaktadır (ıslak proses yoktur).
Kemalpaşa	179	AAT bulunmamaktadır. Tüzel kişiliği mahkemeye verilmiş, yargı süreci devam etmektedir. AAT şartname ve inşaat ihale aşamasındadır.
İTOB Tekeli	34	AAT vardır.
Tire	30	AAT vardır.
Bergama	0	AAT bulunmamaktadır.
Kınık	0	AAT bulunmamaktadır.
Ödemiş	0	AAT bulunmamaktadır.
Pancar	0	AAT bulunmamaktadır.
Ege Serbest Bölgesi	384	AAT bulunmamaktadır. Üretim yapan 131 işletmeden 11'inde ön arıtma bulunmaktadır.
Menemen Serbest Bölgesi	37	AAT vardır fakat koku problemi bulunmaktadır.

Kaynak: Sanayi Ticaret İl Müdürlüğü, 2008; Çevre Orman İl Müdürlüğü, 2008; OSB Yönetimleri, 2009⁵²

⁵¹ 2008 yılı Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri kullanılmıştır.

⁵² İzmir Kalkınma Ajansı olarak İzmir'deki OSB yönetimlerine Şubat 2009 itibari ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Mart ayı başı itibari ile yanıt gelen OSB'ler için anket sonuçları esas alınmıştır (Menemen, Ege Serbest Bölge, İTOB, Kemalpaşa, Buca). Yanıt vermeyenler içinse Sanayi Ticaret ve Çevre ve Orman İl Müdürlüklerinin verileri kullanılmıştır.

önemli sorunlardan biri olarak görülmüştür. Örneğin Menemen Serbest Bölgesi'nde aylık arıtma elektrik maliyeti toplam giderlerin yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadır. Ekonomik Yapı bölümünde de belirtildiği gibi; OSB'lerde yalnızca % 37'si genel ya da özel AAT'ye bağlı iken, serbest bölgelerdeki işletmelerin oran olarak yalnızca % 16'sının genel ya da özel AAT'ye bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat havza alanlarındaki çevresel mevcut durum tespitinde anlaşılmaktadır ki Gediz, Küçük Menderes, Bakırçay havzalarında sanayi kuruluşları en büyük çevresel tehdidi oluşturmaktadır.

Sanayide su kullanımı bölgedeki toplam su kullanımının yaklaşık % 15'i kadardır. Gelişmiş olan ülkelerde bu oran % 46'dır (Su Dosyası, 2007). Sanayide kullanılan suyun, endüstrileşme ile artması söz konusudur ve bu durum İzmir'de de etkisini göstermektedir. Endüstriyel su kullanımının azaltılması için yeniden kullanım, geri kazanım gibi bir takım teknikler kullanılmaktadır. İzmir'de 2004 yılında sanayide yeniden kullanılan su miktarı tüketilen toplam su miktarının % 10'u kadardır. Bu oran Türkiye genelinde % 33'tür (TÜİK, 2008). İzmir'de sanayide suyun yeniden kullanım oranı oldukça düşüktür.

Sanayide enerji kullanımı söz konusu olduğunda ise İzmir'de tüketilen toplam enerjinin yaklaşık % 60'ının sanayi amaçlı kullanıldığı ortaya çıkmaktadır (Gediz A.Ş., 2007). Ayrıca TÜİK'in 2007 verilerine göre Türkiye'de kişi başı elektrik tüketimi toplamda 2.198 kWh, sanayide 1.045 kWh iken İzmir'de toplamda 4.139 kWh, sanayide 2.531 kWh ile Türkiye değerinin üzerindedir. Enerji kullanımı açısından sanayide enerji kullanımının azaltılmasını sağlayacak teknik ve teknolojilerin kullanımı ve enerji tasarrufu İzmir'de sanayide enerji kullanımının azalmasına katkı sağlayabilecektir. Temiz üretim yaklaşımı içinde yer edinen ve endüstriyel gelişimin çevreye olan olumsuz etkilerini en aza indirmeyi hedefleyen çevre yönetim sistemlerinin kullanım oranı bölgede oldukça düşüktür. 2004 yılı imalat sanayi çevre

göstergelerine göre çevre yönetim sistemi belgesi olan firma sayısının toplam firma sayısına oranı % 7'dir.

2004 yılında Türkiye genelindeki toplam endüstriyel atığın % 6,8'i tehlikeli endüstriyel atıktır. Ege Bölgesi'nde bu oran % 5,8 iken, İzmir'de % 10,2'dir (TÜİK, 2008). Toplam endüstriyel katı atığın % 4'ü geri kullanılmaktadır. Yüksek olan miktarlardaki tehlikeli atık konusunda özellikle İzmir'deki firmalarda bilgi eksikliği önemli rol oynamaktadır (EBSO, 2007). Bertaraf yolları ve hangi atıkların tehlikeli atık olduğuna dair yaşanan bilinçsizlik, bilgi sahibi olan işletmelerde ise yaşanan depolama sıkıntıları nedeniyle bu konu bilinçlendirme çalışmaları ve yatırımlar konusunda ihtiyaç duyulan bir alandır. İzmir'de 2004 yılında üretilen toplam tehlikeli atık miktarı 62 bin tondur⁵³. Bu miktar Ege Bölgesi'ndeki tehlikeli atık miktarının % 88'idir (TÜİK, 2008). Tehlikeli atık bertarafı konusunda bölgede bertaraf tesisi olarak yılda 17,5 bin ton kapasite ile PETKİM bulunmaktadır. Fakat bu kapasitenin 7,5 bin tonunu kendi atıkları için kullanılmaktadır.

Öte yandan tehlikeli atık geri kazanım için kullanılan lisanslı 21 atık geri kazanım tesisi de yeterli kapasiteyi sağlayamamaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı ile yapılan görüşmeler sonucunda, Manisa Kula'da proje aşamasında olan yakma tesisinin kapasitesinin 20 bin ton/yıl olacağı öngörülmektedir. İBB Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı ile yapılan görüşmeye göre ise; tehlikeli atık yönetimi açısından 9 bölgeye ayrılan ülkemizde Ege Bölgesi içinde özellikle İzmir'in tehlikeli atıklarının bertarafı konusunda ihtiyacı karşılayamama konusu göze çarpmaktadır. Transfer ücretleri ve depolama sıkıntıları sebebiyle sanayici tehlikeli atığını İZAYDAŞ gibi uzak tesislere göndermeyi tercih etmemektedir. Atık miktarının fazla ve uygun tehlikeli atık bertaraf tesislerinin az olması problem yaratmakta, kaçak dökümlere neden olmaktadır.

İldeki tehlikeli atık miktarının büyük bir bölümünü oluşturan ve demir çelik tesislerinden kaynaklanan

⁵³ İzmir Çevre Orman İl Müdürlüğü'nden edinilen bilgiye göre 2007 yılı atık beyan formlarıyla ilde 245.432 ton tehlikeli atık oluştuğu belirlenmiştir. Fakat karşılaştırılabilir olması için 2004 yılı TÜİK İmalat Sanayi verileri kullanılmıştır.

baca tozu atıkları, cüruf atıklarından ayrı toplanarak geri kazanımı amacıyla Kayseri'de faaliyet gösteren geri kazanım tesislerine gönderilmektedir. İzmir'de baca tozunu geri kazanıp işleyecek bir tesis bulunmaması nedeniyle baca tozlarının zaman zaman lisanslı tesisler tarafından kabul edilmemesi sonucu atığın fabrika sahalarında birikmesi söz konusu olmaktadır. Ayrıca ilde tehlikeli atıklar için düzenli depolama tesisinin bulunmaması geri kazanım olmayan ve yakma tesisleri tarafından kabul edilmeyen tehlikeli atıklar ve yakma tesislerinin atıkları sorun oluşturmaktadır.

Ayrıca ilde atıklar açısından en sorunlu ilçe, 5 adet demir çelik tesisi, 2 adet petrokimya tesisi ve bir adet gemi söküm bölgesi ile Aliğa ilçesidir. Bertaraf konusunda en çok sorun yaşanan atık türleri, deri endüstrisinden kaynaklanan arıtma çamurları ile demir çelik sektöründen kaynaklanan ve tehlikesiz atık niteliğinde olan cüruf atıklarıdır.

4.e. Deniz ve Kıyı Alanları

Evsel ve endüstriyel kirleticilerin önüne geçerek Körfez'deki kirliliği önlemek amacıyla Büyük Kanal Projesi kapsamında 2000 yılında devreye giren Arıtma Tesisi, günümüzde Körfez'e atmakta olan sanayi atıklarının bir kısmını ve evsel atıkların % 70'ini arıtarak, Çiğli civarından Orta Körfez'e verilmesini sağlamaktadır. Arıtma sistemi; azot ve fosfor gibi besin elementlerinin arıtılabildiği biyolojik bir sisteme sahiptir.

Körfez'de bir değişim görülmekle birlikte içinde bulunduğu konum gereği bazı parametreler için bir iyileşme sürecinin başlamış olduğu unutulmamalıdır. Arıtma tesisi yapımından sonra İç Körfez'in fekal koliform konsantrasyonlarında belirgin bir düşüş olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca İç Körfez'deki çevresel iyileşmenin önemli bir diğer göstergesi de zoobentik türlerin sayısının % 60 artarak 231'e ulaşmasıdır.

Fakat bu iyileşme sürecini olumsuz etkileyen bazı kirlilik girdileri devam etmektedir. Kirlilik kaynakları özellikle körfeze ulaşan dereler ve Gediz Nehri'nin getirdiği yükler, körfezin su toplama havzasındaki

tarımsal faaliyetler sonucunda oluşan yüzey ve drenaj sularının getirdiği tarımsal mücadele ilaçları, yapay ve doğal gübre yükleri, liman ve marina faaliyetleri ile deniz trafiğinden kaynaklanan yüklerdir. Sazlıca Deresi, Kavaklı Deresi, Bostanlı-İlica Dereleri, Tahtalı Deresi, Bornova Deresi, Manda Çayı, Arap Çayı, Melez Çayı, Poligon Deresi, Balçova Deresi, Laka Deresi, Kocasu Deresi gibi çeşitli büyüklükteki dereler ve Gediz Nehri, İzmir Körfezi'ne dökülmektedir. Bu dereler ve Gediz Nehri, havzaları içinde oluşan tüm kirliliği körfeze taşımaktadır. Özellikle Kemalpaşa Sanayi Bölgesi'nin ve Manisa ilinden gelen atıksuları körfeze taşıyan Gediz Nehri önemli kirletici kollardan biridir (İzmir Sağlıklı Kent Profili, 2008). Özellikle büyük bir havzadan ve sanayi bölgelerinden de etkilenecek körfeze akan Gediz Nehri'nin etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Körfez dışında, İzmir deniz ve kıyı alanı açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. İzmir'in 629 km kıyısının 101 km'si doğal plaj niteliğindedir. İzmir'in güneyindeki plajlar, yaz mevsiminin uzunluğu bakımından kuzeye göre daha avantajlı durumdadır. İzmir kıyılarında bulunan 36 adanın çoğu, yerleşime uygun olmayan küçük adalardır. Kıyılardan 100 m ile 2 km arasında değişen uzaklıktaki adaların kıyı uzunlukları ortalama 1-5 km arasında değişmektedir. Bu adaların birçoğu, doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir.

Bunun yanında 2008 yılı için İzmir'de mavi bayrak ödüllü plaj sayısı 21'dir. Deniz turizmi açısından İzmir'in rekabet ettiği Antalya 143, Muğla 57 adet mavi bayraklı plajıyla İzmir'i üçüncü sırada bırakmışlardır (TÜRÇEV, 2008). Mavi bayrak vermekle yetkili kuruluş TÜRÇEV'e göre İzmir'de genel olarak denizler temiz olsa da kriterlerden biri, arıtma tesisi bulunması gerekliliği olduğundan, en çok bu konu yüzünden mavi bayrak verilememektedir. Bir diğer konu ise, az sayıda da olsa, arıtma tesisi bulunan yerlerde diğer kriterlere (deniz suyu kalitesi dışında tuvalet olmaması, kabin olmaması gibi 27 kriter) uyulmaması nedeniyle mavi bayrağın verilememesidir. Turizm değerine sahip alanlarda kanalizasyon altyapılarına ve AAT'lere yapılacak yatırımlar önem taşımaktadır.

Deniz ve kıyı alanları ile ilgili bir diğer konu ise ulusal ve uluslararası öneme sahip koruma alanlarıdır. Özellikle Karaburun ve Foça bütünlük kıyı yönetimi yaklaşımının esas alınması gereken en önemli kıyı alanlarıdır.

4.f. Havza Alanları

İzmir'de Gediz, Küçük Menderes ve Bakırçay nehirleri önemli havzaları oluşturmaktadır. Gediz havzası, Kütahya il sınırları içerisinde Murat ve Şaphane dağlarından doğup, Foça ile Çamaltı Tuzlası arasında İzmir Körfezi'ne dökülür. Gediz havzasının toplam alanı 17.500 km² olup, havzada 12 ilçe merkezi ile Manisa, 4 ilçe merkezi (Foça, Kemalpaşa, Menemen, Çiğli) ile İzmir, 1 ilçe merkezi ile Kütahya ve il merkezi ile Uşak yer almaktadır. Uluslararası öneme sahip Ramsar alanı ilan edilen Kuş Cenneti'ni de içinde barındıran havzadaki akarsular üzerinde yapılan tüm çalışmalar, özellikle organik kirlilik ve ağır metallerden dolayı Gediz Nehri'nin, tüm havza boyunca Sınıf III ve Sınıf IV su kalitesine sahip olduğunu belirtmektedir. Gediz havzasının su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla Gediz Havzası Eylem Planı hazırlanmış ve ilgili tüm kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir.

Gediz havzasında evsel atıksu açısından düşünüldüğünde Kemalpaşa'da tüm beldelerde kanalizasyon olmasına karşın AAT yapım ve ihale aşamasındadır. DSİ Çevre Master Planı'na göre Foça, Menemen ve Kemalpaşa ilçeleri AAT yatırımları açısından önceliklidir. Raporun su ve atıksu yönetimi kısmında da belirtildiği gibi, yapılmış AAT'lerin biran önce işletilmeye başlaması, yapılmamış olanlar içinse yatırım planlarının yapılması havzanın sosyoekonomik önemi düşünüldüğünde öncelikli konulardan biridir (İZKA, 2008).

Gediz havzası içinde var olan OSB'lerden yalnızca Manisa OSB'de ve Menemen Deri Serbest Bölgesi'nde arıtma tesisi bulunmaktadır. Havzada yaşanan kirlenme, Kütahya, Uşak, Manisa ve İzmir illerinden kaynaklanmakta, Gediz'e katılan kollar üzerinde de önemli kirlenmeler göze çarpmaktadır. Havzada var olan su kirliliğinin en önemli kaynaklarından biri de; İzmir'de var olan sorun İzmir-

Kemalpaşa OSB ile diğer OSB'ler ve tekil olarak yapılmış olan sanayi tesisleri ve Menemen başta olmak üzere arıtma tesisi bulunmayan yerleşim merkezleridir. Bilindiği gibi havzanın kirlilik kontrolü 4 il için de sorumluluk teşkil etmektedir. Gediz havzası İzmir'in çevre illerle ilişkisinin önemli noktalarından birini oluşturmaktadır.

Gediz nehir havzasında Manisa, Akhisar, Kemalpaşa, Kula, Menemen, Alaşehir ve Salihli gibi ilçelerde sanayileşme hızlı bir şekilde artmaktadır. Bölgede bulunan birkaç OSB dışında sanayi tesisleri bağımsız şekilde yerleşmişlerdir (İZSU, 2009). Gediz havzasında sanayi işletmeleri açısından yalnızca İzmir'deki kirlilik kaynağı düşünüldüğünde Kemalpaşa OSB ve oradaki tekil işletmelerden yalnızca % 25'inde AAT bulunmaktadır.

Gediz havzasında en büyük sulama alanlarından biri olan Menemen Ovası sulamasından dönen drenaj kanalları ile toplanmaktadır. Toplanan drenaj suları, Gediz Nehri ana koluna katılmadan doğrudan denize verilmektedir. Ancak, Manisa ve Turgutlu ovalarının bir bölümünden gelen sulama suyu geri dönüşlerinin ve Menemen Ovası da dahil olmak üzere bu sulama alanlarından akarsuya ulaşabilecek yüzeysel yıkanmayla gelen sular ile sulama fazlası ve drenaj kaçağı sular akarsuda kirliliğe yol açmaktadır. Çiftçilerin bilinçsiz ve kontrolsüz kullandıkları gübreler ve tarım ilaçları sulama ve yağışlarla hem yüzey akışa geçerek nehre ulaşmakta, hem de yeraltı sularına karışmaktadır. Özellikle Menemen'de modern tarım uygulamaları geliştirilmeli ve çiftçinin bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır (İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009).

Küçük Menderes havzası, Gediz ve Büyük Menderes Nehri arasındaki alanı kapsamakta, nehir Bozdağ'dan doğup Kiraz, Beydağ, Ödemiş, Tire, Bayındır, Torbalı, Selçuk ilçelerinden geçtikten sonra yine İzmir ili Selçuk ilçesinde Ege Denizi'ne dökülmektedir. IV. sınıf su kalitesiyle kirlilik tehdidiyle karşı karşıya olan havza 70 bin hektarlık sulanabilir ova potansiyeli ile Batı Anadolu'nun gelişmeyi bekleyen önemli havzalarındandır. Havzada yeraltı suyu seviyelerindeki düşüşlerle karşılaşmakta ve sulamaların yüzeysel su kaynaklarının geliştirilmesi ile sağlanması

amaçlanmaktadır. Beydağ Barajı önemli barajlardan biridir.

Küçük Menderes havzasının ekonomik önemi, sürdürülebilirliğini önemli kılmakta ve koruma konusunu da beraberinde getirmektedir. Havzada Kiraz ve Selçuk ilçelerinde AAT bulunmaktadır. Selçuk'taki arıtma doğal arıtmadır. Kiraz'daki AAT ise çalıştırılmamaktadır. Havzadaki diğer belediyelerin (Beydağ, Tire, Bayındır, Torbalı, Ödemiş) kanalizasyonları mevcut olduğu halde evsel AAT'ler bulunmamaktadır. Fakat Torbalı ve Bayındır ilçelerinde AAT yapımına başlanmıştır. Ödemiş'te AAT kurulmasına ilişkin proje, Dünya Bankası kredisi kullanılarak İller Bankası tarafından başlatılmıştır. Küçük Menderes havzasında katı atıklar düzensiz olarak depolanmaktadır. Sadece Ödemiş Belediyesi'ne ait katı atık bertaraf tesisi proje aşamasındadır.

Havzada sanayi gelişimi Torbalı, Tire, Ödemiş aksında şekillenmektedir. Havzada yer alan işletmelerin çoğu tarımsal ürünlerin işlenmesine dayalı tesislerdir (İZSU, 2009). İzmir Çevre Orman İl Müdürlüğü, 2007 verilerine göre; Küçük Menderes havzasında yaklaşık 550 işletme mevcuttur ve tüm bunlardan yaklaşık %54'ünde AAT bulunmaktadır. AAT olmayan işletmelerin bir kısmında proses atıksuyu oluşmayıp sadece evsel atıksu çıkmaktadır.

Küçük Menderes havzasında kullanılan aşırı kimyasal ilaç ve gübre atıkları havza için tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca aşırı sayıda açılan yer altı kuyu suları nedeniyle su seviyesi gittikçe düşmektedir. Bundan dolayı alanda bilinçlendirme çalışmaları önem taşımaktadır.

Küçük Menderes havzasında su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla "Küçük Menderes Havzası Çevre ve Altyapı Hizmet Birliği" resmi olarak devreye girmiştir. Havza, içinde yer alan ilçelerin tamamında tarım yapılması ve denize döküldüğü yer olan Selçuk ilçesinin turizm açısından değer taşıması itibarıyla, büyük önem taşımaktadır (İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009).

Bakırçay Nehri, Manisa ili Soma ilçesindeki Kocadağ

eteklerinden doğup, Bergama ve Kınık yakınlarından geçerek Çandarlı'dan Ege Denizi'ne dökülmektedir. Havzadaki en önemli kirlilik kaynağı Soma'da yer alan kömür yıkama tesisleri ile Soma Termik Santrali'dir. IV. Sınıf kalite ile kirli olarak değerlendirilen havzada yer alan tüm belediyelerce katı atıklar düzensiz olarak depolanmaktadır.

Sadece Bergama Belediyesi'ne ait katı atık bertaraf tesisi inşaat çalışması devam etmektedir. Kınık'ta kanalizasyon sistemi bulunmakta fakat AAT bulunmamaktadır. Terzihallier, Dağıstan, Göbeller, Karaveliler, Yukarıbey köyleri dışında kalan köylerin evsel atık suları Bakırçay Nehri'ne verilmektedir.

Bakırçay havzasında yer alan ilçelerin tamamında yoğun olarak tarım yapılmaktadır. Havzada yanlış sulama teknikleri uygulanmakta ve aşırı tarım ilacı kullanılmaktadır. Tarımın yanı sıra turizm de büyük önem taşır. Bergama'da bulunan Akropolis, Asklepion, Bazalika ve camiler ile Kozak Yaylası ve Çandarlı'da bulunan Çandarlı Kalesi önemli turizm merkezlerindedir. Dolayısıyla, havza turizm değerleri açısından da önemlidir (İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009).

Kirlilik yoğun olarak İzmir il sınır dışında kalan Soma Termik Santrali proses ve soğutma sularından, evsel atıksulardan, zeytinyağı ve süt ürünleri gibi sanayi işletmelerinden, madencilik faaliyetleri ile tarımsal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Gündoğdu; Türhan, 2004).

Havzadaki altyapı ve arıtma tesisleri ile düzenli çöp deponi alanlarının tamamlanabilmesinde karşılaşılan en büyük sorun finans eksikliğidir.

4.g. Biyolojik Çeşitlilik ve Hassas Ekosistemler

İzmir il sınırları içinde orman alanı toplam 1.175.840 hektardır. Bu alan, toplam alanın % 42'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Bu orana karşılık gelen Türkiye ortalaması ise % 27'dir. Fakat Türkiye genelinde % 48'i verimli ormanlar olarak kabul edilirken, İzmir'de bu oran % 17'dir. Öte yandan Türkiye'de % 52'lik bir orman alanı bozuk, imar ve ıslaha

muhtaçken, buoran İzmir için % 83'dür (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006a). Dolayısıyla ormanlık alan oranı yüksek olmasına rağmen verimli orman alanları anlamında İzmir, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

İzmir'de flora ve vegetasyon incelendiğinde Bozdağ, Nifdağı, Alaçatı Zeytineli kıyılarında korunması gerekli bitki türlerinin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Gediz Deltası, Küçük Menderes Deltası ve Gebekirse Gölü de bitki türleri açısından zenginlik göstermektedir.

İzmir'in faunasına bakıldığında ise üzerinde durulması gereken en önemli konu, İzmir kıyılarının, dünyanın en nadir 12 memelisinden biri ve Avrupa'nın en nadir canlı türü olan Akdeniz Foku'na yaşama, beslenme ve üreme alanı oluşturmasıdır. Koruma statüsü olan Foça ve ne yazık ki, herhangi bir koruma statüsü bulunmayan Karaburun Yarımadası da Akdeniz Foku'na yaşama, beslenme ve üreme alanı oluşturmaktadır. Foklar, Karaburun'da bulunan Ayıbalığı mağarasını uyumak ve yavrularını dünyaya getirmek için kullanırlar. Öte yandan, Aliğa-Menemen arasındaki kıyılar, Nemrut Limanı'nın batısı ve Gediz Deltası kuzeyindeki kıyılar ile İzmir-Çeşme ve Aydın-Kuşadası arası da Akdeniz Fokları için önemli beslenme ve üreme alanıdır. Türkiye, dünyada Akdeniz Foklarına yaşama alanı oluşturan 2 ülkeden biridir. Sayıları dünyada 450-500 kadar olan Akdeniz Foklarının 300-350 kadarı ülkemiz ve Yunanistan kıyılarındadır. İzmir'in faunası açısından Foça ve Karaburun kadar önemli olan bir diğer bölge ise Türkiye'de bulunan 426 kuş türünden 217'sine ev sahipliği yapan Gediz Deltası'dır. Küçük Menderes Deltası ve Gebekirse Gölü'nde de tatlı su, tuzlu su, kara ve bataklık canlılarından memeliler, kuşlar ve sürüngenler oldukça fazla sayıdadır.

İzmir'de yaban hayatı koruma alanları mevcuttur. Bunlar; Selçuk ilçesi Zeytinköy beldesindeki Gebekirse Gölü, Bayındır'daki Ovacık-Arpadag Ormanı, Çeşme ve Karaburun Yarımadası arasında yer alan Eşek Adası'dır. İzmir'de Özel Çevre Koruma Alanı (ÖÇKA) statüsüne sahip tek alan Foça'dır. Foça 1990 yılında ÖÇKA ilan edilmiştir. Doğal güzellikleri, tarihi zenginliği ve mitolojik önemi olan

bölge, Akdeniz Foku'na ev sahipliği yapıyor olması nedeniyle bu statüdedir. Uluslararası anlaşmalarla tanımlanmış özel koruma alanları ise; Bern Anlaşması ile "Akdeniz Fokları Yaşama ve Üreme Alanı" olarak tanımlanan Foça ve 1998 yılında Ramsar Sözleşmesi çerçevesinde koruma alanı statüsünü kazanmış olan Gediz Deltası Kuş Cenneti'dir.

İlde koruma altındaki sulak alanlar ise İzmir Kuş Cenneti, Karaburun'da Sazlı Gölü 1, Menemen'de Sazlı Gölü 2, Kuzey İzmir Yamanlar'da Karagöl, Bornova'da İkiz Gölü, Gaziemir'de Oğlananası Gölü, Selçuk'ta Belevi, Geberik ve Barutçu Gölleri'dir. Su kaynakları koruma alanları Tahtalı, Alaçatı, Değirmendere ve Balçova barajlarıdır. Her bir baraj için 4 farklı grupta koruma alanı söz konusudur.

İzmir'de birçok doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanı bulunmaktadır. Doğal sit alanları çoğunlukla kıyı alanlarında yoğunlaşmıştır. Karaburun ve Çeşme'deki kıyı alanlarının büyük bölümü doğal sit alanıdır. Bunun yanında Kuzey Foça, Foça ve Yeni Foça arasında kalan koylar da doğal sit alanlarıdır. Ayrıca Seferihisar-Doğanbey, Pamucak, Bornova ve Çiçekliköy, Naldöken, Narlıdere ve İnciraltı kıyı alanları, Çiğli, Sasalı ve Maltepe doğal sit alanı olarak kayıtlıdır.

Arkeolojik sit alanları Pagos; Bayraklı'da Altınyol, Stadyum ve Smyrna; Altındağ'da Yeşilova, Agora; Çeşme'de Erythrai; Urla'da Klazomenai; Seferihisar'da Airai ve Teos; Gümüldür'de Lebedos, Kolophon, Claros; Selçuk'ta Efes; Torbalı'da Metropolis; Kemalpaşa'da Nymphalon; Foça'da Phokea; Menemen'de Neonteikhos ve Arissia; Çandarlı'da Elaia ve Pitane'dir (İBB, 2008a).

Kentsel koruma alanları ise Buca, Bornova, Urla, Çeşme, Alaçatı, Seferihisar, Selçuk, Şirince, Menemen, Foça, Yeni Foça ve Çandarlı'da yer almaktadır. Ek olarak, kent merkezindeki Kemeraltı İzmir, Alsancak Kordon ve Konak da koruma alanları içinde yer almaktadır.

4.h. Değerlendirme

İzmir, doğal kaynaklar açısından zengin bir ildir.

Enerji kaynakları, biyolojik çeşitliliği, toprak verimliliği, su havzaları ve mineral kaynakları göz önünde bulundurulduğunda büyük bir öneme sahip olan İzmir'in; çok çeşitli kentsel, tarımsal ve endüstriyel faaliyetleri içinde barındırması, çevresel sürdürülebilirliğin önemini artırmaktadır.

Kentte çevresel konuların en önemlisi evsel atıklar, tarımsal, endüstriyel faaliyetler sonucu oluşan kirlilik nedeniyle oluşan havza kirliliğidir. Türkiye'nin 26 su havzasından üçüne kaynak oluşturan Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes ve Bakırçay akarsuları İzmir ilinin akarsu ağını oluşturmaktadır. Bu denli önemli su kaynaklarına sahip İzmir, sosyoekonomik yapısı itibarıyla aynı zamanda tarım ve sanayi kentidir. Bayındır, Beydağ, Kiraz, Ödemiş, Selçuk, Tire ve Torbalı ilçelerindeki arıtılmamış atıksu ve katı atık sorunu Küçük Menderes havzasının kirlenmesine sebep olmaktadır. Bakırçay Nehri de Bergama ve Kınık'taki kısmi atıksu sorunları nedeniyle kirlenmektedir.

Gediz havzası ise kirliliği büyük ölçüde Manisa'dan alırken, Foça'daki kentsel atıklar, Kemalpaşa ve Menemen'deki kentsel atıklar ve tarımsal ve endüstriyel faaliyetler sonucu yoğun kirliliğe maruz kalmaktadır. Özellikle Kemalpaşa'daki endüstri ve Menemen ilçesindeki bilinçsiz tarımsal faaliyetler en büyük kirlilik kaynaklarıdır. Küçük Menderes ve Gediz havzaları, sahip oldukları ekonomik değer nedeniyle, IV. derece kirlilikteki suya sahip olmaları ilde önemli bir sorun yaratmaktadır. Bu alanlarda evsel atıksuların arıtılması yanında, özellikle sanayi ve tarımsal faaliyetlere yönelik çevre yönetim sistemlerinin uygulanması anlamında teknik ve mali destek ihtiyacı bulunmaktadır. Yine özellikle Gediz ve Küçük Menderes havzalarında bilinçli ve modern tarım uygulamaları konusundaki çiftçi eğitimlerine büyük oranda ihtiyaç duyulmaktadır.

Katı atıklarla ilgili olarak halen Aliğa, Kemalpaşa, Mordoğan ve Torbalı'da olmak üzere toplam 4 düzensiz atık depolama alanı mevcuttur. Ayrıca endüstrilerden gelen tehlikeli atıkta depolama ve bertaraf konusunda yatırım ihtiyacı bulunmaktadır. Ege Bölgesi'ndeki tehlikeli atık miktarının % 88'i İzmir'deki endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanmaktadır.

Atık miktarının fazla ve uygun tehlikeli atık bertaraf tesislerinin az olması problem yaratmakta, kaçak dökümlere neden olmaktadır.

Su yataklarından Körfez'e dökülen çöpler de ciddi sorun teşkil edebilmektedir. İzmir Körfezi'nde 2000 yılında devreye giren AAT ile birlikte ekosisteminde önemli iyileşmeler gözlenmiştir. Fakat günümüzde halen bu iyileşme sürecini olumsuz etkileyen bazı kirlilik girdileri devam etmektedir. Sazlıca Deresi, Kavaklı Deresi, Bostanlı-İlica Dereleri, Tahtalı Deresi, Bornova Deresi, Manda Çayı, Arap Çayı, Melez Çayı, Poligon Deresi, Balçova Deresi, Laka Deresi, Kocasu Deresi gibi çeşitli büyüklükteki Dereler ve Gediz Nehri İzmir Körfezi'ne dökülmektedir. Bu dereler ve Gediz Nehri, havzaları içinde oluşan tüm kirliliği körfeze taşımaktadır. Özellikle Kemalpaşa Sanayi Bölgesi ve Manisa ilinden gelen atıksuları Körfez'e taşıyan Gediz Nehri, önemli kirletici kollardan biridir.

İzmir'de hava kirliliği bir diğer önemli çevre sorunudur. Özellikle Aliğa'daki sanayi kaynaklı hava kirliliği kentte önemli bir problem yaratmaktadır. 6 Haziran 2008 tarihli Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği çerçevesinde belirlenen 2014 yılı sınır değerlerin sağlanması için önlemlerin alınması gerekmektedir.

Ayrıca evsel ısınmadan kaynaklanan kirliliğin azaltılması, ilde bulunan önemli yenilenebilir enerji kaynaklarından olan jeotermalin kullanılması ile mümkün olabilecektir.

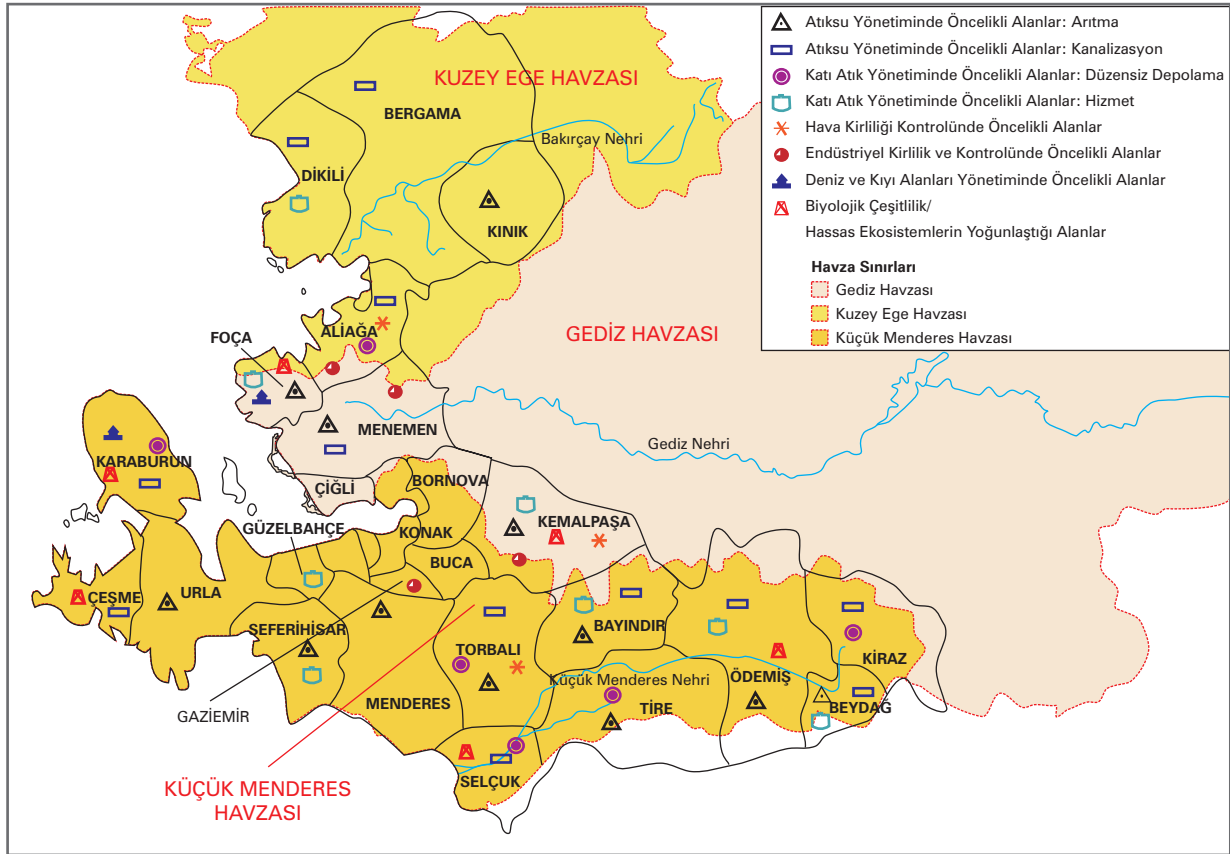
İzmir'de kişi başına düşen su, Türkiye ortalamasından % 63 daha azdır ve 614 m³ olan bu değerle İzmir ili su fakiri olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan, halihazırda devam eden baraj ve isale hattı projeleri il için önemlidir. İçme suyunun sağlanması bakımından yatırıma ihtiyaç duyan yerleşimler, Bayındır, Beydağ, Bergama, Çeşme, Foça, Menderes ve Ödemiş ilçelerine dağılmış durumdadır. Ayrıca İzmir'de su kullanımının büyük bir oranı tarımsal amaçlıdır. Bu alanda su kullanımının azaltılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

İzmir önemli hassas ekosistemlere ev sahipliği yapmaktadır. Foça, Türkiye'de ÖÇKA olarak sayılan 14 bölgeden biridir ve Akdeniz Foklarına ev sahipliği

yapmaktadır. Öte yandan, Gediz Deltası uluslararası öneme sahip Ramsar Alanı olarak ilan edilmiştir. Türkiye'de bulunan 426 kuş türünden 217 tanesi Gediz Deltası'nda gözlenmiştir. Bu 217 kuş türü içerisinde, nesli dünya ölçeğinde tehlike altında bulunan mahmuzlu kızkuşu, tepeli pelikan, küçük kerkenez, kocagöz ve angıt gibi yaklaşık 28 kuş türü yer almaktadır. Ayrıca deltada yaklaşık 700 tür bitki

Kemalpaşa, Ödemiş, Foça, Torbalı, Bayındır, Beydağ ve Aliğa'dır. Şekil 72'de İzmir'in çevre açısından mevcut durumunu özetleyen harita⁵⁴ görülmektedir. Tablo 19'da çevresel ihtiyaçların ilçelere göre dağılımı görülmektedir.

İzmir, sahip olduğu doğal ve kültürel varlık zenginliğini turizm değerine dönüştürmekte olan bir

Şekil 72: İzmir'in Çevresel Mevcut Durumu

vardır ve bunlardan 11 tanesi endemik türdür. Öte yandan, Kemalpaşa (Nif Dağı), Çeşme (Alaçatı, Zeytineli), Karaburun, Ödemiş (Bozdağ) ve Selçuk'ta da özel türler bulunmaktadır.

İldir. Aynı zamanda ekonomisinin sanayi ve tarıma dayanıyor olması, bu alanlarda ortaya çıkan çevresel kirliliğin önlenmesi ve kontrolü konusunun önemini artırmaktadır.

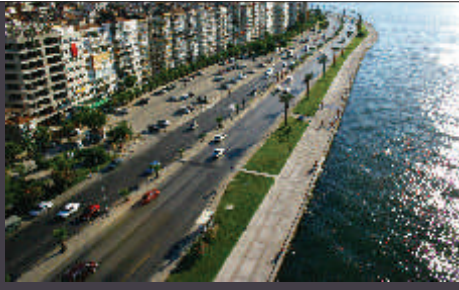
Çevresel sorunların çeşitliliği ve buldukları alanların önemi itibarıyla en çok tehdit altında olan ilçeler

⁵⁴ Urla, Menemen, Kemalpaşa, Torbalı, Bayındır, Seferihisar, Ayrancılar-Yazıtbaşı, Yeni Foça, Buruncuk ilçe ve beldelerinde atıksu arıtma tesisi çalışmaları İBB tarafından tamamlanmaktadır.

Tablo 19: Çevresel İhtiyaçların İlçelere Göre Dağılımı

İlçe	1 İçme Suyu Yönetimi	2 Atıksu Yönetimi (Aritma)	3 Atıksu Yönetimi (Kanalizasyon)	4 Katı Atık Yönetimi (Hizmet)	5 Katı Atık Yönetimi (Düzensiz Depolama)	6 Hava Kalitesi Yönetimi	7 Endüstriyel Kirlilik ve Kontrolü	8 Deniz ve Kıyı Alanları Yönetimi	9 Havza Koruma (Gediz Nehri)	10 Havza Koruma (Küçük Menderes Nehri)	11 Havza Koruma (Bakırçay Nehri)	12 Biyolojik Çeşitlilik/Hassas Ekosistemler
Urla		1										
Torbali		1	1		1	1			1			
Tire		1			1				1			
Selçuk			1		1				1			1
Seferihisar		1		1	1				1			
Ödemiş	1	1	1	1					1			1
Narlidere												
Menemen		1	1				1		1			
Menderes	1	1										
Konak												
Kiraz			1		1				1			
Kınık		1								1		
Kemalpaşa		1		1		1	1		1			1
Karşıyaka												
Karaburun			1		1		1					1
Güzelbahçe				1	1							
Gaziemir							1					
Foça	1	1		1			1	1	1			1
Dikili	1		1	1								
Çiğli												
Çeşme	1		1									1
Buca												
Bornova												
Beydağ	1	1	1	1					1			
Bergama	1		1							1		
Bayındır	1	1	1	1					1			
Balçova												
Aliağa		1	1		1	1	1					

5

ULAŞIM ALTYAPISI

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

5.a. İzmir'in Ulusal ve Uluslararası Bağlantıları

İzmir, Türkiye'nin üçüncü ve Ege Bölgesi'nin en büyük kenti olması sebebiyle yoğun bir yolcu ve yük trafiğine sahiptir. Türkiye'nin en büyük ihracat limanını barındırdığı gibi kuzeyde Çanakkale, Edremit, Ayvalık, Bergama, Dikili ve Aliğa gibi yerleşim bölgeleri ile güneyde Aydın, Denizli ve Muğla gibi tarım, sanayi ve turizm bölgelerini birbirine bağlayan bir geçiş noktası özelliğini taşımaktadır.

5.a.1. Karayolu

İzmir ilinde karayolu ulaşımı 534 km devlet yolu, 756 km il yolu, 304 km otoyol ve 4.293 km köy yolu ile sağlanmaktadır. Toplam 5.887 km yol ağının % 73'ü köy yolu olup % 27'si ise Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) 2. Bölge Müdürlüğü sınırları içindedir. Köy yollarının % 74'ü asfalt, % 9'u stabilize, % 8'i tesviye ve % 9'u ham yoldur. Bu yollardan 532 köy ve 445 mahalle yararlanmaktadır (İzmir Valiliği, 2009).

Şekil 73: KGM 2. Bölge Müdürlüğü Binyesinde Bulunan Yol Ağı

Kaynak: KGM İnternet Sitesi,

<http://www.kgm.gov.tr/harita.asp?resim=2>

Tablo 20: İzmir'deki Otoyol, Devlet ve İl Yolları Uzunluğunun Ege Bölgesi ve Türkiye ile Karşılaştırması

Yol Türü/Bölge	İzmir	Ege Bölgesi	Türkiye
Otoyol (km)	174	262	1.987
Devlet Yolu (km)	545	3.725	31.333
İl Yolu (km)	769	3.572	30.579

Kaynak: TÜİK, 2008

İzmir, gelişmiş ve gelişmekte olan otoyol projeleri ile çevre yol ağlarına bağlanmaktadır. Kuzey hattı üzerinde iki temel kuzey karayolu hattı bulunmaktadır. İlki Manisa üzerinden Balıkesir, Bursa ve İstanbul ile bağlantıyı sağlar, ikincisi Ege Denizi kıyılarını izleyerek Aliğa ve Bergama üzerinden Çanakkale'ye bağlanır. Doğu hattı, Uşak ve Afyon'dan geçerek Ankara'ya uzanır. Bu yol, Ege Bölgesi'nin iç kısımlarını ve İç Anadolu'yu Ege Denizi'ne bağlar. Güney hattı üzerindeki ilk hat Ege Denizi kıyılarını izleyerek Seferihisar ve Kuşadası'na, ikincisi ise İzmir-Aydın otoyoluna paralel olarak Aydın'a ulaşır. Ayrıca İzmir-Çeşme ve İzmir-Aydın arasında otoyol bulunmaktadır. Otoyollar dışında İzmir'in çevre illeri ile bağlantısını sağlayan devlet karayolları genellikle bölünmüş yol şeklindedir.

İzmir-Aliğa-Ayvalık-Çanakkale aksı, Menemen-Manisa-Turgutlu aksı, İzmir-Manisa-Akhisar-İstanbul aksı, İzmir-Turgutlu-Salihli-Uşak-Ankara aksı, Bergama-Akhisar-Salihli-Alaşehir-Denizli-Acıpayam-Antalya aksı, Torbalı-Bayındır-Ödemiş-Kiraz-Alaşehir aksı, Kemalpaşa-Torbalı aksı, Seferihisar-Kuşadası-Söke-Milas-Bodrum akslarında yapılacak iyileştirme ve genişletme çalışmaları ile İzmir ve Ege Bölgesi karayolu bağlantıları güçlendirilecektir. İstanbul-Bursa-Balıkesir-İzmir Otoyolu, Aydın-Denizli Otoyolu ve Çiğli-Aliğa Otoyolu projelerinin hayata geçirilmesi ile ulaşım hız ve etkinlik sağlanacaktır.

5.a.2. Demiryolu

Demiryollarının Türkiye genelindeki toplam hat uzunluğu 10.991 km'dir. 9. Kalkınma Planı verilerine göre 2006 yılında 8.257 km olan 1. Anahat demiryolu uzunluğunun, 2013 yılında % 11'lik bir artışla 9.195 km'ye çıkarılması ve buna ek olarak

1.000 km hattın yenilenmesi hedeflenmektedir. Yine plan verilerine göre; 2006 yılında 11.505 milyon ton olan yurtiçi demiryolu yük taşımacılığının yıllık ortalama % 12 artışla 2013 yılında 25.400 milyon tona ulaşacağı öngörülmektedir (DPT, 2006).

İzmir'in ülkemizde mevcut demiryolu ulaşımında özel bir yeri vardır. Türkiye'de ilk demiryolu 1876 yılında İzmir-Aydın hattında açılmıştır. Bu hat, Küçük ve Büyük Menderes vadilerinin içlerine kadar uzanmakta ve tüm tarım ürünlerinin İzmir Limanı'na akmasını sağlamaktadır. Demiryolu ulaşımında İzmir'den Denizli, Ankara, Bandırma, Afyon, Ödemiş, Söke, Isparta yönlerine anahat taşımacılığı yapılmakta; Menemen-Aliğa, Kemalpaşa-Manisa, Tire-Torbalı akslarında bulunan sanayi bölgelerine demiryolu ile taşıma imkanı bulunmaktadır.

İzmir-Alsancak merkezli 3. Bölge Müdürlüğü bünyesinde toplam hat uzunluğunun % 12,5'ini oluşturan 1.378 km'lik bir hat bulunmaktadır (TCDD, 2007). İzmir'in hinterlandıyla özellikle Alsancak limanı ile demiryolu bağlantılarının olması ciddi bir avantajdır. Ancak bu avantaj, demiryolu yatırımlarının yetersizliği nedeniyle kullanılmamaktadır.

Yolcu taşımacılığı bakımından yatırım programında yer alan Ankara-Polatlı-Afyonkarahisar-Uşak-İzmir Demiryolu Projesi, çift hatlı ve saatte 250 km hız kapasiteli olarak projelendirilmiştir. Mevcut durumda demiryoluyla Ankara-İzmir arası mesafe 824 km, seyahat süresi ise 14 saattir. 2011 yılına kadar tamamlanması öngörülen proje ile Ankara-İzmir arasının yaklaşık 200 km kısılması ve seyahat süresinin 3,5 saate inmesi öngörülmektedir (İzmir Valiliği, 2009).

5.a.3. Havayolu

İzmir, hava ulaşımında Ege Bölgesi'nin ve ülkemizin en önemli transfer merkezlerinden birisidir. İzmir'de Adnan Menderes, Çiğli-Kaklıç, Selçuk ve Çeşme olmak üzere dört havaalanı bulunmaktadır. Bunlardan Çiğli-Kaklıç Havaalanı askeri amaçlı kullanılmaktadır. Selçuk Havaalanı, Selçuk ve çevresindeki turistik istasyonlara hava ulaşımını sağlamak amacıyla 1990 yılında yapılan küçük bir havaalanı olup Türk Hava Kurumu'nun eğitim uçuşlarında da kullanılmaktadır. Çeşme Havaalanı'nın yapımı ise henüz tamamlanamamıştır.

1987 yılında hizmete giren ve uluslararası hava trafiğine açık olan Adnan Menderes Havaalanı'nın yeni Dış Hatlar Terminal Binası'nın faaliyete geçmesi ve eski Dış Hatlar Terminal Binası'nın İç Hatlar Terminal Binası'na dönüştürülmesi, havaalanının toplam kapasitesini 9 milyon yolcu/yıla çıkarmıştır. Uçakların dağılımının 24 saat esasına göre yapılması halinde havalimanının yıllık kapasitesi 12 milyon yolcuya çıkabilecektir.

İzmir'den 5 hava yolu şirketi ile yurt içinde 19 noktaya, dış hatlarda ise 60 hava yolu şirketi ile 103 noktaya uçuş yapılmaktadır. Bu uçuşların % 85'i Avrupa ülkelerine, % 15'i ise Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Avrupa'ya yapılan uçuşlar Orta Avrupa ülkelerine yoğunlaşmaktadır. İzmir'den Kuzey ve Güney Amerika ile Avustralya kıtalarına direkt uçuş gerçekleştirilmemektedir (DHMI, 2009).

Adnan Menderes Havalimanı'nın 2003 yılında 73 olan günlük uçak trafiği, 2007 yılında 200 uçağa ulaşmıştır. 2006 yılında 5,5 milyon yolcu, 2007 yılında 5,2 milyon yolcu, 2008 yılında ise 5,4 milyon yolcu taşınmıştır.

5.a.4. Denizyolu

İzmir, kıyı şeridi sayesinde deniz ulaşımı açısından önemli olanaklara sahiptir. Denizcilik Müsteşarlığı İzmir Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak İzmir, Çeşme, Dikili, Foça ve Aliğa Liman Başkanlıkları bulunmaktadır.

İzmir'in denizyolundan ulaşılabilirliği yüksek olmasına rağmen denizyolu, yolcu taşımacılığı için yeterince kullanılmamaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006). Çeşme-Sakız Adası arasında feribot seferleri düzenlenmektedir. Ayrıca Çeşme'den İtalya'nın Bari ve Brindisi limanlarına yolcu taşımacılığı mevcuttur.

İZTO'nun İzmir Alsancak Limanı'na kruvaziyer gemilerinin gelişini sağlamaya yönelik gayretleri neticesinde seferler artmıştır. 2003 yılında 5 sefer ile 3.271, 2004 yılında 32 sefer ile 77.000, 2005 yılında 26 sefer ile 58.042, 2006 yılında 94 sefer ile 183.198, 2007 yılında 122 sefer ile 288.017, 2008 yılında 128 sefer ile 321.279 yolcu İzmir'e gelmiştir. 2008 yılının ilk altı ayında gelen yolcuların milliyetlerine göre sıralamasında, ilk sırayı İtalyanlar (% 38) ikinci sırayı Fransızlar (% 10) üçüncü sırayı Almanlar (% 9) almaktadır. 2009 yılında 140 sefer ile yaklaşık 400.000 yolcunun İzmir'e gelmesi beklenmektedir. Mevcut limanın ihtiyaca tam olarak cevap vermemesi nedeniyle İZTO tarafından kruvaziyer limanının Üçkuyular mevkiine taşınmasına yönelik proje çalışmaları sürdürülmektedir (İZTO, 2009).

5.b. Kent İçi Ulaşım

İzmir'in bir körfez çevresinde konumlanmış olması ulaşım çeşitliliği açısından önemli bir avantaj olmasına rağmen 1990'lı yıllara kadar karayolu ağırlıklı yatırımların ön planda tutulması, deniz ulaşımının yanı sıra tramvay, metro ve banliyö gibi kent içi raylı sistemlerin de ihmal edilmesine ve etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Ancak 2000 yılından itibaren İBB'nin "Ulaşımında Dönüşüm Projesi" başlığı altındaki çalışmaları sonucu deniz ulaşımı ve raylı sistemler yeniden canlandırılmaya başlanmış, bu sistemlerin kent içi ulaşımındaki payları artırılmıştır.

İzmir'in 2030 yılına dek ulaşım ve trafik sorunlarını düzenleyecek, ulaşım alt yapısının gelecekteki projelerini ortaya koyacak İzmir Ulaşım Ana Planı (UAP) 11 Mart 2009 tarihinde Ulaşım Koordinasyon Merkezi'nce oybirliğiyle kabul edilerek ve Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir (İBB, 2009).

5.b.1. Karayolu

1950'li yıllardan itibaren karayolu taşımacılığının ön plana çıkması ve raylı sistemler ile deniz yolu taşımacılığının ikinci plana itilmesinin doğal bir sonucu olarak, İzmir kent içi ulaşımında otobüs taşımacılığı en büyük paya sahiptir. Yıllar içinde otobüs taşımacılığının toplu ulaşım içindeki payı azalmakla birlikte, kent içi ulaşımındaki önemi artmıştır. 1996 yılında 1.126 araçla taşınan ortalama günlük yolcu sayısı bir milyonun üzerindeyken, 2006 yılında 295 hatta çalışan 1.518 araçla 800.000 civarında yolcu taşınmıştır (İBB, 2008).

Karayolu ile yapılan toplu taşımacılıkta otobüs taşımacılığının dışında minibüs, servis, taksi ve taksi dolmuş taşımacılığı sistemleri bulunmaktadır. 2007 yılında minibüslerle, 47 hatta 1.117 araç ile günde ortalama 250.000 yolcu taşınmıştır. İzmir kent içi taşımacılığında özellikle uzun mesafelerde yapılan yolculuklarda etkin olarak kullanılan diğer bir ulaşım türü de özel ya da kurum servisleri ile yapılan taşımacılıktır. S plakalı servislerle günde ortalama 150.000 yolcu taşınmaktadır. Halihazırda 4 hatta hizmet veren taksi dolmuşlarla yapılan yolculuk sayısı da gün içinde İzmir kent merkezindeki yolculukların önemli bir oranını oluşturmaktadır.

Tablo 21'den de görülebileceği üzere, İzmir'de bulunan motorlu araç sayısı 2000 yılına göre yaklaşık

% 63 artış göstererek 2008 yılında 910.712'ye ulaşmıştır. Bu rakam, Ege Bölgesi'nde bulunan motorlu araçların % 37'sine, Türkiye'de bulunan motorlu taşıtların ise yaklaşık % 7'sine karşılık gelmektedir.

Motorlu araç sayısındaki bu artış, trafik ve çevre sorunlarının yanı sıra varolan otopark sorununu da derinleştirmiştir. Özellikle kent merkezi konumunda olan ve İzmir ilinin ana eğlence ve ticaret merkezi özelliği taşıyan Konak ve Alsancak'ta otopark sorunu kentlilerin günlük yaşamında önemli bir yere sahiptir. Zamanla otopark sorununun kent geneline yayıldığı, özellikle Mithat Paşa ve İnönü caddeleri, Karşıyaka, Bornova gibi tarihsel kimliğe sahip yoğun yerleşim bölgelerinde önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir (İBB, 2008).

5.b.2. Raylı Sistemler

26 Ağustos 2000 tarihinde Üçyol-Bornova arasında hizmete açılan mevcut metro sisteminin uzunluğu 11,5 km olup, hat üzerinde 10 istasyon bulunmaktadır. Her biri en fazla 300 yolcu alabilen toplam 45 adet araçtan oluşan bir filo ile hizmet verilmektedir. Yapımı halen sürmekte olan Üçyol-Üçkuyular hattının yanı sıra Halkapınar-Otogar, EÜ Hastanesi-Bornova Merkez ve Üçkuyular-DEÜ Hastanesi hatları da planlama aşamasına dahil edilmiştir.

Tablo 21: İzmir'deki Motorlu Kara Taşıtı Sayısının Ege Bölgesi ve Türkiye ile Karşılaştırması

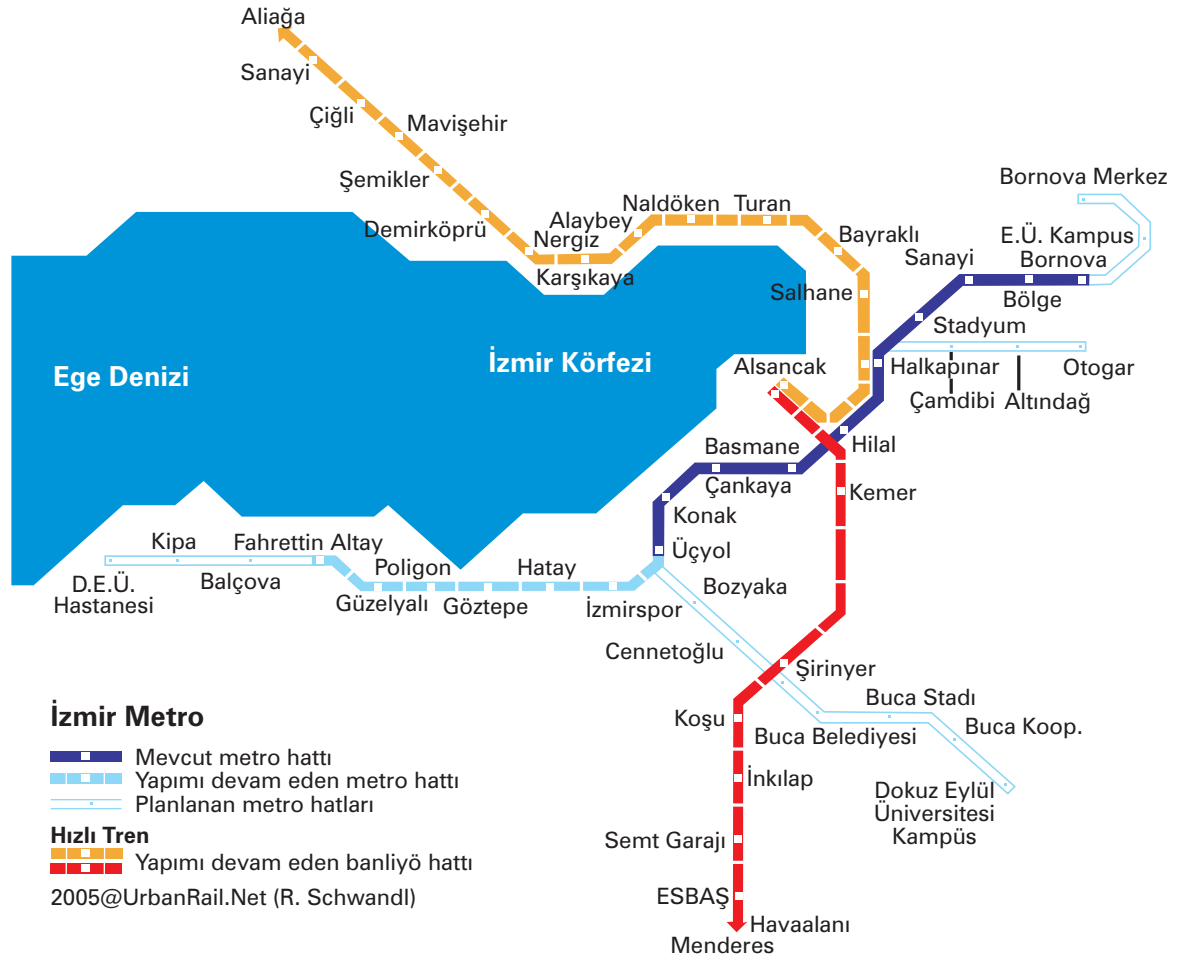
Yıllar	İzmir	Ege Bölgesi	Türkiye
2000	559.449	1.512.574	8.320.449
2001	574.165	1.555.401	8.512.956
2002	588.394	1.595.613	8.655.170
2003	605.740	1.643.577	8.903.843
2004	674.140	1.798.046	10.236.357
2005	731.995	1.961.861	11.145.826
2006	812.126	2.171.603	12.227.393
2007	866.072	2.316.246	13.022.945
2008	910.712	2.441.650	13.765.395

Kaynak: TÜİK, 2008; TÜİK internet sitesi,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4005>

EGERAY Projesi, İBB ve TCDD işbirliği ile yürütülmektedir. Proje, Aliağa'dan başlayarak Menemen, Çiğli, Karşıyaka, Alsancak, Şirinyer, Gaziemir, Adnan Menderes Havaalanı ve Menderes'e kadar toplam 32 adet istasyon, 7 adet Aktarma Merkezi, 2 adet depoyu kapsayan 5000 m'lik iki adet tünel ile 79 km'lik demiryolu hattında "metro standardında" hizmet verecek bir banliyö işletmecilik sistemidir. Kurulacak sistemle başlangıçta yılda 200 milyon yolcu, sistem tam olarak devreye sokulduğunda ise yılda 500 milyon yolcu taşınacaktır. 2009 yılında hizmete alınması öngörülen proje ile İzmir'de kent içi ulaşımında önemli rahatlama sağlanmış olacaktır (İzmir Valiliği, 2009).

Şekil 74'ten de görülebileceği üzere, Bütünleşik Ulaşım Sisteminin ana unsurlarından olan ve ilk etabı tamamlanmış metro ve inşaat halindeki Aliağa-Menderes banliyö hattı, birbirini destekleyen sistemlerdir. Tüm metro hattı tamamlandığında günde yaklaşık 610 bin yolcu taşınabileceği düşünülmektedir (İBB, 2008).

Bu çalışmaların yanı sıra UAP kapsamında, kent alanında trafik yoğun ana arterlerde toplu ulaşımı sağlayan belediye otobüslerinin trafığe yüklediği ağırlığın azaltılması amacıyla yüksek kapasiteli, hava kirliliği yaratmayan çağdaş tramvay sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür (İBB, 2009).

Şekil 74: İzmir Metrosu ve Banliyö Hatları, 2005
Kaynak: İBB, 2008

5.b.3. Denizyolu

İzmir'in en önemli yerleşim bölgeleri ve alışveriş merkezleri, şehrin tarihsel gelişimine bağlı olarak İzmir Körfezi çevresinde konumlanmıştır. Buna rağmen, kent içi ulaşım yoğunlukla karayoluna bağımlı olarak gelişmiştir. 1989 yılında şehir içi yolculuklarda taşınan yolcuların % 50'sinin otobüslerle, % 46'sının ise otomobil, taksi ve minibüslerle taşındığı; bu dönemde demiryolu ve deniz yolunun ulaşımındaki payının ise sadece % 4 olduğu görülmektedir. Deniz ulaşımı, geçen zaman içinde % 1 seviyesine gerilemiştir (İBB, 2008).

2001 yılında Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne (TDİ) ait gemilerin İBB'ye devredilmesiyle İZDENİZ şirketi kurulmuş; TDİ tarafından İzmir Körfez hattında gerçekleştirilen yolcu ve araç taşımacılığı hizmeti, 8 yolcu gemisi ve 3 araba vapuru ile bu şirket tarafından verilmeye başlanmıştır. Ulaşımında Dönüşüm Projesi çerçevesinde Bostanlı, Üçkuyular ve Karşıyaka vapur iskelelerine yolcu taşımak üzere besleme hatları sefere konmuştur. Yapılan çalışmalar sonuç vermiş, mevcut 8 yolcu gemisi yetersiz kalınca 13 yolcu gemisi daha kiralanarak, toplam 24 adet gemiyle hizmet verilmeye başlanmıştır. Günümüzde İzmir Körfezi'nin çeşitli kesimlerini birleştiren 15 hat bulunmaktadır. UAP ile, var olan iskelelere Adnan Saygun, Sadıkbey, Karantina, Mithatpaşa, Küçükyalı, Karataş, Güzelbahçe ve Mavişehir iskelelerinin ilave edilmesi planlanmıştır.

5.b.4. Yaya ve Bisiklet Ulaşımı

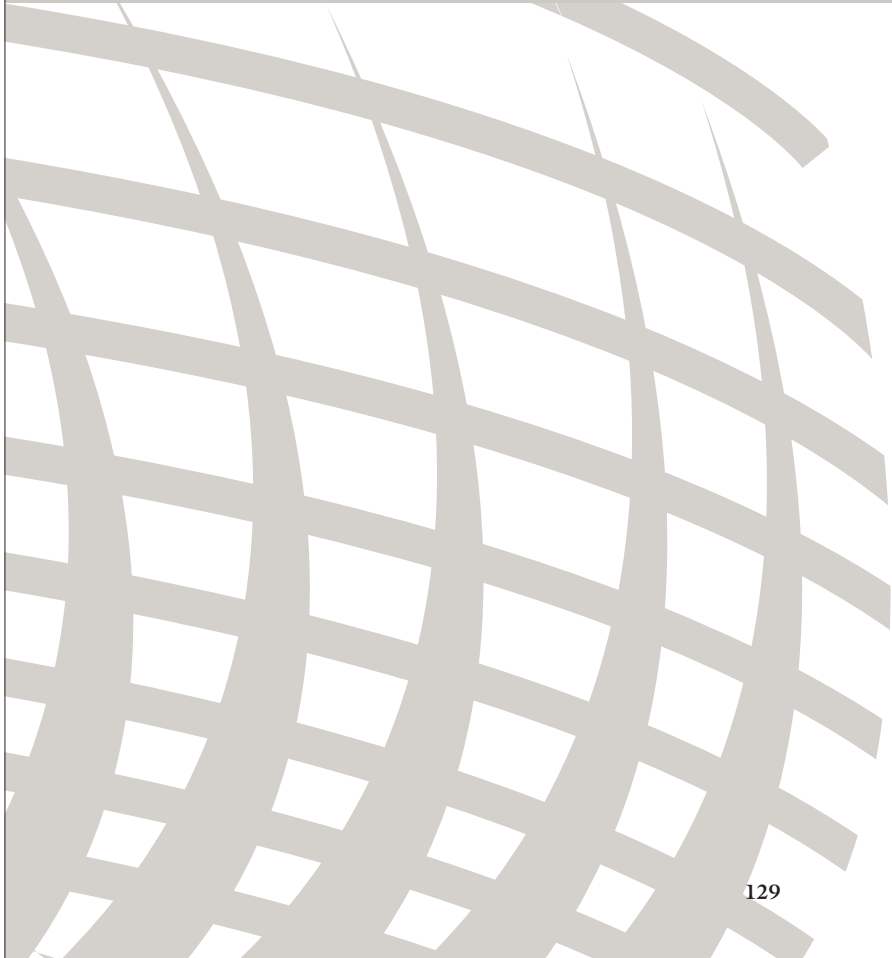
AB'ye uyum sürecinde sürdürülebilir bir kent içi ulaşım sistemi oluşturulmaya yönelik olarak, yaya ve bisiklet ulaşımına öncelik verilmesi ve bu türlerin kullanımının özendirilmesi, 9. Kalkınma Planı'nın da hedefleri arasındadır.

Uzun yıllar boyunca otomobillere terk edilmiş olan yaya ve bisikletlere ait alanların bazıları, son yirmi yıl içerisinde tekrar yayalara kazandırılmaya başlanmıştır. Karşıyaka Çarşısı, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin yanı sıra Mustafa Kemal Sahil Bulvarı, Karşıyaka sahil düzenlemesi, Bostanlı ve Altınyol sahili boyunca

yapılan düzenlemeler yaya ve bisiklet ulaşımı açısından yeni alanların yaratılmasını sağlamıştır. Kent merkezinde sahil kesiminde bulunan yaya yollarının toplam uzunluğu 37,43 km'dir. Yine sahil kesiminde yoğunlaşan rekreasyon alanları boyunca yer alan bisiklet yollarının ise toplam 25,80 km olduğu görülmektedir. Bu değerler geçmişe göre yüksek olmakla birlikte yeterli seviyeye ulaşmamıştır (İBB, 2008).

5.c. Değerlendirme

İzmir, ulaşım ağları bakımından tarım, sanayi ve turizm bölgelerini birbirine bağlayan bir geçiş noktasıdır. İzmir'i çevre iller ile İstanbul ve Ankara'ya bağlayan karayollarında yapılacak iyileştirmeler, demiryolu yatırımlarının ve İzmir'den direkt uçuş yapılan şehirlerin artırılması, İzmir'in bu merkezi konumunu daha da güçlendirecektir. Kent içi ulaşımında 1990'lı yıllara kadar karayolu ağırlıklı yatırımların ön planda tutulması, diğer ulaşım türlerinin etkinliğini yitirmesine neden olsa da; İBB'nin 2000 yılından itibaren başlattığı çalışmalar sonucunda deniz ulaşımı ve raylı sistemler yeniden canlandırılmıştır. Bu kapsamda, yapımı devam eden ve planlanan metro hatları ile Aliğa-Menderes arasındaki EGERAY projesinin tamamlanmasıyla, deniz yolu ulaşımında yeni iskelelerin devreye sokulmasıyla kent içi ulaşımında önemli oranda rahatlama sağlanacaktır. Yaya ve bisiklet ulaşımına ait alanların yaygınlaştırılmasına ve özellikle kent merkezinde yoğunlaşan otopark sorununun çözümüne yönelik girişimler yaşam kalitesini arttıracaktır.

İZMİR İLİ TEMEL GÖSTERGELER

İZMİR İLİ TEMEL GÖSTERGELER

KAYNAK	YIL	BİRİM	İZMİR	EGE BÖLGESİ	TÜRKİYE
GENEL GÖSTERGELER					
TÜİK	2007	km ²	12.012	89.997	783.562
İçişleri Bakanlığı	2008	adet	30	124	892
TÜİK	2007	adet	88	601	3.225
TÜİK	2007	adet	596	3.781	34.171
NÜFUS, GÖÇ ve DEMOGRAFI GÖSTERGELERİ					
TÜİK	2008	kişi	3.795.978	9.384.848	71.517.100
TÜİK	2008	kişi	1.898.186	4.692.930	35.615.946
TÜİK	2008	kişi	1.897.792	4.691.918	35.901.154
TÜİK	2008	%	20,50	21,61	26,27
TÜİK	2008	%	71,44	69,68	66,88
TÜİK	2008	%	8,05	8,70	6,84
TÜİK	2008	yaş	32,4	32,2	28,5
TÜİK	2008	kişi/km ²	316	105	93
TÜİK	2007-2008	%	15,03		13,10
TÜİK	2008	kişi	3.450.537	6.720.948	53.611.723
TÜİK	2008	%	90,90	71,61	74,96
TÜİK	2007	kişi	3,25	3,32	3,86
İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİ					
TÜİK	2008	kişi	1.171.000	2.941.000	21.194.000
TÜİK	2008	%	7,5	21,8	23,7
TÜİK	2008	%	31,5	26,7	26,8
TÜİK	2008	%	61	51,5	49,5
TÜİK	2008	%	11,8		11
TÜİK	2008	%	12,4		13,6

KAYNAK	YIL	BİRİM	İZMİR	EGE BÖLGESİ	TÜRKİYE
EĞİTİM GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2008	%	94,9		91,8
İl Millî Eğ. Md.	2008-2009	%	33,24		32,11
TÜJK	2008-2009	kişi	33.331	95.802	804.765
TÜJK	2007-2008	kişi	19	23	27
TÜJK	2008-2009	%	99,22	98,1	96,49
TÜJK	2008-2009	kişi	461.262	1.174.623	10.709.920
TÜJK	2008-2009	kişi	33		32
TÜJK	2008-2009	kişi	20		23
TÜJK	2008-2009	%	68,16	65,30	58,52
TÜJK	2008-2009	kişi	202.982	474.338	3.837.164
TÜJK	2008-2009	kişi	31		31
TÜJK	2008-2009	kişi	15		17
TÜJK	2007-2008	kişi	85.104	231.105	2.345.887
TÜJK	2007-2008	kişi	6.165	11.356	96.105
SAĞLIK GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2007	adet	47	162	1.276
TÜJK	2007	adet	11.311	25.340	184.983
TÜJK	2007	adet	302	272	262
TÜJK	2007	kişi	9.211	15.911	111.019
TÜJK	2007	kişi	406	584	636
TÜJK	2007	kişi	22.747	46.516	321.681
TÜJK	2007	kişi	164	200	219
TARIM GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2007	dekar	455	3.729	39.505
TÜJK	2007	dekar	205	2.193	21.979
TÜJK	2007	TL	591	991	805
TÜJK	2007	TL	304	450	349
TÜJK	2007	TL	379	489	325

KAYNAK	YIL	BİRİM	İZMİR	EGE BÖLGESİ	TÜRKİYE
MALİ GÖSTERGELER					
TBB	2008	adet	659	1.317	8.737
TBB	2008	bin TL	26.087.456	45.224.926	453.117.669
TBB	2008	bin TL	18.383.984	34.815.961	363.860.979
TÜJK	2008	milyon \$	26.123	26.961	201.961
TÜJK	2008	milyon \$	21.580	23.345	132.003
TÜJK	2008	%	83		65
DPT	2003	\$	9.185	7.270	6.132
TÜJK	2001	%	7,5	15,5	100
TÜJK	2007	adet	3.624	6.763	55.350
TÜJK	2007	adet	734	1.109	9.954
SANAYİ GÖSTERGELERİ					
S.T.Bak.	2007	adet	17	46	219
S.T.Bak.	2008	adet	23	35	484
S.T.Bak.	2005	adet	8.583		94.502
DTM	2006	adet	2	3	20
DTM	2006	milyar \$	4		23
DTM	2006	adet	655		3.909
TÜJK	2001	adet	1.040	1.966	11.311
TÜJK	2001	kişi	90.643	182.116	1.096.670
KÜLTÜR ve TURİZM GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2007	adet	138	651	2.514
TÜJK	2006	adet	442	2.081	7.033
TÜJK	2007	kişi	966.693	4.048.496	23.340.911
TÜJK	2007	adet	86	172	1.140
TÜJK	2007	kişi	2.219.436	3.113.394	20.659.569
TÜJK	2008	adet	26	36	204
TÜJK	2008	kişi	248.459	383.160	3.380.214
TÜJK	2007	adet	44	181	1.162
TÜJK	2007	kişi	362.191	2.580.387	20.228.517
Kültür ve Turizm Bakanlığı	2009	adet	16	44	188
TÜJK	2007	kişi	607.667	1.056.151	12.187.976

KAYNAK	YIL	BİRİM	İZMİR	EGE BÖLGESİ	TÜRKİYE
ULAŞTIRMA GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2007	km	1.314	7.297	61.912
		Yol Uzunlukları: İl ve Devlet Yolu			
TÜJK	2007	km	174	262	1.987
		Yol Uzunlukları: Otoyol			
TÜJK	2007	km	325	1.632	8.697
		Yol Uzunlukları: Demir Yolu			
TÜJK	2008	adet	1.258		950
		Onbin Kişi Başına Özel Otomobil Sayısı			
TÜJK	2006	adet	6.301	16.515	96.128
		Bir Milyon Nüfus Başına Trafik Kaza Sayısı			
TÜJK	2006	adet	141	689	4.633
		Bir Milyon Nüfus Başına Trafik Kazasında Ölen Sayısı			
TÜJK	2006	adet	9.253	27.009	169.080
		Bir Milyon Nüfus Başına Trafik Kazasında Yaralanan Sayısı			
ÇEVRE ve ENERJİ GÖSTERGELERİ					
TÜJK	2006	%	93	82	81
		Katı Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı			
TÜJK	2006	%	97	98	98
		İçme ve Kullanma Suyu Ulaştırılan Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı			
TÜJK	2006	%	29	16	49
		İçme Suyu Artırma Tesisiyle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı			
TÜJK	2006	%	76	51	51
		Atıksu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı			
TÜJK	2006	%	96	89	87
		Kanalizasyon Şebekesine Bağlı Nüfusun Belediye Nüfusuna Oranı			
TÜJK	2006	litre/kişi-gün	227	258	245
		Kişi Başına Günlük Su Tüketimi			
TÜJK	2007	kWh	4.139	2.879	2.198
		Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi			
TÜJK	2007	kWh	2.531	1.529	1.045
		Kişi Başına Sanayi Elektrik Tüketimi			
TÜJK	2007	kWh	792	611	517
		Kişi Başına Mesken Elektrik Tüketimi			

HAZIRLAYANLAR

Begüm TATARİ
Didem KÖSEOĞLU
Filiz MOROVA İNELER
Güvenç KÜÇÜKTOK
Murat YILMAZÇOBAN
Nilüfer KAYA
Sena GÜRSOY
Sibel ERSİN
Suna YAŞAR ÖZDEMİR

İZMİR MEVCUT DURUM ANALİZİ

KAYNAKÇA

- ABGS, 2008: *Avrupa Komisyonu Türkiye 2008 İlerleme Raporu Gayri Resmi Çevirisi*, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, erişim tarihi: 10 Mart 2009
- Aksoy, N. 2009: *İzmir İli Jeotermal Enerji Kaynakları Politikası Nasıl Olmalıdır?*, Bildiri No: 11, TMMOB, Sayfa: 143, İzmir
- Avrupa Komisyonu, 2005: *Employment in Europe 2005: Recent Trends and Prospects*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- Aykaç Yanardağ, A.; Yanardağ, M. Ö. 2009: *İzmir'de Turizm Çeşitleri ve Turizm Yatırımları İhtiyaç Analizi*, İzmir
- BASİFED, 2005: *İzmir Turizmi Acil Eylem Planı*, İzmir
- Bayram, A. 2009: *İzmir'de Hava Kirliliği*, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, Bildiri No: 21, Sayfa: 237, İzmir
- Boztepe, M. 2009: *İzmir ve Çevresinde Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, Bildiri No: 17, Sayfa: 197, İzmir
- Çakmak, E.; Kasnakoglu, H. 2001: *Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliliğinin Analizi*, TEAE, Ankara, 2001
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005: *İzmir Orman Varlığı*, http://www.ogm.gov.tr/orm_varligi/izmir.html, erişim tarihi: 14 Ocak 2009
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006: *Manisa-Kütahya-İzmir Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı*, Ankara
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006a: *İzmir 2005 Yılı Çevre Durum Raporu*, İzmir İl Çevre Orman Müdürlüğü, İzmir

- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009: *Kurum Görüşmesi* (Şubat, 2009)
- DHMİ, 2009: *İstatistikler*,
<http://www.dhmi.gov.tr/dhmiistatistik/istatistik.aspx>, erişim tarihi: 26 Şubat 2009
- DİE, 1990: *1987 yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları*, Haber Bülteni, Ankara
- DİE, 1996: *1994 yılı Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi Verileri*, Ankara
- DİE, 2000: *Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri*, TÜİK Yayınları, Ankara
- DİE, 2001: *Genel Tarım Sayımı Sonuçları*, Ankara
- DİE, 2001a: *2000 Yılı Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Verileri*, TÜİK Yayınları, Ankara
- DİE, 2003: *2002 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Verileri*, Ankara
- DİE, 2004: *2003 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Verileri*, Ankara
- DPT, 1966: Çavuşoğlu, Tolgay; Hamurdan, Yusuf. *1963 yılı Gelir Dağılımı Araştırması*, Ankara
- DPT, 1976: *Gelir Dağılımı 1973*, Ankara
- DPT, 1986: *1978 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları*, Ankara
- DPT, 2003: *İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2004: *İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2006: *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2006a: *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Balıkçılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2006b: *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Enerji Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2006c: *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Madencilik Özel İhtisas Komisyonu, Enerji Hammaddeleri Alt Komisyonu, Jeotermal Çalışma Grubu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2007: *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2007a: *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara

- DPT, 2007b: *Dokuzuncu Kalkınma Planı Denizyolu Ulaşımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2008: *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, DPT Yayınları, Ankara
- DPT, 2009: *Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı*, <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html>, erişim tarihi: 8 Ocak 2009
- EBSO, 2007: *Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Çalışması, Veri Toplama Çalışması sonuç Raporu*, EBSO Yayınları, İzmir
- Efe, B. 2004: *Analysis of Foreign Direct Investments in the Process of Globalisation: The Case of İzmir*, İZTO Raporu, No: 141, İZTO Yayınları, İzmir
- EİEİGM, 2009: *Türkiye Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası, İzmir İli Rüzgâr Haritası*, <http://repa.eie.gov.tr>, erişim tarihi: 2007
- Er, C.; Başalma, D. 2008: *Organik Tarımdaki Gelişmeler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Erdal, M. 2005: *Küresel Lojistik*, UTİKAD Yayını, İstanbul
- ERG, 2008: *Eğitim İzleme Raporu 2007*, İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları, 2008
- EUROSTAT, 2005: Eurostat resmi web sitesi, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdnr320>, erişim tarihi: 30.01.2009
- EUROSTAT, 2001: Eurostat resmi web sitesi, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL, erişim tarihi: 19.01.2009
- Gediz A.Ş., 2007: *Kuruluştan sağlanan veriler*
- Gündoğdu, V.; Turhan, D. 2004: *Bakırçay Havzası Kirlilik Etüdü Çalışması*, DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 3, Sayfa: 65-88, Ekim 2004)
- Hazine Müsteşarlığı, 2009: *Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni*, Ankara
- Huavari, J., Kangasharju, A.; Alanen, A. 2001: *Constructing an Index for Regional Competitiveness*, Pellervo Economic Research Institute Working Papers, No: 44, Sayfa: 1, Helsinki
- IEA, 2006: *World Energy Outlook 2006*
- İAOSB, 2009: *İAOSB Firma ve Ürün Kataloğu*, <http://www.iaosb.org.tr/KMDefault.aspx?tabid=1>, erişim tarihi: 23 Haziran 2009

- İBB, 2008: *İzmir Kent Sağlık Profili*, İzmir
- İBB, 2008a: *1/25.000 Ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı Raporu*, İzmir
- İBB, 2009: *Ulaşım Ana Planı*,
<http://www.izmir.bel.tr/projelerb.asp?pID=84&cpsID=0>, erişim tarihi: 30 Nisan 2009
- İEÜ, 2009: *İzmir'de Lojistik Sektörünün Mevcut Durumu ve Gelişme Potansiyelinin Analizi Raporu*, (basılmamış rapor), İzmir
- İSO, 2008: *AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri - Üye ve Aday Ülkeler*, İstanbul Sanayi Odası Yayınları, İstanbul
- İstanbul Valiliği, 2009: *2008 İstatistikleri*,
www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=33&cat=1, erişim tarihi: 4 Şubat 2009
- İZKA, 2007: *İzmir İçin Stratejik ve Yükselen Sektörler*, (basılmamış rapor), İzmir
- İZKA, 2007a: *Yükselen Sektörler Raporu-Lojistik*, (basılmamış rapor), İzmir
- İZKA, 2008: *İzmir (TR31) Bölgesine Genel Bir Bakış*, (basılmamış rapor), İzmir
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009: *2008 İstatistikleri*,
www.izmirturizm.gov.tr/default.asp?L=TR&mid=399, erişim tarihi: 9 Şubat 2009
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009a: *Yatırım Belgeli Tesisler*,
<http://www.izmirturizm.gov.tr/default.asp?L=TR&mid=399>, erişim tarihi: 9 Şubat 2009
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009b: *İşletme Belgeli Tesisler*,
<http://www.izmirturizm.gov.tr/default.asp?L=TR&mid=399>, erişim tarihi: 9 Şubat 2009
- İzmir İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2008: Kurum Görüşmesi
- İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2007: *İzmir İli 2006 Yılı Tarım İstatistikleri*,
http://www.izmirtarim.gov.tr/tarist/tarist_kayit.asp, erişim tarihi: 24 Şubat 2009
- İzmir İl Tarım Müdürlüğü, 2009: Kurum Görüşmesi
- İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008: Kurum Görüşmesi
- İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2009: Kurum Görüşmesi
- İzmir Valiliği, 2009: *Valilik Bilgi Notu*, İzmir
- İZSU, 2009: Kurum Görüşmesi

- İZTO, 2009: *Kırvaziyer Turizm Bilgi Notu*, İzmir
- KGM, 2009: *Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü Haritası*, <http://www.kgm.gov.tr/harita.asp?resim=2>, erişim tarihi: 12 Şubat 2009
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2001: *İzmir İli Toprak Varlığı Raporu*, Ankara
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*, www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFFD11656DE495B312CFD5012EF3779276, erişim tarihi: 2 Ocak 2009
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009: *Dünyada ve Türkiye'de Turizm*, www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFDAD6ED77DDF5AE29A3216081A23BEF0D, erişim tarihi: 7 Ocak 2009
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a: *Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri*, www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF657B96472CD892038020F3B0746F34B3, erişim tarihi: 8 Ocak 2009
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009b: *Konaklama İstatistikleri*, <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2B81939FD5B60AFAEF224863CBA28A8C>, erişim tarihi: 7 Ocak 2009
- KVM, 2009: *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İzmir Müze Envanteri*, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8457961DCC30331A78C76BE6A7A023D3>, erişim tarihi: 15 Haziran 2009
- Maliye Bakanlığı, 2009: *İller Bazında kümülatif Gelir ve Giderler (1990-2009)*, <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten/iller.php>, erişim tarihi: 25 Şubat 2009
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009: Kurum Görüşmesi
- OECD, 2006: *Competitive Cities in the Global Economy*, OECD Publications, Paris
- OECD, 2008: *OECD in Figures 2008*, OECD Publications, Paris
- ORKÖY 2009: *İllere Göre Orman Köyü Sayıları ve Nüfusları*, http://www.orkoy.gov.tr/content/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=35 erişim tarihi: 18 Mart 2009
- Özkan, H.; Yalvarmış, E.; Güler, M.; Çalışkan, T.; Türker, S.; Sunay, F. Bahar. 2006: *Yaşlı Nüfusun Sosyodemografik Özellikleri*, STED. C15. S.11, TTB Yayınları, Ankara
- Pİİ, 2009: *Liman Kapasite Verileri*, http://www.olp.gr/serv_comm_sempo_en.html, erişim tarihi: 14 Şubat 2009

- SBF, 1971: Bulutay, Tuncer; Timur, Serim; Ersel, Hasan: *1968 yılı Gelir Dağılımı Araştırması*, Ankara
- Silay Erdemir, A; Tomar, A. 2009: *Kuraklığın Etkileri ve Su Kaynakları Yatırımlarının İzmir Ölçeğinde İrdelenmesi*, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, Bildiri No: 27, Sayfa: 299, İzmir
- Soybalı, H. H.; Baytok, A. 2007: *Ege Bölgesi Turizm Coğrafyası ve Faaliyetleri: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü Sektörel Stratajiler ve Uygulamalar*, URAK Yayınları, İstanbul
- Su Dosyası İnternet Sitesi, 2007:
<http://chcduo.wordpress.com/plus/su-dosyasi/#rakam>, erişim tarihi: 2007
- TBB, 2009: *Türkiye Bankalar Birliği 2008 İstatistiki Raporlar İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı*,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/ilkredi/illeregore2008.zip>, erişim tarihi: 22 Haziran 2009
- TKB, 2005: *İzmir İl Tarım Master Planı*,
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=duyurular/bolge_il_master_planlari/bolge_il_master_planlari.htm&curdir=\duyurular\bolge_il_master_planlari&fl=Master_planlari/masterplan/masterplan.htm,
erişim tarihi: 8 Mart 2009
- TKB, 2006: *Ege Bölgesi Tarım Master Planı*,
<http://www.izmirtarim.gov.tr/proje/masterplan/egemaster.pdf>, erişim tarihi: 8 Mart 2009
- TKB, 2007: *IPARD Planı*,
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=../sanal_kutuphane3/IPARD_270209/ozet.htm&curdir=\\sanal_kutuphane3\IPARD_270209&fl=IPARDProgramTR\IPARDProgramson1.doc, erişim tarihi: 9 Mart 2009
- TKB, 2007a: *Meyve-Sebze Sektör Analizi*, www.tarim.gov.tr
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=../duyurular/Sektor_analizleri/sector_analizleri.htm&curdir=\duyurular\Sektor_analizleri&fl=Meyve_sebze_Turkce_ing\Meyve_sebze_sektoru_raporu_TR.doc
erişim tarihi: 26 Şubat 2009
- TKB, 2009: *Su Ürünleri Yetiştiriciliği Verileri*,
http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bv_suurunleri.html, erişim tarihi: 26 Şubat 2009
- TKB, 2009a: *Organik Tarım Verileri*,
http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bv_organiktarim.html, erişim tarihi: 26 Şubat 2009
- TCDD, 2007: *İstatistik Yılı*,
<http://www.tcdd.gov.tr/genel/tcddist2007.pdf>, erişim tarihi: 15 Şubat 2009
- TCDD, 2009: *Konteyner Trafik*,
<http://www.tcdd.gov.tr/genel/konteyner.htm>, erişim tarihi: 17 Şubat 2009

- Tomar, A. 2006: *İzmir İlinde Sulama Yatırımlarının Tarımsal Üretim Açısından Önemi*, Tarım Merkezi İnternet Sitesi, http://www.tarimmerkezi.com/yazar_kose.php?hid=143, erişim: 18 Şubat 2009
- Tüncel, G.; Müezzinoğlu, A.; Tüncel, S; Bayram, A.; Odabaşı, M.; Sofuoğlu, S. C.; Elbir, T.; Pekey, B.; Seyfioğlu, R.; Zararsız, A.; Dumanoğlu, Y.; Doğan, G.; Yılmaz, M. 2008: *İzmir Aliağa Endüstri Bölgesinde Hava Kirliliğine Neden Olan Organik ve İnorganik Kirlenmelerin Düzeylerinin, Kaynaklarının ve Sağlık Etkilerinin Belirlenmesi*, TÜBİTAK 104Y276 Nolu Proje Raporu, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Turisme de Barcelona Konsorsiyumu, 2008: *Barcelona 2007 Turizm İstatistikleri*, <http://professional.barcelonaturisme.com/imgfiles/estad/Est2007a.pdf>, erişim tarihi: 5 Şubat 2009.
- TÜİK, 2005: *2004 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Verileri*, Ankara
- TÜİK, 2006: *Hanehalkı İşgücü Anketleri*, TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, 2006a: *İzmir ili SHÇEK Çocuk Yuvaları, Yetiştirme Yurtları ve Huzurevleri Memnuniyet Araştırması*, TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, 2006b: *Turizm İstatistikleri*, TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, 2006c: *2005 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Verileri*, Ankara
- TÜİK, 2007: *Bitkisel Üretim İstatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=45&cust_id=13, erişim tarihi: 15 Ocak 2009
- TÜİK, 2007a: TÜİK Haber Bülteni, Sayı:192, *2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, 2008: *Bölgesel İzleme Göstergeleri 2007, TR31, İzmir*, TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, 2008a: *2002-2007 Dış Ticaret Verileri*, www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 19 Şubat 2009
- TÜRÇEV, 2008: *Mavi Bayrak ve Sayılar*, www.turcev.org.tr/content.php?conID=47, erişim tarihi: 7 Ocak 2009
- TPE, 2009: *Tescilli Coğrafi İşaretler*, <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=431>, erişim tarihi: 6 Şubat 2009
- Türkiye Jeotermal Derneği, 2007: *İzmir Jeotermal Alanları ve Potansiyel Değerlendirme İmkanları*, Ankara
- TÜSİAD, 1986: Ersel, Y. ; Fişek, H.; Kalaycıoğlu, E: *Türkiye 'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler; Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi*, Cilt 2, TÜSİAD Yayınları, İstanbul

- TÜSİAD, 2005: *Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları (Sektör-Bölge Yıgınlaşmaları)*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul
- TÜSİAD, 2008: *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul
- UNESCO, 2008: *EEA Global Monitoring Report 2009*, UNESCO Publications, Paris
- URAK, 2009: *URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008*, URAK Yayınları, İstanbul
- Yunanistan Ulusal İstatistik Hizmetleri, *Nüfus Bilgileri*, www.statistics.gr, erişim tarihi: 6 Şubat 2009

Şehit Fethi Bey Cad. No:49/1 Birlik Plaza K:3
35210 Gümrük İZMİR
T: (0232) 489 81 81 • F: (0232) 489 85 05
www.izka.org.tr • info@izka.org.tr